

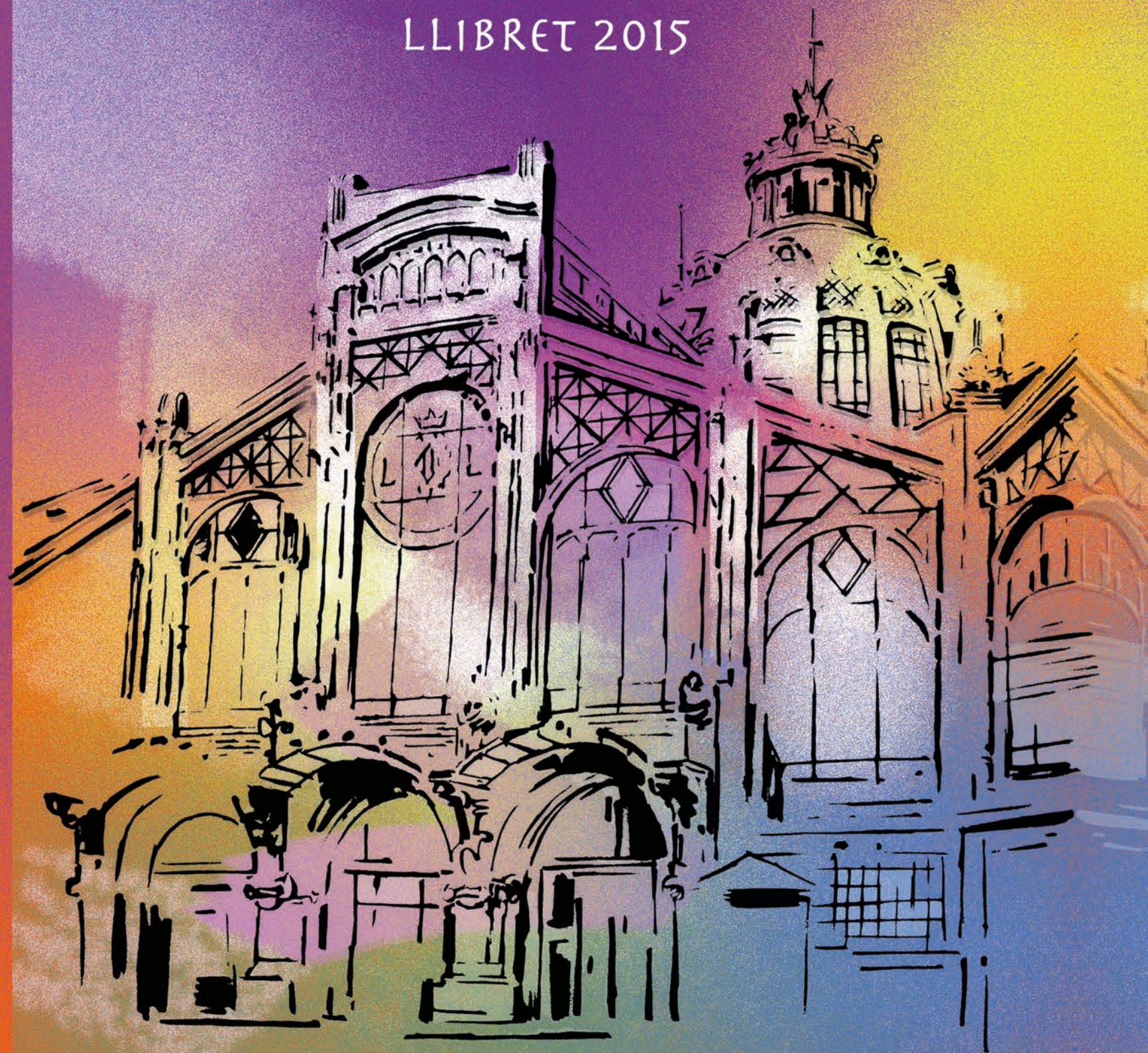
ASSOCIACIÓ
CULTURAL
"FALLA JOAN
D'AGUILÓ"

LLIBRET 2015   ASSOCIACIÓ CULTURAL "FALLA JOAN D'AGUILÓ"

ASSOCIACIÓ
CULTURAL
"FALLA JOAN
D'AGUILÓ"

LLIBRET 2015

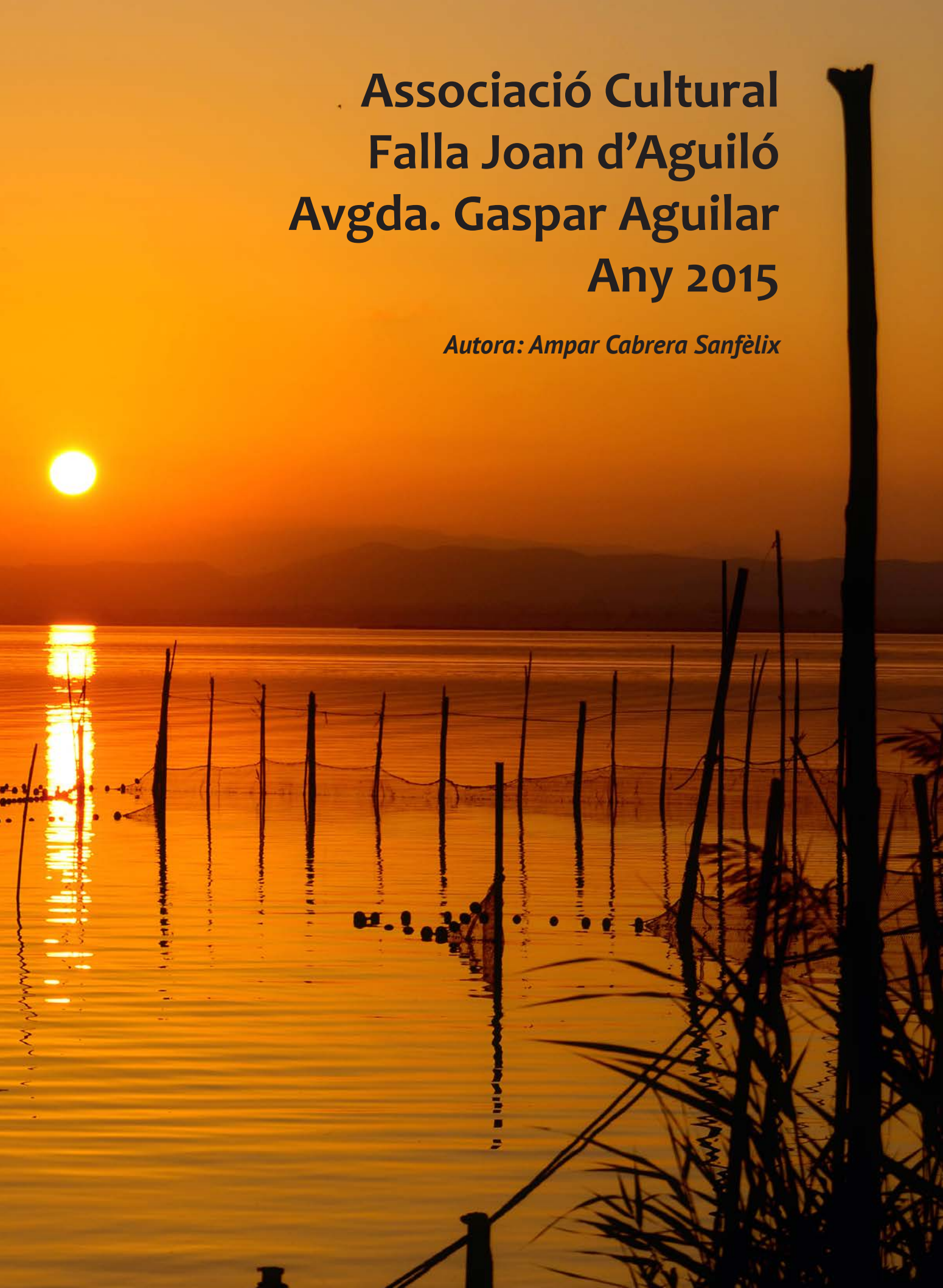

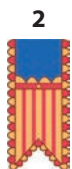
Associació Cultural Falla Joan d'Aguiló Avgda. Gaspar Aguilar Any 2015

Autora: Ampar Cabrera Sanfèlix

Coordinació

EDITA
Associació Cultural Falla Joan d'Aguiló
Avgda. Gaspar Aguilar

ESCRIT PER:
Ampar Cabrera i Sanfèlix

PORTADA
José Aguilar

ARTISTES FALLERS
Ignacio Ferrando
Ricard Balanzá

FOTOGRAFIES FALLERES MAJORS
Fallera Major: Pepe González
Fallera Major Infantil: Manuel Martín

MAQUETACIÓ I DISSENY
José Luis Ortega
Juan Carlos Lozano

TEXTES
Jordi Martínez Micó

PUBLICITAT
Luis Almerich Bonias
Ampar Orero Sancho
Maruja Sanfèlix Bataller

FOTOGRAFIES
Guillermo García Arnau
Javier Soler Puchades
Pascual Asensi Belloch
Andrés Muñoz Cuenca

PRE-IMPRESSIÓ E IMPRESSIÓ
Abacus Gráfica, S.L.

ENCUADERNACIÓ
Luna Books, S.L.

COORDINACIÓ GENERAL
José Luis Ortega
José Olivert Alba
Juan Carlos Lozano

Deposito Legal: V – 477 -2011

Saluda de l'Alcaldesa de València

Les Falles són la festa de tots els valencians, part essencial de la nostra identitat i testimoni del nostre ric patrimoni social i cultural. Són les nostres festes més internacionals, les que han projectat el nom de València al món, i candidates a convertir-se en Patrimoni de la Humanitat.

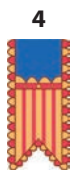
Fallers i falleres, amb el seu enginy i la seua il·lusió, fan possible esta festa, i en este llibret de Joan d'Aguiló - Gaspar Aguilar veiem reflectit eixe esforç i eixa gran labor. Un llibret que és un model que s'ha de seguir, perquè en les seues pàgines els membres d'esta Comissió han sabut bolcar el seu entusiasme, el seu amor i la seua admiració per estes festes i per tot el que representen.

I igual que les Falles, el Mercat Central és un emblema de València. Fa 100 anys que es va col·locar la seua primera pedra i s'ha erigit en símbol de la ciutat, de l'horta valenciana i dels seus productes de qualitat. Haver-ho triat per al vostre llibret ha sigut un encert, perquè d'esta manera difoneu la seua importància, la seua història i el seu significat per a la ciutat.

És el meu desig felicitar-vos per este magnífic llibret, pel vostre esforç i la vostra dedicació, i felicitar així mateix a tota la vostra Comissió i en especial a la Fallera Major, Laura Lozano, i a la Fallera Major Infantil, Inés Prusseit, desitjant-vos a tots que compartiu estes festes i que, una vegada més, tornen a ser unes Falles esplèndides, intenses i plenes d'il·lusió.

RITA BARBERÁ NOLLA
Alcaldesa de València

Saluda del President de la Diputació de València

Les Falles són molt més que una festa. Des del seu origen en el gremi de fusters fins als nostres dies, han sigut moltes les generacions de valencians que han posat les seues il·lusions i la seua tenacitat a fer d'estes festes una senya d'identitat.

L'esforç diari de comissions falleres com Joan d'Aguiló-Avinguda de Gaspar Aguilar ha aconseguit posicionar les Falles com a Festes d'Interés Turístic Internacional i ha donat a conèixer a nivell mundial el nom de València. L'entrega i la passió amb què el poble valencià viu les Falles han fet d'esta festa alguna cosa més que una celebració, per a convertir-la en una forma de vida.

La unió que hi ha entre els fallers d'una comissió és una relació de germandat, que fa que les falles no siguen només un monument de cartó pedra, i l'ambient festiu i la camaraderia que es respira en els casals de la província fan d'esta festa una cosa única en el món i la vostra falla és un bon exemple d'això.

A través de les pàgines d'este llibret també coneixerem de prop un altre gran referent valencià, com és el Mercat Central, que celebra el centenari de la col·locació d'eixa primera pedra que va posar en marxa la construcció del que és, sens dubte, el mercat més bonic d'Europa.

Des d'estes línies voldria desitjar unes Festes de Sant Josep plenes de moments intensos i emotius a tots els fallers i les falleres de la comissió Joan d'Aguiló-Avinguda de Gaspar Aguilar, i molt especialment a les falleres majors, Laura Lozano Domínguez i la infantil Inés Prusseit Belarte, com també als seus presidents, Pepe Olivert Alba i l'infantil Juanfran Bueno Sánchez. Al mateix temps vull desitjar a tots els valencians i visitants que disfruten plenament de les Falles del 2015.

Alfonso Rus Terol
President de la Diputació de València

Salutació del nostre President

José Olivert i Alba

Falleres i fallers, em dirigisc a tots vosaltres per primera vegada des de les pàgines d'este magnífic llibre faller per a manifestar-vos la immensa alegria que sent en estos moments, durant este exercici he pogut complir el somni de ser President d'una gran Comissió com és la nostra, una Comissió que durant trenta-nou anys porte en el meu cor i en la que he tractat d'aportar el meu gra d'arena per al bé de la festa, perquè junt amb ella està escrita part de la meua vida.

Ara que estic en el càrrec més alt, és quan me n'adonat de la responsabilitat que ocasiona el ser President, tots heu confiat en que conduïra amb mà ferm esta nau en la que junts vam començar el viatge des del principi de l'exercici, un viatge en el qual he procurat no defraudar-vos i on he posat tot l'interés per complir els objectius marcats per la nostra Comissió. Agrair-vos a tots que hàgeu confiat en mi posant-me al capdavant de la nostra Comissió, triant-me com a màxim representant de la nostra Falla.

Vull donar-vos les gràcies per la vostra ajuda, suport i comprensió, perquè la meua intenció sempre ha sigut ser just en totes les decisions, i així entre tots, portar a la nostra Falla al lloc on mereix estar. També vull demanar-vos perdó si en alguna ocasió, per culpa de la meua inexperiència, no he sabut estar a l'altura que el càrrec que represente requerix.

Destacar el treball que està exercint tota la Junta Directiva i els seus col·laboradors, estic profundament

agraït a tots ells per l'esforç desenrotllat durant el present exercici. A tots els Vicepresidents i les seues delegacions, Secretaria, Tresoreria i els altres equips de treball que conformen la directiva 2015, moltes gràcies per posar-vos a disposició de la nostra Falla i per confiar amb mi.

El meu reconeixement a les tres persones que m'han acompanyat en la representació de la nostra Falla en este exercici 2015, Laura, Inés i Juanfran, Falleres Majors i President Infantil. Ha sigut un grandíssim plaer poder compartir tot l'any amb vosaltres i amb les vostres famílies. Vull donar-vos les gràcies per haver acceptat el vostres càrrecs i que hàgeu pogut compartir, junt amb mi, la representació de la nostra Falla, impregnant-me de tota la vostra il·lusió i ganes per viure un bonic exercici, eixe somni per fi s'ha fet realitat i que millor manera que haver-ho viscut junt amb vosaltres.

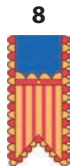
Finalment, amics i veïns de la nostra Falla, invitar-vos que participeu de la festa fallera, que ens visiteu i disfruteu junt amb nosaltres en estos dies, d'eixa manera coneixereu de prop esta meravellosa festa i junts podrem continuar defenent la nostra cultura i les nostres tradicions.

President

2015

Junta Directiva

- Vicepresident 1er:** Jorge Martinez Micó
- Vicepresident 2on:** Antonio Escribano Vallés
- Vicepresident 3er:** Antonio Fuentes Peirusa
- Vicepresidenta 4rt:** María Olivert Ripoll
- Vicepresidenta 5é:** Amparo Orero Sancho
- Secretari General:** José Muñoz Montoro
- Vicesecretària:** Mercedes Monterde Montesinos
- Secretària d'actes:** Begoña Latorre Sancho
- Tresorer:** Francisco Olmos Olmos
- Comptadora:** Consuelo Cabrera Juan
- Delegat de Lotería:** Manuel Roselló Sales
- Delegat de Cultura:** Luis A. Tena Orduña
- Comun. i Xarxes Socials:** Guillermo García Arnau
- Delegat d'Audiovisuals:** Francisco Javier Alcover
Aleixandre
- Del. Festejos i A. Diverses:** Andrés Muñoz Cuenca,
José Tomás Calaforra Juan, Pascual V. Asensi Belloch,
Manuel López Arnau, Francisco Palomero Martí.
- Delegació de Protocol:** Francisco Javier Soler Puchades,
Francisco José Valverde Navarro.
- Delegació d'Infantils:** Paqui Bañón Ferri, Mamen Huart
Peris, Amparo Huart Peris, Esperanza Guerrero Murillo.
- Delegació d'Act. Socials:** Trinidad Pellicer López, M^a
Rosa Soldevila Pascual, Maruja Cutilla Ramón, Ampa-
ro Pérez Huercio, Carmen Pérez Huercio, Amparo Gil
Revert, Maruja Sanfélix Bataller, Genoveva Sanpedro
Aparici.
- Delegació de Joventut:** Alba Escribano Llorens, Sergio
Asensio Barber.
- Delegada P. Back Infantil:** Arantxa Perea Domínguez
- Delegada P. Back Major:** Mª José Ferrer Martínez
- Assesors Presidència:** Eduardo González Arbás, J. Carlos
Lozano Martínez.
- Cap de Casal:** Carlos Martí Monterde

VOCALS

- Luis Almerich Bonías
- Victor Alonso Cabrera
- Eder Arsuaga Torre
- Pablo Asensio Barber
- Pablo Aviñó Lacarcel
- José Bernabé Maestre
- Rubén Bueno Sánchez
- Mario Calabria Lorente
- Nacho Calaforra Rodríguez
- Juan Carlos Comes Seguí
- Enrique Compañ Prósper
- José Darás Marco
- Adrián Escribano Lloréns
- Roberto Esteve Lloréns
- Manuel Gálvez Mompó
- José Vicente García Piqueras
- Nacho García Plaza
- Sergio Gómez Gastelló
- Amador López Pérez
- Carlos Lozano Domínguez
- Miguel Llatas Iborra
- Raúl Macián Palomero
- Javier Martí Monterde
- José Vicente Martí Obiol
- José Vicente Martínez Martínez
- Juan Carlos Martínez Pérez
- Antonio Moreno Lobato
- Rubén Muñoz Senabre
- Roberto Navarro Palomo
- José Ignacio Olivert Ripoll
- José Olmos Martínez

2015

Comissió Masculina

- Francisco Olmos Martínez
- Vicente Orero Sancho
- José Luis Ortega Fúnez
- Javier Ortega Lecertúa
- David Palomero Martínez
- Francisco Javier Palomero Martínez
- José Pellicer Calvo
- Vicente Pérez Ríos
- José Carlos Pérez Rodríguez
- José Vicente Porta Mengot
- Antonio Rasero Córdoba
- Alfredo Real Greses
- Vicente Rodríguez Ridaura
- Victor Royo Górriz
- Armando Salmeán Lorente
- Cecilio David San Martín Cuesta
- Sergio Sebastián Molina
- Eduardo Simarro Córdoba
- Fancisco Javier Soriano Sanmartín
- Salvador Ubach Badenes
- Antonio Vendrell Bermell
- Sergio Verde Fabiani
- Miguel Zorío Hernández
- Miguel Zorío Pellicer

Laura Lozano i Domínguez

Fallera Major

*Alceu la veu tabals junt a dolçaines,
vingau d'estreles llums brodant el cel,
balleu les flames chàqueres i taines
que enguany nostre blasó és bresca de mel.*

*Un estandart mogut per l'or i fraura
que goja sobre el blau d'un pur anhel;
el dur sobre el seu cor el nom de Laura,
un nom que és d'este tro soca i arrel.*

*Aquella que dibuixa en els seus besos
els somis que en el fòc estan impresos,
la mà que porta a l'ànima dolçor.*

*La joventut bolcada per rialles,
l'amor per una festa; nostres falles,
Laura, nostra fallera major.*

Ampar Cabrera i Sanfèlix

Vers a la Comissió Femenina

*Poseu els vostres noms a la poesia
que sobre l'or i sanc pinta este blau,
puix dins del breç que engrunsa l'harmonia
se troba vostre tacte dolç o brau.*

*Uns noms que brodaran el dia a dia
de nostra comissió fent llar i cau,
uns noms plens d'amistat i d'alegria
que embolquen a una reina en goig i pau.*

*Vosatres sou estrelles de la lluna
aquelles que nos porten la fortuna
i donen a la falla llum d'albor.*

*Vosatres sou els pétals de la rosa
que sumen palpitar de vers i prosa
unides a un sol nom; La cort d'honor.*

Ampar Cabrera i Sanfèlix

COMISSIÓ FEMENINA

Presidenta d'honor:

Arantxa Perea i Domínguez

Mª Dolores Aguilar Coronel
Raquel Ajau González
Mercedes Aleixandre Huerta
Mª Luisa Almendros Balaguer
Carmen Almendros Balaguer
Sonia Alonso Cabrera
Teresa Arce Esteve
Francisca Bañón Ferri
Adoración Barber Berenguer
Mónica Barber Moya
María Teresa Belarte Luque
Iciar Benet Martínez
Belén Berbis Berenguer
Paula Berbis Berenguer
Avelina Blanco Fernández
Consuelo Cabrera Juan
Paula Capilla Jurado
Patricia Carrasco Llatas
Mª Amparo Carrascosa Alayrach
Patricia Casañ Estellés
Sarah Castillo Pastor
Mónica Ruth Cayuela Sáez
Gemma María Ciscar Verdú
Beatriz Comes Gea
Cristina Compañ Soldevila
Llanos Contreras Cascales
Sara Costela Lozano
María Cutilla Ramón
Mª Dolores Díaz Madroñero Sancho
Mª Isabel Domínguez Ruiz
Mercedes Domínguez Ruiz
Mª Milagros Domínguez Ruiz
Alba Escribano Llorens
Mª Pilar Escribano Perona
Mª Mercedes Fayos Medina
Antonia Fernández Fernández
Mª José Ferrer Martínez
Mª Jesús Fito Sánchez
Virginia Fuentes Latorre
Celia Fuentes Latorre
Paula Gabarda Gabarda
Mª Mercedes García Campos
Julia García Martínez
Begoña Gil Arnau
Mara Gil Ballester

Mª Amparo Gil Revert
Marina Ginestar Díaz Madroñero
Silvia Gracia Monte
Esperanza Guerrero Murillo
Mª José Hernández Genovés
Alba Hernández Rodrigo
Ana Hervás Ferrer
Inmaculada Hervás Vila
Mª Carmen Huart Peris
Amparo Huart Peris
Isabel Huart Peris
Rosalía Huerta Riera
Paula Jiménez Lozano
Begoña Lancho Milán
Begoña Latorre Sancho
Mª Vicenta Lecertúa Herrero
Mónica López Leal
Esther López Leal
Chari López Sánchez
Conchi Lozano Delgado
Magdalena Lloréns Ortells
Carmen Lloréns Ortells
Patricia Martí Fernández
Patricia Martí Sanz
María Martín Darás
Mª Amparo Martínez Alba
Mª Carmen Martínez Alba
Ester Martínez Alba
Marta Martínez Argente
Mª Luisa Martínez Gil
Rosa Martínez Moncho
Pilar Martínez Puchol
Lorena Martínez Zorío
Loli Molina Herráez
Araceli Molina Herráez
Mercedes Monterde Montesinos
Irene Moreno Brodín
Mª José Moret Barber
Mª Dolores Muñoz Caveró
Lluna Muñoz Molina
Mª Carmen Muñoz Pedrero
María Olivert Ripoll
Amparo Orero Sancho
Mª Rocío Orero Sanfèlix
Eva Mª Orero Sanfèlix
Sandra Belén Orero Sanfèlix
Cristina Ortega Lecertúa
Alba Ortuño Bernal
Mónica Pedrós Bordanova

Inmaculada Pedrós Pascual
Trinidad Pellicer López
Irene Peñarrubia Mateo
Mª José Pérez Escobar
Amparo Pérez Huercio
Mª Carmen Pérez Huercio
Nuria Carmen Pérez López
Mercedes Pérez Martín
Amparo Piles Ruiz
Tania Porta García
Marta Prieto Coscollá
Isabel Puig Blanco
Mónica Ramírez Triquell
Teresa Rincón Hernández
Beatriz Ripoll Pascual
Josefa María Ripoll Pascual
Cristina M. Ripoll Pascual
Ovidia Rodríguez Martínez
Estefanía Rodríguez Muñoz
Nuria Rodríguez Ripoll
Pilar Romero Crespo
Victoria Eugenia Roselló Pérez
Laura Royo Grilles
Paola Royo Grilles
Elena Royo Grilles
Francisca Ruipérez Pérez
Sandra Salazar Lozano
Lola Salinas Martínez
Pilar Salvador Ballester
Genoveva Sampedro Aparici
Julia Sánchez Escribano
Alba Sánchez García
Carolina Sánchez Laserna
Maruja Sanfèlix Bataller
Noelia Sanz Romero
Araceli Sebastián Molina
Mª Dolores Senabre Picazo
Mª Alejandra Serrano Muñoz
Amparo Solaz Peñarrocha
Mª Rosa Soldevila Pascual
Cristina Soriano Vila
Sandra Tavira Moya
Mª Amparo Tena Gil
Mª José Tena Gil
Mª Angeles Triquell Monreal
Amparo Ureña Velduque
Alicia Vendrell Almendros
Begoña Zorío Hernández
Trinidad Zorío Pellicer

Fallera Major 2014

Arantxa Perea i Domínguez

*Després de tot un any vestint de glòria
el nom de ta volguda comissió,
t'adinses en el cor de nostra història
posant un fermall d'or com colofó.*

*Els teus ulls han segut advocatòria,
el teu parlar la mel de la raó,
el teu somriure goig en la memòria
i tota tu cançó en Joan d'Aguiló.*

*I aixina en el roçar d'eixos afectes
nos hem sentit com ànimes delectes
bolcades d'entusiasme i joventut.*

*I és per això que hui fem estos versos
a on tots els sentiments queden immersos
en ones d'amistat i gratitut.*

Ampar Cabrera i Sanfèlix

Acte de proclamació del nostre president

José Olivert i Alba

La data de l'11 d'abril de 2014, sens dubte serà una de les dates rellevants en la dilatada vida fallera del nostre protagonista. Són trenta-nou els anys que ininterrompudament és membre de la nostra Comissió, en la qual ha estat al capdavant de diferents càrrecs de les directives de la nostra falla, sempre relacionat amb les àrees de festejos, protocol o teatre i playback.

Després de moltes temptatives durant anys, per part de fallers de la nostra Comissió, perquè prenguera les regnes de la nostra Falla per al càrrec de President, el passat dia 11 d'abril es van dissipar tots els dubtes creades en l'anterior Junta General Extraordinària del dia 4 del mateix mes, per fi accedia a la presidència de la nostra Falla un faller que amb il·lusió i ganes de treballar, com en tota la seua vida fallera ha fet, pujava fins al més alt de l'escalafó de càrrecs de la nostra Comissió, sent triat per la Junta General Extraordinària com a President, depositant en la seua persona tota la nostra confiança per a regir els destins de la nostra Falla.

I va arribar el dia 30 de maig, data triada per a ratificar el nomenament efectuat per la Junta General Extraordinària dies abans, per a proclamar oficialment al nostre President en un emotiu acte celebrat en el nostre casal faller, on en la intimitat i rodejat de fallers, amics i familiars, vam poder emocionar-nos i compartir amb el nostre acabat de proclamar President, totes eixes boniques paraules que li van ser dedicades a la seua persona.

La nit va donar començament amb l'entrada oficial dels dos protagonistes de la vetlada, davall els acords del nostre himne faller. Roberto Esteve i Llorens, com President dels exercicis 2013 y 2014, i José Olivert i Alba el nostre nou President per a l'exercici 2015, i faller al qual anàvem a proclamar.

El casal presentava un aspecte acollidor per la quantitat de fallers i falleres, així com d'invitats, que no van voler perdre's un acte com el que anàvem a celebrar. Després d'un sopar de germanat, el nostre President José Olivert i Alba ens va obsequiar amb dolços i cava per a endolcir la nit, i poder brindar amb tots els que l'acompanyaven en tan important acte agraïnt-los la presència.

Seguidament va donar començament l'acte de proclamació, la conducció del mateix va estar a càrrec del faller Jorge Martínez Micó, el qual després de donar-nos una explicació que consistia l'acte que anàvem a celebrar, va reclamar la presència en l'escenari del faller Roberto Esteve i Llorens, para a continuació sol·licitar que els acompanyara en l'escenari l'acabat de nomenar President de la nostra Comissió, el faller José Olivert i Alba. Amb unes paraules de benvinguda dedicades als dos, Jorge Martínez va instar Roberto Esteve que li fera entrega de la faixa roja presidencial, traspasant els poders d'un President a un altre, amb la presència en l'escenari de José Ripoll, esposa del nostre President, li va ser entregat el pergamí acreditatiu al càrrec, quedant proclamat oficialment President de l'Associació Cultural Falla Joan d'Aguiló, sent testimonis tots els presents.

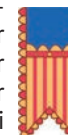
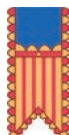
El faller Roberto Esteve i Llorens, va prendre la paraula per a despedir-se oficialment d'esta Comissió que durant dos anys ha tingut al seu comandament, tenint unes boniques paraules per a les Falleres Majors i Presidents Infants amb els que ha compartit estos dos últims anys, així com per a tots els fallers que li han recolzat durant la seua estada en la presidència. Finalment va tindre unes paraules dedicades al nou President i va ser despedit amb una forta ovació.

La sorpresa en forma emotiva estava a punt d'arribar, ja que el nostre President no esperava la presència de la seua filla María, la qual actuaria com a mantenidora de l'acte. Amb la presència de María en l'escenari va començar la seua intervenció enumerant totes les virtuts que posseïx son pare, el nostre President, i que al seu entendre li han portat a ostentar el càrrec més important en la nostra falla, dirigint la seua intervenció amb una gran càrrega emocional, emoció que requeria el moment ja que expressava els sentiments que té cap a una persona a qui vol i admira. En el seu parlament va dirigir estes paraules:

Bona nit a tots.

La veritat és que esta nit és un tant especial per a mi.

He adquirit el compromís de realitzar les funcions de

mantenidora en este acte tan especial, però clar, a qui m'he de dirigir és a eixa persona que junt amb ma mare m'ha ensenyat a ser el que sóc hui en dia, eixa persona que posseïx uns grans valors dignes d'envejar, persona que encara no he dit... "necessitaria"... i quan m'adone ja ho tinc, persona de la qual em sent molt orgullosa de ser la seua filla, i eixa no és una altra persona que tu..... papà.

Més molt difícil expressar el que en este moment sent, perquè són mils les coses que m'agradaria dir-li, però sobretot, voldria transmetre totes les seues virtuts com a faller sense caure en la subjectivitat, encara que per un altre costat tractant-se de Pepe Olivert, sé que per a qualsevol persona amb un poc d'oratória no seria gens complicat.

Eres un enamorat de la nostra Festa Fallera i més encara de la nostra volguda Falla. Tota la nostra vida ha estat vinculada a la mateixa, allí vas conèixer la teua dona, la

nostra mare i des que vam nàixer, tant al nano com a mi, ens has tractat d'inculcar eixe esperit faller tan necessari perquè la nostra festa i les nostres tradicions continuen en el temps.

Tant has fet perquè amem esta festa que una de les frases que més diu la mamà és; Mira-la....es que és cagaeta a son pare, com a persona i com a fallera!.

Des que vas entrar en la Comissió, i d'això fa ja uns quants anys, t'has involucrat en ella treballant per i per a la teua volguda Falla i a més disfrutant com el que més, i això només ho aconseguix qui realment en el seu cor sent eixa purna que fa que quan arriba el mes de març ens sentim nerviosos davant de la festa que acaba de començar, encara que tu eixa purna la sents en el mes de març, però no el dia u, sinó el vint quan el nou exercici acaba de nàixer i et dura, això sí, fins al dènou de març de l'any següent.

Per això sempre has estat ací, ajudant en tot el que és necessari, exercint al llarg de la teua vida com a faller innumerables càrrecs directius, intentant estar i col·laborar, de manera directa o indirecta, amb tots els Presidents que has conegut. Posant l'ànima, deixant-te la pell en tot el que has fet.

I a hores d'ara, tota eixa força i dedicació que sempre has demostrat et porta a complir una il·lusió, a complir el teu somni, ser tu qui dirigisca el timó de la nostra Falla, de la teua volguda Falla: ser el President de la Falla Joan d'Aguiló.

Adquirixes així una gran responsabilitat, però amb el teu afany de perfeccionisme, ganes de treballar i il·lusió per que la teua Falla este sempre en el més alt, i l'ajuda i complicitat de la teua comissió, estic segura de què l'èxit t'acompanyarà al llarg de la teua etapa com a President de la nostra Falla. Ací tens a la teua comissió, una comissió que et coneix, t'aprecia però sobretot et vol, et vol com a gran persona i com a gran faller que eres.

Tant la mamà com el nano i jo, érem coneixedors d'eixa il·lusió que per uns motius o altres no s'havia pogut complir, però tot arriba i hui nosaltres, la teua família, i els que ja no estan però els tenim molt presents, estem orgullosos de que el teu somni es faça realitat.

Perque tens el sentiment faller necessari per aconseguir-ho,

*Eixe sentiment sublime,
fondo, fort i poderòs
que es la millor garantia
de que el casal i el ninot,
la carcassa i el masclet,
la faixa i el mocador
el jupetí i l'espardenya,
símbols de la tradició
mai no serán arrablats
i els portaràs sempre en el cor.*

*Perque tens l'esperit d'un poble
sense por a la faena
d'una manera de ser
que portes en bandolera
tot el art de nostra festa
i en lo cor nostra senyera.*

*I sapies qu'els açí presents
manifestem la nostra alegria
i te recolçarem nit i dia
per ser un bon faller
convertit en PRESIDENT!!!*

D'estamanera tancava la seua intervenció la mantenidora de l'acte, sent premiada amb una gran ovació per part de tots els presents, a continuació es va fondre en un afectuós abraç amb son pare, el qual no va poder contindre les llàgrimes per la sorpresa tan gratificant que havia tingut.

Jorge Martínez, presentador de l'acte, va elogiar les paraules tan emotives en la intervenció que havia realitzat la mantenidora, posant de manifest que les coses quan es fan amb el cor sempre resulten perfectes.

A continuació, i per a tancar l'acte, el presentador va oferir la paraula a l'acabat de proclamar President de la nostra Comissió, el faller José Olivert i Alba.

I va començar la seua intervenció, encara que vam creure que no ho podria fer per com se sentia d'emocionat, amb la salutació a les autoritats de la nostra Falla, així com als fallers, falleres, familiars i amics presents. Ens va manifestar la felicitat que sentia en eixos moments al ser proclamat President de la nostra Comissió, i més estant rodejat de totes les persones que vol i que en eixos moments havien volgut estar presents, perquè l'aprecien

i se senten feliços que ell siga el que els represente des del càrrec més alt de la nostra Falla.

Ens va fer un repàs a la seua trajectòria fallera, explicant el perquè de la seua entrada en la nostra Comissió fa trenta-nou anys, també va recordar la seua etapa com a integrant del Quadro Artístic de Teatre i Playback, anomenant a molts d'eixos integrants dels Quadros Artístics, que junt amb ell, van disfrutar i van fer disfrutar a tots els públics amb les seues actuacions en tantes vetlades, ens va manifestar que van ser anys de molt treball per la falla però també d'un gran goig.

Va tindre un record molt especial per a tots i cada un dels Presidents amb els quals va treballar en diferents càrrecs i etapes. Record especial per al seu primer President, D. Vicente Martínez i Navarro, amb el que va començar la seua trajectòria fallera i que va ser clau en el seu aprenentatge faller, ensenyant-li a voler i comprendre esta grandiosa festa. Paraules afectuoses també amb un altre dels Presidents, i a més gran amic, que sempre ha estat al seu costat i amb el que ha treballat i compartit tots estos anys de falla, es referia a D. Jorge Martínez i Micó. Molts van ser els Presidents anomenats en eixa nit, agraint-los tot el seu esforç i treball per a la continuïtat de la nostra Falla, sentint-se molt orgullosos de poder heretar una Comissió que per tan bones mans ha passat.

Una menció molt especial per a tots els absents, eixes persones que durant anys van veure la trajectòria del nostre recién proclamat President, i que sabien la il·lusió que tenia de poder aconseguir la presidència. Desgraciadament no han pogut estar presents en cos, però com va dir Pepe, des d'allà en el més alt segur disfrutaran veient com ha pogut fer realitat el seu somni.

Amb unes paraules d'agraïment cap a la gestió realitzada per l'anterior President, Roberto Esteve Llorens, va voler ressaltar el gran suport que té amb la seua família, amics y Comissió els quals de segur li van a brindar tot el seu recolzament, ajuda i comprensió en tot moment.

Va finalitzar la seua intervenció promentent a tots els presents tot el seu esforç perquè la nostra Falla funcione com una gran família, on impere l'alegria i la il·lusió per la nostra volguda festa fallera.

Amb l'entrega de sengles rams de flors a la seua esposa Jósé i a la seua filla María, i amb la interpretació de l'Himne de la Comunitat, va finalitzar este emotiu acte en el qual vam poder compartir amb el nostre volgut President un somni fet realitat.

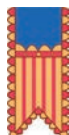

Nomenament

Laura Lozano i Domínguez

18

Si haguera de definir per què Laura Lozano és la nostra Fallera Major ho faria amb el títol d'una cançó "La Fuerza del Destino".

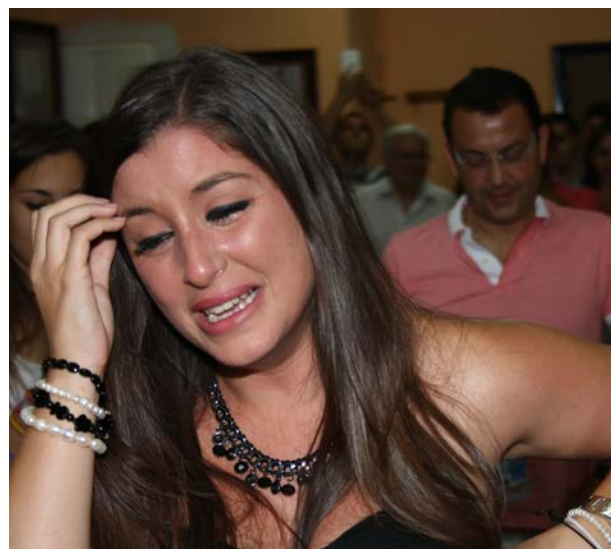
Perquè tu, Laura, estaves destinada a regnar en la nostra Comissió i enguany eres la nostra Fallera Major.

Des del dia en què vas nèixer tots vam pensar que ja teníem una futura Fallera Major i no ens vam equivocar.

Des del dia en què vas despertar del teu infantil somni de ser reina de la Comissió Infantil, vas començar una

altra vegada a somiar, a sentir la il·lusió i l'esperança de poder aconseguir la glòria de ser Fallera Major de la teua volguda Falla, com ho va ser ta mare, i la Falla volia que tu fóres la seua Fallera Major. Va costar, per circumstància de la vida i la situació d'incertesa en què estem submergits, però va valdre la pena esperar. Així va arribar la data esperada, passat divendres tretze de juny, en la Junta General un dels punts de l'orde del dia deia: "Nombramiento Fallera Mayor". Tots els fallers estàvem inquiets per conèixer el nom de l'agraciada,

perquè el President, Pepe Olivert, no soltava peça i encara que era un secret a veus, la incertesa rondava en la ment de tots (bo de quasi tots...) .

La prova de foc era vigilar qui portava els "pastissos" al casal, i descobert el faller, el suspens i el dubte augmentaren en tu si cal encara més...

Però no, quan el President va començar a recitar aquell vers que et va dedicar quan vas ser Fallera Major Infantil et va donar una bolcada el cor i l'alegria va il·luminar novament la teua cara i et va sonar a música celestial allò de "Os propongo y ruego acepteis nombrar Fallera Mayor de la Falla Juan de Aguiló i Av. Gaspar Aguilar para el ejercicio 2015 a la fallera LAURA LOZANO I DOMINGUEZ..."

Que felicitat! Vas mirar entre incredulitat i emoció a ton pare (fins ací, el tipus dur de l'història...) i vas percebre en la seua mirada l'amor i la complicitat que sent un pare amb la seua filla. (El tipus dur va desaparèixer...). Tots vam acollir molt gratament el nomenament -colzades de "ja t'ho deia jo..." o "estaba clar..." en

fi tots molt llestos- i tu amb la teua simpatia, vas acceptar el càrrec fent-nos saber, encara que sense necessitat, que t'anaves a entregar a la teua Falla en cos i ànima, prometent ser una gran **FALLERA MAJOR.**"

19

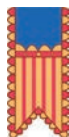

Proclamació

Laura Lozano i Domínguez

20

I així va començar la teua història com a Fallera Major. A partir d'eixe instant vas començar a viure el teu somni intensament i va aflorar, més si és possible, l'esperit faller en la teua família.

I amb el transcurs del temps va arribar una de les cites importants en l'exercici d'una Fallera Major, la teua Proclamació davant de tots els membres de la Comissió. Va ser dissabte passat quatre d'octubre quan, després d'un vi d'honor (Sopar en tota regla...) amb el que els teus pares junt amb els d'Inés, la teua Fallera Major Infantil, ens van obsequiar. Després començava l'acte

protocol·lari de la teua Proclamació. Un acte carregat d'emoció en què vam reforçar el teu nomenament amb el pergamí que ho acredita. Un acte en què et vas vore abrigada per la teua família i tots els fallers, falleres i amics que van assistir, i que va tindre el seu moment d'emotivitat a l'escollir les paraules que la teua tia Maribel Domínguez et va dedicar, perquè eren paraules dites des del cor i carregades d'afectivitat.

Vas sentir la calor i l'afecte de tots els que allí ens trobàvem, dels que et volem, dels que sabem que hui es complix no sols la teua il·lusió sinó la de tota la teua

família, els que amb el sacrifici i l'entrega que només és possible a través de l'amor, estan i estaran al teu costat durant el meravellós somni que viuràs enguany. Te vas sentir, en definitiva, Reina de la festa. Va ser un dia Feliç per a una fallera Feliç!

21

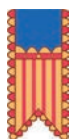
L'exaltació

Laura Lozano i Domínguez

Lpoc a poc arribava el dia més esperat per qualsevol Fallera Major, el dia de l'Exaltació. L'hora de proclamar davant de la nostra barriada i davant de València que tú eres la nostra Fallera Major. I com no podia ser d'una altra manera en el teu entorn (ta mare) tot eren nervis i presses. Tot havia d'estar perfecte per a tu. El trage de valenciana, les pintes, les manteletes, el guarniment, les sabates, proves de pentinat... tot havia d'estar disposat perquè et vérem com el que eres, la nostra Reina. I la Falla va posar en marxa el mecanisme necessari perquè tot isquera a la perfecció. Guions, flors, músiques, assajos... el protocol faller caminava sense parar cap a, potser, l'acte més important de l'exercici faller. Tot t'enia que eixir segons el previst, perquè estava en joc la il·lusió i la felicitat de la nostra Fallera Major. I tots els fallers i falleres teníem un objectiu comú: fer que eixa vesprada fora inoblidable per a tu. I el gran dia va arribar. Dissabte passat 15 de Novembre, davant de l'expectació de tots els presents vas arribar al teatre del Col·legi Salesians com mereixes, embolicada en una aurèola de majestuositat, irradiant alegria i mostrant tota la il·lusió que una fallera que vol a la seua falla pot mostrar en un dia tan especial. La teua entrada va ser espectacular, lluint el millor dels teus somriures, mostra inequívoca de la felicitat que albergava el teu cor.

Va començar a sonar la musica, eixa música celestial que indica que una reina està apunt de ser coronada. I Sofia Lacarcel, filla de qui fóra Fallera Major en l'exercici en què tu vas representar a la Comissió Infantil,

accedia a l'escenari portant la banda que després cobriria el teu cor, vas respirar fondo i a l'escoltar el vers que precedia al teu caminar cap al centre de l'escenari, amb llàgrimes contingudes per l'emoció del moment, vas iniciar el recorregut amb l'encant i l'elegància que només les grans Falleres Majors són capaços de demostrar, i una mirada furtiva, d'amor, de gratitud se te va escapar al teu pas per la fila on els teus pares, Mila i Juan Carlos, t'observaven amb dissimulada adoració. A continuació, rebies de mans del President, Pepe Olivert, la Banda de Fallera Major de la Falla Joan d'Aguiló. Eixa banda que només posseïxen les falleres triades per a regnar. La banda que lluiràs enguany junt amb el teu cor i que et farà formar part de la història de la nostra Falla. La Joia i les flors remataven els atributs del teu regnat,

per a una vegada coronada presidir l'acte assentada en el tron destinat per a la glòria de tota Fallera Major. La guinda de la teua exaltació va ser a càrrec del teu Mantenedor, el faller i amic íntim de la teua família, Jorge Martínez, el qual ja va exercir com a tal, el dia de la teua Exaltació com a Fallera Major Infantil. En aquell temps et va mostrar les teues arrels falleres, et va ensenyar el significat de la nostra festa, els actes a què assistiries i el sentiment que et podien produir i en esta ocasió, amb la lliçó ben apresada per tu, no va dubtar a proclamar totes les virtuts que, com a fallera i com a persona, et caracteritzen. I després d'un espectacular Fi de Festa a càrrec del nostre Quadro de Playback va passar un dia inoblidable per a tu i els teus, i que estic segur sempre guardars en el teu cor i et donarà forces per a continuar

representant a la nostra Falla en tots i cada un dels innumerables actes a què, a partir d'ara, assistiràs abrigada per tots els fallers i falleres de la teua Falla, perquè en la ment de tots esta eixe sentiment que sempre aflora dels nostres cors i ens fa sentir-nos orgullosos i honorats de que tu, **LAURA LOZANO I DOMINGUEZ**, sigues la nostra **FALLERA MAJOR**.

El Somni de Laura

Per: *Mila Domínguez*

Recordar quan va començar este somni, per a mi no és difícil, només cal remuntar-se a la nit de la Crema de 2001 quan Laura i Rubén van encendre la metxa que botava la seua Falla infantil convertint-la en cendres, les quals guarda amb tant afecte en la seua habitació. Tot just va acabar de cremar-se, va començar en el seu interior a formar-se la il·lusió i desig de ser algun dia Fallera Major de la seua Falla.

Han passat catorze anys des de llavors, i després de cremar-se les passades falles de 2014, va començar a albergar l'esperança que potser este podria ser l'any en què per fi compliria el seu somni, son pare se l'havia promés, una vegada acabats els seus estudis la faria Fallera Major. El divendres 11 de juny a l'obrir la pàgina web de la nostra falla, s'anunciava la convocatòria de la junta de cada divendres, i en l'orde del dia apareixia "Nomenament de la Fallera Major".

Els nervis es van apoderar d'ella, en la seua ment pensava que podria ser-ho, però al mateix temps res li feia veure que així seria. En la Junta General d'eixa nit, Pepe el nostre President, va prendre la paraula per a parlar de la fallera que havia sigut triada per a representar a la nostra Comissió en el present exercici, i en cap moment donava cap pista de qui podia ser l'afortunada. Al començar a llegir els versos que ell mateix va escriure i recitar per a l'Exaltació de Laura quan va ser Fallera Major Infantil, ens vam adonar que estava a

nomenant-la com a Fallera Major per a l'exercici 2015. Molts sentiments van esclatar al mateix temps en el seu interior i les llàgrimes van fluir dels seus ulls, eren llàgrimes de felicitat, per fi havia aconseguit el seu somni, al fi tenia la confirmació que este 2014/2015 se-

ria el seu exercici, i es va fondre en un gran abraç amb la persona que havia fet possible este somni, son pare. El seu primer acte com a Fallera Major, no podia haver sigut un altre millor, perquè la Mare de Déu venia a visitar el nostre Casal on estaria allí rebent-la junt amb Pepe, Inés i Juanfran, els seus companys de viatge en este exercici faller.

El 19 de juny els infants, com cada any, ens van realitzar una preciosa foguera en la nit de Sant Joan, que va ser cremada amb l'assistència d'un gran nombre de membres de la Comissió.

Després d'esta primera setmana, ens vam posar mà a l'obra, hi havia tantes coses que fer!!, les teles, adreços, manteletes, per a fer tot això vam traçar un recorregut, i la primera cosa que buscaríem seria la seda, la que portaria el dia de la seua Exaltació, igual que quan va ser Fallera Major Infantil. Vam triar les teles de Català, allí ens van atendre meravellosament i d'una forma molt especial el tant apreciat Raúl Mora, que des que va conèixer a Laura quan va ser Fallera Major Infantil va congeniar molt bé amb ella, de fet és que no feia més que fotografiar-se allà on es trobaven, és molt l'afecte que es tenen un a l'altre.

Raúl seria l'encarregat de realitzar la seda de Fallera Major. Vam veure colors i dibuixos, i no ens va quedar cap dubte, el "Blau Safir" seria el seu color, però ara calia triar el dibuix, al veure el "Begoña" ens va enamorar, perquè al triar els colors que la formarien farien d'ella

una seda única.

En el mes de juliol vam rebre la crida de Raúl, ja teníem la tela fabricada, quan vam arribar a Català i vam veure el treball realitzat, ens va impactar moltíssim i va omplir de felicitat Laura, allí estava el treball acabat i era perfecta, sens dubte el que estàvem buscant, la seda "Begoña" en "Blau Safir" teixida per a Laura.

Ara només quedava pensar en qui seria l'encarregat de fer-ho, no vam tindre dubte Agustín Marín seria el triat, amic meu i gran indumentarista, només cal veure el trage per a confirmar el que dic, sens dubte Agustín ha fet un treball esplèndid.

El dia 4 d'octubre va ser el triat per a la Proclamació de les Falleres Majors, Laura i Inés. Tant la família d'Inés com nosaltres vam posar tota la confiança en un bon amic i excel·lent restaurador, Joan Giner propietari del Restaurant L'Eliana Albiach en Cullera, la veritat és que el seu treball va ser espectacular i sabíem que no ens equivocàvem al triar-lo, gràcies Joan.

Durant tot el dia ens vam dedicar a preparar el Casal, perquè tots els nostres amics i membres de la Comissió pogueren disfrutar del sopar que donaria pas a l'acte en què anaven a ser proclamades Laura i Inés. Va ser un acte molt emotiu per a les dos famílies, amb una sorpresa final per a Laura i Inés, perquè van accedir a l'escenari Mercedes, iaia d'Inés i Maribel tia de Laura, les quals tingueren unes precioses paraules dedicades a elles dos. Els dies han continuat passant i al final va arribar el

moment tan esperat de l'Exaltació, el dia triat el 15 de Novembre de 2014 quedarà gravat en lletres d'or en la història d'este meravellós somni.

Nervis, emoció..... i va arribar el moment en què Agustín Marín va començar a vestir Laura, van ser moments molt bonics, la xambra, pololos, calces, sinagües i al fi el trage. S'acoblava a Laura com un guant i començava a desprendre una llum que era producte de la felicitat que sentia en eixe moment, estava radiant, preciosa..., quan va arribar Raúl Mora a fer-li les primeres fotos i la va veure sols va poder exclamar, està divina!, i és que realment ho estava, gràcies Raúl per estar sempre recolzant-la i al seu costat.

Amb puntualitat va arribar Pepe, el nostre President i gran amic de tota la família, va aparèixer en un Rolls Royce blanc i negre preciós acord amb l'esdeveniment que anàvem a celebrar. Durant tot el trajecte des de casa al teatre la gent mirava sorpresa, perquè realment formaven un conjunt increïble, a través de les finestretes es veia Laura somrient saludant-nos i també feliç al seu costat Pepe no podia dissimular en la seua cara la satisfacció i l'orgull que sentia en eixos moments, el somriure de Laura era espectacular desbordant tota l'alegria del seu cor.

Va ser una Exaltació fantàstica, ací estava tota la família per a recolzar-la en este dia tan important per a ella, també els nostres amics, però sobre tots els seus del Col·legi, de la Universitat, de Cullera i principalment els de la seua Comissió, i com no, eixes xiques magnífiques que formen el grup de Falleres Majors del Sector de Jesús, amb les que té la gran sort de compartir enguany. la gran sort de compartir enguany.

L'emoció va ser màxima quan la vam veure desfilant pel corredor cap a l'escenari, majestuosa, preciosa, somrient i al mateix temps amb llàgrimes en els ulls, saludant als

que des del pati de butaques li miraven, li somreien i aplaudien, va saludar a la seua Comissió Femenina que l'esperaven assentades en l'escenari, acompanyant-la en el moment més important del seu regnat.

La imposició de la banda per part del President va ser un moment tan desitjat i tan anhelat, que quan li va imposar la banda la seua cara ho deia tot, no podia estar més feliç. El seu germà Carlos li va traure el ram de flors, veure els seus dos fills en l'escenari em va emocionar moltíssim.

Va arribar l'hora del mantenidor, des que la van nomenar tenia clar que el seu mantenidor seria Jorge Martínez, no podia ser un altre, fa catorze anys Jorge ens va fer emocionar-nos amb les seues meravelloses paraules, esta vegada va estar novament espectacular, de nou vam sentir la seua valenciania i afecte cap a Laura i tota la família, emocionant-nos amb el seu saber fer. Ell sens dubte coneix Laura com ningú, no podíem trobar millor mantenidor, gràcies Jorge, gran faller, bona persona i per davant de tot un gran amic.

El dia no podia acabar d'una altra manera que tots junts, Pepe, Juanfran, Inés i Laura, acompanyats per les nostres respectives famílies i pels dos mantenidors, per a celebrar tot el que havíem pogut viure durant l'Exaltació, sens dubte va ser un dia que mai oblidarem. Vull donar les gràcies a tots els components de la Comissió que van fer possible que este dia fóra per a nosaltres inoblidable.

El somni de Laura s'havia complit!!!

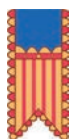

Coneix Laura.....

Per: Mila Domínguez

30

Laura, la nostra Fallera Major, és una jove de vint-i-quatre anys, els mateixos que pertany a la nostra comissió, és Llicenciada en Enginyeria de Disseny Industrial i Desenrotllament de Producte, havent realitzat un Màster de Disseny Gràfic, ha finalitzat els seus estudis recentment.

Nascuda dins del si de la nostra comissió en la família formada per Juan Carlos Lozano i Mila Domínguez, que també va ser la nostra Fallera Major en 1985, té un germà Carlos, que també va ser President Infantil en 1998.

Fallera des que va nèixer, amb nou mesos va poder disfrutar de la seua primera ofrena, en braços de son pare va arribar a la Plaça de la Mare de Déu amb el seu somriure assenyalant i donant-li besos a la Mare de Déu, des de llavors no ha fallat mai a eixa cita i sempre amb llàgrimes en els ulls, plens d'emoció i afecte, encara segueix enviant-li eixe bes que fa vint-i-quatre anys li va enviar per primera vegada.

Des de xicoteta li ha encantat vestir-se de Fallera, participar en tot el que s'organitzava en la Delegació d'In-

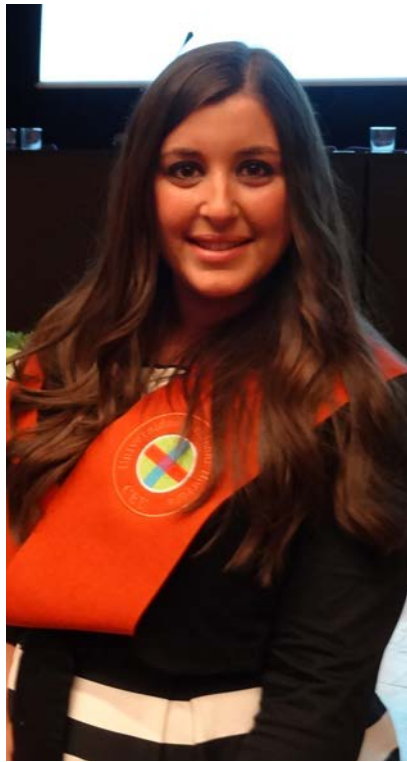

fantils, acudia a cercaviles, ballava... era incansable. Poc a poc passava el temps i va arribar el moment de poder complir el seu primer somni, ser Fallera Major Infantil, i això va arribar en un dia molt emotiu, el de la seua comunió, allí va rebre el millor regal que la seua Falla podia fer-li, el President de la Falla Antonio Calatayud li donava la notícia, i l'emoció de Laura va ser apoteòsica. Ho va disfrutar com ella ho fa tot, amb tenacitat, amb

31

32 força, va ser molt emocionant, amb uns magnífics companys de viatge Rubén, Sophia i Antonio, van tindre un any excepcional, i llavors es va marcar el seu següent gran somni, ser algun dia la Fallera Major de la seua Falla. Laura té un fort caràcter, defecte o potser virtut, li servix per a tindre clar que és el que vol, no suporta ni perdona que li enganyen, o que l'aclaparen tot al seu temps. Gran amiga dels seus amics, és rica en ells, pel seu caràcter jovial i alegre té facilitat per a fer-los, els del Col·legi, en la Universitat, els de cada estiu en Cullera, i sobretot els de la seua Falla. Té un caràcter molt obert, i això li permet que allí on vaja continuar afegint amics, enguany els té en les Falles del Sector, especialment amb les seues Falleres Majors, un grup fantàstic de dones que disfruten juntes del seu amor per les Falles en este exercici tan especial per a elles.

Si li preguntem a Laura per la seua menjar preferida, sens dubte ens diria "la truita de creïlla de ma mare" és la seua passió i sempre que pot la demana perquè els seus amics la tasten, i porta unes quantes fetes. L'encanta el color blau, i des d'enguany el "Blau Safir" és el seu color, el del seu trage de Fallera Major, una meravellosa seda dels Tallers de Catalá, triada color a color amb tot l'afecte, junt amb Raúl Mora, que té una passió per Laura des que la va conèixer fa catorze anys com a Fallera Major Infantil. Li agrada combinar el blanc i el negre, elegant però informal, amb eixos complements que sempre li donen un toc especial. La seua gran passió a nivell professional és el disseny, per això va decidir triar la carrera d'Enginyeria de Disseny Industrial i finalitzar amb un Màster de Disseny Gràfic. Laura és una estudiant molt constant, tots els anys ha treballat molt fort per a tirar endavant els seus estudis. Constant i molt treballadora. Laura és afectuosa i simpàtica, qui la coneix no pot deixar de voler-la, la seua mirada color mel profunda t'indica clarament quin és el seu estat d'ànim i el que està sentint en eixe moment, tota la seua dolçor et traspasa, la primera cosa que t'arriba quan ve de front és el seu somriure meravellós i sincer que il·lumina la seua cara omplint-la de felicitat, transmetent-te tot l'afecte que sent per tu. Enguany és feliç de complir el seu somni de Fallera Major, té grans persones al seu costat que l'omplien de felicitat, Pepe el seu President i sobretot amic de la família, la coneix des que va nàixer i al que Laura vol

d'una forma especial, Juanfran el seu President Infantil, peque del que intenta traure el millor d'ell i que li dóna tot el seu afecte, i la seua Princesa Inés Fallera Major Infantil, que li demostra l'adoració i afecte que sent per ella cada vegada que estan juntes i a la que vol com la seua xiqueta, intenta que gaudisca de tot i que no es puga perdre res, perquè així puga emocionar-se, recordar i viure enguany com ella ho va viure en aquell 2001. Laura és bella per fora, però per dins és infinitament més, té un cor molt gran i sempre disposada a ajudar als altres, per això la gent disfruta amb ella, és sens dubte una persona extraordinària. És la més fallera de tota la família, sent verdadera passió per esta festa, disfruta com ningú i ho viu intensament, puc afirmar que Laura és molt valenciana i molt fallera, crec que és una verdadera passió el que sent per tot el que rodeja este món de les falles. Ja coneixem un poc més a Laura, però segur que durant este exercici, haurem descobert coses noves d'ella, no deixarà mai de sorprendre'ns, per això estic segura que la veurem disfrutar este any amb la passió que ella sent per la falles i especialment per la seua Falla Joan

d'Aguiló, per la que ella sent una devoció especial. Només ens queda disfrutar d'unes molt felices falles i que tot quede gravat en la seua memòria com un any increïble, tots els components d'esta meravellosa Comissió hem fet que ella se senta feliç i orgullosa, esperem que ens represente dignament i li perdonem qualsevol errada que puga tindre, estic convençuda que ella va posar tot de la seua part per a deixar a la nostra Falla en el lloc que li correspon.

2015

Recompenses atorgades

BUNYOL D'ARGENT

Llanos Contreras Cascales
Pilar Escribano Perona
Carmen Llorens Ortells
Rosa Martínez Moncho
Isabel Puig Blanco
Manuel López Arnau
Antonio Moreno Lobato
Fco.Javier Soler Puchades

BUNYOL D'OR

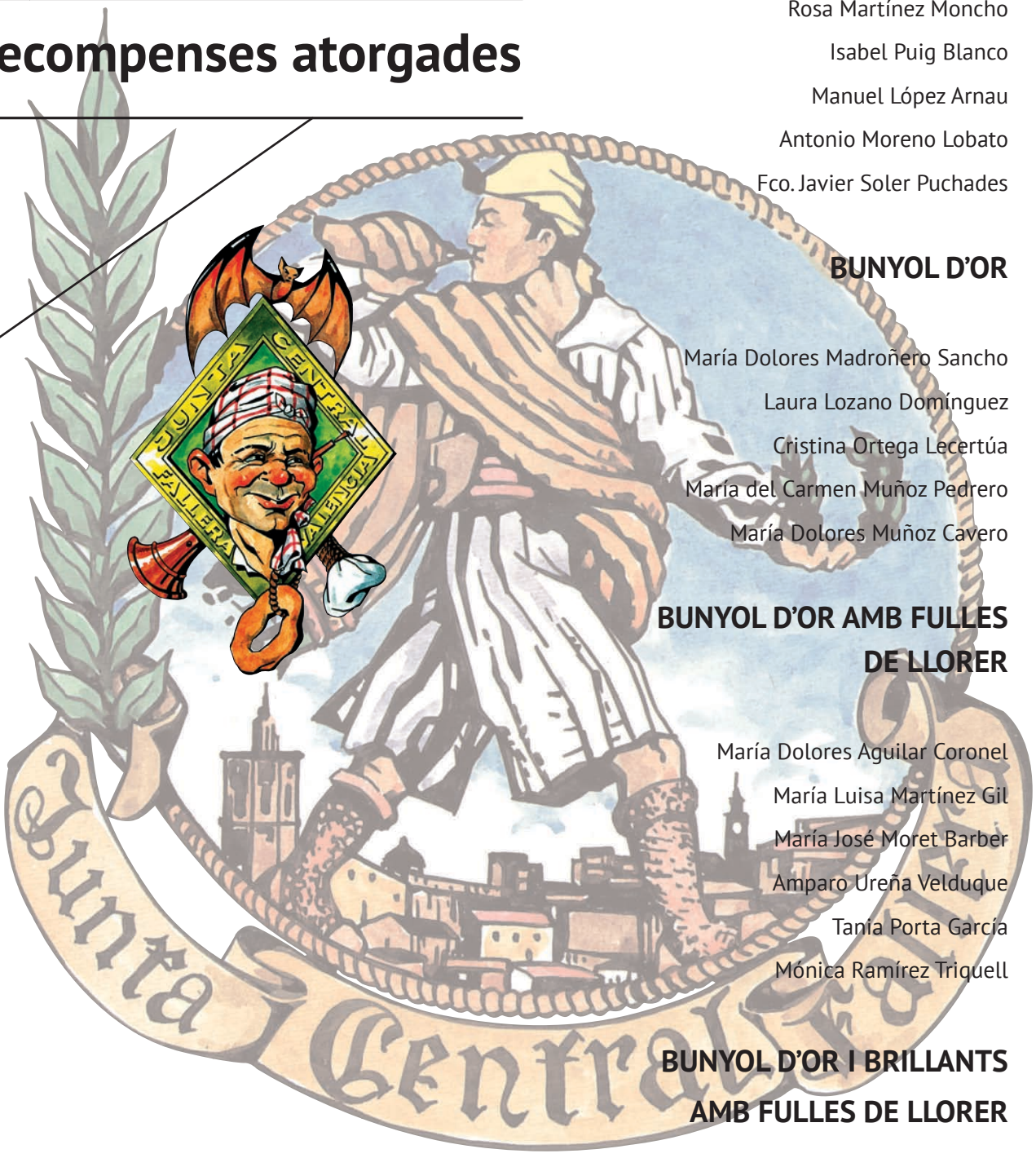
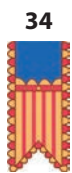
María Dolores Madroñero Sancho
Laura Lozano Domínguez
Cristina Ortega Lecertúa
María del Carmen Muñoz Pedrero
María Dolores Muñoz Caveró

BUNYOL D'OR AMB FULLES DE LLORER

María Dolores Aguilar Coronel
María Luisa Martínez Gil
María José Moret Barber
Amparo Ureña Velduque
Tania Porta García
Mónica Ramírez Triquell

BUNYOL D'OR I BRILLANTS AMB FULLES DE LLORER

María José Hernández Genovés
Eva María Orero Sanfélix
María José Tena Gil

Falla gran

“Què fem en este artefacte?”

Artista: Ignacio Ferrando

Escrit per Ampar Cabrera

35

EXPLICACIÓ I RELACIÓ DE LA FALLA QUE DU PER LEMA:

“QUÉ FEM EN ESTE ARTEFACTE?”

Redell! Ya porte quasi una hora mija
pegant-li a la memòria del llibret,
Menut guió m'ha fet el tio botija!
Si vol pixar tan alt que fa clotet!!!

M'arrea dins la falla una atra falla,
me fa l'explicació llarga i complida,
me guia punt per punt en la contalla,
i yo estic més perdut que el foll d'Eslida.

I es que les paraletes que se gasta
es d'eixes de Alça el rabo, perdigot!
i això que yo NO tinc la llengua basta
que en lloc de dir “cagar” dic “fer palot”.

Mes Che! N'hi ha que estudiar una carrera
si vols desenredrar tal martingala,
i com ni tinc els anys ni la manera
puix Toca! M'ho traure de baix del ala.

Aixina que posem-li a l'assunt ganes
i anem a començar ya tal sarsuela,
que com seguixca sol mirant les planes
ací Bo! Ni sopem ni es mor l'agüela!!!

*(I sol he tret en clar de la contalla
que de fallers i falles tracta el tema
i així direm: “Qué fem en esta falla?”
en lloc del “artefacte” que du el lema.)*

PRÒLEC

Segur que n'hi ha gent que pensa
que el ser faller és de mel,
que tot és chala i fartera
i el “cubata” cau del cel.

Mes hui contarà el poeta
d'eixa mosca dins de l'ull
que porta qui mou la festa
sense alçar la pols al full.

DESCOBRIM ACÍ EL PLOMER DE LA FALLA I EL FALLER

Amic que observes la falla
plantà en lo mig del carrer,
que has ansiat la borumballa
i la festa i la rialla
que sol dur el que és faller.

Que tant ad ells com ad elles
has vist montant bon festí;
que si un dia són paelles
al següent òmplin graelles
regat tot en un bon vi.

Que has vist la gran varietat
i la riquea en les gales
quan pel barri han passejat
bufant en caldo gelat
baix estandarts batent ales.

Que has vist quan en les verbenes
ballen fins caure redons,
i en la matinada a esquenes
se lleven totes les penes
en dos "whiskys" i tres "rons".

Que enveges la partideta
de truc o de chamelet,
les papes, la cerveseta,
i charrar en el poeta
que els fa riure en el llibret.

Che! Redell! segur t'atrau
tant de festeig i peturra,
mes abans de fer-te el brau
i clavar-te en tal cacau
agarra el morro a la burra.

Que ara te vaig a parlar
Ben llarguet i de bon tros
de tot lo que has de pagar,
de treballar i bregar
per a acabar punchant os.

Aixina que ou lo que dic
i de tot pren bona nota,
que eixe paraís, amic,
acaba sent un castic
en dotze mesos de quota.

Sortejos de loteria
ne tens totes les semanas,
i en nadal i epifania
te tripliquen la quantia
així que agarra-ho en ganes.

També te passen la gorra
si el presupost queda curt,
i entre rifes i la porra
La bojaca chorra i chorra
com si un lladre et fera furt.

El casal és casa Pepa
i els amics t'ixen ben car,
puix pujant-sen a la gepa
allí tots llepa que llepa
tot per l'aire i tu a pagar!!!

Si tens la gran sort damunt
de que és any d'aniversari,
deus afegir-li al conjunt
els gastos que du l'assunt
d'un festeig extraordinari;

Regals per a les falleres,
insígnies per als chicons,
dinars de quatre culleres,
castells dels que fan palmeres
i monuments de collons.

No faces puix el borrico
i pensa-t'ho un poquet
que de fora és molt bonico
i el ser faller costa un pico
i eres igual mig-ouet.*

*nom donat als valencians
pels orelluts mes ancians.

REMAT

Comencem en el remat
i a vore que ix del sarnacho,
puix ya saps que lo explicat
al teu poeta li ha entrat
igual que un coet borracho.

Mes ya perdut per perdut
me tire la manta al coll,
mire l'esbós un minut
i en un; Qué t'ha paregut?!
Vaig a trauer a l'os el moll.

PARLAREM DE MODO EXACTE DEL FALLERIL ARTEFACTE

Enguany remata la falla
una atra falla menuda
carregada i sostinguda
per una artista novell.
Un falleril artefacte
en remat, lema i escenes
i a on tampoc entenc apenes
lo que m'expliquen Redell!!!

Mes com no vullc fer el gamba
deixant-vos tot el fandango,
ni vullc manar al sanguango,
dit ben clar; a fer la mà.
Convide a quatre polítics
a que observen la... falleta
i en llapissera i llibreta
apunte cada charrà.

Cristobal Ricardo **Montoro** i Romero

*"...Qué qué me pareix la falla?
Puix com soc de canya verda
i de rialles sé una m...
diré a soles que promet.
Promet donar bons ingressos
en IVA, mòduls i renta,
i en la bojaca coenta
promet fins l'últim gallet."*

(I en recels i regomellos
va esmolant els colomellos.)

Artur **Mas** i Gavarró

*“...Qué qué me pareix la falla?
De fruiteríssima mare!
puix no n’hi ha res que es compare
als “sudaques catalans”
Inventaren la paella
el barrejat i les falles
i com sempre estan de rialles
li’ls robarem a dos mans.
(Mentres València anexiona
li fa festes a una mona.)*

Alfredo Perez i **Rubalcaba**

*“...Qué qué me pareix la falla?
Qué a la fi no ixc! Redacs!!!
Que sempre sacsa que sacsa
acabava de ninot.
Que ya sé que per guapura
i per fer bona política
la meua barba era mítica
i estimat el meu bigot.”
(I mentres la bufa plena
se fa arrere la melena.)*

Alberto **Fabra** i Part

*“... Qué qué me pareix la falla?
Puix lo que me diga un atre
me dona igual tres que quatre
el cas és baixar el cap.
Qué volen plantar-la en pasqua...?
Qué volen cremar-la en reixos...?
a la fi som els mateixos
i ací tenim tots bon pap.”
(I fent d’esclau i robot
a València se la fot.)*

1ª ESCENA

Esta escena nostre artiste
la titula “Nosferatu”
i en ella es veu a un vampir
i a un faller que va sonàmbul.

La conclusió que pots traure
de segur és de caixó
sobre tot si algú entenguera
qui és el vampir en qüestió.

L'HISTÒRIA DEL CHUPLA-SANC O LA NIT QUE PASSÍ EN BLANC

Recontrafotre que feta que m’ha passat esta nit!
Puix ya estava mig dormit
quan de sobte; Che, punyeta!
Igual que una campaneta un soroll m’alçà del llit.

Al principi me vaig creure que ho havia imaginat
ya que estava preocupat
en especial per un deure,
mes sol en pixar i beure de nou quedí amodorrat.

Al cap d’un quart o mig hora Atra volta el sorollet!
Yo m’alcí ya en un mal pet...
que ni una sogra en la nora,
pero Che! ni dins ni fora me trobí a l’autor del fet.

Apaguí, sense dormir, la pereta de la llum
esperant que aquell zum-zum
se tornara a repetir,
mes un chuplit vaig oir i no el roïdo de costum.

Tenint el cap com un loro i en el chuplar en palestra
al vore una faç sinistra
pensí en el mamó Montoro,
mes resultà ser un moro aguantant per la finestra.

Fent a eixe morisc culpable del malensomi patit,
me’n torní de nou al llit
igual que un ruc va a l’estable
i en adormir-me Diable! En el coll notí el chuplit!!!

Com punchat per una espina me plantí en l’habitació
i el glop de la corrupció
se’m dibuixà en la retina
tal vampir... Seria Cristina? Fabra? Bàrcenas? Falcó?

Furtangarin? Camps? Banyeres? Munar? Tortosa? Tarrés?...
o acàs un ingrati confés
com són Zaplana o Figueres,
perque ací són les chupleres rebaixes del “Tall Anglés”.

Clar, que afegint una senya com és la de ser faller,
entrà en llista el tesor, (que és el que dona més llenya)
el veí que esta a la grenya o el gorró poc faener.

S’afegiren a la llista per a estaconar la dent
un atre grapat de gent;
el de la traca, el florista,
el de la orquesta, l’artista, el que explica el monument...

Ya en els ulls com una mona l’incident vaig estudiar;
el zum-zum sense parar...
el chuplit pegat en fona...
l’obscuritat de la zona, l’inquietut, el malestar...

I justet en eixe instant el vaig vore alçar el vol,
aquell que em feya la col
sol era un mosquit i avant,
així que el deixí volant i me’n torní al meu llançol.

Puix en tanta sangonera chuplant-te la sanc en gana
un mosquit és el nirvana
i el seu chuplit primavera,
així que Vole tal fera i que em servixca de nana!!!

COROLARI VAMPÍRIC

N’hi ha un **honorable** espanyol,
que és més que vampir; incordi,
que va heretar un **Pujol**
i chuplant fins al pinyol
se feu més gran que Sant **Jordi**.

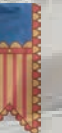
N’hi ha alguns chupla-sanc ilusos
mossegant per les figueres,
atres en els claus camusos,
i uns vampirots **andalusos**
que fan forats com a p...eres.

2ª ESCENA

En l’esbós de nostra falla
(dibuixadet prou llauger)
pareix ser que n’hi ha una ralla
que segons diu la contalla
té que ser un galliner.

Lo que pinten les gallines
i el corral al monument,
ho sabran els de Marines
perque yo ni en dèu propines
encerte lo que estan fent.

Mes com saps amic faller
que la falla a tu es dedica,
el relat serà fester
i si algú es troba el parer
que se rasque si li pica.

LES POLLES DEL GALLINER SE'N VAN DE PASSACARRER

(Extracte del pensament d'una d'elles)

“... N'hi ha que vore que templada
que graciosa i arreglada
me trobe en este cosset,
pareix inclús que he fet dieta
en cintura d'avespeta
i el pit com un fus de dret.

No se noten gens les molles
que fan de la carn farfolles,
ni els penjolls de baix del braç.
Ni eixa bàrbara rodancha
que me gira per la pancha
i me baixa fins al... nyas.

També estic molt recontenta
en el rest de vestimenta
sobre tot en el faldar.
Puix duc brians a garberes
que em tapen les cartucheres
i el cul me'l fan “respingar”.

Baix tot eixe safarrancho
les calces de punt de gancho
tapen de varius bon toll.
Com les boniques sabates
(les malesputes ingrates
que m'apreten l'ull de poll)

Els rodets de les orelles
també fan grans maravelles
chafant-me uns pàmpols d'esment.
Una herència de mon pare
en la que yo no repare
si no es mogueren al vent.

I es que eixos menuts defectes
poden quedar be i perfectes
si tens tant de gust com yo.
Una sòrt i una fortuna
que no té quasi ninguna
si no atén l'explicació:

La chica que em va a la dreta
porta solta la coteta
i en la cintura du el pit.
I entre això i el nas de loro
dona igual cristià que moro
a tots li'l deixa arropit.

La que porte a l'atra banda
du penjant tota una randa
per davant des dels vions.
I en peus del quaranta quatre
fan apostes este i l'atre
de quan caurà a redolons.

N'hi ha una atra sense sinagües
i en un cul d'ací a Titagües
Dos files més en davant.
Que diu que no se les posa
perque la fan un poc grossa
Si pareix un elefant!!!

La del costat està coixa
i es que abans m'ha dit molt moixa
que té una unglera en el peu.
Mes al dir-li que aguantara
m'ha posat prou mala cara
escopint-me un marrameu.

Pero n'hi ha una d'entre totes
que hui s'ha posat les botes
en pentinar-se i vestir.
Deixant-me-la de postrema
perque lo seu no du tema
lo seu es d'esbalair.

Començant des de la pinta
que pareix bruta de tinta
i de torta dona afront.
Seguint per l'olor a laca,
els rodets fent-li barraca
i la frangeta en la front.

les orelles despenjades
pel pes de les arracades
i el coll negre pel collar.
A banda del maquillage
que es de “pilingui” salvage
pero Bo! Deixem-ho estar.

El gipó d'un negre sobri
des de dalt a avall se li obri
quasi, quasi, un pam sancer.
I com mocador no en gasta
puix el nom que se li embasta
el porta qui fa el carrer.

La falda agrana per terra
el devantal du a l'esquerra
i el floc... Redell! No du floc!!!
i per seguir bon criteri
sent lo de baix un misteri
no entrarem en eixe joc.

I així si algun optimista
se clava a indumentarista
puc dir que ací té un tesor.
Que a banda de tal corrala
eixa última pardala
pot ser la gallina d'or.

3ª ESCENA

Ai València de festa i flors! Ai Europa...
Qué collons vols?!!!

EUROPA ES PENSA L'ORÀCUL POSANT-NOS CENT I UN OBSTÀCUL

Redell! Com nos l'han clavada
estos panfígols d'Europa,
com nostra festa apreciada
l'han feta amariconada
bufant sol pels vents de popa.

Com dient; “seguritat”
nos l'han pegat com a un chino,
i en tant de retall barat
les falles han demostrat
que els importen un pepino.

Clar que ací ad eixa censura
nos la passem per el llom
que ya saps; Geni i figura
se té fins la sepultura
i els valencians som com som.

Que ells òbrin el festeig tocant el pito
(Nosatres en carcasses de vint quilos)

Que tiren paperets en lloc de traques
(Ací se peguen fòc de quatre en quatre)

Que ad ells la mascletà curta i de llunt
(Ací a tots nos agrada estar damunt)

Que al roïdo i al soroll li posen fita
(Ací el tope és la veu de nostra Rita)

Que el tro més gran; bombetes i algun pet
(I els nanos en tres anys tirant masclets)

Que manen fer cursets del tro de bac
(Che tu va che!... Aneu a fer la mà!!!)

Que no poden fumar menors d'edat
(*l cómo s'encén la mecha del petart?*)

Que no se pot fer fòc en el carrer
(*l cómo cremem la falla es pot saber?!?!)*

EURO-COROLARI ACLARIDOR

Si encara de la Mèrkel no te fies
i penses que és pijor que un aliacrà,
molt d'ull en eixe Valls i companyies
que encara que sol porta quatre dies
a més de ser francés és català.
(*l ya saps com la claven els gavachos
si a més és "polaquet"...Agafa els machos!!!*)

42

4ª ESCENA

Igual que Dickens contara
el seu conte de nadal
en tres fantasmes curiosos
que nos van fer que pensar.

Aixina la nostra falla
també vol mostrar i dur
tres époques ben distintes:
passat, present i futur.

Mes així com en el conte
fon Marley qui estava mort
ací la mort cobra vida
en els ulls de un vell ninot.

CONTE DE NADAL FALLES

(autor: Un ninot)

Si mai en un taller haveu entrat
dels molts que donen vida a les figures
segurament esteu perduts i a obscures

sense saber qui conta este relat.
Yo soc... un tros de suro desgastat,
un vell ninot diríem que... corrent
i no sé si per lleig o per coent
o perque no quadrí dins de cap falla
també soc qui va a fer-vos la contalla
de com era i com és el monument.

Ya en temps de la Charito o de la pera
vivint també, per sort, Mari castanya,
les falles te furgaven la cucanya
clavant-li a lo calent bona cullera.
Conills i naps o el frut de la figuera
omplien el taller de gom a gom
i no n'hi havia polla ni colom
que no mostrara el gènere al taulell,
així veent el públic tal nivell
allò fon tot un triumpf del repompom.

Hui en dia, jubilada la Charito
i la Mari castanya al alimón
les falles s'han obert a un atre món
a on ya no se lluíx cos ni palmito.
Mes clar, Quí vol saber si el periquito
de Sànchez o Rajoy està raquític?
Quí vol saber si té un pit sibarític
la Mèrkel, La Botella o Santa Rita?
Puix ara tot artiste fa collita
de faves i fesols del món polític.

Mes ya foren les époques distintes
i els temes el manar o el *piulejar*
de sempre en el fer riure i criticar
ningú ací s'ha quedat a miges tintes.
Mes el futur s'aguaita en unes pintes
que com a poc en vore-les t'escama
puix ya no és que no t'alcen fòc ni flama
ni que els ninots no siguen carn ni peix
és que al voreu plantat allò pareix
una casa de putes i sense ama.

Tres rombos escatats donats de blanc
plantats sense llevar ni el "sacabuig"
o quatre pals pintats de rapafuig
portats (o això pareix) des del barranc.
O posen un llançol i en mig un banc
i busca-li la gràcia i l'intenció
aixina que... Senyors! Ya els puc dir yo
ad estos futuristes d'atra ona
que deixen de donar llenya a la mona
o ací trenquem palletes en redó.

FINAL

BAIXAREM EL TELÓ EN L'ACTE DE... QUÉ FEM EN L'ARTEFACTE?

Entre falles i fallers
i polítics i gallines
i ninots i mosquitets
i atres guilindaines fines.
Hem fet el resum i conte

de lo que se va a plantar
i ara sol que ya nos queda
com diu aquell; esperar.

Esperar plantar la falla
esperar que ixca el guió,
esperar que a tots agrade
i esperar un bon guardó.

COROLARI SUPLICATORI DEL GUARDÓ EN QÜESTIÓ

Si la meta del poeta
en esta feta està feta
el poeta d'esta feta
ha feta la seua meta.

Si el juge que ací nos juja
al jujar la nota puja
la feta que els juge juja
en premis tindrà una pluja.

43

SALUTACIÓ DEL NOSTRE PRESIDENT INFANTIL

Juanfran Bueno i Sánchez

Em dirigisc a vosaltres fallerets i falleretes amb il·lusió per poder representar a esta gran Comissió de Joan d'Aguiló.

El dia que els directius van vindre a ma casa vaig pensar que el meu somni de ser President Infantil podia complir-se, i quan en Junta General el nostre President Pepe va pronunciar el meu nom vaig botar d'emoció. Després d'uns quants mesos d'assistir a alguns actes i presentacions he de dir que estic encantat.

Molt especial va ser el dia del meu nomenament en el casal, quantes felicitacions i quants regals, i com no, el dia de l'Exaltació de les nostres Falleres Majors. Encara que estava nerviós em va agradar molt este acte. Espere amb il·lusió que arriben les pròximes falles.

Vull donar les gràcies a la Junta Directiva per donar-me l'oportunitat de poder representar a la Comissió Infantil, i sobretot a la Delegació d'Infantils pel treball que realitzen durant tot l'any. Estic molt content de poder compartir enguany amb Laura, Pepe i especialment amb Inés, amb la que m'ho passe molt bé, ja que hem fet una bona amistat. No dubte que tots disfrutarem d'un any inoblidable.

Des d'ací vos anime a participar en tots els actes que la Comissió té preparats per a nosaltres i en especial per a la Comissió Infantil.

Visca la Falla Joan d'Aguiló i visca les falles.

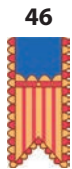
Juanfran Bueno i Sánchez

2015

Junta Directiva

Infantil

- Vicepresident 1er:** Victor Asensi Gracia
- Vicepresident 2on:** Jaime Horrach Muñoz
- Vicepresident 3er:** Marc Rodríguez Muñoz
- Vicepresident 4rt:** Santiago Asensio Barber
- Secretari:** Pablo Rasero Tena
- Vicesecretària:** Natalia García Ripoll
- Tresorer:** Javier Soler Contreras
- Comptadora:** Lucía García Romero
- Vicecomptador:** Adrián Olmos Renau
- Delegat:** Marc Alcover Bañón
- Delegada:** Lucía Esteve López

VOCALS

- Alberto Aguilar López
- Eduardo Albentosa Lerma
- Hernán Alonso Provinciale
- Isaac Alonso Provinciale
- Alfonso Barber Martínez
- Daniel Blas Reche
- Kevin Hugo Carcelén Pedrós
- Alberto Díaz Parrilla
- Bruno Gálvez Carrasco
- Pablo García Hernández
- Jorge García Plaza
- Eduardo González Císcar
- Carlos Mañes Martínez
- Marc Martínez Hervás

2015

Comissió Masculina

Infantil

- Natxo Martínez Hervás
- Hugo Monzó Sanz
- Oscar Ortuño Bernal
- Marc Pavlitzek Ramírez
- David María Pedrós López
- José Pellicer Moret
- Sergio Puchalt Lancho
- Diego Real Royo
- Cecilio David San Martín Gil
- Jorge Sanchis Escribano
- Hugo Sanz López
- Eduardo Simarro Muñoz
- Javier Soriano Salinas
- Alvaro Tur Compañ
- Marcos Valverde Ureña
- Carlos Verde Fabiani
- Hector Zanón Fariñas

Inés Prusseit i Belarte

Fallera Major Infantil

*Tres cultures fan un llaç
per breçolar l'alegria,
la bondat i simpatia
d'un coret llest i vivaç.*

*I en l'engrunsar d'eixe abraç
ple de goig i d'energia,
tal cor se torna poesia
tan fermosa com feraç.*

*Inés, bellíssim poema,
enguany vas a ser emblema
de l'infantil comissió.*

*Una reina primorosa
de la que estarà orgullosa
la falla Joan d'aguiló*

Ampar Cabrera i Sanfèlix

48

Vers a la Comissió Femenina

Infantil

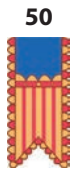
*Blanques ales, blanques plomes
que al vent alcen goig i rialla,
el suau volar de palomes
que pinta de blanc la falla.*

*Blanques ales, blanques plomes
en esperit de chicalla,
corets sans com sanes pomes
a on lo alegre canta i balla.*

*Vosatres sou veu de merles,
sou el nacre de les perles,
d'un jardí sou el gesmil.*

*El tacte de la cretona,
els diamants de una corona,
la cort d'honor infantil.*

Ampar Cabrera i Sanfèlix

COMISSIÓ FEMENINA INFANTIL

Presidenta d'honor infantil:

Lucía Esteve i López

Paula Adrià Moreno
Iria Suniu Alcover Bañón
Elisa Asensi Gracia
Sophia Aviñó Calatayud
Beatriz Barber Martínez
Empar Baviera Huart
Carme Baviera Huart
Noelia Bueno Lorenzo
Lucía Caballero Martínez
Claudia Casaní Fito
Telma Cases Carrascosa
María Cases Carrascosa
Irene Cervera Molina
Alicia Cervera Molina
Ana Comes Climent
Lorena Esteve López
Eva Esteve Ripollés
María Fos Rubiero
Emma Gálvez Carrasco
Begoña García Almendros
Nuria García Almendros
Natalia García Ripoll
Lucía García Romero
Alba Gisbert Ureña
Gemma María González Císcar
Eva González Gil
Ana González Gil
Lucía Haba Mateu
Cayetana Horrach Muñoz
María López López

Lucía López López
Marcela Llopis Tena
Alma Martínez Porta
Candela Moreno Puig
Marisol Murillo Huart
Celia Navarro Compañ
Claudia Navarro Compañ
Marta Olmos Renau
Natalia Pavlitzek Ramírez
Anna Pérez Arce
Claudia Pérez Richart
Marina Pérez Roselló
Silvia Pérez Roselló
Noa Puchalt Lancho
Cristina Rasero Tena
Mar Ricart Pedrós
Olga Ricart Pedrós
Teresa Roldán Herreras
Silvia Rosillo Martínez
Natalia Salmeán Salazar
Almudena San Martín Gil
Mar Sánchez Moya
Mar Sanz López
Lucia Sillero Royo
Ariadna Simarro Muñoz
Soraya Soriano Cayuela
Paula Soriano Salinas
Raquel Toboso Martínez
Sara Toboso Martínez
Alejandra Tur Compañ
Paula Valentín Molina
Lucía Valentín Molina
Sara Jin Valverde Ureña
Daniela Vargas Martínez

Fallera Major Infantil 2014

Lucía Esteve i López

*Enguany en la nostra falla
has tingut un gran regnat
i en la dolçor de ta rialla
a tots has enamorat.*

*Als majors, a la chicalla,
a fallers, amics, veïnat...
per ser fallera de talla
i cau de felicitat.*

*Mes ara tens un nou somi
que s'ha fet honor i encomi
i ens du el goig a caramull.*

*Puix dins la cort de València
seràs tesor i presència
i de ta falla l'orgull.*

Ampar Cabrera i Sanfèlix

NOMENAMENT I ACTE DE PROCLAMACIÓ DEL NOSTRE PRESIDENT INFANTIL

Juanfran Bueno i Sánchez

El nostre protagonista és un faller que des que va nèixer pertany a la nostra Falla i desde sempre havia demanat amb insistència arribar a ser President Infantil de la seua Comissió, després de diverses conversacions amb la família, en les què ens van ratificar la il·lusió i ganes que sentia el nostre protagonista per representar a la Comissió Infantil en este exercici faller, i amb les dades que comptàvem, ens vam encaminar a visitar el domicili de qui seria el nostre futur President Infantil 2015, Juanfran Bueno i Sánchez, tenint sa mare i germà com a còmplices del que anàvem a proposar-li.

Vam ser rebuts amb sorpresa per part del protagonista, el qual no esperava que una representació de la nostra Falla, formada pels Vicepresidents, Secretari i President de la nostra Comissió fóra a avaluar la seua predisposició i il·lusió perquè este any accedira al càrrec de President Infantil de la nostra Falla. La seua reacció ens va sorprendre a tots, ja que ens va assegurar que seria un bon representant de la Comissió Infantil, dient-nos que si resultava ser el triat faria l'impossible per representar a la nostra Falla com es mereix.

Eixa mateixa nit, en Junta General Ordinària, l'orde del dia marcava com a punt principal el nomenament del President Infantil per a l'exercici 2015. Van presidir la Junta nostres representants de l'any anterior, Arantxa, Lucía i Víctor. El nostre President Pepe Olivert, després d'explicar a tots els presents com havia sigut de difícil el veredict final per a l'elecció de President Infantil de la nostra Falla, va traure com si d'un mag es tractara una capseta en la qual havien introduïdes quatre paperetes, en les quals estaven els noms dels fallers de la Comissió Infantil que havien arribat a ser els finalistes per a l'elecció.

A continuació va repartir una papereta a cada un dels representants de l'exercici anterior, Lucía, Arantxa i Víc-

tor, quedant una l'última papereta en el seu poder, l'expectació era màxima, per fi ens anava a revelar de qui es tractava el triat per a representar a la nostra Comissió Infantil durant l'exercici 2015. La sort va recaure en el faller Juan Francisco Bueno i Sánchez, el qual va ser rebut amb una gran ovació i saludat per tots els membres de la mesa presidencial on va ocupar el seu lloc.

Pepe Olivert, el nostre President, va voler desvelar la identitat dels altres membres de la Comissió Infantil que ocultaven els altres tres papers, a l'obrir-los tots vam poder comprovar que en ells estaven escrits els mateixos noms, Juan Francisco Bueno i Sánchez, senyal inequívoc que el triat era ell.

Amb els parlaments de tots els integrants en la mesa presidencial, els quals li desitjaven el millor per a Juan-

fran, va finalitzar el Nomenament del nostre nou President Infantil, no sense abans brindar amb cava i degustar uns dolços deferència de la família de l'acabat de nomenar President Infantil de la Falla Joan d'Aguiló, Juanfran Bueno i Sánchez.

I una vegada nomenat el nostre President Infantil, ja teníem donat el primer pas per a la representació de la nostra Comissió per al present exercici. Però el nomenament de President Infantil calia ratificar-ho, i va ser el passat dia 20 de Setembre la data triada per a la proclamació de Juanfran Bueno i Sánchez com a màxim mandatari de la Comissió Infantil.

La nit va començar amb la primera entrada oficial dels representants del present exercici faller, que junt amb els representants de l'anterior i davall les notes de l'Himne de la nostra Falla, van accedir al saló del nostre Casal premiats amb els aplaudiments de tots els presents, ocupant la taula presidencial on una vegada apo-

sentats va començar el sopar, un sopar de germanadat en què vam poder observar tots els membres de la nostra Comissió, així com els familiars del protagonista d'eixa nit, que estaven predisposats a passar una nit emotiva i tradicional amb una acte com el que s'anava a realitzar. Vam finalitzar el sopar amb l'obsequi d'uns dolços i cava per part de la família del nostre President Infantil Juanfran Bueno, la qual cosa ens va propiciar el poder brindar per ells i perquè tinguera un feliç regnat com a representant de la Comissió Infantil en este exercici.

A continuació va començar l'acte que va estar conduït magníficament pel faller Pablo Asensio, reclamant en primer lloc la presència en l'escenari de la màxima autoritat de la nostra Comissió nostre President Pepe Olivert i Alba, per a ser testimoni i donar fe de l'acte de Proclamació del nostre President Infantil 2015. Una vegada nostre President en l'escenari es va reclamar la presència del President Infantil 2014, Víctor Asensi i Gràcia, a

qui el nostre presentador li va dedicar unes paraules d'agraïment per com ha de ben representat a la nostra Comissió Infantil durant el passat exercici.

I ja només faltava el protagonista de la nit, Juanfran Bueno i Sánchez, el qual una vegada reclamada la seua presència va accedir a l'escenari, on Víctor li va fer imposició de la faixa roja traspasant tots els poders d'un President a un altre. Amb unes emotives paraules Víctor Asensi i Gràcia, President Infantil 2014, es va despedir fent una menció al magnífic any que havia tingut la sort de viure, acompanyat de Lucía, Arantxa i Roberto i tots els membres de la nostra Comissió, donant les gràcies per el tracte rebut i el carinyo que ha sentit en tot moment, paraules que van ser premiades amb una fortíssima ovació de tots els presents.

Amb la presència de Julia i Rubén, mare i germà del nostre President Infantil, el President de la Comissió Pepe Olivert, li va fer entrega oficial del pergamí acreditatiu al càrrec que durant este exercici ocuparà amb tota il·lusió i honor Juanfran. A continuació ens va dirigir unes paraules l'acabat de proclamar President Infantil així com sa mare, agraïnt al nostre President Pepe Olivert i a tota la Comissió, el detall que havien tingut al pensar en el seu fill com a representant infantil de la Falla per al present exercici.

Després de l'entrega a Julia, mare del nostre President Infantil, d'un bonic ram de flors per part del seu fill Juanfran, va tancar l'acte nostre President Pepe Olivert, el qual va tindre paraules afectuoses i d'agraïment cap a la família de Juanfran, així com per a l'acabat de proclamar President Infantil, instant-li que gaudisca al màxim de la condició tan privilegiada que li toca viure este any, i que pense el gran esforç que va hi ha fer la seua família perquè pugui complir eixe somni tan desitjat per ell.

Amb els aplaudiments de tots els presents es va tancar l'acte de proclamació del nostre President Infantil 2015, no sense abans posar passador d'or amb la interpretació del nostre Himne de la Comunitat.

Nomenament

Inés Prusseit i Belarte

“Dolç despertar...!”

- Mamà, mamà, és veritat que ahir van estar ací els de la falla? Seré jo la Fallera Major Infantil d'enguany...? No ho he somiat... veritat mamà?
- No filla, no ho has somiat, i si, tu seràs la Fallera Major Infantil d'aquest exercici... I ara vinga alça que has d'anar al cole..."
- Però mamà, és que el President va dir que demà ho tindria de proposar als fallers... i si diuen que no...?
- Inés, tranquil·la que tot anirà bé i Pepe, el Presi, sabrà com dir-ho perquè tots diguen que si i t'aplaudisquen perquè tu també t'ho mereixes.

Esta, segurament, seria la conversació entre Inés, la nostra Fallera Major Infantil, i sa mare, Maite Belarte, l'endemà de que una representació de l'actual directiva encapçalada pel nostre President, Pepe Olivert, visitara la casa de qui a la fi seria nomenada com a FALLERA MAJOR INFANTIL per a les Falles 2015, INÉS PRUSSEIT I BELARTE.

Davant la seua sorpresa i després de finalitzar una de les seues moltes activitats, de tornada a casa, es va trobar de sobte que allí l'esperaven el que per a ella era un grup de fallers i falleres, però entre ells estava el President i al veure'l alguna cosa rondaria pel seu cap

ja que en la seua cara es reflectia allò de “no sé que fer...”, eixa rialla entre nerviosa i “qué passa aquí”. Perquè si, passava el que pressentia, i el nostre President li va preguntar a Inés si volia ser la nostra **FALLERA MAJOR INFANTIL**.

Inés volia dir que sí però no li eixia (els nervis a vegades juguen roïnes pasades...) va mirar sa mare, a la seua iaia i al comprendre que comptava amb el seu suport i estaven tan il·lusionades com ella, ràpidament el somriure nerviós es va tornar en emoció i va dir: Sí Però clar, el President va explicar a Inés que este nomenament havia de ser ratificat en la Junta General de l'endemà i d'ací la inquietud en una nit llarga per a Inés.

I va arribar l'endemà, sis de Juny... i la nit... i per fi la Junta General en l'orde del dia en el qual figurava “nomenament de FALLERA MAJOR INFANTIL per a l'Exercici 2014/2015”. I després d'una breu però emotiva història sobre Inés, el nostre President la proposava com nova Reina Infantil, sent rebut el nomenament amb

aplaudiments i grat per tota la Comissió. El seu somni es feia realitat. Els nervis donaven pas a la il·lusió i la felicitat es reflectia en una xiqueta, una fallereta que a partir d'eixe instant representaria junt amb Juan Fran, el nostre President Infantil, a tots els fallerets i falleretes de la nostra Comissió.

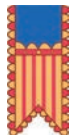

Proclamació

Inés Prusseit i Belarte

58

Així va començar Inés a viure el seu somni. Un somni que a poc a poc ens anava a acostar a una altra data esperada, el dia en què seria proclamada com a Fallera Major Infantil davant de tota la Comissió, davant dels seus amics i la seua família.

I va arribar el dia assenyalat. El passat, quatre d'octubre, Inés es va despertar inquieta, ilusionada... era el dia triat per a la seua Proclamació.

Després del sopar oferit per sa mare i els pares de Laura, la nostra Fallera Major, va començar l' emotiu acte que d'inici va despedir les Falleres Majors de l'exercici anterior amb paraules d'agraïment reforçades amb l'afecte de tota la Comissió.

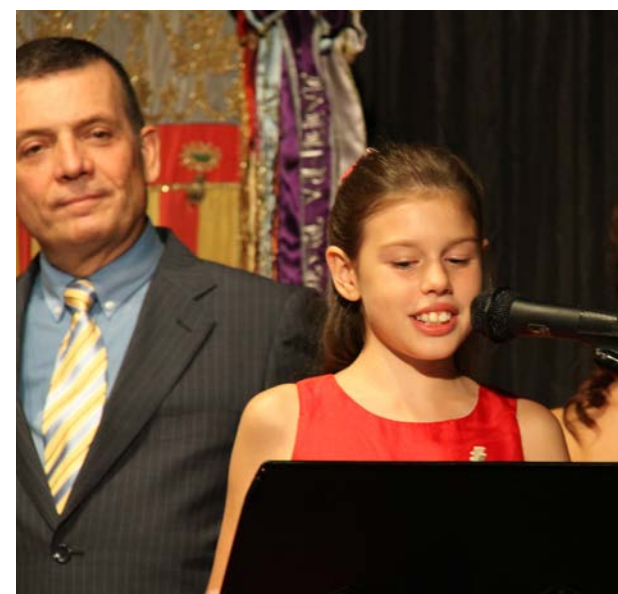

I per fi Inés pujava a l'escenari com a Fallera Major Infantil de l'exercici 2014/2015.

L'emoció i la felicitat es reflectien en la seua preciosa cara i més quan després de veure's abrigada en l'escenari per sa mare, Maite Belarte, va poder escoltar les emotives paraules que des d'Alemanya li enviava son pare, mostrant tot el seu suport i afecte en una nit tan especial per a la seua filla Inés. I els sentiments van aflorar encara més, si és possible, quan va aparèixer en escena la seua iaia materna, Mercedes, qui va exercir de mantenidora, ressaltant totes les virtuts d'una xiqueta, Inés, per a qui el somni de ser Fallera Major Infantil es feia realitat. I rodejada d'un muntó de regals, mostra

de l'afecte que tots li professem i embolicada en una aurèola de felicitat, dirigint-se a sa mare, la sentim dir: *Mamà sóc molt Feliç...!*

59

L'exaltació

Inés Prusseit i Belarte

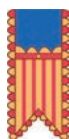
Així, després de dies de nervis i presses, sobretot per part de sa mare, Maite, ens acostàvem al dia clau de tota Fallera Major: la seua Exaltació.

La data marcada en roig intens en el calendari d'Inés era el 15 de Novembre de 2014 i arribat el dia va aparèixer en el Teatre del Col·legi Salesians de la nostra ciutat, junt amb Laura, la nostra Fallera Major, Juan Fran, el seu President Infantil i Pepe el nostre Presi-

dent, en un flamant cotxe de conte. Com una princesa. Somrient. Plena de felicitat i això sí un poquet nerviosa, tal com l'ocasió ho requeria.

Després de la seua entrada en el saló i una breu introducció, va donar començament l'acte de la seua Exaltació. En primer lloc van desfilir les falleretes i fallerets de la seua Comissió Infantil, després d'ells la Fallera Major Infantil de 2014, Lucía Esteve, i per fi Inés.

Nerviosa i emocionada, escoltava les paraules i el vers que li donarien peu al seu caminar cap a l'escenari. La seua amiga, Candela, li marcava el camí portant la Banda de Fallera Major Infantil i així va iniciar la seua desfilada cap al centre de l'escenari on JuanFran, el President Infantil, l'esperava per a coronar-la reina de tots els xiquets i xiquetes de la nostra volguda Falla. Amb total solemnitat va rebre els atributs que identifiquen la nostra Fallera Major Infantil, la Banda i la Joia que durant este exercici lluirà junt amb el seu cor. Les flors van donar pas a què el nostre President In-

fantil l'acompanyara al tron on ja com a Reina Infantil escoltaria novament les emotives paraules de la seua iaia materna, Mercedes, qui exercint les labors de mantenedora va elogiar i va exaltar totes les virtuts d'Inés, la seua simpatia, la seua espontaneïtat i el seu saber estar, la qual cosa l'han convertit en una molt digna Fallera Major Infantil. I així rodejada dels seus, sentint l'afecte i admiració de tots els que la volem, va passar un dia feliç per a Inés, protagonista d'este conte de somni que la entronitzarà en la història de la nostra volguda falla Joan d'Aguiló.

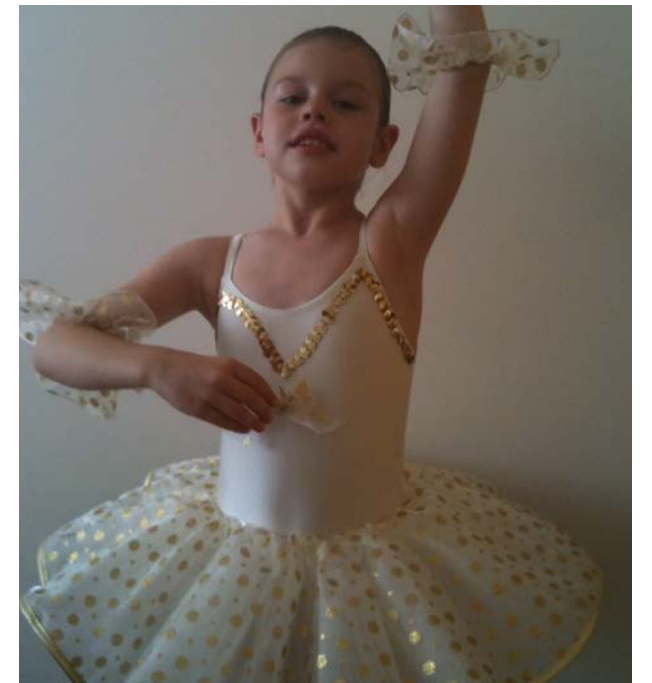
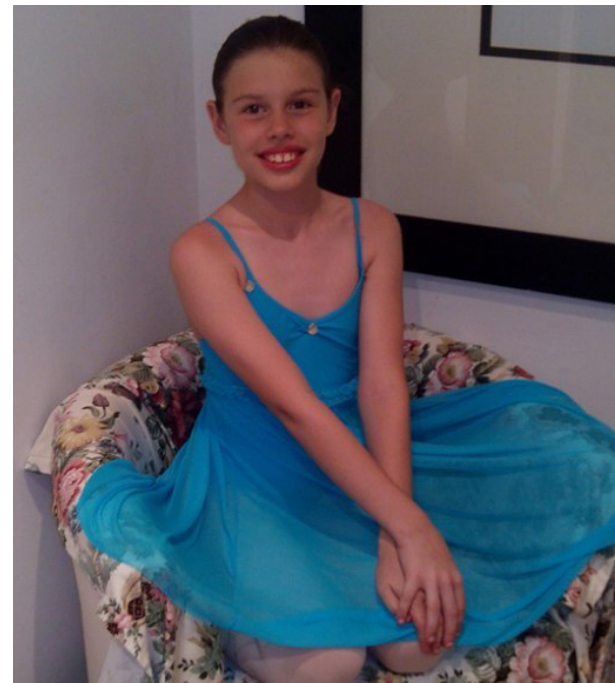
El Somni d'Inés

Per: Maite Belarte

Inés volia ser una fada, res més volia demanar. El seu somni era tindre una vareta amb què poder practicar. I per això any rere any la demanava sense parar. “Vull ser una fada màgica i amb poders comptar”. El que ella no sabia, és que els tenia ja. Perquè com a bon fada, Inés és un ser singular, amb figura de xiqueta, que tot ho pot abastar. Una xiqueta fantàstica que amb poders compta ja, per-

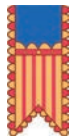
què va nèixer amb el poder de comunicar, de l'alegria i la bondat. I si et descuides algun poder més et puc narrar. Inés posseïx un gran cor i a tots li agrada ajudar, a aquells que ho necessiten i a tots en general. Per això de major, diu, un refugi d'animals vol regentar, que ella de tots es va a encarregar. Perquè un dels somnis d'Inés és, a molts animals poder cuidar.

66

Inés és alegre, moguda, expressiva i passional, una artista tenaç que el mateix canta, que pinta, que escriu, que si et descuides, se't posa a ballar. Perquè a este fada ballarina no li va a importar que siga Tchaikosky, la Xiqueta Pastori o la dançà. Perquè un dels somnis d'Inés és, ser artista i en grans teatres ballar, i entre gira i gira dels seus animals cuidar.

A Inés li agrada molt però que molt parlar, per això si t'acostes a ella tot t'ho contarà, el que li passa i el que li va a passar, que és fallera i que li encanta ballar. Li agrada també molt les històries escoltar, històries que després ella mateixa et contarà, i et contarà acudits i fins tot se'ls inventarà. Perquè un dels somnis d'Inés és ser monologuista i al seu públic encantar.

I li agrada escriure contes, com el que a la seua iaia va sentir narrar, el del famós gentilhomo D. Quixot i que des de llavors, com si fóra una novel·lista, vol contar. Perquè un dels somnis d'Inés és anar a la Universitat i en record a Cervantes, en Alcalá d'Henares poder estudiar. Però este somni d'Inés va molt més enllà, perquè este somni de xiqueta fada la porta a desitjar, un dia una lletra poder abastar, una de les lletres de les cadires d'una acadèmia molt real.

A Inés també li agrada molt viatjar ja que des de xicoteta sempre ha anat d'ací cap enllà. Dins de la panxa de la seua mamà: Milà, Nova York, la Seychelles, ella va créixer viatjant, i així ha seguit fins ara recorrent mig món, per l'aire i pel mar. Tal vegada per això siga tan extravertida i tan internacional i per això potser, un al-

tre dels somnis d'Inés siga no parar de viatjar i conèixer altres llocs a què la seua valenciana puga portar. En les seues venes corre sang d'ací i d'allà, però ella se sent d'ací, del seu València natal. I el seu somni sempre va ser en una llista estar, la llista on s'apunten les més falleres del seu casal. I ser triada el fada que en 2015 representarà a la gran Comissió Infantil de la falla Gaspar Aguilar. Perquè un dels somnis d'Inés sempre ha sigut a la seua falla representar, i a totes les xiquetes que saben el que és somiar, en ser Fallera Major Infantil i a València representar.

Alguns dels seus somnis s'han complit ja, altres es compliran, tots els somnis d'una dolça fada s'han fet realitat, al convertir-se en la *Reina Infantil de la Falla Joan d'Aguilò-Gaspar Aguilar*.

67

Coneix Inés.....

Per: Mercedes Luque Castro

Em demanen que vos conte com és Inés, i la veritat és que amb molt de gust vos ho contaré i serà fàcil per a mi perquè la conec molt bé, puc dir que a pesar de ser tan jove em sorprén amb els seus raciocinis, amb les seues reflexions, amb la seua inquietud i el seu afany de saber. També vos vaig a contar el que sent des del fons del meu cor per esta personeta que conec tan bé, ella és part indispensable en el motor que em fa funcionar dia a dia. Inés és filla de dos ciutadans del món, son pare alemany i sa mare espanyola, de València. Per a ella el món és xicotet, a la seua edat ha vist més que molts adults: India, Japó, França, Itàlia, Gran Bretanya, Repú-

blica Txeca, Alemanya. Ha estat en cursos en l'estranger i ha vist moltes capitals del món. Es pot dir que li van eixir les dents en un avió, i la realitat és que va començar a caminar en l'aeroport de València mentres esperaba l'embarcament per a Alemanya, sa mare corria darrere d'ella sense poder-la agafar, crec que aquell dia probablement ja s'havia despertat en Inés eixe afany per explorar i saber, el qual mai l'abandonat. En la nostra València, li encanta anar al Museu de les Arts i les Ciències, les dos hem passat allí jornades i jornades senceres, mentres explorava les seues sales sorprenent-se davant de cada descobriment, jo la

seguisc pensant, què clara té la ment. Encara recorde quan la vaig portar a fer un passeig en el trenet que va per l'antic llit del riu Túria, de sobte va explicar a tots els que ens acompanyaven en el mateix trenet, als quals no coneixia de res, la tècnica usada en la construcció del Palau de l'Arts Reina Sofia, la cúpula de la qual està sostinguda en dos únics punts.

Una vegada em va sorprendre molt quan em va explicar que investigant amb el seu ordinador, havia descobert on estava l'Atlàntida, també quan em conta que la seua il·lusió seria poder estudiar en la Universitat d'Alcalá d'Henares perquè allí és on va nàixer Cervantes, o sorprendre'm també quan em va contar que en les pupil·les de la Mona Lisa estan impreses les inicials del seu autor, Leonardo da Vinci.

Per a mi eixir amb Inés o simplement estar amb ella, és una festa, perquè és molt gran l'entusiasme i interès que mostra per totes les coses, ja siga contant-me el que va llegir; ballant el seu últim pas de ball; narrant-me un acudit o un diàleg que li haja pogut fer riure; jugant a qualsevol joc amb mi i les meues amigues, perquè Inés és una xiqueta que té la virtut de portar-se bé amb qualsevol, el mateix dona que siga amb amigues de la seua edat que amb les meues, ella sempre es troba a gust. És una xiqueta natural, espontània, divertida i amb un gran afany de saber. Com a persona és bondadosa, compassiva, generosa i bona amiga. He de dir-vos que té una gran virtut que no és comú en tots els xiquets, en el joc sap perdre, i jo li dic sempre que dels fracassos també s'aprén. En esta exposició de la personalitat d'Inés es notarà el que la vull, però he de dir-vos que encara que la passió de iaia em cegara, el que s'ha dit fins ara se cenyix a la realitat, és una xiqueta que quan la coneixes es fa de voler.

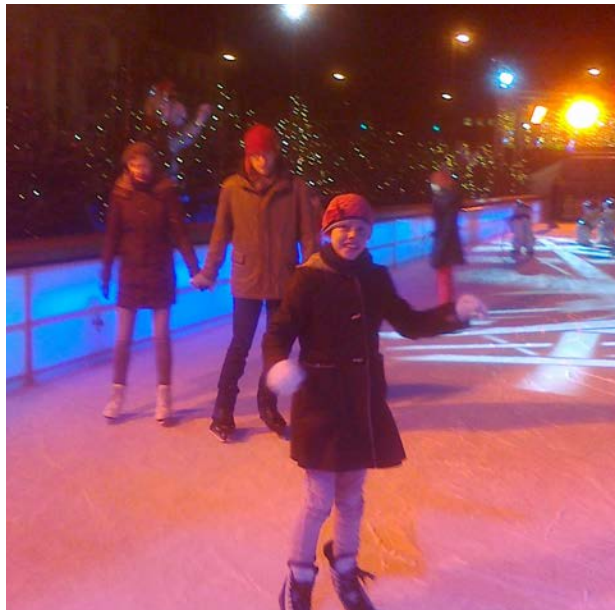

Ara vull endinsar-me en la relació d'Inés amb este fantàstic món de les falles, eixa gran festa per antonomàsia que cada primavera sorprén a propis i estranys, amb la seua manifestació de llum, color, pólvora, i eixa olor tan profunda que ens oferixen les flors en l'entrada de la primavera.

Allà pel segle passat el seu besiaio va contribuir a la construcció d'una falla infantil, de la que vaig poder veure alguna foto de colors sépia i on s'apreciaven els xicotets ninots, la qual representava el jardí de Vivers. Durant anys, pel fet que la indústria de la família estava relacionada amb la fusta, es proporcionaven les borumballes per a poder cremar la falla del barri. Des de xicoteta, amb l'ajuda de la seua besiaia valenciana, vaig vestir sa mare de fallera, la vam apuntar a una falla, i durant la seua infància i adolescència va par-

ticipar com a fallera en una comissió. No vull dir com vestia jo a sa mare, i com la pentinava, la pentinava (seré compassiva amb mi mateixa) un poc mal, bo diria que fatal, però sa mare es vestia tots els mesos de març de fallera i portava en l'ofrena el seu ramet a la Mare de Déu, mentrestant, jo corria pels carrers per a veure arribar a la plaça. Diuen que la ignorància és molt atrevida i jo fins i tot em vaig atrevir a cosir el seu últim trage de fallera, vaig estar tres mesos per a cosir-lo i em va paréixer perfecte, encara que no fóra així. Després també he vestit de fallera amb el mateix "art"

als seus familiars andalusos i a les amigues japoneses de sa mare. Ha sigut la meua modesta aportació a la festa fallera, perquè sempre he volgut que participaren d'esta bonica festa.

Potser estos indicis fóren els que al seu dia despertaren en Inés eixa passió per la festa fallera, i eixa il·lusió convertida en somni de poder accedir en algun moment a representar a la seua Comissió com a Fallera Major Infantil. El somni a poc a poc anava prenent forma.

Els pares d'Inés han viatjat per tot el món, per això els estaré eternament agraïda per portar a Inés perquè nasquera en la nostra terra, estava escrit que naixeria a València i seria fallera. Sí, perquè Inés des de molt xiqueta volia ser fallera, i sa mare amb bon criteri, li va fer formar part d'esta gran Comissió a la qual pertany on té molts amics i s'ho passa magníficament. Conforme han anat passant els anys de pertinença a la nostra Falla, s'anava despertant en Inés eixe anhel per ser Fallera Major Infantil, un somni que tantes xiquetes de la Falla volen aconseguir, i que en ella prompte donaria fruit. Una vegada instal·lada en la Comissió, ella observava com ho passaven de bé les xiquetes que accedien a eixe privilegiat càrrec de Reina de la Festa Infantil, al qual Inés insistentment demanava a sa mare que li apuntara en eixa llista màgica, la qual ella imaginava que existia, i així poder optar a ser Fallera Major Infantil de la seua volguda Falla. Però no arribava el dia en què la seua il·lusió es vera complida, fins que el passat mes de maig per fi, eixe somni tan anhelat es feia realitat, la seua insistència era complaguda, seria la nostra Reina Infantil, premi concedit per la seua constància i demostració a l'amor que li té a la festa fallera.

M'ha confessat que el que més li agrada d'esta gran festa de les falles és la Crema, i em pareix meravellós perquè al meu parer, crec que la Crema és un moment de la festa verdaderament admirable, un acte d'humilitat i de valentia és cremar unes obres d'art que sorprenen al món i que són dignes d'estar en un museu, perquè amb la seua desaparició pel foc fan oblidar totes les coses roïnes, desagradables, nocives, que queden destruïdes i purificades simbòlicament amb el foc de la nit de Sant Josep, les falleres ploren amb l'esperança que renasca l'alegria d'un nou any per a tornar a aconseguir els millors i més brillants reptes d'esta grandiosa festa.

No vull oblidar-me de la Comissió Infantil a què Inés representarà enguany amb tot el seu afecte, una Comissió que li està donant tot el seu suport i calor com mostren en cada acte. Falleres i fallers que són el futur de la festa, esta festa que és la més gran de totes les festes, la millor festa del món. Des d'estes línies agraïr-

vos tota la vostra implicació en esta grandiosa festa i demanar-vos que ajudeu, en la mesura que es puga, que Inés puga disfrutar junt amb vosaltres d'un any màgic.

Sé positivament que tot no seran festes i alegries, hi haurà dies de cansament, de frustració, inclús de pena quan veja cremar la seua falla i pense que tot s'ha acabat. Però açò servirà per a consolidar la seua personalitat i el seu amor per la festa i les tradicions valencianes. Sé que Inés és una persona responsable, i per això l'encoratge que en tot moment siga conseqüent en el seu càrrec com a representant infantil d'esta Falla amb tanta solera. I que puc dir més d'Inés?, que és el sol de la meua vida, de les nostres vides. L'anime a disfrutar d'enguany, un any que amb tanta ànsia ha reclamat durant molt de temps, per fi la seua il·lusió s'ha fet realitat. Desitge que puga madurar com a persona, que continue cultivant l'amistat, la camaraderia i el sentit del deure, però per damunt de tot que siga molt feliç. I ja finalment si m'ho permeteu, vull dedicar-li esta xicoteta poesia que he escrit per a Inés en la meua llengua, perquè encara que em sent valenciana tots sabeu que no sóc nascuda ací:

*No habría podido soñar
que aquella cosa pequeña
que sólo sabía llorar
iba a convertirse un día
en la reinita infantil
de esta gran falla sin par.*

*Y que yo tu humilde abuela
subiese aquí para hablar*

de mi bien amada nieta.

*Hoy te quiero desear
que en este año dichoso
seas feliz y además
hagas felices a aquellos
que en tu senda encontrarás.*

Quando el reinado termine
seguro que guardarás
muchos afectos sinceros
que ya te acompañarán
en tu libro de recuerdos
sin que los puedan borrar
avatares de la vida
que un día te harán llorar
pero el perfume divino
que en el alma encontrarás
al recordar estos días
de ventura y amistad
serán siempre Inés querida
joya que conservarás.

Inés és filla de dos ciutadans del món, son pare alemany i sa mare espanyola, de València.

2015

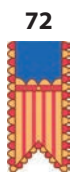
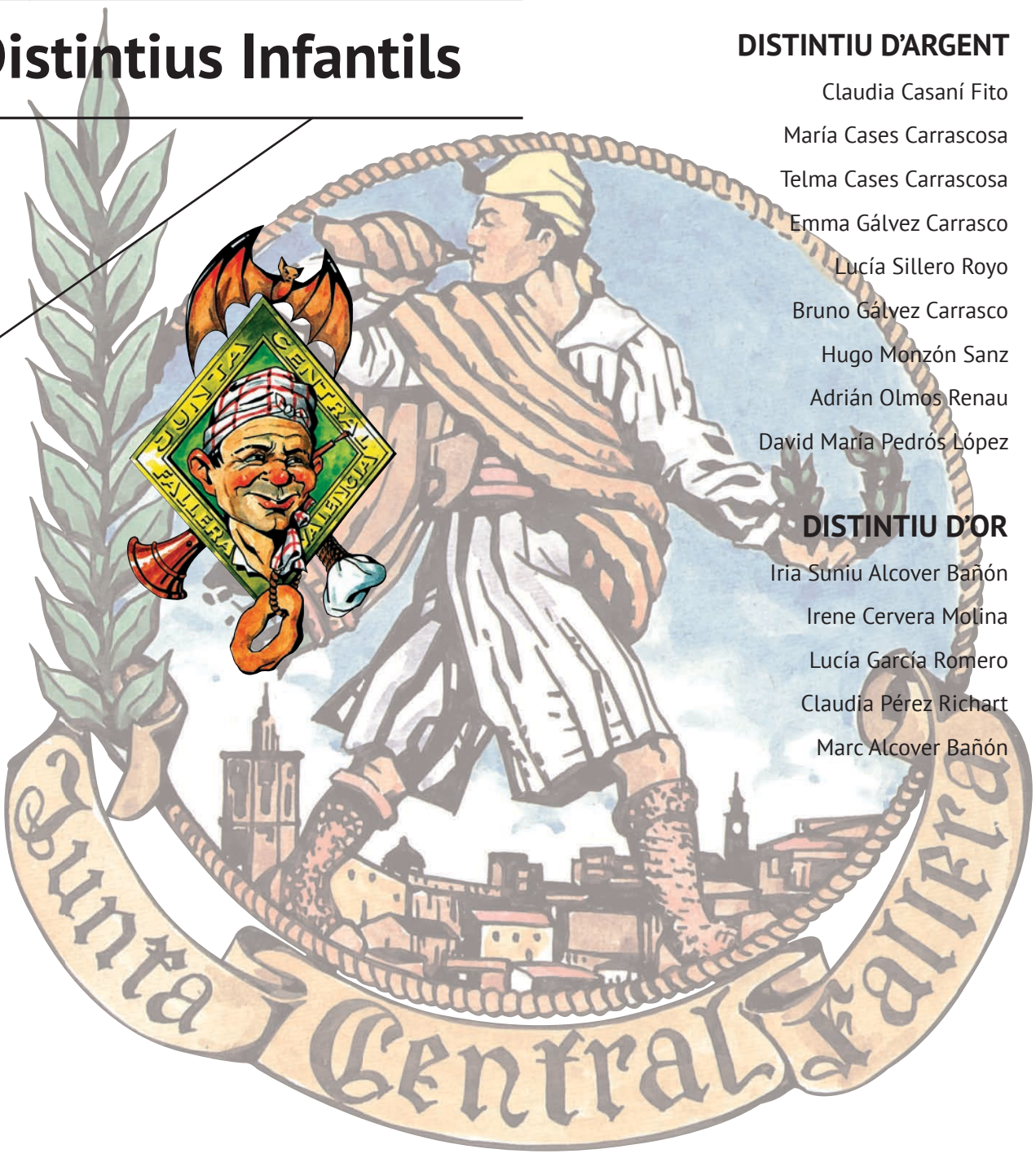
Distintius Infants

DISTINTIU D'ARGENT

- Claudia Casaní Fito
- María Cases Carrascosa
- Telma Cases Carrascosa
- Emma Gálvez Carrasco
- Lucía Sillero Royo
- Bruno Gálvez Carrasco
- Hugo Monzón Sanz
- Adrián Olmos Renau
- David María Pedrós López

DISTINTIU D'OR

- Iria Suniu Alcover Bañón
- Irene Cervera Molina
- Lucía García Romero
- Claudia Pérez Richart
- Marc Alcover Bañón

Falla infantil

“L’HORTA A ESCENA”

Artista: Ricard Balanzá

Escrit per Ampar Cabrera

73

EXPLICACIÓ I RELACIÓ DE LA FALLETA QUE DU PER LEMA: “L’HORTA A ESCENA”

Hola a tots, me diuen Lluna
¿I a vosatres?... ¡Espereu!...
A vore si per fortuna
porte llapissera alguna
i apunte els noms que em doneu.

A vore si en la casaca...
a vore si en la jaqueta...
¡Ací està! ¡Dins la bojaca!
I damunt de la butaca
estic veent la llibreta.

¡Ya està! Podeu començar
que yo ya estic preparada,
¿Per qué cal·leu?... ¡Ah, Està clar!

No sabeu d’a on ve el parlar
¡Alceu al cel la mirada!

¡Yuju! ¡Hola! ¡Estic ací!
La de la cara redona,
la que porta el pissarri
per a escriure, ¡Eixa, sí!
La blanqueta i coquetona.

Es que enguany qui fa la falla
és un artista amic meu,
i ha pensat que la contalla
que se li fa a la chicalla
la faça yo a viva veu.

Yo encantada, clar està,
pels chiquets i pel convit,
perque quan el sol se’n va
els menuts feu arruixà
i volant sopeu i al llit.

Així que em coneixeu poc
i alguns diríem que res,
mes parlant des d'este lloc
i posant al relat fòc
me coneixereu prou més.

Començaré a bot de pronte
parlant-vos del meu voltant,
d'una terra que és de conte
i a on tot lo que dic i conte
ho escriurà el vent de llevant.

Perque yo soc valenciana
¡La millor terra del món!!!
puix d'Alacant a la Plana
és tota una filigrana
que enamora en un segon.

La mar, l'horta, l'albufera,
cada plaça i monument,
les barraques, la palmera,
la música i la foguera,
pero sobre tot la gent.

Aixina que amics i amigues
prepareu-vos a escoltar,
histories noves i antigues
que fent un ramell d'espigues
vos parlaran de ma llar.

(Mes clar, en tanta comanda
no acabarem la faena,
aixina puix fem saranda
deixant una part a banda
per a traure "L'HORTA A ESCENA")

EN LA FALLA ES VA A PLANTAR TOT LO QUE VAIG A CONTAR

Com abans vos comentava
és prou difícil fer conte,
càlcul, tanteig i rechte
de lo vist des de l'espai.
Puix ya sabeu que València
(del món la millor terreta)
és tan rica i tan completa
que no acabaríem mai.

Per tal motiu vostra Lluna
(que soc ¡Yo! Per si s'oblida)
vos parlarà divertida
dels millors amics que té.
Aquells que habiten en l'horta
fent d'ella un món colorista
i que en ànima d'artista
faran este conte amé.

Vos presente a:

Albargina ALBARGINA ÉS SINGULAR NOMÉS VIU PER A CANTAR

Albargina és una amiga
que viu molt prop de Barcheta
i que s'ha posat la meta
de dedicar-se al bell cant.
Així que en l'ocàs del dia
la veu afina i entona...
(i en cada crit que nos dona
t'alça en alt al millor Sant.)

Pimentó i Tomata TOMATETA I PIMENTÓ FAN DEL TEATRE PASSIÓ

Vos presente a uns amigachos
que són uns cracs del teatre
i que en manco contes quatre
a l'escena entren a sac.
Yo els he vist "Nelo Bacora"
"la paròdia del Tenori"
i en "una nit de desori"
feren titaina d'un bac.

Mandarina LA DOLCETA MANDARINA VOL SER UNA BALLARINA

Mandarina sempre porta
un trage brillant i gràcil
i per això li és tan fàcil
agradar a cent i un cheu.
També el ser prou redoneta
li ve be quan balla sola
puix entrepeçant redola
i queda sempre de peu.

Ceba CEBA ÉS UN CAS CRIDANER DEL CIRC ¡PALLASSO! VOL SER

la meua amigueta ceba
s'empenyora en fer-nos riure
i la pobra ni el somriure
nos alcança a dibuixar.
Puix sol en eixir a escena
i llevar-se la jaqueta
no n'hi ha chiquet o chiqueta
que no comence a plorar.

Les germanes Bajoca FERRADURA COM TAVELLA FAN MÀGIA DINS LA PAELLA

Estes boniques germanes
són tot energia i vida
i per fer-la divertida
elles tenen un secret.
Al bollit o a la paella
li posen un toc de màgia
(i si et donen aerofàgia
puix res, ¡Te tires un pet!)

Carchofa CARCHOFA VERSÀTIL ÉS I ES DEDICA ALS "VARIETÉS"

Yo no sé si per les fulles
que es pot llevar una a una
o per tindre la fortuna
de parlar el valencià.
Pero carchofa és artista
des del cardo a la cabota
i igual te canta una jota
que te balla la dansà.

Una volta que coneixes
als meus amiguets de l'horta
i que vos he obert la porta
de les seues ilusions.
Vaig a parlar-vos d'un somi
que tots tenen en la llista
un somi que enguany l'artista
ha posat en sos guions.

LA SEUA ILUSIÓ FINAL TRIUMFAR AL MERCAT CENTRAL

Com sabeu yo dorc de dia
mes no em perc l'algaravia
de nostre mercat central.
Puix quan l'aurora badalla
la gent que al mercat treballa
ya està guanyant-se el jornal.

Els productes de la terra
de la mar i de la serra
van omplint tot el mercat.
I tant velles com chiquilles
en devantals de puntilles
s'esmenen venent barat.

76

Fan tota una cantinela
a on se diu i se revela
el gènere que se ven.
I alegren posts i parades
fent discursos i charrades
que duren un santiamén.

“¡Peixet molt fresc de la platja!
¡sardineta, moll i raja!
¡Qué ho estic tot regalant...!”
“¡Acosteu-se ací chiquetes!
¡Tinc arrop i talladetes,
arnadí i ossets de Sant...!”.

Pero les més cridaneres
són de llarc les verduleres
¡Unes artistes del crit!!
Ya que en les virtuts de l'horta
la gent queda boquitorta
perque engatussen l'oït.

“¡Vine i compra reina mora!
¡Tinc taronges d'Almassora
que són dolces com la mel!
¡Del Perelló tinc tomaques,
les creïlles de Barraques
i codonyats de Manuel!!!

¡Tot ho duc fresquet, chiqueta!
¡El raïm de Godelleta,
cireres de Beniarrés!
¡De Benicarló carchofes!
¡Per a fer carob; garrofes,
i bajoquetes al pes...!!!”

Baix tals veus abellidores
veem com les venedores
arreglen el mostrador.
Ofertint un escenari
màgic i extraordinari
en fragàncies i color.

Per això és que les verdures
verdes, tendrals o madures
somien en el mercat.
I volen ser grans artistes
entre amfitrions i turistes
per a endur-se a l'aigua al gat.

TINC UN AMIC MOLT MENUT QUE IGUAL VA CALDÓS QUE EIXUT.

També tinc un amic dins de l'horta
que sempre me porta
relats ocurrents.
Puix resulta que de parentela
el chic ne té ¡Tela!
Propet ¡Buf! de... ¡Cents!

Sol contant als germans i germanes
te tires semanas
i no has d'acabar.
I ya al cap quan li veus fi a la randa
te'n naix atra tanda
i ¡Ala! ¡A escomençar!!!

Així clar, sempre n'hi ha qui es baralla,
qui cau o s'esqualla
o no ix del bancal.
Pero és molt més freqüent el somriure,
les ganes de viure
¡L'esperit vital!!!

Ell me conta de fets, peripècies,
d'encerts i facècies
quan formen conjunt.
Com se fa per a dur la victòria
la palma i la glòria
i ser rei rotunt.

Tant i així que ajuntant-se en verdures
i en atres figures
del món llaurador.
En València ha triumfat sent l'estrela
de cine, novela,
de taula i sabor.

El voràs sent actor en paelles,
entre les costelles,
els naps i els fesols.
El voràs declamant al caldero,
clamant al puchero,
fent grans als perols.

Perfumant-se en romer i herbassana
pujar en tartana
per fer de galà.
I aüçar les viandes barates
en ous i tomates
parlant en cubà.

El voràs com adins l'escudella
en llima i canella
se banya be el cul.
I com ya satisfet per la festa
se tira una sesta
per fer el gandul.

Si no trobes el nom ya d'entrada
del meu camarada
o estàs prou confòs.
Te diré sense pausa ni espera
que el nom d'esta fera
no és atre que: ARRÒS

ELS NUVOLETS I ELS SEUS PLANYS ÒMLIN L'HORTA DE REFRANYS

Viuen els nuvolets
dalt en el cel,
porta a porta en les gotes
de pluja o gel.
I en sa rialla
fan volar les gotetes
sobre la falla.

I com la falla és l'horta,
verdura i fruit
li van ballant la jota
per gratitut.
I en grans afanys
òmplim la nostra terra
en bells refranys;

“La pluja de giner
val bon diner”
“La pluja en més d'abril
ne val per mil”
“Aigua ploguda
sempre estarà neteta
mai revinguda.”

77

“Quan les granotes boten
anuncien aigua”
“I si el cel s’aborrega
cert que desaigua.”
“Canta el milà
i acabaràs el dia
aigua en la mà.”

“Vola baix l’oroneta
anunciant pluja”
“Si l’aigua és en estiu
de valor puja”
“Aigua en refrany
te portarà rialles
i poc de dany.”

Ya veus que són molt sabis
tals acodits
i que els núvols te’ls porten
en gràcia enfits.
I ara en fortuna
u van a dedicar-me
sobre la lluna.

“Lluna blanca i brillant
a l’aigua canta
fent-la dormir en nanes
o caure a manta”
¡Che! ¡Qué rechulo!
¡Vaig a escriure’l en la cola
d’un cacherulo!!!

LA TARONJA SE MEREIX QUE CONTE COM NAIX I CREIX

De tots els fruits i verdures
que he conegut en ma vida
dec destacar la taronja
per dolça, bonica i fina.

Naix d’un botonet de nafa
banyat per ma llum nacrina,
engrundsada per les nanes
d’un llevant que dolç la mima.

Creix en la llacor de l’horta
que li posa sanc d’artista
inundant-la de rialles
de calor, passió i estima.

S’educa entre jóvens faldes
que ouen la veu que explica
faules, històries i contes
de la llar a on ella habita.

Aprén a ballar la taina,
la chàquera i la folia,
sap cantar jotes i albaides
i sap declamar poesia.

Entén el fòc de les falles
i en ell les galtes se pinta,
se posa collars de fulles
per a enamorar la vida.

Inspira a pintors virtuosos
enchisant-los la retina,
a músics que posen notes
a l’alé que ella respira.

I quan se sent el seu nom,
siga Nàvel, Clementina,
Marisol o Salustiana,
sempre n’hi ha qui diu aixina:

“... No n’hi ha en cap lloc d’este món
tan divina llepolia,
com la taronja que naix
en la terra llevantina.”

LA LLUNA EN UN SONETET POSA LA FI AL TEU LLIBRET

Ha aplegat pronte el final,
ya s’ha fet quasi de dia,
ya s’ha plantat en mestria
la falleta tal com cal.

Allí, sobre el cadafal,
està eixa verduleria
que en cants, danses i poesia
han fet de l’horta puntal.

Les taronges, les carchofes,
la ceba, arròs, les garrofes...
i els núvols fent acodits.

Yo també estaré en la falla
compartint vostra rialla
llançant besos en els dits.

• disseny: vicent ramon pascual

FALLES
DE VALÈNCIA 2015

XVI Setmana Cultural

“L’agricultura i l’alimentació en la Comunitat Valenciana”

Per Luis A. Tena Orduña

83

“E l naranjal es simétrico. La tierra está limpia, sin una hierbecita. Las acequias distribuidoras del agua tienen los rebordes alineados con primor. Y en esta tierra pulcra y limpia. Él nos suele dar flor y fruto al mismo tiempo. La flor es blanca, carnosa, de un aroma que embriaga. Y su zumo aplaca nuestros nervios en las crisis dolorosas. El fruto son esferas áureas, en su mejor clase, de piel delgada, lustrosa, y con la carne henchida de abundante jugo, ni dulce, ni agrio, carne suavísima, plétórica y fuerza vital, que llena voluptuosamente nuestra boca.” ... Así se expresa Azorín, en su libro VALENCIA. Amb esta introducció es dedueix que la XVI Setmana Cultural de la Falla Joan d'Aguiló - Avgda. Gaspar Aguilar, va tractar de “L’agricultura i l’alimentació en la Comunitat Valenciana”, desenrotllada durant els dies 24 fins al 30 de novembre de 2014.

Pot ser un tema fàcil i complicat, fàcil de conèixer i tractar del que tenim els valencians, però al seu torn difícil de poder donar-ho a conèixer, o així ho creiem. Però quan comences amb el seu plantejament, te n'adones de tant que es pot dir i ressaltar de la grandesa de la nostra València, i dels aliments que disfrutem. Abans d'entrar en el desenrotllament de la dita

Setmana Cultural, direm que ja portem XVI anys consecutius, parlant dels nostres costums, les seues festes i tradicions.

Reconeixem i donem les gràcies a la Il·lma. Sra. M^a. Àngels Ramón-Llin Martínez, Tinent Alcalde i Coordinadora General de l'Àrea de Medi Ambient i Desenvolupament Sostenible, perquè sense els seus consells i assessorament, no haguera sigut possible esta Setmana Cultural. Al mateix temps faig extensible el reconeixement a D. José Vicente Guillém Ruiz, Doctor Enginyer Agrònom, el qual es va posar a la nostra disposició facilitant-nos els contactes amb totes les persones relacionades amb estes qüestions. Ells han sigut l'ànima inspiradora d'esta XVI Setmana Cultural, de la que tots hem disfrutat i après coses desconegudes, i moltes altres s'han descobert als nostres sentits.

Vam començar el dilluns dia 24 comptant amb la presència de la Il·lma. Sra. M^a. Àngels Ramón-Llin, la qual va presidir la inauguració junt amb la nostra Fallera Major Srta. Laura Lozano Domínguez, Fallera Major Infantil xiqueta Inés Prusseit Belarte, President Infantil xiquet Juanfran Bueno Sánchez i el nostre President D. José Olivert Alba.

El Delegat de Cultura de la Falla, D. Luis A. Tena Orduña, organitzador i coordinador del acte, va agrair especialment la presència de la Sra. M^a. Àngels Ramón-Llin i les atencions i afans que ha tingut amb la Falla, així com per l'especial afecte que va demostrar amb la seua participació en l'acte d'inauguració de la Setmana Cultural.

Un agraïment especial també per la presència en este acte a D. Enrique V. Almero Zanón, President de l'Agrupació de Falles Mercat Jesús, i D. Eduardo González Arbás, Delegat de J.C.F del Sector de Jesús.

D. Luis Antonio Tena va fer un recorregut comparatiu de la València que existia antigament, arplegant la seua situació geogràfica i l'anar i vindre dels pobles que la van anar poblant amb les seues aportacions i característiques que van enriquir l'agricultura. Es va destacar la trilogia alimentària en què es vivia en aquells temps,

a base de carn, blat i vinya, i com a partir de l'arribada dels àrabs en el 711, amb totes les seues aportacions de productes tant agrícoles com d'avanç de noves tècniques de regadiu, es va enriquir l'alimentació passant d'una collita anual a dos o tres en cada període. Com a conseqüència de tot això hi havia més menjar, este menjar era assequible a un nombre més gran de gent i era major el producte i la demanda. També va créixer l'atenció que se li dedicava, amb la qual cosa la cuina es va enriquir amb les seues receptes. La possibilitat de disposar de molts productes en qualsevol moment, va motivar l'aparició d'una literatura culinària que, d'altra banda, era reflex d'una societat que tenia una cuina rica i variada. En aquella cuina hi havia molts elements que procedien d'Orient, però també vivien amb altres heretats de l'antiguitat clàssica, com era el cas de les espècies, element que ajudava a conservar les carns i a millorar l'olor i sabor de què ja no estaven fresques. Junt amb elles, agradava molt en la cuina andalusina l'ús de les plantes aromàtiques i colorants, per exemple el "safrà" com a element més destacat. Es va parlar també de la "dieta mediterrània", per a això es va repartir informació escrita que contenia "la piràmide de la dieta mediterrània", per a d'esta forma poder explicar els components que integren la mateixa. També es va parlar, dels Consells Reguladors i les Denominacions d'Origen dels aliments que consumim, presentant la nostra gran ambaixadora en tot el món "La Paella Valenciana", i què millor ocasió que presentar-la amb el seu ADN (ingredients de què es compon l'original), exhibint una paella valenciana acabada de cuinar per a degustació a tots els assistents a l'acte d'obertura.

Va prendre la paraula la Il·lma. Sra. Sra. M^a. Àngels Ramón-Llin, agraint tot que s'havia tractat i les aportacions de coneixements, i sobretot de la magnífica presentació i inici d'esta gran XVI Setmana Cultura de la Falla Joan d'Aguiló - Avgda. Gaspar Aguilar.

L'acte de tancament de la presentació, així com el de totes les jornades que es van desenrotllar al llarg de la setmana, ho va realitzar el nostre President D. José Olivert Alba, manifestant la gran satisfacció que sentia en esta la seua primera intervenció representant a la Falla en la XVI Setmana Cultural, donant les gràcies diàriament a tots els que van intervenir en totes les xarrades que van desenrotllar amb tanta dedicació i afecte, tancant cada dia el seu parlament amb la invitació a tots els presents a la degustació d'eixe "Vi

d'Honor" que tan magníficament prepara la nostra Delegació de Actes socials i patrocina amb els seus vins i caves l'empresa Dominio de la Vega. S'agraïx la presència de tots fallers que van aportar la seua col·laboració per a engrandir la festa portant el traçe típic valencià, així com a totes les falleres que van col·laborar en el mateix exhibint la "paella valenciana" i col·laborant en altres menesters.

El dimarts dia 25 va intervindre D. José Francisco Ballester-Olmos i Anguís, enginyer agrònom, el qual ens va delectar amb el tema, "El taronger. Mites, llegenda i història valenciana". Amb la seua mestria habitual, i amb els suports audiovisuals, ens va transportar a un nou món màgic, explicant l'origen del fruit primitiu amb el seu recorregut mític i les seues llegendes al voltant del mateix que se van anar desenrotllant a través del temps, fins a arribar a la història valenciana de la taronja.

El dimecres dia 26 va tindre lloc la intervenció del doctor D. José Antonio Velasco Rami, Cardióleg, Cap del Servei de Cardiologia de l'Hospital General Universitari i Professor Associat de Medicina, que va tractar el tema: "La prevenció de les malalties del cor en els nostres dies". Va ser tractat el tema de palpitant actualitat, que a més d'exposar-ho amb molta delicadesa, junt amb les projeccions en la pantalla, se'ns va fer molt interessant i amé. Amb això va demostrar el seu gran coneixement i experiència de totes les qüestions relacionades amb el cor. El saló del nostre casal estava desbordant de persones àvides de coneixements, a més de gran nombre d'amics, i esposes dels mateixos, als que agraïm la seua presència.

El dijous dia 27 va intervindre D. José Vicente Guillém Ruiz, Enginyer Agrònom, Enòleg, Membre de la Unión Española de Catadores, Membre de l'Associació d'Escriptors de Vi i Comanador de l'Orde Civil del Mèrit Agrícola, va exposar el tema: "La importància dels productes agroalimentaris de la Comunitat Valenciana: Passat, Present i Futur". Va ser una xarrada molt amena i instructiva, exposant d'una forma fàcil i atractiva el que han aportat els nostres productes agrícoles al llarg de la història i tot el futur que ens queda per desenrotllar. Xarrada que va agradar a tots els assistents que van omplir el Casal, amb l'oportunitat de preguntar dubtes o curiositats que volien conèixer més profundament.

El divendres dia 28 va tindre lloc una Taula Redona amb la participació d'un elenc de personalitats de diversos

estaments, donant-nos a conèixer més profundament tots els productes i aliments que durant esta Setmana Cultural s'estaven tractant. La Taula Redona estava formada per les personalitats següents: Félix Cuartero, President de Proava, Fernando Moner President d'Avacu, Miguel Guillot, Cuiner i Restaurador del Restaurant "La Vid", José Luis Robredo, President del Consell Regulador del Vi d'Utiel-Requena, Germà Alcaide Pascual, President del Consell Regulador de la Xufa.

La Taula redona va estar moderada per D. José V. Guillém, indicant els torns d'exposició dels temes a cada un dels integrants, donant torn al públic assistent a l'apartat de preguntes i aclariments, que van resultar d'allò més variades i suggeridores. Des d'estes línies agraïm als integrants d'esta taula-redona la seua participació i el seu saber i bon fer en totes les qüestions relacionades amb els aliments i productes de la Comunitat Valenciana.

El dissabte dia 29, vam tancar el cicle d'esta XVI Setmana Cultural amb la tradicional "Manifestació

Poètica”, amb la intervenció d’un nodrit nombre de persones actuant, tant individualment, com representant a les associacions següents: Agrupació “Amics de la Poesia de Silla”, amb la seua Presidenta Sra. M^a. Dolores Herranz, Sra. Teresa Cantón, D. Agustín Carreño, Sra. Josefina Alonso, D. Pedro Piqueras i Sra. Amèlia Belinchón. Associació “Nova Dóna i Salut” de València, amb la seua Presidenta Sra. Teresa Bordanova, Sra.Dña.Verónica Marín, Sra. Milagros Martínez i Sra. Mercedes Cornago. Dones Valencianes de “Lo Rat Penat”, Sra. Amparo Bonet i Sra. Carmina Gadea. Així mateix individualment ens van oferir les seues poesies, la Sra. Mercedes Luque Castro, Sra. Concha Juan Tronchoni, D. Enrique V. Almero Zanón i D. José M^a. Tomás. Va ser l’any que més persones han participat en esta manifestació poètica, on tots els components de la taula van llegir dos poesies.

Hi ha un fet que destaquem, la Sra. Mercedes Luque, iaia de la Fallera Major Infantil, va confeccionar una poesia dedicada a totes les falleres integrants de l’Àrea Social de la nostra Falla, amb la seua Vicepresidenta al front Sra. Amparo Orero, lloant la gran labor que desenrotlla tot el grup. Però hem de ressaltar d’una forma molt especial, el nostre agraïment a la Fallera Major, Srta. Laura Lozano Domínguez, fallera Major Infantil xiqueta Inés Prusseit Belarte, el President Infantil, xiquet Juanfran Bueno Sánchez i el nostre President D. José Olivert Alba, els quals també van recitar poesies, sent molt aplaudides per tots els presents, ja que ens van sorprendre amb la seua agradable intervenció. Amb este últim acte es va tancar la Setmana Cultural del present exercici. El diumenge dia 30, com estava previst, vam tindre en el nostre casal activitats per als nostres xiquets de la comissió i simpatitzants, organitzat per la delegació d’infantils, encara que la climatologia no va acompanyar es van organitzar jocs per als nostres menuts dins del nostre casal, després d’estes activitats Inés i Juanfran, els nostres representants infantils, van invitar tots els xiquets a una succulenta paella. Després de dita menjar, els majors vam menjar tots dins del Casal, fent l’entrega del segon concurs de Tapes que va ser una de les poques activitats que es va mantindre, resultant guanyador del mateix el faller Pablo Rasero Tena. Es va allargar la sobretaula fins ben entrada la vesprada, senyal inequívoc de què ja va havent-hi ganes de festa. M’agradaria ressaltar que la nostra Comissió va invitar tots els dies a un magnífic i incomparable “Vi d’Honor”, que fa les delícies de tots els assidus concurrents. Com a responsable de l’organització, vull donar les gràcies a tots els fallers i simpatitzants de la nostra Comissió, que amb la seua presència col·laboren perquè la Setmana Cultural siga una manifestació molt especial dins de la nostra Falla.

Presentació del nostre Llibre Faller 2014

88 El passat 27 de febrer de 2014 en el Reial Monestir de Sant Miquel dels Reis de la nostra ciutat, va tindre lloc la presentació del nostre Llibre Faller per al present exercici. Amb un registre notable de públic, entre els quals es trobaven nombrosos membres de la nostra Comissió, així com invitats i amics que van voler estar presents en el dit esdeveniment, es va donar a conèixer el nostre Llibre Faller 2014, davall el títol “L’Any dual Espanya i Japó, 400 anys de relacions entre els dos països” escrit per varios escriptors i col·laboradors. També comptarem amb la presència de la nostra poetessa Ampar Cabrera i Sanfèlix, que un any més es va fer càrrec de la poesia festiva del nostre llibre faller, un llibre que prompte veuria la llum per a ser guia i consulta de les nostres pròximes festes falleres.

La presentació de l’acte va estar a càrrec del faller José Olivert Alba, que es va encarregar de conduir-lo, passant en primer lloc a presentar-nos la mesa presidencial composta per la nostra Fallera Major Srta. Arnatxa Perea i Domínguez, Fallera Major Infantil xiqueta Lucía Esteve i López, President Infantil xiquet Víctor Asensi i Gracia, President En Roberto Esteve i Llorens, completant la mesa presidencial la nostra poetessa Sra. Ampar Cabrera i Sanfèlix.

Després de la presentació de la mesa presidencial, el conductor de l’acte va donar les gràcies a l’il·lustríssima Sra. Na Marta Alonso i Rodríguez, Directora General de Cultura, per tota l’ajuda prestada per a fer possible la celebració d’este acte en este meravellós lloc, gràcies

que també va fer extensives al President de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua, l’Honorable Sr. En Ramón Ferrer i Navarro.

A continuació el presentador va fer una xicoteta explicació d’este lloc on estàvem presentant el nostre Llibre Faller, un lloc emblemàtic i idoni per a celebrar l’acte, on per segon any consecutiu tornàvem. Esta església, hui convertida en saló d’actes, del antic Monestir de Sant Miquel dels Reis, és una de les obres més representatives del renaixement valencià, és seu actual de la Biblioteca Valenciana, acull a més, l’Acadèmia Valenciana de la Llengua, la Direcció General del Llibre, arxius i biblioteques, a més del Registre de la Propietat Intel·lectual de la Comunitat Valenciana.

En primer lloc les nostres Falleres Majors, Arantxa i Lucía i els nostres Presidents Roberto i Víctor descobriren els Cavallets on es trobaven els bonics esbossos de les portades del Llibre, després d’un aplaudiment general va prosseguir l’acte demanat la presència de l’autor de les mateixes, Juan José García Balaguer al qual se li va agrair el seu treball i se li va fer entrega d’un exemplar del mateix.

A continuació i com a sorpresa general, el nostre presentador ens va delectar amb unes paraules en japonès, deixant tot el públic bocabadat sense saber el perquè de la qüestió, no era ni més ni menys que una manera molt peculiar d’homenatjar la llengua japonesa, i al mateix temps presentar i donar les gràcies a la Delegada de Cultura de la nostra Comissió, Maite Belarte Luque, la qual havia sigut la precursora en la

idea del tema del nostre Llibre Faller. Atenent la crida del presentador i responent en japonès va pujar fins a l’escenari per a dirigir unes paraules al públic.

Després d’una senzilla explicació del procés de construcció del nostre Llibre, el nostre conductor de l’acte va passar a anomenar un a un a tots els escriptors que ho havien fet possible, donant-los la paraula i amb les seues intervencions ens exposaren el seu punt de vista sobre el que havien plasmat en els seus treballs. Enguany han sigut nou els escriptors i col·laboradors que han intervingut, a continuació pasem a nomenar-los, donant-los una vegada més les gràcies per el seu treball.

“La presència Hispano-Portuguesa al Japó segle XVI i XVII” escrit per José María Dobón.

“La seda” escrit per Fernando García i Vila.

“Foc valencià i foc japonès, poc més de cent anys de relació plàstica però amb moltes més de tradicions” escrit per Iván Esbrí i Andrés.

“Apunts de pirotècnia valenciana. Jardins de l’espai, fantasies i jocs japonesos” escrit per Rafael Solaz i Albert.

“Una visió estètica del món” escrit per Alberto Ferrer i García.

“L’art japonès i la seua introducció a valència. Manga i anime” escrit per Narcís Ótalo i Meseguer amb Maria de los Llanos Iborra i Candela.

“Visió japonesa des de València. 400 anys d’intercanvis Espanya-Japó” escrit per Joan Lluís i Llop.

“Moneda commemorativa dels 400 anys de relacions Japó-Espanya” escrit per Antonio Pantoja i González.

Acabem la part literària amb una carta del dibuixant Paco Roca, en la que ens explicaba una experiència

seua en un viatge al Japó, al nostre llibre la seua col·laboració va ser la cessió de un còmic del seu treball “Made in Japan”.

Després d’una xicoteta explicació de la part social del nostre Llibre, vam passar a la part de la poesia festiva que un any més va estar a càrrec de la nostra poetessa Ampar Cabrera i Sanfèlix, que ens va delectar llegint les poesies dedicades a les nostres Falleres Majors i unes quantes parts de les explicacions d’ambdós falles, amb les paraules d’agraïment del nostre President Roberto Esteve i Llorens a tots els que han fet possible el Llibre Faller d’enguany, vam passar a brindar pels èxits veniders, amb un magnífic Vi d’Honor preparat per la nostra Delegació d’Actes Socials i patrocinat per Cavas i Vinos Dominio de la Vega.

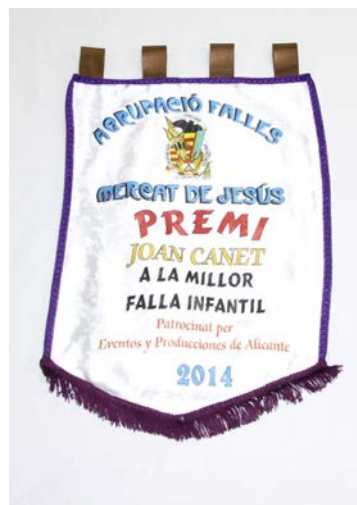
Van intervindre en l’acte, D. José Huguet Chanzá, Acadèmic d’Honor de la Reial Acadèmia de Sant Carles; D. Joan Castelló Lli, Llicenciat en Ciències de la Informació i D. José Miguel Arce Martínez, Llicenciat en Belles Arts.

Finalment va intervindre la nostra poetessa Sra. Ampar Cabrera, la qual va posar punt final a les intervencions dels nostres escriptors, recitant-nos les dos poesies dedicades a les nostres Falleres Majors.

Abans de tancar l’acte cantant nostre Himne de la Comunitat, el nostre President Eduardo González va agrair la presència de totes les persones que omplien la sala d’actes, i va felicitar tots els escriptors i realitzadors del nostre Llibre Faller 2010 pel seu gran treball. Una vegada desallotjat la sala d’actes es va servir cava i dolços, patrocinat per Cavas Dominio de la Vega en honor a tots, així com l’entrega de Llibres Fallers a tots els assistents.

PREMIS OBTINGUTS EL PASSAT EXERCICI 2014

Com ve sent habitual volem deixar constància dels premis obtinguts per la nostra Comissió en el passat exercici, fruit del treball i la constància d'una Falla que lluita any rere any per obtindre bons premis que satisfacen l'esforç i tenacitat que posem en tot el que empenem.

En els premis de llibrets que atorga la Societat Cultural Lo Rat Penat, els resultats obtinguts no han sigut els esperats, després de l'interés i el treball tan exhaustiu amb el que realitza el nostre Llibre Faller la nostra poetessa Ampar Cabrera i Sanfèlix. Però tenim l'esperança de poder aconseguir cotes més altes en premis, ja que comptem amb una gran escriptora i molta il·lusió per part de la nostra Falla.

El nostre Llibre Faller, va ser premiat amb el 1er Premi de la secció Bernat i Baldoví dels llibrets majors, i el 4t Premi de la secció Josefina Lázaro del llibrets infants, confiem a poder pujar el llistó en anys venidors.

Enguany la nostra falla gran va estar confeccionada, per primera vegada, per l'artista faller Ignacio Ferrando

Tamarit, i va lluitar en la categoria 2a A, obtenint el 8é Premi, gran resultat obtingut en esta categoria que és prou difícil.

La nostra falla infantil va estar confeccionada de la mà d'este jove, però ja consagrat artista Ricard Balanzá, que per segon any consecutiu plantava falla a la nostra demarcació, obtenint el 2on Premi de la 4a categoria a més del 2on Premi d'enginy i gràcia, un any que hem arreplegat el fruit del bon fer i la constància en el treball d'este bon artista faller.

La falla infantil també va obtindre un altre premi atorgat per l'Agrupació de Falles Mercat de Jesús, es tractava del Premi Joan Canet a la millor falla infantil de tota l'Agrupació.

És el nostre desig que el present exercici 2015 siga més fructífer en quant a premis, ja que és la millor recompensa per a la nostra Comissió, perquè les seues il·lusions i el seu treballa siga recompensat amb premis, per a continuar engrandint la nostra festa i ens done forces per a continuar lluitant per les nostres tradicions.

Una estrella il·lumina el cel

Quan reps una notícia com la que desgraciadament nos va ser comunicada el passat 28 d'Octubre, sents ràbia i impotència, és de les notícies que mai desitjaries haver de comunicar, perquè te n'adones de l'efímera que pot ser la nostra existència i que estem senzillament, de pas per la vida. Una persona jove amb moltes ganes de viure, amb moltes coses per fer, principalment cuidar les seues filles i veure-les créixer, i continuar donant i rebent amor als seus sers volguts.

Tots quedàvem consternats per la notícia de la defunció de Maria Luisa, esta jove fallera de la nostra Comissió que tots recordem acompanyant sempre a les seues filles per a que disfrutaren de la nostra Falla, quan el temps s'ho permetia s'acostava al nostre Casal per a passar un agradable estona amb els amics i familiars que, en esta la seua Comissió, tenia. Tots els fallers i falleres vam sentir que un membre de la nostra família fallera era arrabassat del nostre costat, ens deixava sense poder reaccionar davant del fatal desenllaç que suposava eixa curta, però cruel malaltia.

Cada mes de març, quan mirem cap al cel podem veure milers de llums que projecten les carcasses que il·luminen València en qualsevol nit de focs d'artifici, però no són només les llums de les carcasses les que donen eixa brillantor al cel, són eixos sers volguts que hem anat perdent i que il·luminen el firmament formant esta meravellosa combinació de llum i estrelles que ens fa sentir-los més pròxims.

Des d'eixe dia 28 d'Octubre, el firmament es va il·luminar amb una estrella més, una estrella que des del més

alt ens observa i vetla per totes les persones que durant la seua estada junt amb nosaltres la van voler i la van fer feliç.

Així és com la nostra Comissió recordarà sempre a esta bona dona i fallera, brillant amb llum propia des de el més alt del cel, il·luminant als seus i a la nostra festa fallera.

Tres dones Brillants

92

La recompensa en forma d'insígnia que la Junta Central Fallera concedeix als fallers i falleres de totes les comisions, s'entén com la recompensa que representa els anys de permanència en una Comissió, o el que és el mateix, l'estar censat i complir amb les obligacions econòmiques de la falla, anys de dedicació i treball en pro de la festa fallera i per la teua Comissió, o simplement complir amb les obligacions amb la tresoreria de la falla.

Al any 1974 s'aprova la creació del Bunyol d'Or i Brillants amb Fulles de Llorer, instaurant-se com a màxima recompensa concedida per la Junta Central Fallera, des de l'any 1984 fins als nostres dies, cinquanta-huit membres de la nostra Comissió s'han fet mereixedors en la imposició del màxim guardó que oferix l'estament faller. En un total de vint-i-sis exercicis diferents la nostra Falla ha presumit de tindre fallers amb els màxims guardons, tindre fallers "Brillants".

Enguany complirem novament amb eixa norma establida per a la consecució de tan preada recompensa, perquè tres falleres de la nostra Comissió rebran merescudament tal distinció, amb elles tres

passarem a comptar amb trenta membres censats en actiu que són posseïdors de la dita recompensa, tres falleres que han desenrotllat tota la seua vida fallera a l'abric de la nostra Comissió, ajudant amb el seu treball i esforç a la continuïtat de la nostra Falla, ajudant a posicionar-la en el lloc que es mereix.

L'entrega del màxim guardó somiat per estes falleres, tindrà lloc el pròxim 15 de febrer al Palau de l'Exposició, on de mans de la nostra Fallera Major de València, srta. Estefanía López, els serà imposada a les nostres falleres Mª José Hernández Genovés, Eva Mª Orero Sanfèlix i Mª José Tena Gil este anhelat Bunyol d'Or i Brillants amb Fulles de Llorer, un dia que segur no oblidaran mai, un dels més bells i vibrants que tindran com a integrants d'esta grandiosa festa, perquè segur que passarà a formar part d'un dels millors records que els pot oferir la seua vida com a falleres de la nostra Comissió.

I pocs dies després en la nostra casa, en el nostre Casal faller i rodejats de tota la família fallera, vos farà imposició d'esta meritòria insígnia nostra Fallera Major Laura Lozano i Domínguez, davant de tots

els fallers i falleres que vos coneixen i que volen reconèixer-vos tot el vostre esforç i sacrifici continu durant tants anys.

Esta insígnia que vos van a imposar, ha de ser un motiu per a continuar avant i estar presents en la festa, i tractar de trobar el vostre espai dins de la Falla, per a continuar treballant, encara que no siga físicament si amb tota la vostra experiència, tractant d'entendre i recolzar a les noves generacions falleres que són les que hauran de suportar el pes de la festa durant els pròxims anys, i no perdre mai les nostres tradicions, ja que estes costums i tradicions són les que han fet grans a les falles.

Gràcies per l'entusiasme demostrat durant tots estos anys, per la vostra col·laboració, per tot allò que li heu dedicat a les nostres tradicions i a la nostra Falla, pel vostre temps, el vostre esforç, la vostra energia i el vostre optimisme.

En nom de tota la Comissió de la Falla Joan d'Aguiló, rendim reconeixement i homenatge cap a vosaltres perquè heu passat a engrossir la llista de falleres "Brillants", i segurs estem que continuareu amb la vostra entrega i sacrifici per a enaltir la festa fallera i a la nostra volguda Falla.

93

PRESIDENTS D'HONOR PERPETUS

† D. Gaspar Olmos Ortí

President, anys 1944 i 1945

† D. Juan Vallés Ivars

President, any 1946 fins al 1970

D. Fernando Burguete Chirivella

President, any 1971 fins al 1976

† D. Vicente Martínez Navarro

President, any 1977 fins al 1981

D. Ricardo Ruiz Pascual

President, any 1982 fins al 1985 -1993 i 1994

D. Francisco Palomero Estornell

President, anys 1986 i 1987

D. Ricardo Gimeno Escartí

President, any 1988 fins al 1990

D. José Muñoz Montoro

President, anys 1991 i 1992 - 1995 i 1996

† D. Francisco Peñaranda Alarcón

President, any 1994

D. Antonio Calatayud Juan

President, any 1997 fins al 2001

† D. Julio Orero Sancho

President, any 2002 fins al 2005

D. Jorge Martínez Micó

President, any 2006 fins al 2008

D. Eduardo González Arbas

President, anys 2009 i 2010

D. Francisco Palomero Martí

President, anys 2011 i 2012

D. Roberto Esteve Llorens

President, anys 2013 i 2014

Homenatge a Celia Navarro i Compañ

Com estava previst, el dissabte dia 10 de gener, nostra Comissió va rendir un merescut homenatge a la fallera Celia Navarro i Compañ, la qual ha pertangut a la Cort d'Honor de la Fallera Major Infantil de València de l'any 2014.

La major part de les seues companyes en la Cort D'Honor Infantil, així com diverses integrants de la Cort d'Honor Major, no van voler perdre's este sentit homenatge a Celia, destacant d'entre totes elles la presència de les dos Falleres Majors de València 2014, Carmen Sancho i Claudia Villodre. El nostre Casal es trobava replet de falleres, fallers, fa-

miliars i amics que no volien perdre's el dit acte per l'especial i emotiu que podia resultar.

A les 21,30 hores i a estava tot disposat per a donar començament a l'acte, ja que totes les persones que havien d'intervindre en ell es trobaven presents.

El mestre de cerimònies triat per a l'ocasió va ser el faller Antonio Rasero, el qual després de la salutació va presentar als nostres màxims representants de l'exercici 2015, Pepe, Laura, Juanfran i Inés, demanant-los que feren el descobriment d'un quadre honorífic, el qual s'encarregarà de recordar-nos a tots els presents qui han sigut

les nostres falleres integrants de les Corts de les Falleres Majors de València, en els quasi ja 75 anys d'història de la nostra Comissió, tenint com a testimoni directe a Celia, homenatjada en eixa nit, i segona de les falleres infantils en la història de la nostra Falla en formar part de La Cort de la Fallera Major Infantil de València.

Ens va recordar que estos moments tenim la immensa satisfacció de comptar amb una altra integrant en La Cort d'Honor de la Fallera Major Infantil de València per al present exercici, la xiqueta Lucía Esteve i López.

A continuació va començar en si l'Homenatge a Celia Navarro i Compañ amb un vídeo a manera de resum de tot allò que s'ha viscut durant l'any, per a després invitar a l'escenari a totes les integrants de les Corts d'Honors presents en el nostre Casal.

Una vegada en l'escenari, el nostre President els va imposar a totes les integrants de La Cort d'Honor la insígnia de la Falla, i va reservar per a Celia un reconeixement que ens va sorprendre als allí presents, l'Estendard d'Or de la Falla. Ens va sorprendre sobretot perquè és la primera vegada que es concedix a un integrant de la Comissió Infantil, ja que este reconeixement s'entrega en comptades ocasions a aquelles persones que després d'una reconeguda trajectòria de treball per la Falla, destaquen de manera excel·lent en l'exercici de les seues funcions.

La comissió nomenada a este efecte, va creure oportú que este reconeixement li fóra imposat a Celia en esta ocasió, ja que reunia totes les qualitats necessàries, fallera des que va nàixer, ha participat i col·laborat de bona gana en qualsevol activitat, ha passejat el nom de la nostra falla per tots els llocs on ha estat, sentint-se molt orgullosa de pertànyer a la seua Comissió. Este

passat any ha destacat en l'exercici de les seues funcions, i no ho diem perquè som de la seua Comissió que seria el normal, ho diuen totes les persones que d'una manera o d'una altra han treballat amb ella en la Cort de la Fallera Major de València 2014.

Esther Pascual, la parella de la Cort Major de Celia li va dedicar unes boniques paraules que pareixien per la proximitat i afecte pronunciades per una germana major. Laura Bueso, parella de la Cort Infantil de Celia, li va dedicar unes boniques paraules plenes d'afecte i complicitat, la qual cosa denotava com d'unides han estat. Marc, President Infantil durant el seu regnat, va tindre grates paraules dedicades a la que va ser en el seu any la seua companya en la representació de la nostra falla. I el torn li va tocar Celia, que va pronunciar el discurs que ella mateixa havia preparat i al fer referència a la seua germana Claudia no va poder ja contindre les emocions, deixant-nos veure als presents la naturalesa de la relació que mantenen les dos germanes, així com la intensitat amb què Celia ha viscut tot enguany passat, els esforços el treball i la felicitat amb què ho ha disfrutat. Sentides van ser també les paraules del presentador, Antonio Rasero, que va actuar com a mantenidor de l'acte, arribant fins als cors de tots els presents, especialment al de l'homenatjada.

Va tancar l'acte nostre President Pepe Olivert, el qual va exaltar i va agrair tot el que Celia ha fet durant el passat exercici, en el que el seu comportament ha sigut modèlic i ha sabut portar sempre per davant, i en el més alt, el nom de la nostra volguda Falla. També va agrair la gentil invitació que ens van oferir els pares de Celia, amb la qual vam finalitzar una nit feliç i emotiva.

Lucía Esteve i López en la Cort d'Honor Infantil de València

El passat any, començàvem a escriure la primera pàgina del fantàstic llibre del teu regnat, un llibre on pas a pas han quedat plasmades totes les teues vivències durant este extraordinari any, i on les millors imatges han quedat impreses en ell, imatges que segur tindràs molt presents durant tota la teua vida, perquè representen l'amor cap a la nostra festa, un amor que has demostrat en cada moment viscut.

Si ara tancares els ulls pensant en totes eixes boniques imatges, segur que estaries hores i hores amb moltíssims grats records.

Ens atrevirem a dir que el teu pensament més especial en el teu regnat aniria cap al dia de l'ofrena a la nostra Mareta, La Mare de Déu dels Desemparats, perquè és un dia de devoció i amor, que a totes les falleres majors marca per sempre en la seua vida.

Tots sabem que has disfrutat moltíssim, durant un any has sigut l'adorada princesa protagonista, comportant-te com l'autèntica valenciana i fallera que eres, demostrant a tots el teu amor i il·lusió per la festa, i eixe voler a nostra Falla ha fet que hages arribat al màxim en la nostra Comissió Infantil, ser nostra Fallera Major Infantil del exercici 2014.

Però el destí et tenia preparada una altra gran sorpresa, perquè la nit del diumenge 13 de juliol vas ser triada candidata del Sector de Jesús, i anaves a donar el primer pas cap eixe anhelat desig d'estar en La Cort d'Honor de la Fallera Major Infantil de València, o qui sap si poder tocar el cel arribant al màxim, perquè port, saber estar i bellesa sempre t'han sobrat.

El teu pròxim repte seria aconseguir estar entre les tretze xiquetes que formarien La Cort d'Honor Infantil en l'elecció del 27 de setembre en el Pavelló de la Font

de Sant Lluís, i merescudament ho vas aconseguir. Eixa sort que puguerem disfrutar tots nosaltres l'any passat al tindre't com a Reina Infantil de la nostra festa, enguany la podrà disfrutar la resta del món, contemplant a una xiqueta que sent i ama la festa com ninguna. Enguany vas a disfrutar la festa des de un altra perspectiva, i segurs estem que demostraràs a tots el teu amor, sentiment i valenciania, deixant l'empremta de tots els teus atributs, segell d'una xiqueta valenciana i fallera com tú. Enguany lluiràs els teus encants pels carrers de la nostra Ciutat, proclamant amb orgull que una fallera infantil nascuda a l'empara d'una Comissió de solera com és la Falla Joan d'Aguiló, representa a la xiqueta fallera i valenciana, com a integrant de la Cort d'Honor Infantil de València 2015.

Però això sí, només durant un any, perquè transcorregut eixe temps tindràs a tota una Comissió esperant-te amb els braços oberts en el teu retorn a la nostra Falla, que sempre serà la teua casa, disfruta d'enguany i enhorabona.

La Nit de Sant Joan

98

Tot estava preparat per a poder disfrutar de la màgica nit de Sant Joan, les taules perfectament preparades per la Delegació de Protocol amb totes les reserves dels grups adjudicades a cada taula. La Delegació de Festejos, en unió amb la de Actes Socials, tenien els entrepans preparats i tota la beguda freda per a poder donar bo compte d'ella quan fora l'hora de sopar. Festejos enguany ens va sorprendre amb la contractació d'una disc-mòbil que va resultar ser la delícia de tots. La Delegació de Joventut va treballar perquè esta festa fora l'inici d'una bona unió entre tota la joventut de la falla, els adorns estil hippie i els seus marcs per a

fer-se boniques fotos van ser tot un èxit.

La Delegació d'Infantils, ànima d'esta festa, va començar el dia amb matinal d'unflables aquàtics, i després a les 12.00 hores, la Comissió va oferir a tots els xiquets assistents un deliciós esmorzar. Un any més ens va sorprendre l'equip format per estes falleres amb una foguera d'allò més original i bonica, centre de tots els comentaris i de la majoria de les fotos que és van fer eixa nit.

A les 22,00 hores va donar començament el sopar el qual va transcórrer en harmonia, després del sopar i una vegada arribades les 24,00 hores, les nostres Fa-

lleres Majors Laura i Inés i els nostres Presidents Pepe i Juanfran, van salvar de la crema a quatre dels ninots confeccionats per les nostres Delegades i els nostres fallers infantils. Després de les pertinents fotos es va procedir a encendre un bonic castell de focs d'artifici que donava pas a la crema de la foguera, la qual en pocs minuts va ser past de les flames. Amb l'actuació del Dj de la disc-mòbil, la qual com hem comentat anteriorment va ser un èxit, va finalitzar esta bonica festa en la qual vam rebre amb germandat fallera l'arribada de l'estiu deixant arrere a la primavera.

99

Firma dels contractes amb els nostres artistes fallers

100

El passat 26 de Maig de 2014, amb la presència del nostre President Pepe Olivert i nombrosos components de la Junta Directiva, es va procedir a la firma dels contractes per a la realització dels monuments fallers que plantarem en la nostra demarcació en les pròximes festes falleres de l'exercici 2015. Van ser citats en el nostre Casal els artistes, per part de la Falla gran Ignacio Ferrando que competirà en la secció 2a B amb una bonica falla que porta per lema "Que fem en este artefacte"? i "La Roda" en la seua falla superior, ja que el curiós del monument d'este any és que són dos falles en una. També vam comptar amb la presència de l'artista faller Ricardo Balanzá, que per segon any consecutiu s'encarregarà de realitzar el monument infantil d'este exercici, l'esbós del projecte presentat va ser del gust de tots els presents i davall el lema "L'horta a escena" tractarà de superar, o almenys igualar, el resultat de l'any passat. Amb la firma dels dos artistes i la del nostre President, així com una forta encaixada de mans, els vam desitjar tot l'èxit del món, perquè el seu èxit serà el nostre.

El passat dia 4 d'octubre de 2014 en el nostre Casal faller, i dins de l'acte de Proclamació de les nostres Falleres Majors, es va procedir a la realització el simulacre de les firmes dels contractes amb els nostres artistes fallers, tenint com a testimonis a les nostres Falleres Majors Laura i Inés i als nostres Presidents Pepe i Juan-

fran, així com a tota la Comissió que es trobava present en el dit acte. Tots els vam desitjar molta sort tenint la certesa que seran un èxit els seus treballs.

Visita al taller dels artites fallers

El passat dia 1 de febrer de 2015 nombrosos membres de la nostra Comissió, acompanyats

per les nostres Falleres Majors Laura i Inés i els nostres Presidents Pepe i Juanfran, van efectuar

101

la visita oficial als tallers dels artistes fallers senyors Ricardo Balanzá i Ignacio Ferrando. En primer lloc vam visitar el taller de l'artista de la falla infantil on vam poder apreciar el bon treball realitzat i la preciositat de falla que anem a tindre, a continuació ens vam desplaçar fins al taller de l'artista de la falla gran on també vam poder comprovar com el monument va adquirint la forma i estil necessari per a poder aconseguir un bon premi. Al finalitzar la visita vam ser obsequiats tots els presents amb un aperitiu gentil·lesa de Laura i Inés les nostres Falleres Majors i Juanfran el nostre President Infantil.

Els nostres quadros artístics

104 La nostra Comissió s'ha caracteritzat, durant molts anys, per tindre molt bons Quadros Artístics. Teatre, playback, balls i altres disciplines artístiques han sigut motiu d'entreteniment i diversió dins i fora de la nostra Falla.

Volem mostrar el nostre agraïment a tots els integrants dels Quadros artístics de la nostra Comissió per tot el treball desenrotllat durant l'exercici, al Grup de Ball Valencià per les seues actuacions en els Balls al Carrer, Trasllat de la Mare de Déu, Exaltació de les nostres Falleres Majors i altres actuacions en falles, al Quadro Artístic de Playback infantil, per l'actuació en l'Exaltació així com en el Festival de l'Agrupació, i finalment al Quadro Artístic de Playback Major per tot el treball desenrotllat per a la preparació del Concurs de JCF, Exaltació de les nostres Falleres Majors, Concurs de Gran Túrria i la vetlada en el nostre Casal.

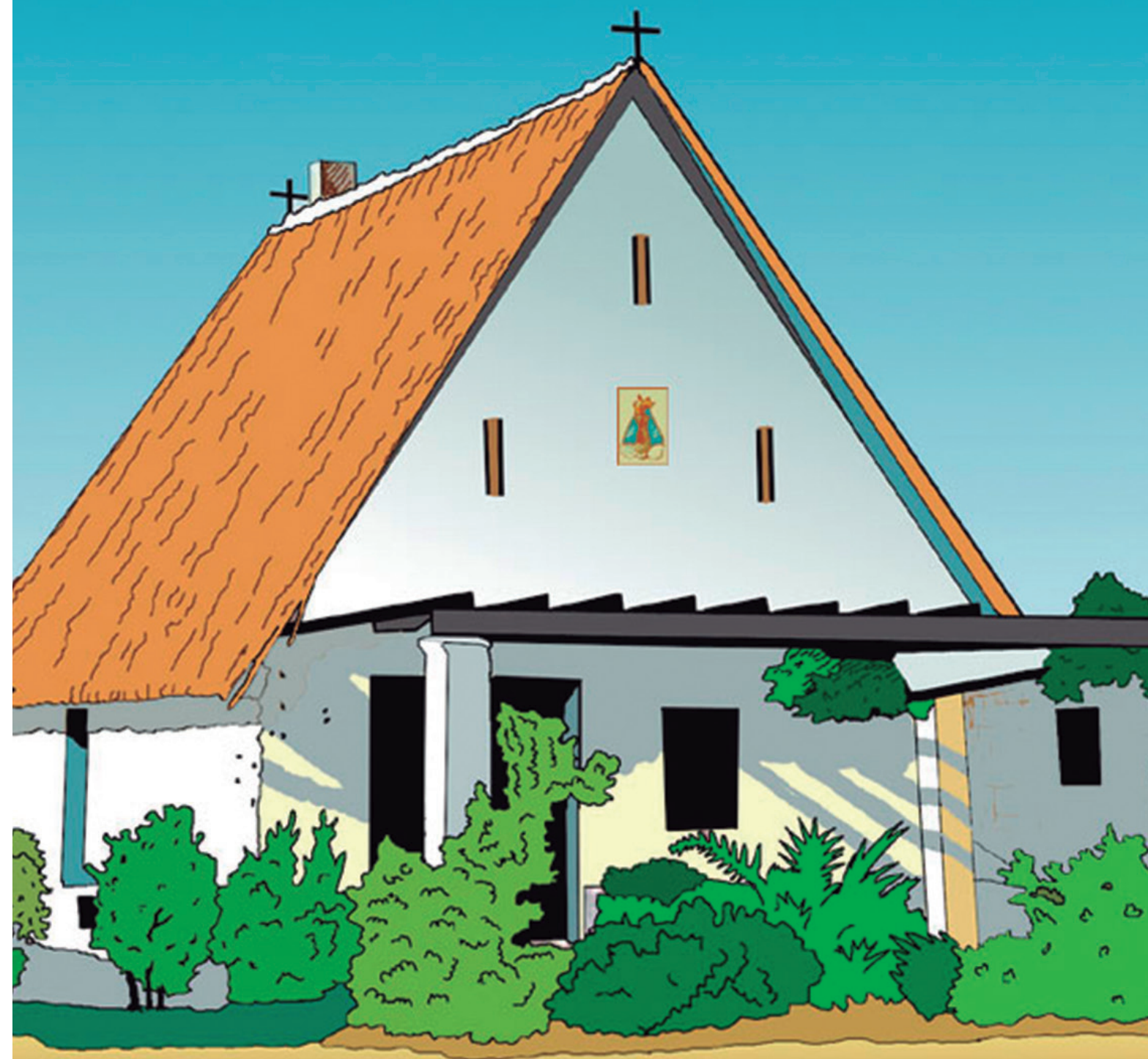
Agrair a tots la seua col·laboració amb tot allò que s'ha relacionat amb vestuari, decorats, etc., a tots els inte-

grants dels Quadros mencionats i principalment als seus directors, Paco Palomero del Grup de Ball Valencià, Arantxa Perea directora del Playback Infantil i Mª José Ferrer directora del Playback Major. Gràcies i Enhorabona a tots.

Activitats i esdeveniments del exercici 2014-2015

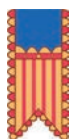

Cronologia d'actes del present exercici

106

Amb esta secció, volem mostrar-vos cronològicament tots els actes i esdeveniments que la nostra comissió ha realitzat durant tot l'exercici, amb una xicoteta explicació d'allò que s'ha realitzat, així com fotografies desl moments.

Divendres, 4 d'Abril.

Última junta general extraordinària de l'exercici 2014 amb aflluència massiva de membres de la nostra Comissió, després dels agraïments de les nostres Falleres Majors i Presidents, així com la Junta Directiva, es va procedir a la destitució de la mateixa donant per finalitzat l'exercici 2014. A continuació es va procedir a l'elecció de nou President de la nostra Comissió, al no presentar-se cap membre voluntàriament es passa a votar candidats per part dels fallers de la Comissió, al no ser acceptada la candidatura per cap dels candidats votats, es convoca Junta General Extraordinària per al dia 11 d'abril amb l'únic orde del dia, elecció de President.

Divendres, 11 d'Abril.

A les 22:00 hores al nostre Casal, Junta General Extraordinària per a l'elecció de President de la nostra Comissió. Es presenta com candidat a la presidència el faller Pepe Olivert i Alba, després de la ratificació, amb els seus vots per part dels membres de la falla, és triat President de l'Associació Cultural Falla Joan d'Aguiló per al present exercici 2014/2015, després de la Junta

el nostre recent nomenat President Pepe Olivert, ens va convidar a cava i pastissos .

Diumenge, 11 de Maig.

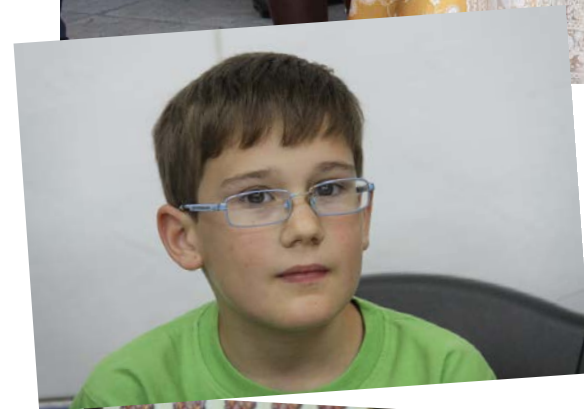
Solemne processó amb motiu del dia de la nostra Excelsa Patrona la Mare de Déu dels Desemparats, la qual recorrerà diversos carrers de la nostra ciutat i a la que assistiran les nostres Falleres Majors Arantxa Perea i Domínguez i Lucía Esteve i López, acompanyades pel nostre President Infantil Victor Asensi i Gràcia i el faller Roberto Esteve i Llorens.

Diumenge, 18 de Maig.

Acte de besamà a la Mare de Déu que se celebra en la capella de l'Escolania de la Mare de Déu dels Desemparats, al que assistiran les nostres Falleres Majors Arantxa Perea i Domínguez i Lucía Esteve i López, acompanyades pel nostre President Infantil Victor Asensi i Gràcia i el faller Roberto Esteve i Llorens.

Divendres, 23 de Maig.

Al nostre casal en la Junta General Ordinària i a proposta del nostre President Pepe Olivert i Alba, es va aprobar per unanimitat el nomenament del President Infantil per al present exercici del xiquet Juanfran Bueno i Sánchez, després de la Junta el nostre recent nomenat President Infantil Juanfran Bueno i la seua família, ens van convidar a cava i pastissos.

Divendres, 30 de Maig.

A les 22:00 hores al nostre Casal, acte de Proclamació del nostre President Pepe Olivert i Alba, en l'acte es va fer entrega de la faixa roja i del pergamí acreditatiu al càrrec de President de la nostra Comissió. Al finalitzar el sopar, i per gentilesa del nostre President, degustarem uns dolços i brindarem amb cava.

Diumenge, 1 de Juny.

Amb un temps espectacular vam celebrar el dia de la Festa de l'Apuntá, vam començar el matí amb diferents jocs organitzats per la Delegació d'Infantils en els quals els xiquets de la nostra Falla i els de la barriada van poder disfrutar i passar-se'l molt bé. A les 13:00 hores, dinar oferida per la Falla i organitzada per la Delegació d'Infantils per a tots els xiquets de la Comissió. Ens va acompanyar tota la jornada la barra amb el "Quinto i Tapa" el qual va ser un èxit. Al migdia vam menjar paelles cuinades per uns valents fallers que es van atrevir a preparar-les, Sr. Porta, Sr. Muñoz, Sr. Palomero i Sr. Escribano. Després del menjar de germandat en la porta del nostre Casal, vam roman-dre en el carrer fins ben entrada la vesprada disfrutant del bon oratge.

Divendres, 6 de Juny.

A les 18.00 hores en el nostre Casal, taller per als infantil on començarem amb la preparació de la nostra foguera de Sant Joan. Al nostre Casal en la Junta General Ordinària i a proposta del nostre President Pepe Olivert i Alba, es va aprobar per unanimitat el nomenament de la Fallera Major Infantil per al present exercici xiqueta Inés Prusseit i Belarte, després de la Junta la nostra recent nomenada Fallera Major Infantil Inés Prusseit i la seua família, ens van convidar a cava i pastissos.

Dissabte, 7 de Juny.

Actuació del nostre Quadro de Ball Valencià amb motiu de la festa del Grup de vivendes de la Mare de Déu dels Desemparats.

Dimarts, 10 de Juny.

A la Bolera Cosmic Bowling, campionat de birles organitzat per l'Agrupació de Falles Mercat de Jesús i en el que els nostres fallers participants, Raúl Macián i David Palomero obtingueren un valuós 3er Premi.

Divendres, 13 de Juny.

A les 18.00 hores en el nostre Casal, amb els nostres infantils continuarem amb la preparació de la nostra foguera de Sant Joan. Al nostre casal en la Junta General Ordinària i a proposta del nostre President Pepe Olivert i Alba, es va aprobar per unanimitat el nomenament del Fallera Major per al present exercici de la senyoreta Laura Lozano i Domínguez, després de la Junta la nostra recent nomenada Fallera Major Laura Lozano i la seua família, ens van convidar a cava i pastissos.

Dissabte, 14 de Juny.

Trasllat de la nostra Excelsa Patrona Mare de Déu dels Desemparats, que en el seu camí per la nostra demarcació anava portada per membres de la nostra Falla i acompanyada en processó per les nostres Falleres Majors del 2014 Arantxa i Lucía, acompanyades pels fallers Roberto i Victor. Va actuar en el seu pas per la nostra demarcació nostre Grup de Ball Valencià. A l'arribada al nostre Casal se li va poder retre homenatge i complimentar-la com cal per les nostres Falleres Majors Laura Lozano i Inés Prusseit i els nostres Presidents Pepe Olivert i Juanfran Bueno. La nostra Fallera Major Infantil Inés Prusseit li va dedicar una bonica poesia i el nostre Grup de Ball va ballar en el seu honor, les traques amb el seu estrèpit van amenitzar el recorregut per la nostra barriada.

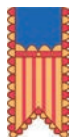
Diumenge, 15 de Juny.

Processó i trasllat de la nostra Excelsa Patrona Mare de Déu dels Desemparats des de l'església de Sta. Mª de Jesús per la barriada fins al cambril, acompanyada en representació de la nostra Falla per les nostres Falleres Majors del 2014 Arantxa i Lucía, acompanyades pels fallers Roberto i Victor. Dissabte, 21 de Juny.

Celebració per part dels fallers i falleres de la nostra Comissió la tradicional Nit de Sant Joan. Jocs per als menuts, ball per als majors i crema de la foguera realitzada per els infantils i les nostres Delegades.

Diumenge, 13 de Juliol.

Qual A les 21:00 hores en el Pavelló Sud dels Jardins del Palau de la Música de València, Preselecció a la Cort d'Honor de les Falleres Majors de València organitzada pel Sector de Jesús, a la qual la nostra Falla pertany. Ens van representar les Falleres Majors del

2014 Arantxa Perea i Domínguez i Lucía Esteve i López. La sort va caure de part de la Falla i vam tindre ple, ja que les nostres dos representants van ser triades per a l'elecció a celebrar el pròxim mes de Setembre en el Pavelló de la Font de Sant Lluís, al finalitzar la preselecció vam ser invitats per les dos famílies a orxata, fartons i llima granissada en el nostre Casal.

Dissabte, 13 de Setembre.

Al nostre Casal i organitzat per la Delegació de Joven-tut, festa i discoteca per a donar la benvinguda a la joventut de la Falla.

Dissabte, 20 de Setembre.

A les 22:00 hores al nostre Casal, acte de Proclamació del nostre President Infantil Juanfran Bueno i Sánchez, en l'acte es va fer entrega de la faixa roja i del pergamí acreditatiu al càrrec de President Infantil de la nostra Comissió. Al finalitzar el sopar, i per gentilesa del nos-tre President Infantil i la seua família, degustarem uns dolços i brindarem amb cava.

Dilluns, 22 de Setembre.

A les 22:00 hores al nostre Casal sopar de treball amb les persones encarregades de la coordinació del Llibre Faller i els escriptors. Després del sopar reunió en la que es va donar a conèixer el tema del nostre mono-gràfic per a este any, el tema triat és el centenari de la col·locació de la primera pedra per a la construcció del nou edifici del Mercat Central de València. Idea que va ser molt ben acollida i que ràpidament es va disposar els repartiments de treballs per a començar com més prompte millor.

Divendres, 26 de Setembre.

A les 18:00 hores, en el nostre casal, tradicional bere-nar de benvinguda després de la qual es va donar a conèixer el nom dels dos representants fallers d'este exercici que no són altres que la nostra Fallera Major Infantil Inés Prusseit i Belarte i el nostre President In-fantil Juanfran Bueno i Sánchez. La nostra Fallera Ma-jor Infantil ens van convidar a tota la brioxeria per al berenar i el nostre President Infantil a llepolies.

Dissabte, 27 de Setembre.

A les 21:00 hores i en el Pavelló de la Font de Sant Lluís, elecció de les Corts d'Honor de les Falleres Ma-jors de València, on les nostres representants Arantxa

Perea i Lucía Esteve, les quals van tindre sorst dispars, ja que únicament va ser triada per a formar part de la Cort d'Honor o futura Fallera Major Infantil de València la xiqueta Lucía Esteve i López, una vegada finalizat l'acte vam ser convidats per les dos candidates en el nostre Casal, a un refrigeri.

Diumenge, 28 de Setembre.

A la demarcació de la Falla Jacinto Labaila, jornada de germanor organitzada per l'Agrupació de Falles Mercat de Jesús, amb paelles cuinades al carrer, a les que acu-diren varios membres de la nostra Comissió, incloses les nostres Falleres Majors Laura Lozano i Inés Prusseit i els nostres Presidents Pepe Olivert i Juanfran Bueno. Un dia de confraternitat on em ho vam passar d'alló més bé. Volem Destacar que en el mateix matinal es va jugar la final de tenis de taula del Campionat de l'Agrupació, en la qual el nostre representant Francisco Palomero Martí va quedar en segona posició.

Dissabte, 4 d'Octubre.

A les 22:00 hores, Nomenament i Proclamació de les Falleres Majors per al present exercici, Laura Lozano i Domínguez i Inés Prusseit i Belarte, per a celebrar-ho ens obsequiaran amb un suculent sopar a tota la Co-missió i acompanyants. En el transcurs del acte es farà entrega dels pergamins que acrediten els càrrecs de Fa-lleres Majors de la nostra comissió per al present exer-cici, i es firmaran els contractes amb els artistes fallers.

Dissabte, 18 d'Octubre.

A les 17:30 hores, concentració en el nostre Casal per a acudir tots junts a la falla Tres Forques que organitza el campionat de dibuix de l'Agrupació, el tema triat és, "El nadal en les Falles". Els resultats van ser els següents : Ca-tegoria 6 anys; 1er Premi: Paula Valentín, 2on Premi: Noa Puchalt. Categoria 12 anys; 1er Premi: Marisol Murillo. A les 22:00 hores en el nostre Casal, festa organitzada per la Comissió Femenina per a donar a conèixer la Di-rectiva d'este exercici, així com a tots els fallers de la nostra Comissió, una nit divertida que el únic que ens obliga és a vindre amb la predisposició de passar-ho bé.

Diumenge, 19 d'Octubre.

A la Plaça de la Mare de Déu, actuació del nostre Qua-dro de Ball Valencià en les jornades de Balls al Carrer, organitzats per JCF, on el nostre fallers i falleres van realitzar una magnífica actuació.

Dimarts, 21 d'Octubre.

Al nostre Casal, inauguració del Campionat de Parxís organitzat per la Delegació d'Actes Socials. A l'acte van assistir les nostres Falleres Majors Laura Lozano i Inés Prusseit, acompanyades per els nostres Presidents Pepe Olivert i Juanfran Bueno.

Divendres, 24 d'Octubre.

A les 18:00 hores, en el nostre Casal taller per als nostres infants, preparació de la festa de Halloween.

Dijous, 6 de Novembre.

A les 22:00 hores actuació del nostre Quadro Artístic de Playback a la Sala Canal, en el Concurs de Playbacks de Junta Central Fallera amb el musical WEST SIDE STORY.

Dimarts, 11 de Novembre.

A les 21:30 hores, les nostres Falleres Majors Inés Prusseit i Laura Lozano, acompanyades dels nostres Presidents Juanfran Bueno i Pepe Olivert, presidiran el sopar i procediran a la inauguració dels campionats de truc i dòmino, organitzat per la nostra Comissió.

Dissabte, 15 de Novembre.

A les 17:00 hores, en el Saló d'Actes del Col·legi Salesians, solemne Exaltació de les nostres Falleres Majors Inés Prusseit i Belarte i Laura Lozano i Domínguez i les seues respectives Comissions Femenines. En el transcurs de l'acte els nostres Presidents Juanfran Bueno i Sánchez i Pepe Olivert i Alba, rebran i saludaran a les Comissions Femenines Infants i Majors respectivament. Durant l'Exaltació Infantil rebrem a la Fallera Major Infantil de València xiqueta María Donderis i Sanchis i la seua Cort d'Honor, a la qual pertany la nostra Fallera Major Infantil 2014, xiqueta Lucía Esteve i Llorens. Amenitzarà el pròleg de l'Exaltació el nostre Quadro de Ball Valencià, una vegada finalitzada l'Exaltació tindrem l'extraordinària actuació dels nostres Quadros Artístics de Playback.

Dimecres, 19 de Novembre.

A les 20:00 hores i al Monestir de Sant Miquel dels Reis, presentació dels esbossos i dels artistes fallers que plantaran falles en la demarcació de la nostra Agrupació Mercat de Jesús, en la dita presentació vam estar representats per les nostres Falleres Majors Inés Prusseit i Laura Lozano, acompanyades pels seus respectius Presidents Juanfran Bueno i Pepe Olivert. Van comptar amb la assistència dels nostres artistes fallers Ricard Balanzá i Ignacio Ferrando.

Dijous, 20 de Novembre.

Al nostre Casal clausura i entrega de trofeus del Campionat de Parxís on han resultat campiones del mateix la parella formada per Trinidad Pellicer i Teresa Rincón, a l'acte assistiran les nostres Falleres Majors Laura Lozano i Inés Prusseit i els nostres Presidents Pepe Olivert i Juanfran Bueno.

Dissabte, 22 de Novembre.

Exposició de fotografies a càrrec dels fotògrafs de la nostra Comissió, organitzada per la Delegació de Festes. Sopar de confraternitat i entrega de premis per als guanyadors.

Dilluns, 24 fins al 30 de Novembre.

XVI Setmana Cultural, organitzada per la Delegació de Cultura, a celebrar al nostre Casal, on el tema d'enguany tracta sobre "L'Agricultura i l'Alimentació en la Comunitat Valenciana". En la jornada inaugural presidida per les nostres Falleres Majors i Presidents, vam tindre la grata sorpresa i l'honor de comptar amb la presència de l'Ilma. Sra. Na Mª Ángeles Ramón-Llin Martínez. El diumenge dia del tancament de la Setmana Cultural, els nostres infants disfrutaren de jocs organitzats per la Delegació d'Infants, al migdia foren invitats a dinar pels nostres representants infants Inés i Juanfran.

Dissabte, 29 de Novembre.

A les 17.00 hores, en la pista de birles de Campanar, Campionat de Birles Infantil de l'Agrupació.

Divendres, 12 de Desembre.

Al nostre Casal i organitzat per la Delegació d'Infants, taller de targetes de nadal per als fallers de la nostra Comissió.

Dissabte, 13 de Desembre.

Al nostre Casal, Campionat de consoles PS i Wii, organitzat per l'Agrupació de Falles Mercat de Jesús, on la nostra comissió va estar representada per la nostra Fallera Major Infantil Inés Prusseit, la qual va obtindre el primer premi en la modalitat de ball de la "Wii". Enhorabona.

Dilluns 15 al divendres 19 de Desembre.

Totes les vesprades des de les 19.00 h. fins a les 21.00 h., al nostre Casal arreplegada d'aliments per a Càritas. Ajuda'ns a ajudar. Col·labora amb el teu gra d'arena. Els aliments requerits són aliments no peribles.

Divendres, 19 de Desembre.

A les 22:00 hores sopar de germanadat i felicitació de les pròximes festes nadalenques, després de sopar brindarem amb cava i degustarem uns suculents pastissos típics de nadal, finalitzarem la nit rebent el tan anhelat regal de l'amic invisible.

Dissabte, 20 de Desembre.

A les 12.00 hores concentració de la Comissió en el Casal per a efectuar una visita guiada pel Mercat Central, a càrrec del guí de la Generalitat Valenciana Alejandro Lagarda, escriptor del nostre Llibre faller. Els xiquets han de vindre acompanyats d'un adult, sobretot els menors d'11 anys i per favor tots amb la brusa i mocador oficial de la falla.

A les 15:00 hores al nostre Casal dinar per a la Comissió Infantil convidats per la nostra Comissió, a continuació cada xiquet participant en el dinar rebrà el regal de l'amic invisible.

Dimarts, 23 de Desembre.

A les 20:00 hores en el nostre Casal, entrega dels aliments no peribles als delegats de Càritas, a càrrec de les nostres Falleres Majors i Presidents.

Dissabte, 27 de Desembre.

Gran nit de cap d'any infantil, organitzada per la Delegació d'Infantils. A les 20:30 hores donarà començament amb un sopar de gala per a tots els xiquets que vullguen experimentar la seua primera nit de cap d'any fora de casal, Inés i Juanfran els nostres representants infantils, ens van convidar a unes picaetes per al sopar. Després del sopar i abans de les campanades ens divertirem amb boniques activitats i fotografies d'estudi. Un grup d'animació ens delectarà amb la seua actuació. Després de les campanades i havent-nos menjat el raïm, disfrutarem ballant amb els ritmes de moda.

Dilluns, 5 de Gener.

A les 18:00 hores, berenar en el nostre casal gentilesa de la nostra Fallera Major Infantil Inés Prusseit i el nostre President Infantil Juanfran Bueno i organitzada per la Delegació d'Infantils. A continuació rebrem a Ses Majestats els Reis Mags d'Orient, que portaran bonics regals a tots els xiquets que acudisquen al nostre casal.

Dissabte, 10 de Gener.

Al nostre Casal, acte d'homenatge a la xiqueta Celia Navarro i Compañ en reconeixement per la seua participació en la Cort d'Honor Infantil del exercici 2014.

Dissabte, 17 de Gener.

A les 16:30 en el Centre Comercial Gran Turia, actuació del nostre Quadro Artístic de Playback Major. A les 22:30 al nostre Casal, vetlada de Playback a càrrec del Quadro Artístic de Playback Major, davall la direcció de la fallera Mª José Ferrer.

Diumenge, 18 de Gener.

A les 10:00 hores a la Sala Rosiña de València, festival de Play Back Infantil organitzat per l'Agrupació de Falles Mercat de Jesús, on actuarà el nostre Quadro Artístic de Playback Infantil, davall la direcció de la fallera Arantxa Perea.

Diumenge, 25 de Gener.

A les 11:00 hores als camps de Futbol City de Massanasa, tradicional partit de futbol entre fadrins i casats, després dinar al nostre casal.

Divendres, 30 de Gener.

A les 22:30 hores, nostra Fallera Major Laura Lozano i Domínguez i el nostre President Pepe Olivert i Alba assistiran a la solemne Exaltació de la Fallera Major de València Srta. Estefanía López i Montesinos i la seua Cort d'Honor que tindrà lloc en el Palau de la Música de la nostra ciutat.

Dissabte, 31 de Gener.

A les 18:00 hores, nostra Fallera Major Infantil Inés Prusseit i Belarte i el nostre President Infantil Juanfran Bueno i Sánchez, ens representaran en la solemne Exaltació de la Fallera Major Infantil de València, xiqueta María Donderis i Sanchis i la seua Cort d'Honor, entre les quals es troba la nostra Fallera Major Infantil 2014 Lucía Esteve i López, i que tindrà lloc en el Palau de la Música de la nostra ciutat.

Diumenge, 1 de Febrer.

A les 10:00 hores, concentració per a la tradicional visita de la Comissió Infantil i Major als tallers dels nostres artistes fallers Ricard Balanzá Martínez i Ignacio Ferrando Tamarit, on podrem admirar les meravelloses obres que plantarem enguany a la nostra demarcació, durant la visita, nostres Falleres Majors Inés Prusseit

i Laura Lozano i el nostre President Infantil Juanfran Bueno,ens invitaran a esmorzar i brindarem amb cava pel futur èxit dels nostres monuments.

Dimecres, 4 i dijous 5 de Febrer.

De 10:00 a 14:00 hores i de 16:00 a 21:00 hores, recepció dels ninots destinats a l'Exposició del Ninot ubicada en l'esplanada de Nuevo Centro.

Dissabte, 7 de Febrer.

A les 12:00 hores i en la carpa instal·lada en Nuevo Centro a este efecte, inauguració de l'Exposició del Ninot. A les 21:00 hores en el nostre Casal,degustació de vins, mistela i caves,organitzat per la nostra Comissió.

Diumenge, 8 de Febrer.

A les 9:15 hores en el Palau de l'Exposició,la nostra Fallera Major Infantil Inés Pruseit i Belarte,acompanyada del nostre President Infantil Juanfran Bueno i Sánchez, assistiran al intercanvi de fotografies amb la Fallera Major Infantil de València,María Donderis i Sanchis.

Divendres, 13 de Febrer.

A les 21:30 hores al Saló Rosiña de València, sopar de germanor organitzat per l'Agrupació de Falles Mercat de Jesús i Exaltació de les Falleres Majors de la mateixa, a la que assistiran arropats per amics i fallers les nostres F. Majors Laura Lozano i Domínguez i Inés Pruseit i Belarte,acompanyades pels nostres Presidents Pepe Olivert i Alba i Juanfran Bueno i Sánchez. Al final de l'acte s'entregaran els premis dels diferents campionats organitzats per l'Agrupació.

Dissabte, 14 de Febrer.

A les 21:00 hores al nostre Casal sopar de sobaquillo per als nostres menuts, els aperitius van a càrrec de la Falla. Després del sopar, “Festa del Pijama” per a tots els nostres fallerets, organitzada per la Delegació d'Infantils. Al matí desdejuni oferit per la nostra Falla, amb la qual cosa donarem per conclosa la “Festa del Pijama”.

Diumenge, 15 de Febrer.

A les 11:45 hores al Palau de l'Exposició, la nostra Fallera Major Laura Lozano i Domínguez,acompanyada del nostre President Pepe Olivert i Alba assistiran al intercanvi de fotografies amb la Fallera Major de València,Srta. Estefanía López i Montesinos, A les 17:45 hores al Palau de l'Exposició, imposició a càrrec de la Fallera Major de València Srta. Estefanía

López i Montesinos de la màxima recompensa que concedix la JCF, el Bunyol d'Or i Brillants amb Fulles de Llorer, que enguany li ha sigut concedida després de molt d'esforç,treball i dedicació en pro de la nostra festa a les falleres Mª José Hernández Genovés,Eva Mª Orero Sanfélix i Mª José Tena Gil. Divendres, 20 de Febrer. A les 22:00 hores Gala Fallera a celebrar en la Fira Mostrari,a la que acudirán la nostra Fallera Major Laura Lozano i Domínguez acompanyada del nostre President Pepe Olivert i Alba.

Dissabte, 21 de Febrer.

A les 17:00 hores, Cavalcada Humorística i carnestoltes infantil, que recorrerà les demarcacions de les falles pertanyents a l'Agrupació,organitzat per l'Agrupació de Falles del Mercat de Jesús. A les 22:00 hores, sopar de confraternitat en el nostre Casal. Després del sopar, Gran Nit Temàtica organitzada per la Delagació de Festejos.

Diumenge, 22 de Febrer.

A les 17:00 hores, concentració de la Comissió Major per a acudir a les històriques Torres dels Serrans de la nostra ciutat,on la Fallera Major de València, procedirà a proclamar la nostra festa fallera a tot el món en el tradicional acte de la “Crida”. Una vegada tornem al nostre Casal,el nostre President Pepe Olivert i Alba, invitarà a tots els assistents a la “Crida” a xocolata amb bunyols per a reposar forces i calfar el cos.

Divendres, 27 de Febrer.

A les 20:00 hores al Saló Alfons el Magnànim del Centre Cultural la Beneficència,presidit per les nostres Falleres Majors i Presidents, així com la nostra poetessa i escriptora Ampar Cabrera, presentació del nostre Llibre Faller per al exercici 2015,que enguany porta diferents monogràfics culturals, dedicats al Mercat Central de València, commemorant el Centenari de la colocació de la primera pedra per a la construcció del nou edifici del Mercat. Amb la col·laboració dels escriptors: Rafael Contreras,José Aguilar,José Huguet,José Miguel Arce,Rafael Solaz,Mónica Ramírez,Joan Castelló i Alejandro Lagarda. Al finalitzar la presentació s'oferirà un vi d'honor per gentilesa de la nostra Comissió i patrocinat per CAVAS Y VINOS DOMINIO DE LA VEGA S.L.

HIMNE DE LA FALLA

COL·LABORADORS

Ilma. Sra. Mª Angeles Ramón - Llin Martínez

José Vte. Guillem Ruiz

José Aguilar García

Rafael Contreras Jueas

José Miguel Arce Martínez

Joan Castelló Lli

Rafael Solaz Albert

Mónica Ramírez Triquell

Alejandro Lagarda Pérez

José Huguet Chanzá

José Luis López Pérez

Amador López Pérez

Francisco Olmos Olmos

José Antonio Velasco Rami

Carlos Marin González

Grupo Damm

Abacus Gráfica

Maquinaria de Artes Gráficas Hartmann

Manin Hostelería

Cavas y Vinos Dominio de la Vega

Autocares Luz

FALLERS D'HONOR

Molt Honorable President de la Generalitat Valenciana

En Alberto Fabra Part

Honorable Consellera d'educació, Cultura i Sport.

Na Mª José Catalá Verdet

Il·lustríssim President de la Diputació de València

En Alfonso Rus Terol

José Antonio Blas Dobón

M^a del Mar Reche Pérez

Miguel Llatas Iborra y Sra.

Manuel Vicente Gimeno Sánchez

Mercedes Luque Castro

Amparo Costa Mora

Pascual Asensi Belloch

Vicente Pérez Ríos

Rosa Martínez Moncho

Amparo Gil Revert

Josefa Mª Ripoll Pascual

Teresa Caballer - Estilistas

Emilia Sellens Madrid

Javier Andreu Monzón

Palmaret Esports

Mila Domínguez Ruiz

Idelfonso Domínguez Martínez

Inmaculada Lozano Martínez

Vicenta Lecertua Herrero

Carlos Pons Lobato

Justo Barragan García

Vicente Pellicer López

Ricardo Ruiz Pascual

Werner Prusseit

Enrique Belarte Luque

Pilar Llanos Lázaro

Julia Sánchez Escrivano

Carmen Moya Calatayud

Plácida Escrivano García

Programa de Festes, Falles 2015

128 Dijous, 5 de Març.

Muntatge i ornamentació del nostre Pavelló Faller, instal·lació de banderes i adorns per la demarcació.

Divendres, 6 de Març.

Continuarem amb el muntatge i ornamentació del nostre Pavelló Faller. A les **22:00 hores**, última Junta General abans de la Setmana Fallera.

Dissabte, 7 de Març.

A les **11:00 hores**, les nostres Falleres Majors i Presidents efectuaran l'arreplegà per tots els comerços de la nostra demarcació.

A les **22:00 hores** inauguració oficial del nostre Pavelló Faller amb un sopar de germanor presidit per la nostra Fallera Major Laura Lozano i el nostre President Pepe Olivert. Després del sopar, imposició de recompenses concedides per la JCF als fallers i falleres pertanyents a la nostra Comissió major. També seran entregades les recompenses d'activitat fallera, així com l'imposició d'insígnies de la nostra Comissió als nous fallers. Durant l'acte, nostra Fallera Major Laura Lozano obsequiarà a la seua Comissió Femenina amb un bonic record del seu regnat

Diumenge, 8 de Març.

A les **11:00 hores**, concentració en el nostre Casal de tota la Comissió Infantil per a acudir a l'Exposició del

Ninot, organitzat per la Delegació d'Infantils.

Per a la Comissió Major, al nostre Pavelló Faller "Marató de Truc i de Parchís".

A les **14:00 hores**, dinar de confraternitat al nostre Pavelló Faller.

A les **18:00 hores** al nostre Pavelló Faller berenar per a la Comissió Infantil per gentilesa de la nostra Comissió. Després del berenar, tant Inés com Juanfran, imposaran els distintius de J.C.F als fallers i falleres de la Comissió Infantil mereixedors de tal recompensa. Per a finalitzar la vesprada, la nostra Fallera Major Inés i el nostre President Juanfran entregaran un bonic record del seu regnat a tota la Comissió Infantil.

Dimarts, 10 de Març.

A les **20:00 hores**, en el Pavelló faller de la Falla Tres Forques - Conca - Pérez Galdós, presentació del Llibret de la Federació Agrupació de Falles Mercat de Jesús, al que acudirán en representació de la nostra Comissió les nostres Falleres Majors i Presidents.

Dijous, 12 de Març.

A les **18:00 hores** les nostres Falleres Majors Laura Lozano i Inés Prusseit, acompanyades dels nostres Presidents Pepe Olivert i Juanfran Bueno, acudirán a l'Homenatge a les Forces Armades que's celebrarà als Quarters de l'Albereda.

Divendres, 13 de Març.

A les **21:30 hores** en el nostre Pavelló Faller, sopar homenatge als nostres Fallers d'Honor, en agraïment a la seua inestimable col·laboració, l'acte estarà presidit per les nostres Falleres Majors i Presidents, culminarem la vetlada amb un ball en honor de tots els presents.

Dissabte, 14 de Març.

Des de les **10:00 hores a les 14:00 hores**, jornada de diversió i entreteniment per als nostres infantils amb diversos unflables, instal·lats en la zona de focs i activitats de la nostra demarcació.

A les **11:30 hores**, en el mateix lloc dels unflables, activitat per als xiquets que consistix en pintar les cares a tots els xiquets que ho desitgen, per mediació d'un grup d'animació de McDonald.

A les **14:00 hores**, dinar de confraternitat al nostre Pavelló Faller.

A les **17:00 hores**, concentració en el casal de tota la Comissió Infantil per a acompanyar a la nostra Fallera Major Infantil Inés Prusseit i al nostre President Infantil Juanfran Bueno, a arregar el ninot que tenim exposat en l'Exposició del Ninot Infantil, acompanyats per la Xaranga Xarandixie, i així poder culminar la plantà de la nostra falla infantil.

A les **21:00 hores** Inés Prusseit i Juanfran Bueno, els nostres representants infantils, invitaran a tota la Comissió Infantil al tradicional "Sopar de la Plantà". Per a finalitzar la nit, la nostra Fallera Major Inés i el nostre President Juanfran, firmaran en el Llibre d'Or de la nostra Comissió per a deixar constància del seu regnat a la nostra Falla. Seguidament, plantà del ninot infantil de l'exposició 2015, obra del artista faller Ricard Balanzà i Martínez.

Una vegada conclosa la plantà de la falla infantil, sopar de confraternitat per a la Comissió Major al nostre Pavelló Faller.

A les **24:00 hores** nit de ball amb la fabulosa ORQUESTA ÓXIDO.

Diumenge, 15 de Març.

A les **8:00 hores**, "Plantà" de la falla infantil obra del prestigiós artista faller Ricard Balanzà Martínez.

A partir de les **9:00 hores**, visita del jurat qualificador de les falles infantils que serà rebut per la nostra Fallera Major Inés Prusseit i el nostre President Infantil Juanfran Bueno, esperant que la nostra siga del seu grat i ens concedisquen un bon premi.

A les **11:30 hores**, festa "BAILA YA" organitzada per la Delegació d'Infantils, on els xiquets ho passaràn d'allò més bé.

A les **14:00 hores**, dinar de confraternitat fallera per a tots els membres de la Comissió.

A les **19:00 hores**, concentració en el Casal per a acompanyar a Laura Lozano, la nostra Fallera Major, i al nostre President Pepe Olivert, a arregar en l'esplanada de Nuevo Centro el ninot presentat a l'Exposició del Ninot en este exercici, acompanyats per la Xaranga Xarandixie, per a poder culminar així la plantà de la nostra falla, obra del prestigiós artista faller Ignacio Ferrando Tamarit.

A les **22:00 hores**, tradicional "Sopar de la Plantà" invitació de la nostra Comissió als membres majors de la nostra Falla.

Després del sopar serem obsequiats amb cava i pastissos per gentilesa de la nostra Fallera Major Laura Lozano. A continuació, nostra Fallera Major Laura Lozano i el nostre President Pepe Olivert, presidiran la entrega de les recompenses que atorga la nostra falla als fallers i falleres de la nostra Comissió en reconeiximent al mèrit pel treball i dedicació continuada en pro de la nostra Falla. Després la nostra Fallera Major i el nostre President firmaran en el Llibre d'Or de la nostra Comissió per a deixar constància dels seus regnats.

Culminarem la vetlada acompanyant a la nostra Fallera Major Laura Lozano i al nostre President Pepe Olivert, a la plantà del ninot de l'exposició 2015, obra del artista faller Ignacio Ferrando Tamarit.

Dilluns, 16 de Març.

A partir de les **9:00 hores**, visita del jurat qualificador de falles de la nostra secció que serà rebut per la nostra Fallera Major Laura Lozano i pel nostre President Pepe Olivert.

A les **11:30 hores**, matinal de jocs per a tots els nostres menuts, a càrrec del Grup d'animació "La Luna". Al finalitzar la festa, invitació a tots els xiquets a un bon aperitiu per gentilesa de la nostra Comissió.

A les **14:00 hores**, dinar de confraternitat fallera en el nostre Pavelló Faller.

A les **16:00 hores**, cas d'obtindre premi en la falla o en el llibret infantil i acompanyats per la Banda de Música, la dita comissió acompanyarà a la seua Fallera Major Infantil Inés Pruseit i al seu President Infantil Juanfran Bueno a arregar el premi a la tribuna instal·lada a este efecte en la Plaça de l'Ajuntament de València.

130 Tot aquell membre de la Comissió Major que desitge acompanyar als nostres infants haurà d'anar abillat amb el trage regional, ja que no està permés desfil·lar amb bruses.

A les **20:00 hores**, tradicional concurs de paelles per a tota la Comissió, tot aquell que desitge concursar en les paelles o simplement vindre a sopar, ha de posar-se en contacte amb la Vicepresidenta d'Actes Socials, Amparo Orero.

A les **22:00 hores**, degustarem les paelles que prèviament hem cuinat, després del sopar s'entregaran els premis a les millors paelles.

A les **24:00 hores**, ball amb una fabulosa DISC MÒBIL.

Dimarts, 17 de Març.

A les **10:00 hores**, cas d'obtindre premi en la falla o en el nostre llibret, acompanyarem a la nostra Fallera Major Laura Lozano i al nostre President Pepe Olivert a arregar el premi a la tribuna instal·lada a este efecte en la Plaça de l'Ajuntament de la nostra ciutat, acompanyats per la Banda de Música. Esperem tornar amb molts premis i lluir-los per la nostra demarcació.

A les **11:00 hores**, actuació d'un Grup d'Animació amb jocs i activitats per als nostres xiquets, per gentilesa dels nostres representants infants, Inés i Juanfran.

A les **13:00 hores**, Inés Pruseit i Juanfran Bueno, invitaran a tota la Comissió Infantil a un dinar de McDonald.

A les **14:00 hores** dinar de confraternitat fallera al nostre Pavelló Faller.

A les **18:00 hores**, concentració en el nostre Casal de les Comissions Major i Infantil per a assistir a l'acte de l'Ofrena de Flors a la nostra Excelsa Patrona Mare de Déu dels Desemparats, a la que oferirem les monumentals cistelles de flors, acompanyats per la Banda de Música.

La Comissió femenina infantil anirà abillada amb mantellina blanca, i la Comissió femenina major anirà abillada amb mantellina negra.

A les **23:00 hores**, sopar de confraternitat al nostre Pavelló Faller convidats per la nostra Comissió.

A les **24:00 hores**, al nostre Pavelló Faller gran nit de ball amb una fabulosa DISC MÒBIL, organitzat per la Delegació Juvenil.

Dimecres, 18 de Març.

A les **11:00 hores** cercavila per a les Comissions Infantil i Major per tota la nostra demarcació, acompanyats per la Banda de Música.

A les **14:00 hores**, estrepitosa mascletà a càrrec de la pirotècnia Virgen de Belén.

A les **14:15 hores** dinar de confraternitat al nostre Pavelló Faller, per gentilesa de Laura Lozano, la nostra Fallera Major.

A les **17:00 hores**, berenar per gentilesa de Inés i Juanfran, després del berenar actuació del pallaso Ronald McDonald que farà la delícia de tots els nostres xiquets.

A les **19:30 hores**, concentració de tota la Comissió major per a començar la cercavila nocturna per tota la

demarcació de la nostra barriada, il·luminats pel foc de les torxes, acompanyats per un bonic carruatge. Durant el recorregut el nostre Quadro de Ball Valencià ens oferirà diverses actuacions, acompanyats musicalment per tabals i dolçaines.

A les **22:00 hores**, sopar de confraternitat al nostre Pavelló Faller, gentilesa de la nostra Comissió.

A les **24:00 hores**, gran nit de ball amb la fabulosa ORQUESTA AVALANCHA.

Dijous, 19 de Març

A les **8:00 hores**, estrepitosa "Despertá" per tota la demarcació de la falla acompanyats per la Banda de Música.

A les **9:00 hores** en el nostre Pavelló Faller, nostra Fallera Major Laura Lozano ens invitaran a desdejunar per a agafar forces per a afrontar este últim dia de festes.

A les **11:00 hores**, concentració en el nostre Casal per a procedir a l'arreglada de les nostres Falleres Majors Laura Lozano i Inés Pruseit, per a acudir en cercavila a l'Església.

A les **12:00 hores**, solemne Missa en l'Església Parroquial Sta. Maria de Jesús en honor al nostre Patró Sant Josep. Este acte estarà presidit per les nostres Falleres Majors Inés i Laura, així com pels nostres Presidents, Juanfran i Pepe (al dit acte assistiran les falleres en mantellina seguint el mateix protocol que en el dia de l'ofrena).

Una vegada finalitzada la Missa, cercavila per tota la demarcació de la nostra falla que culminarà junt amb els nostres monuments fallers, on les nostres Falleres Majors Inés Pruseit i Laura Lozano i el nostres Presidents, Juanfran Bueno i Pepe Olivert, imposaran sengles llaços als seus respectius estendards, record inesborrable del seu pas com a màxims representants d'este exercici faller.

A les **14:00 hores**, estrepitosa "mascletà" a càrrec de la pirotècnia Virgen de Belén.

A les **18:30 hores**, cavalcada humorística per a grans i menuts, que recorrerà la nostra demarcació.

A les **21:00 hores**, la nostra Fallera Major Inés Pruseit i el nostre President Infantil Juanfran Bueno, invitarà a

tota la Comissió Infantil al sopar de la crema.

A les **22:00 hores**, es dispararà un Castell de Focs Artificials a càrrec de la pirotècnia Virgen de Belén que culminarà en la crema de nostra falla infantil, donant així per finalitzats els festejos previstos per a la Comissió Infantil. Estos actes estaran presidits per Inés i Juanfran, els quals estaran recolzats per tota la seua Comissió Infantil.

A les **22:30 hores**, sopar de confraternitat fallera per a la Comissió Major al nostre Pavelló Faller, gentilesa de Laura Lozano, la nostra Fallera Major.

A les **23:50 hores**, fabulós Castell de Focs Artificials a càrrec de la pirotècnia Virgen de Belén, que culminarà en la crema del nostre monument faller, acte que estarà presidit per la nostra Fallera Major, Laura Lozano i el nostre President Pepe Olivert, acompanyats per tota la Comissió.

Una vegada cremats els dos monuments fallers, les nostres Falleres Majors, Inés Pruseit i Laura Lozano, així com el nostre President Infantil Juanfran Bueno, ens invitaran a pastissos i cava per a brindar pel feliç exercici que han tingut, i donar les gràcies a tots pel suport i carinyo rebut.

Després del brindis final, es prega la col·laboració de tota la Comissió per al desmuntatge de tots els efectes del nostre Pavelló Faller.

NOTA

Cas de variació d'algun festeig, s'anunciarà amb la suficient antelació en el tauler d'anuncis del nostre casal. Volem fer constar que els horaris descrits en este llibret estan subjectes a variació, arribat el cas seran comunicats amb la suficient antelació.

Es prega a tota la comissió, tant infantil com major, que complisquen els horaris dels actes marcats per cada Delegació. Gràcies.

Es recorda a tota la barriada que les possibles ruptures o desperfectes sofrits per focs d'artifici o la Crema de les Falles, es podran reclamar en el nostre Casal, carrer Joan d'Aguiló nº 4, Telf. 96 3771089.

Agraïm a tot el vecindari la seua col·laboració i demanem disculpes per les molèsties ocasionades. Esperem, que este programa de festes siga del grat de tots.

FEDERACIÓ MERCAT DE JESÚS
AGRUPACIÓ DE FALLES

en “f” de falla

JOAN D'AGUILÓ
COSTA I BORRÀS
CARRETERA ESCRIVÀ
MISSER RABASA
TRES FORQUES
PÉREZ GALDÓS
VEÑEÇUELA
CARCAIXENT
BARÓ DE PATRAIX
PIUS XI
PLAÇA DE JESÚS
JACINT LABAILA
FRANCESC CLIMENT

¡DEU ANYS fent
història a les falles!

Estimats amics:

És per a mi un plaer el poder dirigir-me a totes i a tots, des-de el vostre llibret faller.

Enguany és un any molt especial per ad eixe ent que entre tots hem creat i que nos ha costat tant d'esforç i sacrifici: la nostra Agrupació de Falles. Enguany fem DEU ANYS d'Agrupació. Estem puix d'enhorabona i és per a mi un plaer ser el President de la mateixa.

Adaptant-nos a la legislació vigent, nos hem constituït en Federació de Falles. Per això quan en alguns actes, llibrets o en premsa, vejau que es parla de la Federació de Falles Agrupació Mercat de Jesús, sapiau que si, que és “la nostra”, que som nosatres.

I dic be quan dic que és nostra, puix és de tots, de tots aquells que veuen en les falles un motiu d'amistat i germanor, fugint d'eixe individualisme autosuficient, que mes pronte que tart te du a aïllar-te i involucrar. Aquell que es creu el centre de l'univers, simplement s'enganya a si mateix i només parla de la seua incapacitat de vore la realitat. Germanor, quina paraula més en desús i en alguns casos més devaluada. Molts l'utilisen en ironia per demostrar que és tot lo contrari lo que se viu dia a dia. Puix be, eixa paraula en la nostra Agrupació cada dia és més una realitat, i si estic satisfet d'alguna cosa és d'això, hem fet de la Germanor, la nostra raó de ser.

En les nostres 13 falles, hi ha germanor. Quan una falla té un problema, les atres dotze SEMPRES estan al seu costat, per intentar ajudar i donar-li solucions i d'això tenim molta culpa l'Agrupació. Al tindre tants projectes i actes en conjunt, hem debatut com volem fer les coses, hem fet costum el prendre decisions entre tots i això nos ha fet pensar en comú i en ajudar al companyer, i això nos ha fet més grans. Ya no s'entén cap acte d'una falla, sense la visita i presència de les atres dotze. Això se diu Germanor.

Coneixedor del vostre “savoir faire” vos he pres prestats, uns quants fallers, per a millorar tots i cadascú dels actes de l'Agrupació. Tinc com a Vice- President d' Actes Colectius un faller que crec que vos sona: Roberto Esteve i en ell dos fallers més de Joan d'Aguiló: la bellea feta dona, responsable i més si cal treballadora Arantxa Perea i el treball en seny des-d'atre punt de vista de Salva Ubach. Els tres enguany s'han afegit ad un dels tesors millor guardats de la nostra Agrupació, tesoret que està en mi des-de sempre i mai podré dir-li tantes voltes com se lo mereix GRÀCIES: Merche Monterde. Des-de que va ser Fallera Major, mai ha abandonat la nostra Agrupació i nos dona lliçons dia a dia d'honradea, treball, amistat i sentit comú, eixe que tant hui trobem a faltar. En nom dels teus companys d'Agrupació, i en el meu, moltes gràcies Merche.

Llançar un bes a la chiqueta que tan be vos, i nos, ha representat en la Cort d'Honor Infantil 2014, la preciosa Cèlia, orgull del nostre barri i que me fea sentir-me envejat pel que me sentia, quan passava i dia: “Cèlia, jés de la meua Agrupació!” Un beset regina.

¿I qué puc dir de Lucia, si és un dels meus ulls,? Cort d'Honor Infantil 2015. Chiqueta no saps lo feliç que se sent este President d'Agrupació per tu, pels papas i per la teua germaneta. Eres lo més de la nostra Agrupació. Fruïx del teu any, viu intensament cada acte, cada presentació, cada segon. És i serà sol per a tu, i després, quan tot acabe, m'ho contes, ¿val? Moltes Felicitats, princesa.

És un autèntic lux compartir este any en Laura, dona no sé si és més ferosa per dins o per fora, autèntica reina del vostre cau faller. ¿Qué puc dir del capoll de rosa més tendre que teniu en el vostre casal?. Se diu Inés i és la simpatia feta chiqueta. Juanfran, el meu President Infantil, chiquet que de la timidea te trau un somriure còmplix, en el qual sempre he trobat el franc somriure i l'amistat responsable. I Pepe, ¿Qué puc dir d'una persona SEMPRES pendent de lo que es puga necessitar?. Sempre “al quite”, mai he trobat un “no” a qualsevol cosa que l'haja dit. Pepe, tens un amic per a sempre, saps que contes en el SI, a lo que este modest faller puga fer per tu i per la teua comissió.

Poc més, desijar-vos unes bones festes, que tot acabe com va començar, en ganes de més i que gogeu de la festa gran de la nostra ciutat, el gran event que mai falla, això mateix, la falla.

Rebau tots i cadascú de les falleres i fallers de Joan d'Aguiló i Gaspar Aguilar un fort abraç, del vostre President d'Agrupació.

133

Quique Almero
President Agrupació de Falles Federació Mercat de Jesús

El Mercat Central de València

100 anys d'història

1915-2015

Cent anys des de la col·locació de la primera pedra d'este majestuós
i emblemàtic edifici de la ciutat de València

ARTICLES MERCAT CENTRAL:

La Plaça del Mercat de València en el segle XIX

Imatge, comerç i vida social

Per Rafael Solaz (Bibliòfil)

Enrique Viedma Vidal i el Mercat Central

Per José Miguel Arce Martínez (Doctor en Belles Arts)

Assaborint un dia de mercat...

Per Mónica Ramírez (Periodista)

El Mercat Central de València: Una catedral del segle XX

“Hi ha res més bell que la llum que, encara no tenint color en si mateixa, no obstant açò fa aparèixer els colors de totes les coses il·luminant-les?”

Hug de Sant Víctor. Eruditio didascalica, XII

per Alejandro Lagarda (Membre de l’ADEF i Guia de Turisme)

La Cotorra del Mercat

per Rafael Contreras Juezas (Il·lustrador i Doctor en Belles Arts)

Les nostres Falleres Majors i Presidents visiten el Mercat Central de València

Per la Comissió (Imatges de Manuel Martín)

Tu que tot ho vares ser... I ara renaixes com el au fènix de les falles

Breu historia de la comissió de la Plaça del Mercat Central, també coneguda com la falla del Comerç

Per Joan Castelló Lli (Periodista-Membre de l’Associació d’Estudis Fallers -ADEF-)

El Mercat Central (1915-2015)

Recorregut gràfic, imatges i dibuixos, història viva del Mercat Central de València.

per José Huguet Chanzá

**Saluda del President
de l’Associació de Venedors
del Mercat Central
de València**

Com a representant de l’Associació de Venedors del Mercat Central de València voldria agrair a la Falla Joan d’Aguilo que hagen dedicat enguany el Llibret de Falla al Mercat Central de València, justament l’any del Centenari de l’inici de les seues obres (1915-2015).

Sens dubte el Mercat Central és ensenya del poble valencià, ho mostrem amb orgull per la seua arquitectura i pel seu contingut. Diuen que es coneix als pobles pels seus Mercats, i el Mercat Central sens dubte mostra els valors de la nostra idiosincràsia, de la nostra forma de ser, d’alimentar-nos, de comprar i de relacionar-nos, en un espai que a més és un plaer per als cinc sentits. Els venedors ens afanyem diàriament perquè este espectacle de color i sabor no perda la seua màgia.

Vos desitgem tingueu unes bones festes, i defengueu com a bons valencians una festa que és patrimoni del nostre poble, Amunt València! i Amunt les Falles!

Francisco Dasí

President de l’Associació de Venedors del Mercat Central de València

Calendari 2015 Gràfiques Marí Montañana
Imatge cedida per Pepe Marí Cerezo
Disseny d'Ernesto Lajara

LA PLAÇA DEL MERCAT DE VALÈNCIA EN EL SEGLE XIX

Imatge, comerç i vida social

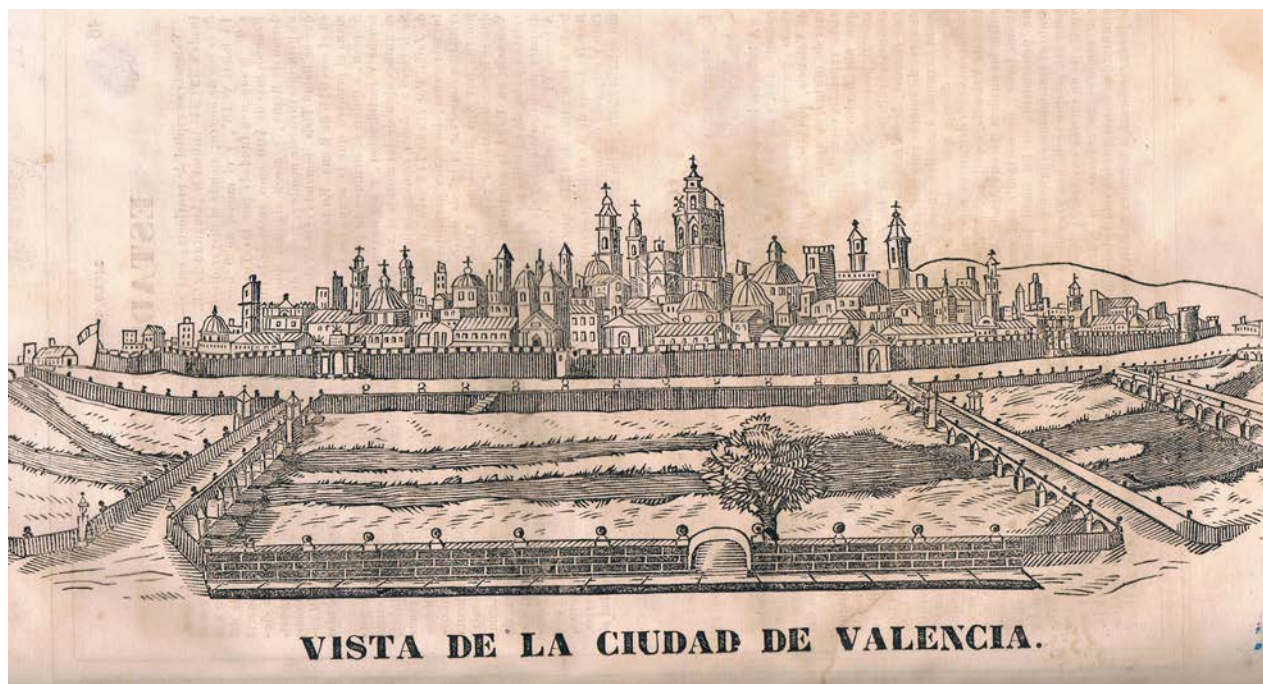
Per Rafael Solaz

Bibliòfil

141

Mercat Central

No és gens inèdit dir que a través dels anys el Mercat de València s'ha convertit en un punt de referència comercial i social de la ciutat. Un àrea sobre la qual infinitat d'historiadors han dedicat precisos estudis assenyalant-la com un lloc de primer nivell pel que fa a la història i a l'aspecte geogràfic de la ciutat.

Gravat de Valencia. 1841

IMATGE

El mercat va formar una extensa àrea perllongada al costat de les velles muralles, en àmplia i directa comunicació amb la ciutat, amb els poblats ravals i amb els nombrosos caserius i pobles de l’horta, sent per aquesta circumstància -i abans de la construcció de la Llotja- el centre de contractació i ajust en els intercanvis mercantils.

Dibuix del Mercat. Segle XIX.

Se situava en l’antic raval de la Boatella. Aquesta zona, extramurs de la ciutat, va quedar integrada dins del casc urbà a partir de l’enderrocament de la muralla àrab. Així, la depressió per la qual discorria el braç del

Plaça del Mercat, Fotografia Joulia. Ca. 1865.

riu Túria, amb els seus desguassos, la sèquia de Na Rovella, el fossat de l’antiga muralla, la construcció de la Llotja de la Seda i, sobretot, la implantació gradual de mercaders que es concentraven en aquest punt per a la compravenda dels més diversos productes, va fer que el lloc esdevingués el cor de València, on veritablement batejava la vida comercial ciutadana. La comunicació directa amb la ciutat s’establia per la porta nova. La plaça es va convertir en la més àmplia de

la ciutat. El seu perímetre va canviar amb la construcció d’edificis amb amplis pòrtics o porxets, elements que oferien tota una imatge característica de la plaça. La construcció de l’església de Sant Joan del Mercat i els dos convents, de les Magdalenes i el pròxim de la Mercé, van produir també un enclavament de concentració religiosa. Entre 1836 i 1838 es va dur a terme l’enderrocament del convent de les Magdalenes i en el seu solar i en el d’alguns edificis es va alçar l’anomenat Mercat Nou, construït amb estructura de fusta sobre 78 columnes de pedra.¹ Les antigues carnisseries de la ciutat, la Fusteria, la Casa de la Contractació, el Pes de la Palla i plaça del Carbó, la propera Llotja de l’Oli, desapareguda

¹ Aquestes columnes es van guardar, durant molts anys, als magatzems municipals; gran part d’elles es va instal·lar a la primitiva Fira de Mostres de l’Albereda (Juan Luis Corbín. *El Mercado de Valencia, mil años de historia*. 1983. p. 88).

a mitjan segle XIX, *El Principal* en el número 30, on la Guàrdia Principal tenia un destacament al costat de Sant Joan, cantonada amb el carrer de les Magdalenes... van ser punts que van crear un Mercat amb personalitat pròpia, sense abandonar en cap moment el seu primitiu caràcter àrab. El Mercat es convertia en el centre social i comercial de la ciutat, lloc bulliciós on es concentrava una gran part de veïns i els forasters que accedien a través dels carrers que allí desembocaven. A principis de segle Baptista Escorigüela va recórrer el lloc anotant la morfologia del barri del Mercat, oferint una important informació urbana de la llista de carrers de la ciutat. La plaça del Mercat es trobava en la jurisdicció del Quarter del Mercat que comprenia un total de 2.414 cases, amb un conjunt de 116 illes.² En 1887 els carrers que requeien a la plaça eren els següents: Flassaders, Liñán, Ramillets, Blanes, Palafox, Magdalenes, Conills, Vell de la Palla, Comunió de Sant Joan, Sampedor, Botelles, Carda, Bosseria, En Colom, Caixers, Cordellats, Llotja, Ercilla, Nova, Trench i Sant Ferran.³

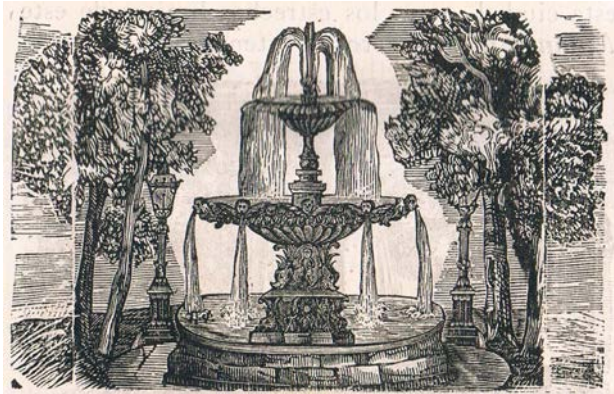
Quartel Segundo del Mercado, 116 Manzanas

1º	2º	3º	4º	5º	6º	7º	8º
373.	331.	338.	321.	315.	308.	397.	385.
375.	332.	362.	322.	316.	309.	398.	386.
377.	336.	363.	323.	317.	310.	399.	387.
379.	337.	364.	324.	318.	311.	400.	388.
381.	374.	365.	325.	319.	312.	401.	389.
383.	376.	366.	326.	320.	313.	402.	390.
385.	377.	367.	327.	348.	314.	403.	391.
387.	378.	368.	328.	349.	408.	404.	392.
389.	380.	369.	329.	350.	409.	405.	393.
391.	382.	370.	330.	351.	410.	406.	394.
393.	383.	371.	331.	352.	411.	407.	395.
395.	384.	372.	332.	353.	422.	412.	396.
397.	385.	373.	333.	354.	423.	413.	397.
399.	386.	374.	334.	355.	424.	414.	398.
401.	387.	375.	335.	356.	425.	415.	399.
403.	388.	376.	336.	357.	426.	416.	400.
405.	389.	377.	337.	358.	427.	417.	401.
407.	390.	378.	338.	359.	428.	418.	402.
409.	391.	379.	339.	360.	429.	419.	403.
411.	392.	380.	340.	361.	430.	420.	404.
413.	393.	381.	341.	362.	431.	421.	405.
415.	394.	382.	342.	363.	432.	422.	406.
417.	395.	383.	343.	364.	433.	423.	407.
419.	396.	384.	344.	365.	434.	424.	408.
421.	397.	385.	345.	366.	435.	425.	409.
423.	398.	386.	346.	367.	436.	426.	410.
425.	399.	387.	347.	368.	437.	427.	411.
427.	400.	388.	348.	369.	438.	428.	412.
429.	401.	389.	349.	370.	439.	429.	413.
431.	402.	390.	350.	371.	440.	430.	414.
433.	403.	391.	351.	372.	441.	431.	415.
435.	404.	392.	352.	373.	442.	432.	416.
437.	405.	393.	353.	374.	443.	433.	417.
439.	406.	394.	354.	375.	444.	434.	418.
441.	407.	395.	355.	376.	445.	435.	419.
443.	408.	396.	356.	377.	446.	436.	420.
445.	409.	397.	357.	378.	447.	437.	421.
447.	410.	398.	358.	379.	448.	438.	422.
449.	411.	399.	359.	380.	449.	439.	423.
451.	412.	400.	360.	381.	450.	440.	424.
453.	413.	401.	361.	382.	451.	441.	425.
455.	414.	402.	362.	383.	452.	442.	426.
457.	415.	403.	363.	384.	453.	443.	427.
459.	416.	404.	364.	385.	454.	444.	428.
461.	417.	405.	365.	386.	455.	445.	429.
463.	418.	406.	366.	387.	456.	446.	430.
465.	419.	407.	367.	388.	457.	447.	431.
467.	420.	408.	368.	389.	458.	448.	432.
469.	421.	409.	369.	390.	459.	449.	433.
471.	422.	410.	370.	391.	460.	450.	434.
473.	423.	411.	371.	392.	461.	451.	435.
475.	424.	412.	372.	393.	462.	452.	436.
477.	425.	413.	373.	394.	463.	453.	437.
479.	426.	414.	374.	395.	464.	454.	438.
481.	427.	415.	375.	396.	465.	455.	439.
483.	428.	416.	376.	397.	466.	456.	440.
485.	429.	417.	377.	398.	467.	457.	441.
487.	430.	418.	378.	399.	468.	458.	442.
489.	431.	419.	379.	400.	469.	459.	443.
491.	432.	420.	380.	401.	470.	460.	444.
493.	433.	421.	381.	402.	471.	461.	445.
495.	434.	422.	382.	403.	472.	462.	446.
497.	435.	423.	383.	404.	473.	463.	447.
499.	436.	424.	384.	405.	474.	464.	448.
501.	437.	425.	385.	406.	475.	465.	449.
503.	438.	426.	386.	407.	476.	466.	450.
505.	439.	427.	387.	408.	477.	467.	451.
507.	440.	428.	388.	409.	478.	468.	452.
509.	441.	429.	389.	410.	479.	469.	453.
511.	442.	430.	390.	411.	480.	470.	454.
513.	443.	431.	391.	412.	481.	471.	455.
515.	444.	432.	392.	413.	482.	472.	456.
517.	445.	433.	393.	414.	483.	473.	457.
519.	446.	434.	394.	415.	484.	474.	458.
521.	447.	435.	395.	416.	485.	475.	459.
523.	448.	436.	396.	417.	486.	476.	460.
525.	449.	437.	397.	418.	487.	477.	461.
527.	450.	438.	398.	419.	488.	478.	462.
529.	451.	439.	399.	420.	489.	479.	463.
531.	452.	440.	400.	421.	490.	480.	464.
533.	453.	441.	401.	422.	491.	481.	465.
535.	454.	442.	402.	423.	492.	482.	466.
537.	455.	443.	403.	424.	493.	483.	467.
539.	456.	444.	404.	425.	494.	484.	468.
541.	457.	445.	405.	426.	495.	485.	469.
543.	458.	446.	406.	427.	496.	486.	470.
545.	459.	447.	407.	428.	497.	487.	471.
547.	460.	448.	408.	429.	498.	488.	472.
549.	461.	449.	409.	430.	499.	489.	473.
551.	462.	450.	410.	431.	500.	490.	474.
553.	463.	451.	411.	432.	501.	491.	475.
555.	464.	452.	412.	433.	502.	492.	476.
557.	465.	453.	413.	434.	503.	493.	477.
559.	466.	454.	414.	435.	504.	494.	478.
561.	467.	455.	415.	436.	505.	495.	479.
563.	468.	456.	416.	437.	506.	496.	480.
565.	469.	457.	417.	438.	507.	497.	481.
567.	470.	458.	418.	439.	508.	498.	482.
569.	471.	459.	419.	440.	509.	499.	483.
571.	472.	460.	420.	441.	510.	500.	484.
573.	473.	461.	421.	442.	511.	501.	485.
575.	474.	462.	422.	443.	512.	502.	486.
577.	475.	463.	423.	444.	513.	503.	487.
579.	476.	464.	424.	445.	514.	504.	488.
581.	477.	465.	425.	446.	515.	505.	489.
583.	478.	466.	426.	447.	516.	506.	490.
585.	479.	467.	427.	448.	517.	507.	491.
587.	480.	468.	428.	449.	518.	508.	492.
589.	481.	469.	429.	450.	519.	509.	493.
591.	482.	470.	430.	451.	520.	510.	494.
593.	483.	471.	431.	452.	521.	511.	495.
595.	484.	472.	432.	453.	522.	512.	496.
597.	485.	473.	433.	454.	523.	513.	497.
599.	486.	474.	434.	455.	524.	514.	498.
601.	487.	475.	435.	456.	525.	515.	499.
603.	488.	476.	436.	457.	526.	516.	500.
605.	489.	477.	437.	458.	527.	517.	501.
607.	490.	478.	438.	459.	528.	518.	502.
609.	491.	479.	439.	460.	529.	519.	503.
611.	492.	480.	440.	461.	530.	520.	504.
613.	493.	481.	441.	462.	531.	521.	505.
615.	494.	482.	442.	463.	532.	522.	506.
617.	495.	483.	443.	464.	533.	523.	507.
619.	496.	484.	444.	465.	534.	524.	508.
621.	497.	485.	445.	466.	535.	525.	509.
623.	498.	486.	446.	467.	536.	526.	510.
625.	499.	487.	447.	468.	537.	527.	511.
627.	500.	488.	448.	469.	538.	528.	512.
629.	501.	489.	449.	470.	539.	529.	513.
631.	502.	490.	450.	471.	540.	530.	514.
633.	503.	491.	451.	472.	541.	531.	515.
635.	504.	492.	452.	473.	542.	532.	516.
637.	505.	493.	453.	474.	543.	533.	517.
639.	506.	494.	454.	475.	544.	534.	518.
641.	507.	495.	455.	476.	545.	535.	519.
643.	508.	496.	456.	477.	546.	536.	520.
645.	509.	497.	457.	478.	547.	537.	521.
647.	510.	498.	458.	479.	548.	538.	522.
649.	511.	499.	459.	480.	549.	539.	523.
651.	512.	500.	460.	481.	550.	540.	524.
653.	513.	501.	461.	482.	551.	541.	525.
655.	514.	502.	462.	483.	552.	542.	526.
657.	515.	503.	463.	484.	553.	543.	527.
659.	516.	504.	464.	485.	554.	544.	528.
661.	517.	505.	465.	486.	555.	545.	529.
663.	518.	506.	466.	487.	556.	546.	530.
665.	519.	507.	467.	488.	557.	547.	531.
667.	520.	508.	468.	489.	558.	548.	532.
669.	521.	509.	469.	490.	559.	549.	533.
671.	522.	510.	470.	491.	560.	550.	534.
673.	523.	511.	471.	492.	561.	551.	535.
675.	524.	512.	472.	493.	562.	552.	536.
677.	525.	513.	473.	494.	563.	553.	537.
679.	526.	514.	474.	495.	564.	554.	538.
681.	527.	515.	475.	496.	565.	555.	539.
683.	528.	516.	476.	497.	566.	556.	540.
685.	529.	517.	477.	498.	567.	557.	541.
687.	530.	518.	478.	499.	568.	558.	542.
689.	531.	519.	479.	500.	569.	559.	543.
691.	532.	520.	480.	501.	570.	560.	544.
693.	533.	521.	481.	502.	571.	561.	545.
695.	534.	522.	482.	503.	572.	562.	546.
697.	535.	523.	483.	504.	573.	563.	547.
699.	536.	524.	484.	505.	574.	564.	548.
701.	537.	525.	485.	506.	575.	565.	549.
703.	538.	526.	486.	507.	576.	566.	550.
705.	539.	527.	487.	508.	577.	567.	551.
707.	540.	528.	488.	509.	578.	568.	552.
709.	541.	529.	489.	510.	579.	569.	553.
711.	542.	530.	490.	511.	580.	570.	554.
713.	543.	531.	491.	512.	581.	571.	555.
715.	544.	532.	492.	513.	582.	572.	556.
717.	545.	533.	493.	514.	583.	573.	557.
719.	546.	534.	494.	515.	584.	574.	558.
721.	547.	535.	495.	516.	585.	575.	559.
723.	548.	536.	496.	517.	586.	576.	560.
725.	549.	537.	497.	518.	587.	577.	561.
727.	550.	538.	498.	519.	588.	578.	562.
729.	551.	539.	499.	520.	589.	579.	563.
731.	552.	540.	500.	521.	590.	580.	564.
733.	553.	541.	501.	522.	591.	581.	565.</

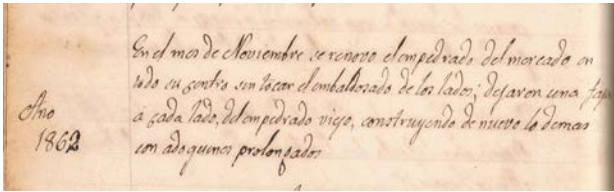

els immobles afectats. El Tribunal del Repés del Mercat va ser l'encarregat d'inspeccionar totes les cases abans de la seua demolició.⁴ Els edificis presentaven un tipus d'edificació molt comuna en la zona: l'habitatge-comerç o l'habitatge-obrador tan característic del segle XIX valencià.

Seria a partir de mitjans de segle quan es van experimentar grans canvis i millores en la plaça. El 1848 va donar començament la construcció del gran pòrtic que envoltava l'anomenat Mercat Nou, obres que van concloure a l'any següent així com la instal·lació de la Casa del Repés inaugurada els Nadals de 1849. El dia 24 de gener de 1851 es va estrenar la nova peixateria, instal·lant-se dues fonts destinades als venedors del peix i una altra per a l'ús general. També entre 1851 i 1852 es va instal·lar una senzilla font enmig de la plaça -en commemoració del naixement de la princesa d'Astúries- que posteriorment va ser

Font Plaça del Mercat. 1851. Xilografia.

Plaça del Mercat. Notícia manuscrita de 1862.

Plaça del Mercat. Gravat segle XIX.

4 Bàndol del 30 de març de 1825 signat per Vicente Mo-drego i Fernando Pascual.

substituïda per una altra de més envergadura fins al seu trasllat a l'Albereda. El 29 de novembre de 1857 es va inaugurar el rellotge instal·lat en La Llotja, millora que va ser celebrada per venedors i compradors del mercat. En 1862 es va renovar l'empedrat de la plaça sense afectar a l'enrajolat dels costats.

Font Plaça del Mercat (detall). 1866. Gravat.

Un veí il·lustre de la plaça va ser José Gabriel Campo Pérez, posteriorment Marquès de Campo. Va nèixer en 1814 en un edifici que es trobava al costat de la *Ferreteria del Pozal*. A instàncies seues va acordar l'Ajuntament empedrar els carrers de la ciutat, per a la qual cosa es va començar per la de Sant Ferran. L'empedrat en la demarcació de la plaça del Mercat i carrers adjacents va haver de concloure sobre 1861, segons un dietari manuscrit que deia: *en el primer trimestre, se empedraron las calles de San Vicente y otras... y al siguiente año en Marzo, la calle del Trench, Mercado y alrededores*.

Mercat de València. 1888.

El 21 de març de 1877 es va començar a desmuntar la gran font monumental del Mercat per a col·locar-la en l'oval de l'Albereda. Aqueix mateix any es van instal·lar unes columnes de ferro i jardineres formant el nou mercat de flors inaugurat el 6 de maig.⁵ Una descripció del doctor Juan Bautista Peset ens ofereix una imatge del Mercat en aquests anys 70:

5 Moltes de les notícies que inserim estan extretes d'un dietari manuscrit anònim sense títol, propietat de l'autor, que arreplega diversos esdeveniments ocorreguts a la ciutat.

*Su situación céntrica, el aseo, el orden y la abundancia de sus artículos le dan un aspecto magnífico (...) Esmeradamente adoquinado en su centro y en la entrada de sus calles, lo demás forma como si fueran prolongaciones de las casas, extensas llanuras pavimentadas de baldosas, donde se colocan los puestos de venta, principalmente de verduras y frutas. Desde el puesto de venta de las flores se prolonga el Mercado Nuevo, formando un cuadrilongo cuyos laterales son destinados a casitas de venta de carnes. El fondo está ocupado por las oficinas del Repeso, junto a la Pescadería. Hay vendedores de atún, sardinas, salazones y, todavía, hay muchas tiendas de zapatos y ropavejeros.*⁶

En 1883 els porxets característics de la plaça del Mercat es trobaven en un llastimós estat i amenaçaven ruïna, per la qual cosa es va decidir eliminar-los. Aquests enderrocaments van donar major perspectiva al carrer de Sant Ferran i la seua nova construcció va influir en els primers edificis situats en la vorera nord, els ubicats al costat de la *Droguería de San Antonio*. Un dietari manuscrit anònim diu:

Habiendo amenazado ruina los pórticos de las tiendas de droguerías y especies del Mercado, desde la tienda de San Antonio, hasta la última esquina de la calle de las Mantas, fueron derribadas todas las fachadas y en su consecuencia todas se hicieron nuevas, quedando concluidas las obras, en el mes de mayo...

Teodor Llorente també es va fer ressò de les excel·lències del lloc. Va escriure en la seua obra *Valencia* (1889) detalls urbans del Mercat, a més d'aportar dades sobre el seu futur:

*Aun conserva algo de su antiguo aspecto el Mercado de Valencia. Guarda en cartera el Ayuntamiento el proyecto, ya aprobado, de una magnífica fábrica a la moderna, de hierro y cristal, para albergar a los vendedores; pero entretanto, continúan éstos acampados a la intemperie y se defienden del sol con desiguales y desordenadas velas de lona, que contribuyen a dar a la concurrida y bulliciosa plaza aires de zoco morisco o de bazar oriental.*⁷

Llorente afegia que gran part dels edificis que, per tots dos costats, cenyien el Mercat havien patit variació. El convent de les Magdalenes va ser

6 Juan Bautista Peset y Vidal. *Topografía Médica de Valencia y su zona*. València. 1878. p. 145.

7 Teodoro Llorente. *Valencia. España sus monumentos y artes, su naturaleza y su historia*. Vol. II. Barcelona. 1889. p. 129.

Mercat de València. Fotografia Esplugas. Ca. 1888.

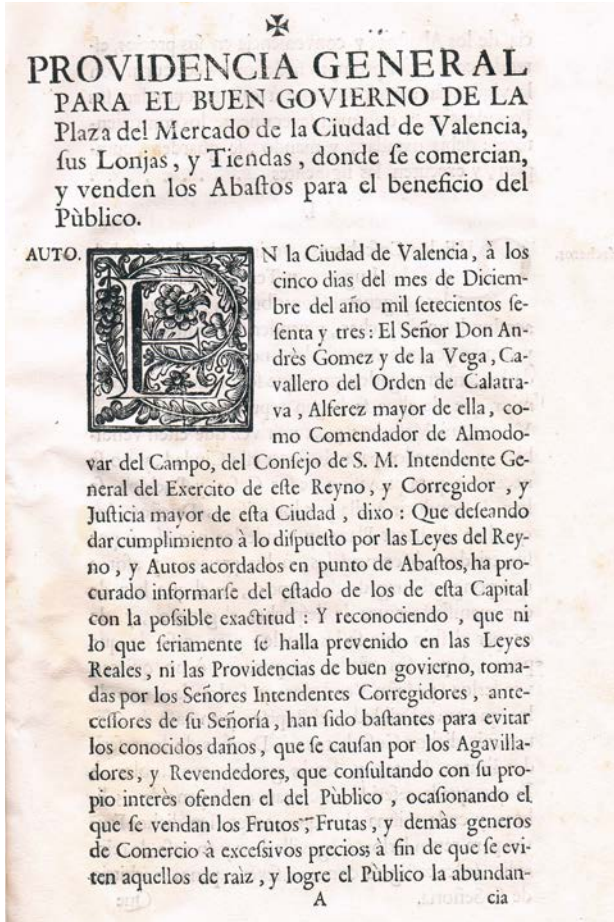
demolit i en el seu lloc va alçar-se el Mercat Nou amb les seues columnes, així com el convent de la Mercé l'enderrocament del qual va servir per a construir nous edificis de veïnatge. També es feia ressò de la desaparició dels porxets de les cases, adquirint la plaça un caràcter més modern.

EL MERCAT

L'aspecte mercantil d'aquest centre neuràlgic presentava un caràcter de soc àrab que va romandre durant molts anys en el lloc. Les parades desmuntables es cobrien amb lones i llenços; els carros, replets de sàrries d'espart plenes de fruites i hortalisses, servien com improvisats llocs de venda. Des de primeres hores del matí una bulliciosa gentada omplia la plaça. Compradors i venedors es donaven cita i es barrejaven amb altres personatges més pintorescs que aprofitaven la multitud per a diferents comeses; uns tractaven de malviure dedicant-se a la mendicitat, uns altres eren ocasionalment venedors ambulants o simplement xerraires a la recerca d'incauts, alguns realitzaven contactes per a cercar treball.

Existien altres mercats considerats majors o especialitzats: la Llotja de la Seda, on s'emmagatzemaven gèneres custodiats per un guardià que, al seu torn, era l'encarregat de guardar les claus; la Llotja de l'Oli, on estava

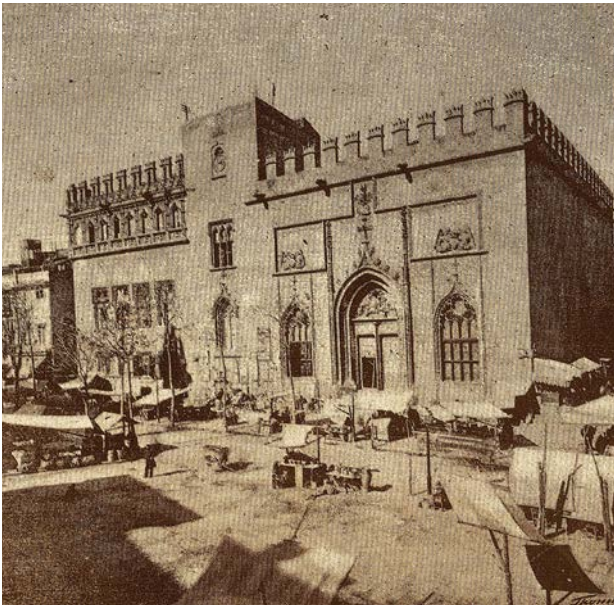

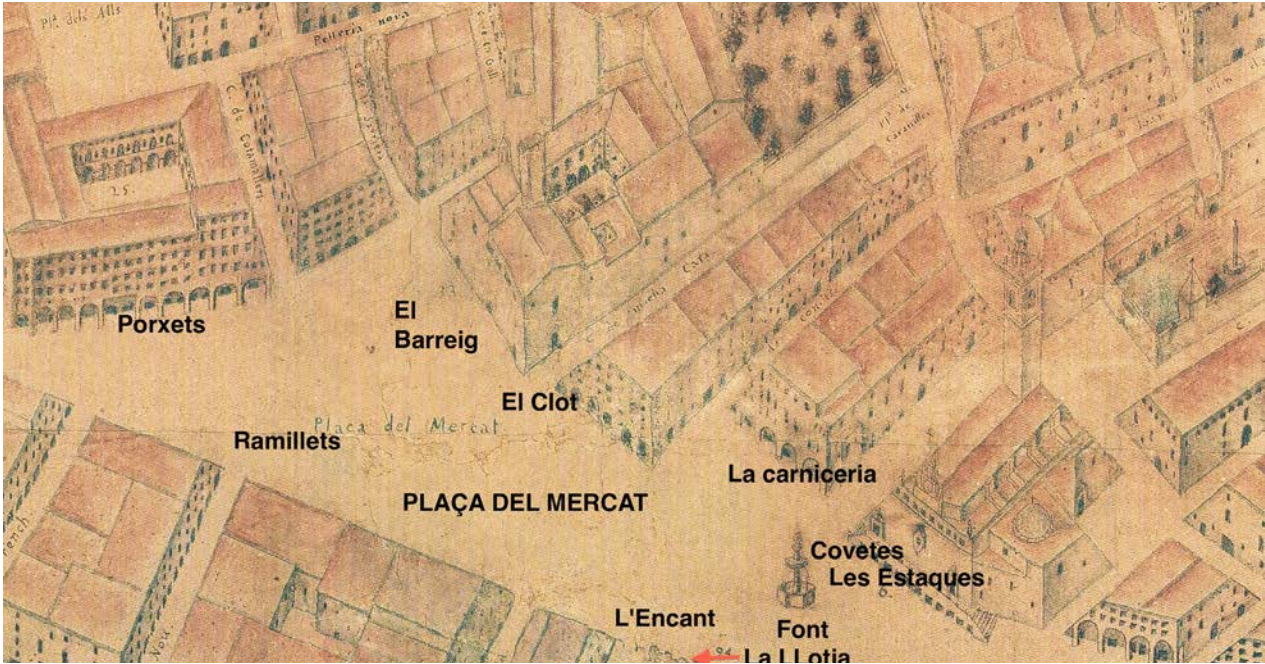
Mercat de València. “Providencia General”. 1763.

establí el Pes Públic i la mesura oficial, edifici que després de ser derrocat va deixar pas a l’actual plaça del Doctor Collado. Aquest centre de pesatge, a més de controlar els pesos de les mercaderies, també controlava els pesos de les botigues; eren èpoques en què de vegades aquests es trucaven per a benefici del botiguer. Els pesos solien anar amb una marca que indicava haver passat pels controls legals però, amb alguna freqüència, les peses eren trucades realitzant-se uns forats que després eren emplenats amb plom. Els empleats públics del Tribunal del Repés recorrien l’àmplia zona del Mercat i els seus voltants. Resolien qualsevol litigi entre compradors i venedors, en les desavinences eren una espècie de filtre abans que aquestes arribaren a la justícia ordinària. Ací es podia comprar oli a l’engròs, envasat en una pell que pesava cinc arroves. En tota aquesta zona es trobaven l’Almodí de blat; les llotges o cases d’arròs, que es venia en sacs al carrer de l’Engonari, on també es comerciava amb grans de pebre, cacau, cigrons, claus, comins; la peixateria, a la plaça de les Herbes; les carnisseries majors; la llotja de panses i figues de la plaça de la Companyia; el mercat del

carbó, que es venia en sàrries al costat de la caserna militar del *Principal* i després va ser traslladat al carrer d’Aluders. Encara més: el mercat de la calç per emblanquinar, a la plaça de la Mercé, en la qual igualment es venien canyes; la de porcs i pes de la palla i garrofes, a la plaça de les Barques; la casa del pes de vi i licors, a la plaça de Santa Úrsula; la llotja de mesura de castanyes i ous, a la plaça del Mercat; el comerç de parades ambulants del vidriat i obratges de fang, a la plaça del Cementeri de Sant Joan; l’Alfolí de la Sal, al carrer de l’Almirall. Al costat del portal del Cid es podia adquirir pólvora, salnitre i altres minerals; les veles de sèu a la fàbrica situada al Mur de la Blanqueria. La *Providencia General para el Buen Gobierno de la plaza del Mercado* (1763) va significar un fet important per a l’organització i normativa del Mercat. Els seus cinquanta-nou capítols arrellegaven la disposició comercial entre compradors i venedors, normes que es van allargar fins a mitjan segle XIX. Amesura que discorria el segle la ciutat creixia i també ho feia el Mercat. S’instal·laven nous comerços en la plaça i els voltants, augmentava el nombre de comerciants. En les antigues guies d’aquesta etapa podem confirmar aquesta ampliació comercial i l’increment de gents procedents de la pròpia ciutat i poblacions dels voltants. Aquest desenvolupament va produir falta d’espai i va provocar, al seu torn, el desplaçament de molts dels mercadets que antany es trobaven en el Mercat, cas de la Peixateria, les Carnisseries, els pesos del vi, de la palla, de porcs... El Clot, lloc destinat per a la venda d’aus i conills, es trobava al costat del carrer Conills i les carnisseries. Enfront del convent de les Magdalenes es trobava el

Plaça del Mercat. Ca. 1880.

Plànol de Tosca. El Mercat.

Barreig, lloc destinat a aquells comestibles barats que no havia sigut possible vendre i on els comerciants de salaons oferien també els seus productes: sardina de bota, tonyina, abadejo, etc. Una de les botigues més populars de salaons es titulava *La Porta Nova* recordant l’antic accés entre el Mercat i la ciutat. Entre el carrer de Conills i la cantonada del convent es trobava un lloc conegut per *la tira dels ous*. A l’esquerra, es trobava el punt dels *Ramillets* - ja citat- que va donar lloc al títol del carrer, al costat de la via de Liñán abans d’arribar al convent de la Mercé. Un altre lloc eren *Les Estaques*, conegut així per haver sigut on antigament es venien les cavalleries lligades a uns pals o estaques que es clavaven en el sòl. En el carrer dels Graons de la Llotja, a una i altra part, es trobaven uns ferros separats de manera que permetien el pas de la gent.⁸ Enfront de la Llotja, en el carrer dels Cordellats, es trobaven els llocs dels robbers o pellers, l’Encant, un mercadet ambulant on es venien mobles, robes, eines i tota classe d’objectes usats. L’Encant que “encantava” a la gent ja que era un mercadet on anaven els robavellaires a vendre la seua mercaderia. Hi havia de tot, mobles, ferros, roba, objectes usats. L’historiador Pau Carsí ens detalla la seua visió de l’Encant quan estava situat en el curt carrer dels Graons de la Llotja (respectem l’ortografia original):

Entre los escalones de la Lonja de la Seda, frente al Mercado, a la esquina de la calle de la Lonja del Aseite, había una porchada de cuatro pilares lo

8 Van donar títol al carrer Ferros dels Graons de la Llotja, romanent allí fins a 1848 en què van ser retirats.

mismo que los que hay ora siguiendo la frontera donde están las tiendas de especias y droguerías. Todos los días por la tarde y ya serca del anochecer, se reunían allí varios hombres y a esto llamaban el baratillo y muchos desían ¿Quién cambia de capa? Y alguno desía yo, y se arreglaban y lo mismo habían en toda clase de ropa que llevaban puesta y otros las vendían. Acudían varias personas a verlo.

El Mercat presentava una aglomeració de gent que era aprofitada per venedors ambulants de tot tipus. Així, era normal la presència de carabasseres, peixcatères,

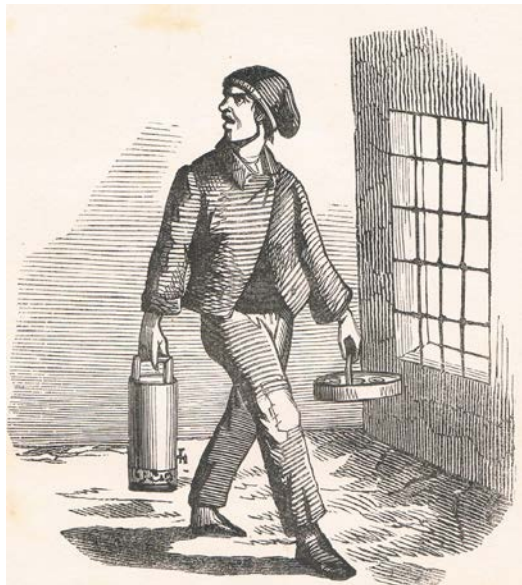
L’Encant de Sant Joan. Principis del segle XX.

cacauers, cafeters, granerers, torroners, músics de violó, cocoters, riferes, panolleres... venedors que van ser molt bé plasmats en el llibre col·lectiu *Los valencianos pintados por sí mismos* (1859). No faltaven també els clàssics músics de viola de mà i els cecs que cantaven romanços i venien les seues

Auca “El Mercat de València”.

El cafeter. Segle XIX.

El tramusser. Segle XIX

La carabassera valenciana. Segle XIX.

El coquiller. Segle XIX.

El formatger. Segle XIX.

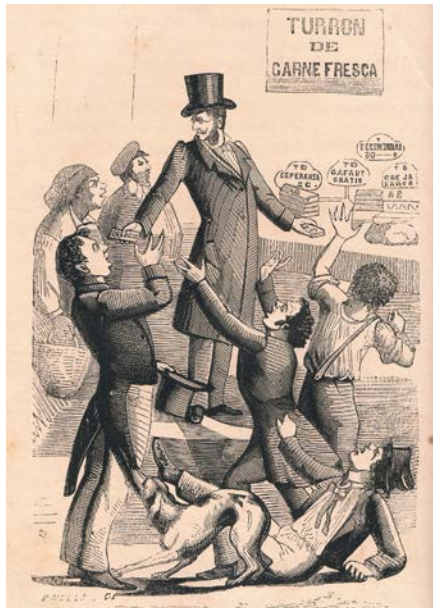
La peixcatara. Segle XIX.

La torratera. Segle XIX.

El palleter. Segle XIX.

El torroner. Segle XIX.

La revenedora. Segle XIX.

Venedora valenciana. Xilografia. Segle XIX.

Cec oracioner. Segle XIX.

lletres en plects de cordill al costat de les cantonades dels carrers circumdants. Mantenien un lloc fix en el Mercat on es veien aquests impresos subjectes a una corda, d’ací el seu títol. En la plaça era ja habitual la presència de venedors carregats amb geladores que oferien *aigua cibà*, una beguda molt vinguda de gust en totes les èpoques de l’any, a més de l’orxata i els xarops freds de llima i

Una Asesadora valenciana a Madrid. — Deseñ de Gustave Doré.
Orxatera. 1862

Cec venedor de romanços. Xilografia. Segle XIX.

taronja. Al viatger francès Davillier li criden l’atenció aquests llocs tan característics i diu que els veu establits als voltants de la Llotja, citant l’*“orchata” de xufes*, un sorbet que ell qualifica com a líquid lletós, refrescant i agradable al paladar.⁹ El francès Alexandre Laborde també destacava l’afecció que tenien els valencians cap els gelats i dolços: *Es general la inclinación a las bebidas frías, aún en invierno, y también a los dulces, bizcochos y almíbares.*¹⁰

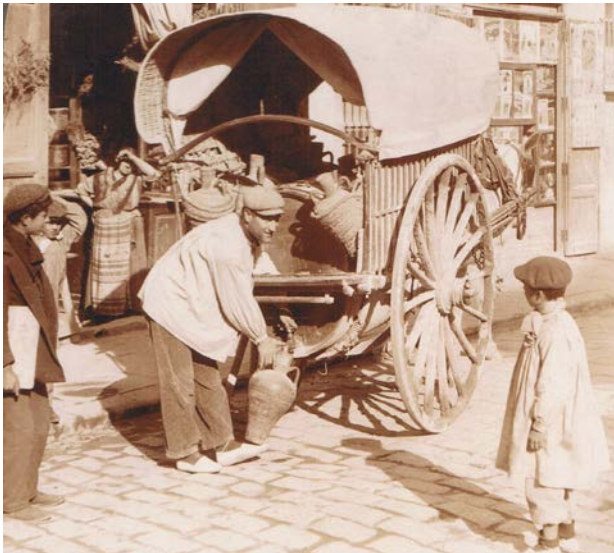
Orxateria del segle XIX.

Els preus dels comestibles havien experimentat un fort increment: la carn de bou i vaca a 11 sous i 4 diners la lliura de 36 unces; la de carner a 15 sous la lliura.

9 Davillier i Gustave Doré. *Voyage en Espagne. Le tour du Monde*. 1862. p. 316.

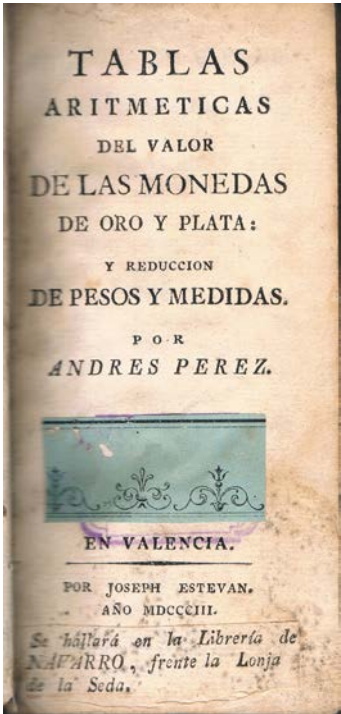
10 Alexandre Laborde. *Itinerario descriptivo de las Provincias de España*. València. 1826. p. 97.

La lliura carnissera costava vuit sous. Una popular xorisseria s’havia establitz en 1814, en les quatre cantonades del carrer Nou (àrea del Trench-Drets): venia olives sevillanes, pernills dolços de Galícia, xoriços frescos de Candelario, salsitxó de Vic i Olot i mantega dolça de Flandes i Astúries. Es venien naps de la Cova Santa a dotze sous l’arrova que, segons deien, eren superiors als de La Yesa. En la botiga de *Las Almas* es venien dàtils de Barbaria i cigars de fulla Virgínia. El pa ros comú valia 4 diners les 4 unces i mitja; l’anomenat de Vallecás, tres unces i un quart, i el blanc, dues unces i mitja. Es venia sal molta a 24 reals de velló la faneca. El formatge de Flandes es venia a 6 reals la peça i la quina a 4 reals l’unça. El consum de tabac anava en augment però comptava amb la resistència de les dones que no veien amb bons ulls tal pràctica. En la *Botiga del Ciprés* es venia fulla del Brasil a 7 reals la lliura. S’oferien cigars d’Alacant a 22 reals de velló la lliura castellana i tabac del Brasil a 14 reals. Es veien sacs replets d’espècies, verdures seques per a fer sopa, cistells amb fruita seca, canyella en brut i en pols, pebre blanc, branques de tabac, clau de Ceilan, pebre roig de Múrcia, safrà de la Manxa; salaons, botes amb sardines, abadejo, tonyina, anxoves, olives de totes classes, pebrots en salmorra... tot barrejat amb aromes que emanaven altres gèneres. En 1826 es va conèixer i va començar a comercialitzar-se el cacauet, així com altres productes procedents de països llunyans, sobretot orientals i americans. El menjar del migdia que portaven en cassoles els venedors era l’inevitable plat d’arròs, però ja s’empraven les pastes, cuinant-se en algunes cases benestants els fideus, sèmola, tallarins i els macarrons que compraven en una botiga d’espècies del carrer del Trench, cantonada a la plaça del

L’aiguador.

Mercat, regentada per Manuel Civera, conegut com *El Fideuero* o *El Semolero*.¹¹ En les transaccions de compra i venda els comerciants recorrien a uns petits manuals que contenien les taules aritmètiques del valor de les monedes d’or i plata, amb la reducció de pesos i mesures, per al càlcul de l’operació. Aquests llibres de faltriguera s’havien fet imprescindibles des del passat segle i molts d’ells portaven un mateix títol: *Descanso para comerciantes*. Un d’aquells que es va imprimir en diverses ocasions -l’última en 1814- va ser el d’Andrés Pérez. Es venia en l’esmentada *Botiga del Pozal*.¹²

Portada de “Tablas Aritméticas”. 1803.

Les disposicions contingudes en el *Bando General del Buen Gobierno de Valencia* (1859) dedicaven un capítol important a l’*“Arreglo de los Mercados”*, especialment a l’*“Arreglo de los Mercados Nuevo”*. La disposició nº 89 prohibia l’entrada de carros i cavalleries en el *mercado nuevo* y en los *embaldosados del viejo*. Les prohibicions arribaven als pesos i mesures que s’empraven en el Mercat: *Se prohíbe el uso de pesos de madera, espartos y pesas de piedra*, disposició que clarament indica l’ús

11 Manuel Civera, fins a 1822 en què va morir, va ser molt popular en la zona del Mercat. Famós per les seues composicions satíriques, a manera de converses, amb personatges com *Saro Perenque* o *El Doctor Cudol*.
12 Andrés Pérez va editar també l’obra *Tablas Aritméticas del valor de las monedas de oro y plata* (1803) que es venia en la Llibreria de Navarro, establiment que es trobava al costat de la Llotja, pròxim a la *Botiga del Pozal*.

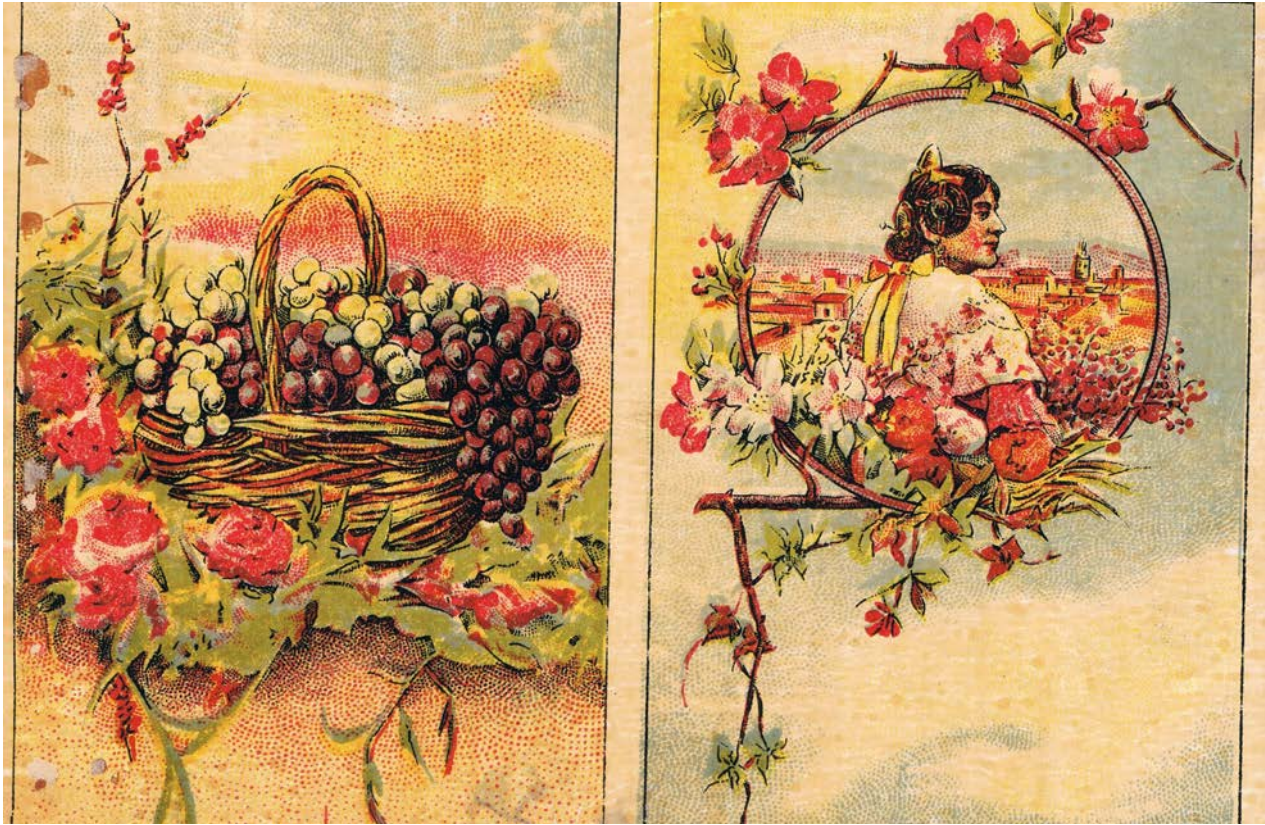

Plaça del Mercat. Fotografia de José Pérez. Ca. 1890.

construïdes. Allí es van instal·lar diversos robavellaires que venien objectes de ferro i peces de parament per a la llar. Era el propi clergat de Sant Joan el que llogava aquests habitacles per un temps definit. El viatger Biñeque les va citar com *las tiendas de los hojalateros*, tot i que a la ciutat eren conegudes popularment com a *casetes dels llanterners*. El dret a les covetes es transmetia de pares a fills, famílies de llauners que van quedar en la memòria amb noms com Benahut, Campillo, Pastor, Sanz, Soler, Renau i d’altres.¹³ Curiosos anuncis van aparèixer escrits per comerciants, propers al Mercat, veient-se tota classe d’incorreccions ortogràfiques. Un ciutadà criticava aquestes faltes i detallava alguns d’aquests textos, per cert, jocosos i d’allò més curiosos:

Haqui venden ules para encagonar.
Osteria nueva de la Luna donde ay comidas a todo precio.
Aquí se vende de comer.
Posadas de las Cruces, hay cavallos para halquilar.

Etiqueta cromolitogràfica per a caixes de productes hortofrutícoles. Segle XIX

de pesatge que encara empraven els comerciants, açò és, a la manera antiga. Podia usar-se el pes de creu anomenat “marcal” (la característica balança) i les bàscules, aparells que havien de comptar amb l’aprovació de la Comissió o Tribunal del Repés. No podem oblidar *Les covetes de Sant Joan* omnipresents en el lloc des de 1692 en què van ser

Fabrica de velas y bogías.
El mesón de La Catalana da de comer y tiene quartos.
Figon de las mongas.

¹³ *Indicador General de Valencia*. 1888. vv. pp.

Aquí se vende el vidrio a los mismos presios.
Modista de todas clases a luso de París.
Fabrica Nueva de sombrs de todas clases.
*Cebenden sapatos de Cabra.*¹⁴

L’obligatorietat del castellà no passava per la il·lustració dels seus forçats usuaris. Per a evitar les incorreccions es va dictar una disposició que deia:

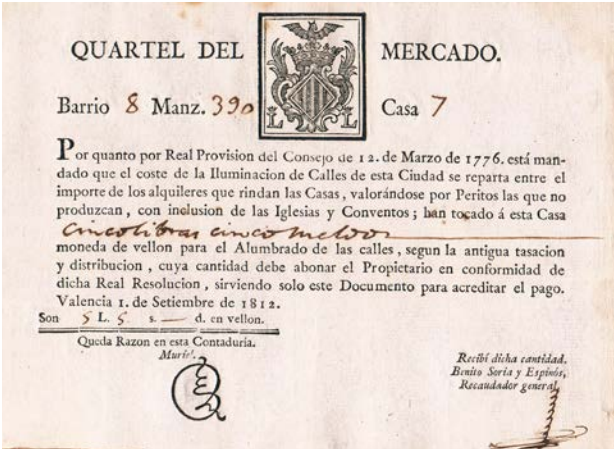
*A la colocación de toda muestra, rótulo o inscripción, anunciando la venta de géneros y artículos, o el ejercicio de cualquier arte, profesión o industria, deberá preceder siempre la aprobación de la autoridad local, a la que se presentará al efecto el proyecto o boceto, que someterá cuando considere necesario a la censura de corporaciones o personas inteligentes.*¹⁵

Alguns dels gèneres que es venien en el Mercat els hem vist citats en diversos documents de l’època que tractem: oli d’oliva, de càrtam, cacauet, anís, ametles, avellanes, aiguardent, oli de llinosa i de nous, vi collit, cànem rastellat i sense rastellar, aiguardent de garrofes, suc de llima i de taronja, abundants fruites fresques, groselles, plantes decoratives, capolls de seda, arròs integral i blanquejat, canyes de sucre, cordes de cànem, cera natural i elaborada, bugies de sèu purificat, petites màquines d’ús quotidià, cistelletes de vímet, pesos i bàscules de grandària menor, pastes de totes les classes, begudes aromàtiques, alcohòliques, diferents carns i productes del porc, embotits, herbes, espècies... i fins a gèneres exòtics de procedència ultramarina.

BOTIGUES

La influència del Mercat va provocar que aquesta àrea fóra de gran implantació comercial. Totes les plantes baixes tenien el seu propi establiment. En ocasions, els pisos superiors dels edificis també s’habilitaven com a habitatge dels comerciants, però el normal era que tot l’immoble fóra destinat al comerç. Característiques van ser les corrioles que servien per a pujar i baixar la mercaderia; es podien contemplar en els pisos alts. Encara avui, existeixen en algunes cases de la plaça o en les seues proximitats. Botigues de tot tipus, amb els seus tendals, els seus aparadors i els seus símbols oferien una imatge colorista i d’activitat frenètica.

¹⁴ “Diario de Valencia”, 6.7.1818.
¹⁵ *Bando General del Buen Gobierno de Valencia*. Artículo 269. 1859.

Impost de l’enllumenat. 1812.

Donada l’afluència de visitants els hostals i fondes van ser importants en el lloc. Destaquem el del *Camell* (al costat del carrer de Sant Ferran), *Bodegó de la Sarieta*,¹⁶ *Cinteros* i *San Cristóbal* (tots dos al costat del carrer de la Bosseria), o els propers de *Las Dos Puertas*, *Hondo*, *Les Crehuetes*, *Manyans* o el de *La Carda*, llocs on paraven els ordinaris que s’encarregaven del transport entre diverses poblacions. També eren punts on es podien llogar cavalleries i des d’on partien diligències per al transport públic de viatgers, actuant així mateix com a missatgeries allà on no arribaven els transportistes ordinaris. Cap a l’any 1880 es va establir *La Morellana* o *Parador Nuevo del Mercado* en la mateixa plaça. S’anunciava amb un servei de taula redona i tota classe de menjars a preus convencionals, bones habitacions i molt ventilades.¹⁷ En diversos hostals s’anunciava l’actuació d’algun número de circ o la presència de personatges insòlits que encurirosien els ciutadans, com les actuacions que tenien lloc en la *Posada del Rincón*, situada en el carrer de la Carda o les de l’*Hostal del Camell*, al costat del Mercat.¹⁸ Eren molt populars dos establiments on venien aigua d’ordi i de neu, un d’ells anomenat de *La Turca* perquè la seua propietària procedia de Turquia. També eren molt concorregudes les tres confiteries que es trobaven en els edificis del costat de la Llotja. També va haver-hi botigues d’espècies -regentades per aragonesos- amb la seua característica aroma i drogueries, com la d’Abascal, titulada *El Barco*,

¹⁶ El propietari d’aquest bodegó pròxim al Mercat era Ignacio del Rei. Oferia *comidas a precio equitativo* i també habitacions *para hospedar a caballeros decentes* (Anunci en el “Diario de Valencia”, 22 de setembre de 1830). En el mateix carrer es trobaven dos hostals més.
¹⁷ *Indicador General de Valencia*. Secció d’Anuncis. 1888
¹⁸ “Diario de Valencia”, 27.4.1818.

establiment que segueix en l’actualitat convertit en farmàcia; també la *Droguería de la Lonja*, de la Companyia Izquierdo, que va romandre durant molts anys. Però la més coneguda va ser *La Luna*, establiment fundat en 1780 i que va perdurar fins el segle XX, coneixent-se, segons èpoques, com a botiga o com a drogueria. A causa de la seua popularitat, en la seua propaganda (1887) deia que *constituye un envidiable blasón de la plaza del Mercado y un monumento histórico entre el comercio de Valencia*. Un altre antic anunci oferia els seus productes:

*Acaba de llegar a la droguería de La Luna, plaza del Mercado, una partida de queso tronchón fresco, otra de salchicha de Vich y garbanzos, los cuales darán con la mayor equidad [bon preu].*¹⁹

Totes les tendes tenien el seu emblema. Eren icones que anunciaven el títol de la botiga, especialment destinades per a aquells ciutadans que no sabien llegir i que en veure la figura reconeixien immediatament l’establiment. La tenda d’espècies *La Campana*, establida en 1800 al costat de la Llotja, comerç que també es va conèixer com *La Casa de las Tripas*; la

Figura de la “Botiga El Sol”.

Tienda de coloniales El Sol, en el carrer Nou o dels Drets (venia embotit de qualitat); *El Caballo* (tenia dos equins com a emblema) i *La Virgen del Pilar*, en el carrer de les Mantes; l’especieria de *La Purísima*, *Santa Rita*, *El Ángel*, *San Lorenzo*, i la *Botiga de las Almas*, que venia productes colonials i exòtics, l’especieria del Pozal, al costat del Mercat, fundada en 1797 i després convertida en mítica ferreteria del seu mateix títol. Molt populars van ser els comerços *El Gran Barato*, *Los Gatos* o *Los Alcoyanos*, una fàbrica de fideus, sèmols i farines que fins i tot oferia xocolata de màxima qualitat.

Un dels punts de venda més populars tenia a veure amb la dedicació dels seus elaborats per a la cura de

¹⁹ “Diario de Valencia”, 3.10. 1830.

malalts. Era el conegut com *perolet de malalt*, que es preparava per encàrrec, elaborat amb verdures i carn de gallina absent de greix. Vam veure un cartell del segle XIX amb el següent text: *Se asen pucheros para enfermos de gallina* (sic). Aquest establiment estava obert les 24 hores del dia. A la nit, si en alguna ocasió es trobava tancat, es devia avisar al vigilant o sereno. L’historiador José Garulo, en la seua *Guía de Forasteros* de 1841, cita aquest peculiar establiment i ho titula “Recado para puchero de enfermo” afegint: *De día y de noche, a toda hora, se encuentran cuartos de gallina, carne y garbanzos para pucherito de enfermo*. En aquells dies ja estava situat al costat del Trench. Posteriorment, el vam veure establít en el Mercat Nou amb un rètol que deia: *Avisos al vigilante*. També van existir dues casetes on es venien herbes medicinals fresques i seques. Igualment, estaven obertes tot el dia i, a la nit, davant una urgència, s’havia d’acudir a la casa de la Confraria dels Sastres. En 1830 existien dos llocs fixos en el mercat al costat del convent de les Magdalenes. A meitat del segle es veia l’establiment herbolari d’Isidro Dasí Torrent. La popular farmàcia del doctor Torrens –plaça del Mercat, nº 73- es titulava de *San Antonio*, famosa pel seu laboratori i l’elixir *Guayacol* i també pel tractament de les primeres pel·lícules del cinema valencià. Va constituir un punt de referència en la plaça, en una època en què no es feia molt de cas a la numeració dels carrers, així era normal citar: *en el Mercat, al costat de la Farmàcia de Sant Antoni*. Anteriorment, en el primer terç de segle, existien dos populars botiques: la de José Salelles, situada en la cantonada amb el carrer de Sant Ferran i la de Ramón Piñol, a l’altre extrem de la plaça, al costat del carrer de la Bosseria.

Anunci del “Gran Barato Los Gatos”.

Establiment molt important pel que fa a la seua antiguitat va ser l’esmentada Farmàcia Salelles, que formava part d’una saga de farmacèutics l’origen

Anunci “Farmacia de San Antonio”. Ca. 1890.

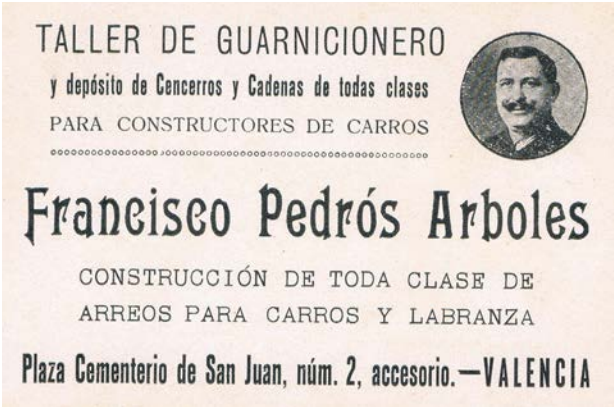
dels quals datava del segle XIV.²⁰ En 1825 i en l’antiga farmàcia, establida en el carrer de Sant Ferran, formant cantonada amb el de Flassaders i plaça del Mercat, ja figurava com a titular José Salelles Beltrán. Va succeir a l’anterior, José Salelles Prats, qui la va regentar fins a finals del segle XIX. Alguns autors coincideixen a afirmar que aquesta cadena dinàstica de farmacèutics valencians hauria habitat probablement en la citada casa, sense interrupció, durant segles.²¹ En 1893 la farmàcia ja figurava a nom d’un altre propietari: Francisco Yago. Blasco Ibáñez, en la citada obra *Arroz y Tartana*, va descriure persones com l’acabalat comerciant *El Fraile* o establiments com *Las Tres Rosas*, on se celebraven amenes tertúlies. Fins i tot el novel·lista va reafirmar una de les llegendes que d’antic s’explicava sobre el popular *Pardal de Sant Joan*, aqueix penell que alguns xiquets contemplaven mentre el pare, foraster i pobre de solemnitat, els abandonava a la seua sort. El novel·lista cita el comerç de *Las Tres Rosas*, una tenda de modes fundada sobre 1830 que, amb el temps, va adquirir molta fama. Deia que la seua propietària *añoraba sus tiempos de antigua tendera que había*

²⁰ S’inicia aquesta saga de farmacèutics amb Berenguer Salelles, mort en 1375.

²¹ Luis Loras López. *Contribución al estudio histórico de la farmacia en Valencia, durante el siglo XIX*. Tesi doctoral. 1951.

*pasado lo mejor de su juventud en la plaza del Mercado. ¡Qué tiempos tan dichosos los transcurridos siendo ella dueña de la tienda de Las Tres Rosas!*²² La tenda estava emplaçada en la cantonada dels carrers de Sant Ferran i de les Mantes i tenia un caràcter rústic i urbà al mateix temps; oferia als hortolans el més variat assortit de mantes, faixes i mocadors de seda; i a les gents de la ciutat les indians més barates i les mussolines més vistoses. Una de les seues icones era la presència d’un maniquí, amb rostre de cera, representant una llauradora amb tres roses en la mà, sobre un pedestal que s’enfonsava sobre les teles exposades, figura que es veia a través del cristall de l’aparador.²³

Tot i que que els fabricants de caixes es concentraven en la veïna plaça de Caixers, sí van existir dos d’ells al Mercat: Miguel Guillem i José Pertegás, especialitzats tots dos en la fabricació de cofres. Els boters van estar implantats durant molts anys a la plaça. Un d’ells, Antonio Martín, hi romaní en l’últim terç de segle. Per aqueixa època van ser molt populars establiments com la fàbrica d’aiguardent de Vicente Serulla, el *Café de Alapont*, les xocolateries de Juan García i de Vicente Torres, la ganiveteria de Francisco Cirujeda o les cases de vins i licors de Josefa Benedito i de Salvador Soler.²⁴ En l’últim terç del segle van aparèixer tendes de colonials com *Santa Rita*, *El Palomo* -de García Soucase- que disposava d’una màquina a vapor per al torrat del café, el *Comercio del Nombre de María* -de Leocadio Gimeno- especialista en cafés torrats i espècies per a embotits, després convertida en *Coloniales Tusón*. També *Comestibles El Borrego*, *Tejidos El Globo*, que es distingia per estar instal·lat en la seua porta un globus a ratlles blava i taronja, les barreteries *El Caballo*, *El León*, casa fundada en 1820...

“Taller de guarnicionero”. Ca. 1890.

²² Editorial Prometeo. València. 1935. p. 27.

²³ *Arroz y tartana*. Biblioteca d’“El Pueblo”. 1894. p. 29.

²⁴ *Indicador General de Valencia*. 1888. p. 203.

ASPECTE SOCIAL I POLÍTIC

La guerra del Francés va suposar un punt d'inflexió en el Mercat i els seus voltants. Les proclames i concentracions patriòtiques van alterar, en ocasions, el desenvolupament comercial del lloc. Igualment va succeir amb els esdeveniments bèl·lics que es van viure a meitat del segle.

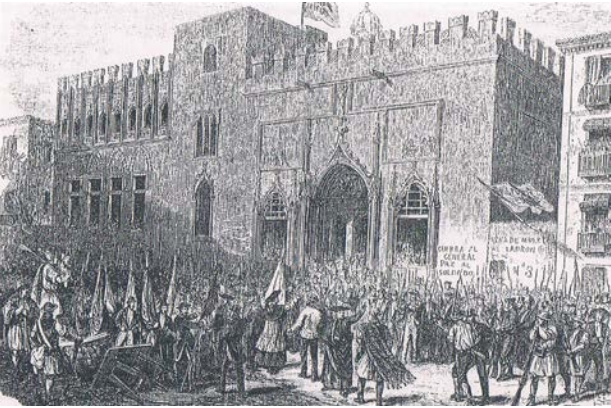
Guerra del Francés. El Palleter. Dibuix de Pastor. 1886.

També la plaça es va constituir en un punt de reunions polítiques, proclames i exaltacions patriòtiques, ja que es tractava d'un gran espai obert i procliu a la concentració de gent. Eren normals els rotgles enfront de la Llotja i els carrers adjacents.²⁵

²⁵ Un exemple ho aporten els fets ocorreguts en 1869. Les eleccions per sufragi universal i la consegüent declaració pública del Govern a favor de la Monarquia, van provocar una forta lluita entre partidaris realistes i republicans en un clima d'autèntica conflictivitat social i política. Després del decret sobre el desarmament dels *Voluntarios de la Libertad* i el reconeixement de la Monarquia com a forma de govern, el 8 d'octubre diverses formacions federalistes, republicanes i socialistes es van alçar en armes contra el poder establert al crit de *Visca la República!* Els milicians es van concentrar en

El govern absolutista de Ferran VII i, especialment, la repressió que es va viure en la ciutat sota el mandat del general Elío, va provocar que la plaça fóra testimoni de diverses execucions de reus condemnats a mort. El patíbul alçat al costat del carrer Conills servia per a executar la sentència per mitjà de la forca o el garrot vil.

Aquest punt tètric del Mercat recordava la forca emplaçada des de 1409 fins a la regència de Cristina de Borbó. Marcelino de Gámez, Bernardo Falcó, Gregorio Gómez, Agustín Serrano o Domingo Lloret són alguns dels molts condemnats. Però potser els executats que més repercussió van tenir

Jornada revolucionària a la plaça del Mercat. 1869.

van ser l'anomenat heroi Romeu -Josep Romeu Parras- en 1812; la del 15 d'abril de 1818 en la persona de Juan Bautista Puig, àlies *Vicha*, executat a garrot vil i mutilats els seus membres per haver ocasionat diverses morts, robatoris i profanació en els temples; i la de 1819 la notícia de la qual es va inserir en el "Diario de Valencia": *Mañana a la hora acostumbrada, se ejecutará en la plaza del Mercado la sentencia de Garrote impuesta por este tribunal al paisano Domingo Calatayud (alias Bollet).*²⁶ Però, sens dubte, la que va tenir més ressonància va ocórrer en 1826, la inexplicable execució de l'última víctima de la Inquisició, el mestre d'escola Gaietà Ripoll.²⁷ Durant el regnat de Ferran VII es van encunyar diverses monedes. Les valencianes van ser el real

la plaça del Mercat i es va formar un Directori Republicà Federal.

²⁶ "Diario de Valencia", 12.1.1819.

²⁷ El tribunal va ser suprimit durant el període constitucional de 1820-1823, però romania entre la població una por impregnada pel nefast record i encara més quan l'arquebisbe de València, Simón López, va crear en 1824 una *Junta de Fe*, hereva de la Inquisició i encarregada de perseguir els delictes contra la fe, que va romandre fins a 1826 i va culminar amb la terrible execució del mestre.

Valencià del segle XIX.

de quatre (1810), el de vuit (1811), el de dos (1811), els quatre reals (1823), a més de la medalla-moneda encunyada en 1809 que portava en el seu dors l'escut de la ciutat amb la llegenda realista: *A Fernando VII Rey de España, renueva Valencia su juramento sellado con su sangre*. Les monedes que més s'utilitzaven eren els anomenats *llanderols*, que equivalien a dos quarts; van desaparèixer el 1824. Una altra de les monedes populars era el *sisó* o *sisena*, que valia tres quarts. Els ciutadans, compradors i venedors, van haver d'acostumar-se a l'ús de les noves monedes. En 1819 va aparèixer la notícia d'un nou invent que va causar sorpresa en la tranquil·litat dels assidus del Mercat. S'estava distribuint el "Diario de Valencia" del vuit de maig que inseria l'anunci del *velocípedo* o *veloz andador*, una màquina, precursora de la moderna bicicleta, que tanta repercussió va tenir anys després per l'ús que li anaven a donar els traginers amb els seus tricicles i els mossos de corda. Aquests i altres elements de modernitat van anar apareixent en la València comercial i social. Des de principis del segle XIX un curiós professional es trobava vivint en la pròpia Llotja. Es tractava de Pere Prefaci que es dedicava al repartiment d'avisos de tot tipus: anuncis de convits, festes, casaments, esqueles

i altres comunicacions per un preu just i convenient. Sembla ser que aquest peculiar ofici es trobava establert en aquest punt des de feia molts anys. Era època de sagnadors que, per mitjà de sangoneres, extreien la sang d'afectats per algun tipus de malaltia. Amb açò es pretenia la renovació sanguínia com a mètode de curació. En el Mercat sempre es va comptar amb la presència d'un o dos d'aquests barbers, ja que també es dedicaven a tallar la barba, traure queixals i fer petites operacions. En els anys 80 del segle XIX es veia a Benito Saffon Rives, que tenia la seua consulta en la mateixa plaça, i a Juan Bautista Orts en el veí carrer dels Drets, sense oblidar a un dels tractants en sangoneres: Ángel Royo.

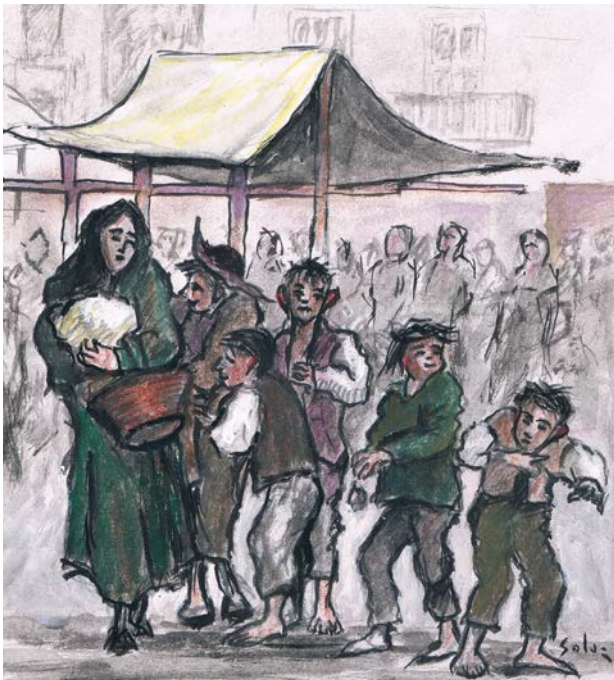
El "pillet" del Mercat.

El Mercat continuava sent un focus de delinqüència. Petits lladregots campaven al seu aire per un lloc propici al robatori. Es veien anuncis inserits en els periòdics detallant com a pèrdues certs objectes de valor que havien desaparegut en el transcurs d'una passejada pel carrer:

*El domingo 6 del corriente, por la tarde, se perdió desde la plaza de San Francisco hasta el Mercado, un reloj de oro, de figura chata, y en su horario otro más chiquito, que señalaba los días del mes, tiene su cadena de oro, tres sellos y dos llaves del mismo metal; la persona que haya hallado dicho reloj, se servirá entregarlo al editor de este diario, quien entregará cincuenta duros de gratificación.*²⁸

²⁸ "Diario de Valencia", 8.2.1914. Aquest rellotge, per la seua descripció, havia de ser de gran valor, si s'ha de jutjar per l'esplèndida recompensa de 50 duros a qui el lliurara.

Els “pillels” del Mercat. Dibuix de l'autor.

En l'àrea dels graons de l'església de Sant Joan, al costat de les parades dels llanterners, actuaven els anomenats *pillels del mercat* que, situats al costat de les taules encastades de diversos punts del mercat, rondaven per una invariable trajectòria que anava des del Trench fins Sant Joan. Açò es devia al fet que en l'estret carrer del Trench podien disposar, amb la seua imaginació pràctica, d'una sèrie de tendes de campanya les quals eren realment les parades plegades dels llocs mòbils del mercat. A la nit se solien refugiar en les llòbregues parades de Sant Joan. La proliferació d'aquests carteristes va ser arplegada en forma de refrany: *Qui és vist de lo que furta, en la plaça el despullen*.²⁹

En el primer terç del segle la petita delinqüència existent arribava a tals extrems que, en 1816, el general Elío va disposar una contribució de dos diners per a tots aquells venedors del mercat, amb la finalitat de recaptar fons per a augmentar la vigilància contra els murris que rondaven la plaça. Aquest particular impost era arplegat per un soldat invàlid de guerra. Les escales de Sant Joan que existien per a pujar al terrat dels llauners eren el niu principal d'aquests joves malfactors, lloc famós on es veien reunits a tota hora.³⁰ Un altre poema així els recorda: “*Dihuen parròquia dels pillos/ a Sen Joan del Mercát,/ porque entre gats de vint ungles/ i altres*

29 Luis Galiana. *Recopilación de refranes valencianos*. Madrid. 1920. p. 44.

30 Constantí Llobart. *Fills de la Morta-Viva*. 1879. p. 211-213.

Valenciana. Fotografia Lozano. Ca. 1880.

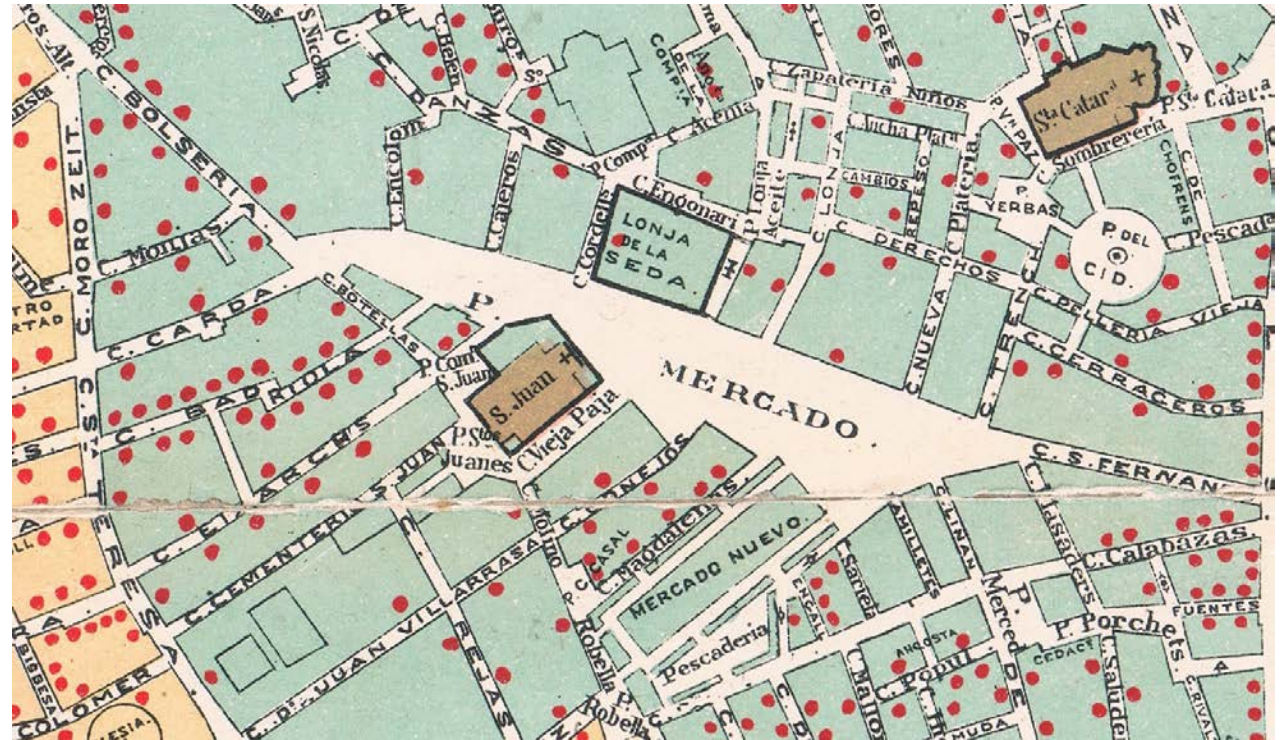
pardals descúats,/ tan fòra com per dins d'ella/ en lo carrer t'han deixat,/ no més que beques un pòch/ o vajes algo encantat.”³¹

A la ciutat era normal veure la presència de remeiers amb llocs ambulants, persones molt aficionades a aplicar emplastres que elaboraven a força d'oli comú, minio, sulfat de zinc, vi negre, fos tot fins que s'ennegrira, aplicant a continuació cera verge i oli de trementina. Una altra fórmula emprada per a diferents afeccions es realitzava a base de parts iguals de mantega de cacau, esperma de balena, sèu de Flandes i una mica d'oli d'ametles dolces. Aquests preparats s'envasaven en xicotets tarros de cristall, coberts amb una tela lligada amb un cordill, i es venien en llocs de carrer, sobretot en el Mercat.

La llibreria de Navarro era la venedora exclusiva d'un dels periòdics que bé podríem qualificar com destinat per a lectors de la zona: *El Molé*. De caràcter liberal, a causa de les contínues prohibicions es va editar amb altres títols. Un misteriós missatge apareixia en molts números dels anys 40: *Eixa punta de mercat encara no s'ha tirat?*, sens dubte referit a algun personatge polític.

La zona del mercat es va convertir en un lloc de contractació de mà d'obra i serveis. Allí es concentraven els obrers de vila, homes de magatzem, d'ofici, de corda i, sobretot, els traginers, dedicats, tant al transport d'estris i mercaderies, com també al de cadàvers. Exercien la seua activitat

31 J. Martí Gadea, *Tipos, modismes y cosas raras y curioses de la tierra del gè*. 1908². Apèndix. p. 98.

Plànol del Còlera. Mortaldat al Districte del Mercat. 1885.

amb carros. Algunes vegades van commemorar les seues festes en la capella de Sant Josep del veí convent de les Magdalenes. En 1832 una companyia de 36 traginers es trobava disposada en el centre de la plaça –al costat de la primitiva font– i s'encarregaria d'arplegar avisos. Els mossos de cordill s'encarregaven dels petits transports en carros de mà o pel seu propi peu. Popularment eren coneguts com *tirasacos* i es trobaven disposats a qualsevol hora en el lloc de la plaça conegut com de Ramillets (venda de flors). La seua casa confraria es trobava en el carrer dels Conills.

Les epidèmies del còlera morbo van aparèixer a la València del segle XIX. Especialment la de 1885 que va causar gran mortaldat. En el Mercat i els seus voltants no va haver-hi moltes víctimes, si de cas es van veure afectats diversos veïns dels carrers de Magdalenes, Botelles, Badriola, Exarchs o Cementeri de Sant Joan i la zona pròxima a la Peixateria. El Districte del Mercat va recaptar diners en metàl·lic, carn, arròs i altres espècies que serviren per a mitigar als més necessitats. S'havia prohibit vendre fruita fresca, carn, ous i peix, productes que van ser ràpidament decomissats. Aviat es van convèncer els venedors que era impossible expendre fruites verdes i durant l'epidèmia no es va veure en el Mercat més que fruita assaonada.³²

32 *El cólera en Valencia, en 1885. Memoria del Excmo. Ayuntamiento*. València. 1886. vv. pp.

Als viatgers que van visitar la ciutat en aquest segle XIX no els va passar inadvertit el lloc. Molts d'ells van deixar escrites les excel·lències del Mercat coincidint a assenyalar que encara conservava un marcat caràcter moresc, herència d'una altra època. Així tenim l'exemple de Fischer (1804), Laborde (1809) o la comtessa de Gasparin (1860) que en el seu viatge a la ciutat destacava:

Los niños arrastran unas largas y gruesas cañas, que son las que producen el azúcar; se venden tortas de higos y almendras, parecidas a las que hacen la delicia de los beduinos en el desierto; y podríais comprar celemines, esa extraña joyería, punzones de cabeza y pendientes, menudamente cincelada, brillante y característica, que la fantasía árabe ha heredado... Las naranjas están a grandes montones, y las fresas a cestas; los labradores con el pañuelo anudado a la cabeza; las lindas hijas del pueblo, altas, de aspecto digno, de mirar fogoso, con las trenzas cubiertas de oropeles, majestuosas como reinas, os revelan toda la elegancia de la raza valenciana.

També a la crítica duquessa li cridaven l'atenció certs comportaments no exempts de tradició popular:

Los chiquillos hacen volar en los aires alguna cabeza de moro groseramente caricaturada en una cometa de papel, pasatiempo digno de los hijos del Cid. Una extraña música -y la multitud acudía a ella- nos lleva hacia un lado de la plaza. Son los

Botiguers del Mercat.

*quintos; reunidos en comparsa, recorren la ciudad. Han colocado una rama florida en su pañuelo y echando al hombro su manto de escarlata, caminan precipitadamente y los más jóvenes entonan las canciones del país.*³³

Vicent Blasco Ibáñez va fer un retrat fidedigne del lloc en la seua obra *Arroz y Tartana*. De fet ell havia nascut prop de la plaça del Mercat (carrer de la Saboneria Nova) i la seua joventut va transcórrer en aquesta àrea. Coneixia molt bé totes les botigues i als seus comerciants, per açò la seua descripció novel·lada va ser important per a comprendre la vida social del Mercat a la fi del segle XIX:

*Frente a La Lonja, el Principal, más allá del revoltijo de toldos, el tejado de cinc del mercadillo de las flores; a la derecha, las dos entradas de los pórticos del Mercado Nuevo, con las chatas columnas pintadas de amarillo rabioso.*³⁴

En Nadal el Mercat s’omplia de productes per al consum tradicional de la celebració. Allí, igual que en l’actualitat, en humils parades, es col·locaven centenars de figures de pessebre, de fang cuit, pintades en vius colors, que es venien a preus mòdics, al costat d’altres objectes nadalencs propis de l’artesanía ancestral. Un dels llocs amb més sabor popular era el del pintor José Olaria “Coqui”, les sorprenents manufactures *naif* del qual eren molt conegudes a la ciutat.

Variats personatges, de poques llums, recorrien el

³³ Condesa de Gasparin. *Paseo por España*. València. 1875. p. 87-88.

³⁴ *Arroz y Tartana*. Edic. Prometeo. 1935. p. 32. (Cita de Juan Luis Corbín. *El Mercado de Valencia, mil años de historia*. 1983. p. 86).

Mercat convertits en actors “cèlebres” i populars. Constantí Llombart i Josep F. Sanmartín els agrupen en una obra de 1877. Vicent Furió *El pastisser*, oferia números de rifa de la Beneficència; *Ull de Bou*, era un cacauer ambulant que pregonava: *Qui vol de torraet?* González *el del Barato*, instal·lava una humil parada de porcellana i quincalla; *Pistoleta* era ferrer de professió i músic d’afició, recorria la plaça oferint el seu ofici; *Tomateta*, baix d’alçada, amb la seua clàssica gorra, venia loteria; *Bufo* esculpia figures religioses de fang i les venia: *Li diuen de mal nom Bufo els canonges del Mercat*. *Saro* recorria la plaça demanant un cigarret.

Parades del Mercat de València. Ca. 1890.

Deien que *era un tonto aprofitat i que en donar-li un cigarro, ja el tenen entusiasmat*. Cabrera es dedicava a netejar el Mercat i d’ell deien: *Per lo molt revoltós qu’era este tontorron quan xic, le diuen per a castic ¡Eres més mal que Cabrera!*³⁵

A més de la citada aparició de la bicicleta, nous avenços sorprenien als ciutadans en el període preindustrial: la màquina de vapor, el ferrocarril o el tramvia de tracció animal. Un d’aquests transcorria entre Russafa, Bosseria i l’Escorxador, passava per la plaça i era anomenat *El Diagonal*, antecedent del tramvia groc de la línia 7.

³⁵ Constantí Llombart i Josep F. Sanmartín. *Cabótes y Calaveres. El melonar de Valencia*. 1877. vv.pp.

FESTES

La plaça, a causa de la seva amplitud, va ser un lloc de referència per a les manifestacions festives, justes i tornejos. També es constituïa en pas obligat per a qualsevol comitiva que transcorregués des de la Bosseria: processons religioses, cíviques i, en general, la celebració de molts dels esdeveniments que s’organitzaven a la ciutat.

D’antic se celebraven festes de carrer en vies adjacents, com al carrer dels Conills a la Mare de Déu del Peu de la Creu, on s’instal·lava un altar de quatre cares col·locant en ell una artística imatge de la Verge amb les seues andes. Es deia que els clavaris de la junta *eren de gran espenta i gastadors*. També a la plaça dels Porxets, festes dedicades a l’Àngel Custodi, la imatge de taulells del qual es trobava en aquest lloc. En aquesta plaça existia la concòrdia de la Verge del Rosari, a la imatge del qual celebraven festes anuals. Al carrer de la Bosseria festejos a Sant Roc i al carrer de la Carda a la Verge del Pilar.³⁶

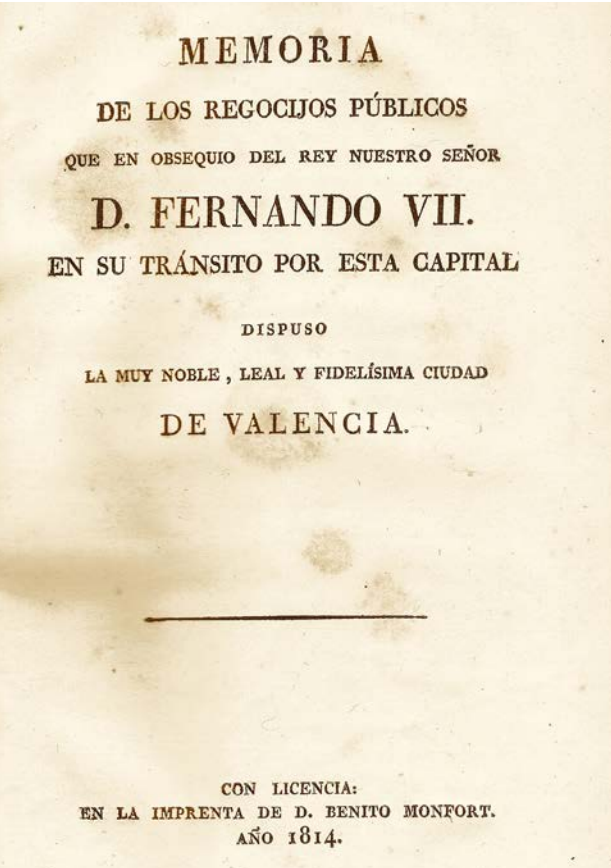
Festa religiosa en València. Segle XIX.

Durant molts anys s’instal·lava una plaça de fusta per a les corregudes de bous, on diverses autoritats de les diferents institucions oficials tenien la seua localitat assignada: Diputació Provincial, Governació, Ciutat, Capità General, Reial Audiència... tot en la part que requeia cap el carrer de les Magdalenes i el de Conills. Davant, al costat del carrer Nou, es col·locaven els botiguers i públic en general. Però un accident amb víctimes mortals ocorregut a meitat del segle XVIII va provocar el trasllat d’aquesta plaça de fusta instal·lant-se de forma provisional en altres zones de la ciutat.

Com a antecedent festiu hem de citar la gran figura que es va instal·lar a la plaça en 1797, un colós de Rodes, la gran estàtua del qual mesurava 40 pams

³⁶ Josep Bodria. *Festes de carrer*. València. 1906. vv. pp.

valencians. Emplaçada a costa dels Especiers, va servir d’adorn a la carrera de la processó per a les festes de beatificació del beat Juan de Ribera. S’ha parlat molt de la presència d’aquesta gran figura i alguns autors veuen en ella una de les primeres falles de la ciutat, encara que realment no tinguera res a veure amb les festes falleres.³⁷

Llibre de les festes de 1814.

En 1802 es van reunir les principals institucions i comerciants del Mercat i van sufragar les despeses de la fabricació d’una gran carrossa que va participar a les festes per les noces del rei Carles IV i la seua visita a València. Empleats de la Llotja de l’Oli, de l’Arròs, del Carbó, del Pes Reial, de la Palla i del Comú de Saboners van col·laborar en un carro que tenia per lema: *En Xabón y Carbón, los Empleados, con los del*

³⁷ Aquest monument va ser projectat per diversos comissionats del Cos de Botiguers, comerciants que van sufragar les despeses del monumental Colós. Va ser construït per l’escultor Joaquim Doménech i plantat per Antoni Burell al llarg de quatre dies. Aquesta iniciativa i contribució dels comerciants a la festa, sí que seria determinant a la fi del segle XIX i principis del XX per a les falles plantades a la plaça, comissions falleres que es van titular Falla del Comerç o del Mercat.

Peso, Arroz y Aceyte unidos.³⁸ En la façana del Consolat de la Llotja es va instal·lar un gran altar de composició al·legòrica figurant els escuts de la Real Junta de Comercio y Agricultura i el Tribunal del Consolat, a més d'una figura de Júpiter que oferia el caràcter mitològic del conjunt. Igualment, l'església de Sant Joan es va cobrir de vistoses decoracions amb una representació de la monarquia espanyola i la següent inscripció: A los Católicos Monarcas Carlos III y María Luisa de Borbón... el Clero de San Juan, MDCCCLII.³⁹ En 1808 es va publicar el Col·loqui o rahonament que pasá en lo Mercat, esperant los caballets, conversa macarrònica que van mantenir el diumenge 11 de Setembre Tito Bufa-lampolla i Cento El Cabut, criticant aspectes de la reaparició dels “caballets” a la festa.

En 1814 el rei Ferran VII va visitar València. El Reial Consolat de la Llotja va instal·lar en la façana un altar decoratiu emprant-se mil varas de ricas telas de seda, sin contar seiscientas de lienzo, a més d'una catifa blava celeste, altres brodats i pintures que representaven diverses simbologies valencianes, amb una inscripció que deia: Al Rey de las Españas Fernando VII. El Comercio.⁴⁰

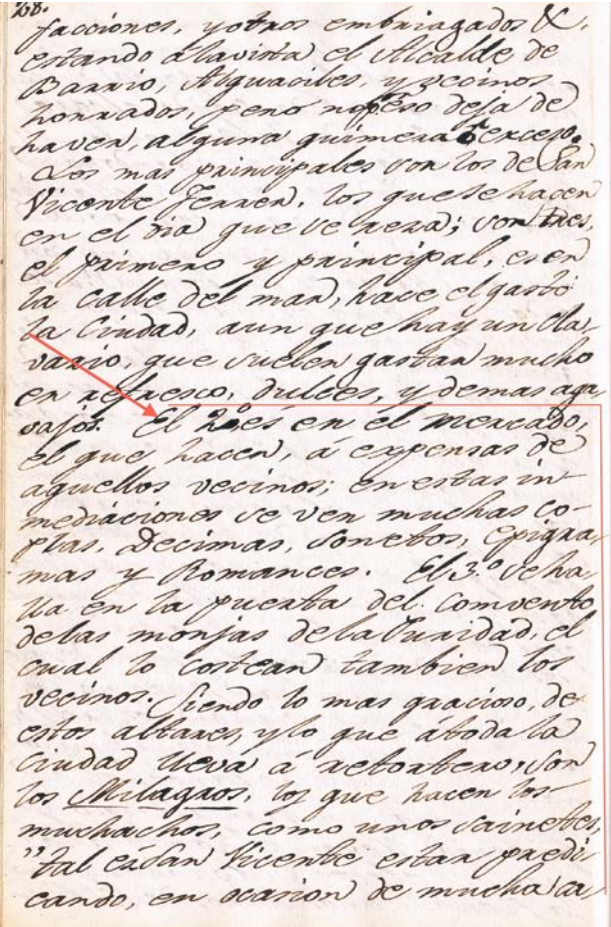
Un paral·lelisme de gran influència en un monument faller ho tenim en les gaubances públiques de 1823 pel restabliment de l'absolutisme en la persona del mateix rei Ferran VII, en les quals el veí convent de la Mercé va realitzar una campana amb poesies adherides a ella:

Alça la vista y vorás/ una campana pintada/ que encara que pesa pòc/ es per a molts molt pesada. De estar tres días penchada/ esta nit reventa en fòc/ vingau tots, y pòc a pòc, achudeula a ben morir...⁴¹

En la mateixa celebració la plaça del Mercat va contribuir a aquestes festes. El Real Consulado de La Lonja va adornar la seua porta principal amb un magnífic pavelló de color blau i franges de plata, en el centre de la qual, il·luminat per aranyes de cristall, es va col·locar el retrat de tan controvertit

38 Salvador Carreres Zacarés. *Ensayo de una bibliografía de Libros de Fiestas*. Valencia. 1925. p. 483.
39 Relación sucinta de los adornos de la carrera que previno esta ciudad a la venida de Sus Majestades y algunas otras decoraciones. Valencia. 1802. p. 14-15.
40 Memoria de los regocijos públicos que en obsequio del Rey Nuestro Señor D. Fernando VII, en su tránsito por esta capital dispuso la muy noble, leal y fidelísima ciudad de Valencia. 1814. p. 23.
41 Memoria de los regocijos públicos con que la ciudad de Valencia celebró la libertad del Rey Fernando VII. 1823. vv. pp.

monarca. El Col·legi de Barreters va construir en Les Estaques un senzill altar que presentava la imatge de Sant Jaume, el seu patró, conjunt que també gaudia d'una bona il·luminació.⁴² En 1833, celebrant el jurament de la princesa hereva María Isabel Luisa, es va instal·lar en la façana de la Llotja una veritable obra d'art efímer, un altar i

Manuscrit de Biñeque. Altar de Sant Vicent del Mercat. 1819.

decoració que, pagat per la Real Junta de Comercio, va ser construït per l'arquitecte Joaquín Cabrera. El Mercat va ser pas obligat de la processó del Corpus i van anar els comerciants del Mercat els quals, a les seues expenses, van maldar per col·locar adorns, banderoles i garlandes contribuïnt així a l'embelliment de la celebració. Recordem que antigament s'instal·laven uns tendals al seu pas pels voltants de la Llotja, velams que recordaven als que tradicionalment es col·locaven a la plaça de la Verge. Citem la notícia que el referit Pau Carsí va dir sobre aquest tema:

Para pasar la procesión del Corpus por el Mercado, se ponía una grande vela o toldo desde la esquina

42 Íbid. p. 27.

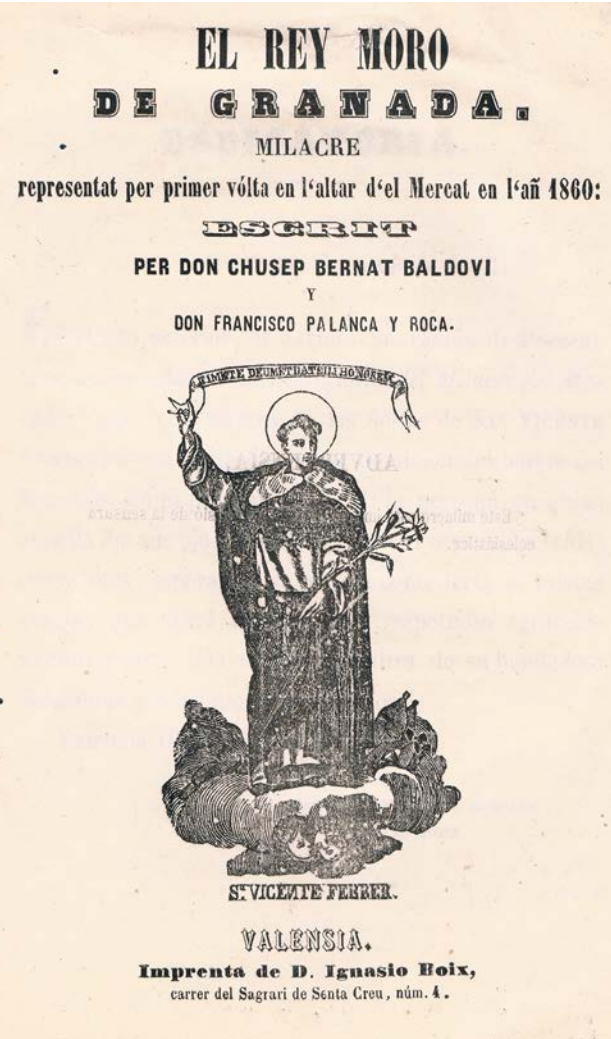
de la Bolsería, hasta la de San Fernando y para sostenerla plantaban unos grandes y gruesos barrotes, muy altos, con una anilla a la punta y cuerda, y la vela atada a las cuerdas y la subían a lo alto. Si no se ponía la vela, no querían que saliera la procesión. Esto siguió hasta el año de 1840 y ya no se ha puesto más. Sólo se pone en la plaza de la Catedral.⁴³

En 1855 es van celebrar les festes del IV Centenari de la Canonització de Sant Vicent Ferrer. Es va instal·lar l'altar del sant, obra del mestre Luis Téllez, al costat de l'extensa i sòlida galeria de Sant Joan. En ell es veien vistoses piràmides sobre marbres amb dibuixos vicentins al·legòrics. En els seus laterals es trobaven sengles portes per on es donava pas a la representació dels miracles. La Llotja es va decorar per a l'ocasió, així com la font monumental que es va adornar de flors i llums, decoracions, boles, fanals, banderes, garlandes i domassos que van continuar cap a l'església de Sant Joan i el Mercat Cobert, emprant en tot el conjunt més de mil sis-cents llums.⁴⁴ A la plaça va tenir lloc un gran castell de focs artificials dirigit pels pirotècnics Vicente Llorens àlies Ponent i Joaquín Minguet.

Igualment, en l'apartat festiu hem de significar la constitució de l'Altar de Sant Vicent del Mercat, que oferia els populars miracles, i els antecedents dels quals daten del segle XVIII, festa organitzada pels clavis de L'Esclavitud de Sant Vicent Ferrer. En els primers anys es plantava l'altar adossat al mur de la Llotja, subjectant-lo amb anelles. Posteriorment, va tenir diversos emplaçaments. Amb motiu de les festes celebrades pel II Centenari de la Capella de la Verge dels Desemparats, en 1867, la Confraria de l'Altar de Sant Vicent, va construir un elegant altar, que es va estrenar per a l'ocasió, i fins i tot va pagar un castell de focs artificials disparat al Mercat. L'historiador Vicent Boix detalla alguns curiosos detalls:

Se colocó entre La Lonja y el Principal, dando frente a la Bolsería. Aunque de pequeñas proporciones, ofreció bonitos juegos de luz, que entretuvieron agradablemente a la muchedumbre que llenaba la extensa plaza. Pero lo que arrancó un aplauso

43 Pau Carsí i Gil. *Usos y costumbres de la ciudad de Valencia*. Manuscrit. Segle XIX.
44 Vicente Boix. *Fiestas que en el siglo IV de la Canonización de San Vicente Ferrer se celebraron en Valencia*. 1855. p. 112-114.

Miracle del Mercat. 1860.

general fue un incidente no anunciado: una de las bombas de luz cayó sobre la fachada de La Lonja y como su iluminación estaba dispuesta de manera que un hilo conductor encendía todas las luces, al contacto de la bomba se inflamaron todas las luminarias (...) Nada más bello que esta fachada tan hermosa iluminada a la vez por las luces de colores que arrojaba el castillo, lanzando su claridad hacia las almenas y torre del edificio, y el casalicio elevado de la fachada de San Juan. El público aplaudió con estrépito.⁴⁵

Al març de l'any 1876 es va celebrar la tan desitjada pau en la guerra carlista. Es van organitzar festes en celebració de tal esdeveniment. Els comerciants i dependents del mercat i voltants van col·locar una làpida commemorativa en la façana de la Llotja: Los dependientes del comercio de Valencia a la Paz.

45 Vicente Boix y Ricarte. *Memoria histórica de las fiestas celebradas en Valencia con motivo del Centenar de Nuestra Señora de los Inocentes Mártires Desamparados en el mes de Mayo de 1867*. Valencia. 1867. p. 179.

EPÍLEG

Moltes més coses podíem explicar sobre la vida social, anecdòtica, urbana i comercial de la plaça del Mercat del segle XIX, un lloc la imatge del qual va sofrir perceptibles canvis en diferents èpoques, sobretot la desaparició dels convents de les Magdalenes i de la Mercé, al costat dels porxets que caracteritzaven la zona o l'enderrocament d'algunes cases que van donar pas a edificis construïts “a la moderna”. La instal·lació dels fanals de gas va servir per il·luminar la zona, igual que un homogeni empedrat, millores que, com ja s'ha citat, van sorgir a partir de meitat de la centúria.

Caldria esperar a principis del segle XX en què es va decidir el començament de la construcció del gran Mercat Central. Aquest ja s'havia planejat en 1884 sent alcalde el baró d'Alcahalí i, després d'unes dècades, es van presentar a concurs diversos projectes. Per fi, es van iniciar els enderrocaments i van començar les obres en 1914, acabant-se en 1928.

Amb tot, de forma limitada, hem vist la imatge d'una de les places més importants de València al segle XIX, cent anys d'un mercat a l'aire lliure, de reminiscència àrab, de parades desmuntables amb tendals, carros i veus, al costat de les característiques olors d'horta, espècies i herbes medicinals. Una imatge entranyable, un quadre colorista irrepetible.

Enrique Viedma Vidal i el Mercat Central

Per José Miguel Arce Martínez
Doctor en Belles Arts

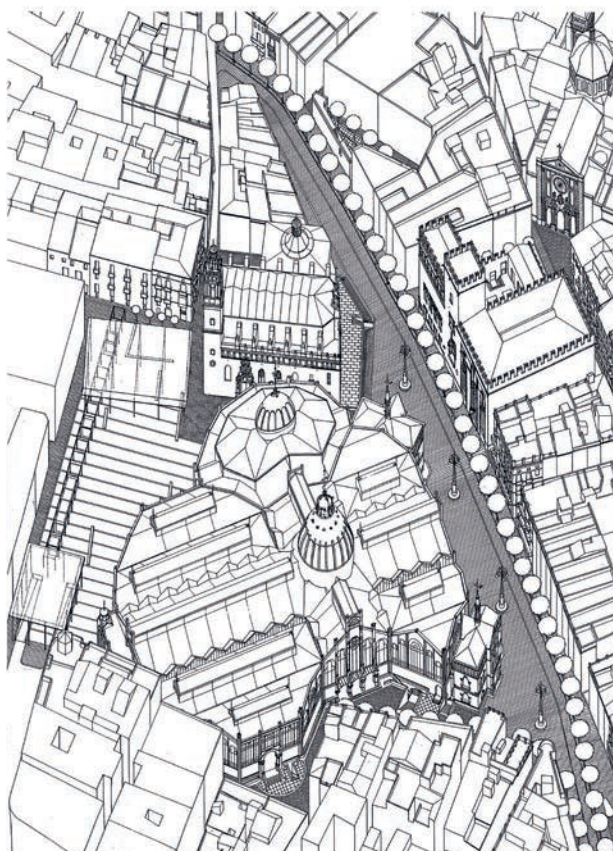
165

Mercat Central

Preludi

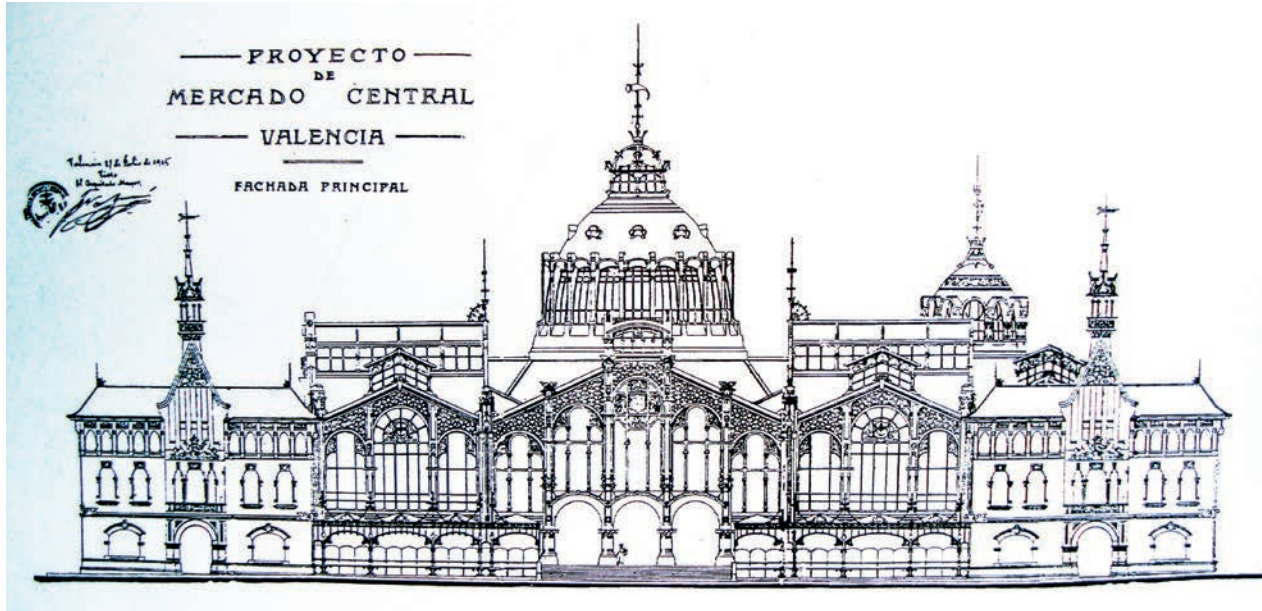
Transitant pel Mercat Central, deambulant entre parada i parada, ens adonem d'un detall significatiu: el mercat -en planta- està articulat d'acord a sis vies principals que vertebran tot l'entramat longitudinalment. Estos sis carrers fan menció de sis noms propis, tots ells Il·lustres Valencians:

Lluís Vives, humanista per antonomàsia, pedagog i preceptor de reis; el Comte de Trénor, esplèndid mecenes i filantrop valencià qui sufragaria provisionalment les noves obres que anaven a escometre's en el Mercat; Blasco Ibáñez, celebèrrim literat valencià que va aconseguir honors *allende los mares*; Joaquín Sorolla, qui amb el seu pinzell aconseguirà el que el seu amic Blasco amb la seua ploma; Mariano Benlliure, el nostre Miguel Ángel valencià i el millor escultor espanyol de tots els temps; fins a topar-nos, entre tan insigne figura, amb l'última dels carrers del mercat, el nom del qual és el de "Enrique Viedma", immerescudament desconegut per la immensa majoria dels de Nostra Terra. S'adonarà el lector, que arribat este moment i reconeixent el llustre dels què li precedixen, l'alçada del què ens ocupa no ho és menys. Efectivament, abordem un dels millors arquitectes

Plànol de la vista aèria del Mercat Central.

Alçat de conjunt: façana de l'entrada principal i pavellons administratius (1915).

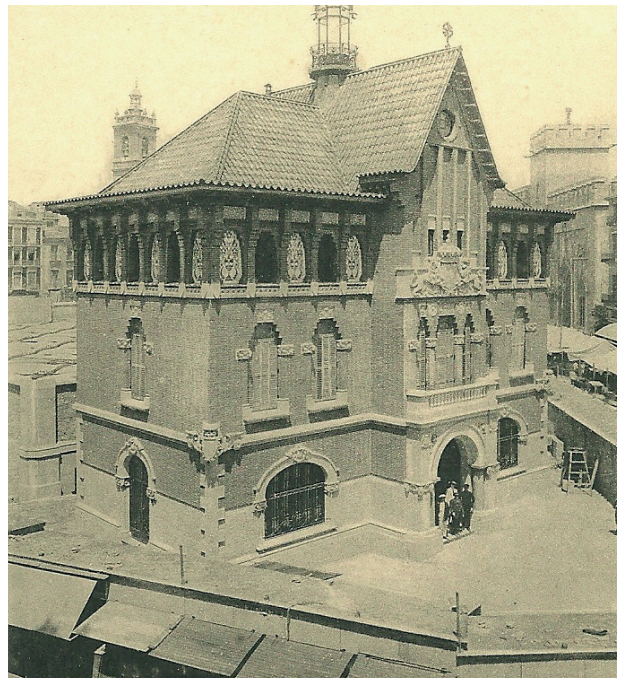
valencians de principis de la primera mitat del s.XX, i sens dubte el millor dels nascuts a la Ciutat de València¹. D'esta manera, a través d'unes simbòliques vies d'accés, queden representats els referents de les Arts, en literatura, pintura, escultura i arquitectura. El Mercat Central, del que es complix enguany el 1er Centenari de l'inici de les seues obres, (el 31 de desembre de 1915), idòniament ens ha servit de pretext per a redescobrir al personatge en qüestió, de qui poc o escassament s'ha escrit, omplint eixe indolent buit bibliogràfic amb material documental i fotogràfic inèdit², afavorint modestament a preservar la seua memòria.

¹ A esta nòmina es deuen de sumar Demetrio Ribes, arquitecte de l'Estació del Nord i amic del nostre protagonista, així com altre amic a qui admirava, Francisco Mora Berenguer -Valencià, però no nascut en la Ciutat de València sinó a Sagunt- artífex del Mercat de Colón, Palau Municipal per a l'Exposició Regional Valenciana, Façada de l'Ajuntament, Hospital Asil de Sant Joan de Déu, Casa Sagnier, Casa Suay; incloent-se una restauració en 1910 de la Portada dels Apòstols de la Catedral, i un llarg etcètera. També Vicente Ferrer Pérez -autor d'una sola obra en tota sa vida, la més preciosista del modernisme, situada en el carrer Cirilo Amorós-, o José Mª Manuel Cortina, Acadèmic de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles (autor del fantàstic Edifici dels Dragons, entre altres) de qui ocuparia la seua plaça Viedma una vegada mort aquell. Aquestos arquitectes d'alçada, van ser coetanis de què ens concernix.

² Eugenio Viedma amablement m'ha facilitat dades i fotografies, retalls solts que m'han permés cobrir buits i establir certa cronològica en l'esdevindre biogràfic del personatge, construint una discreta però valuosa microhistòria o microrelat monogràfic.

El Mercat Central. Memòria cronològica d'una construcció.

En època de domini àrab, quan en compte de la Catedral, existia una Mesquita -que seria derrocada per Jaume I per a erigir l'actual Seu-, en el seu espai circumdant tenien lloc tres mercats: el "de la palla" ubicada on a posteriori passaria a anomenar-se Plaça de la Mare de Déu; "de les gallines", situada en la ulterior Sala Capítular; "de la fruita" en la plaça de l'arquebisbe, i al seu costat la "de l'herba". La pesqueria estava emplaçada en la Plaça Lope de Vega, i tant la carnisseria com l'escorxador, se situava en la actual Plaça Redona.

Edifici burocràtic del Mercat al transcurs de les obres.

Plànol per al edifici burocràtic del mercat.

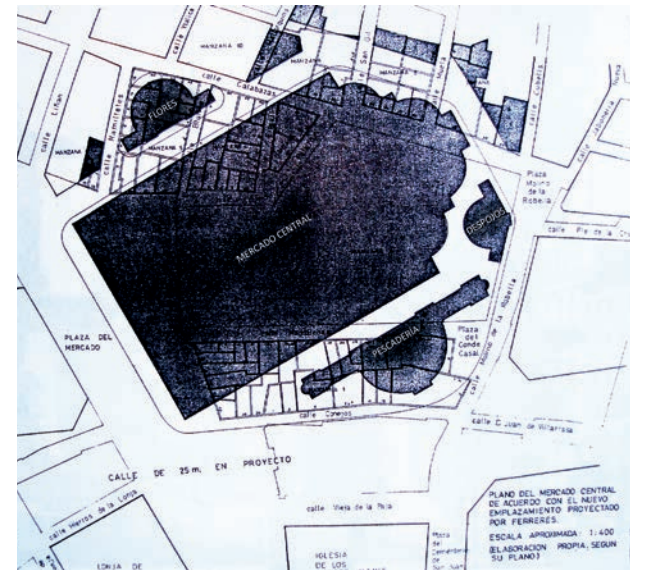
Des de 1261, en dit espai tenim constància d'un antic mercat on els llauradors oferien els seus productes agraris. El germen de l'actual Mercat Central com s'ha dit partix de Jaume I, quan a mitjan del s.XIII dóna el vistiplau per a celebrar els dijous un mercat setmanal a manera de fira, en la nostra anacrònica Plaça del Mercat. És en este enclavament, i a dos segles de construir-se la Llotja, on dos mesquites seran derruïdes per a alçar el Convent de la Mercé i el Convent de les Magdalenes, monuments propis de l'entorn del mercat, que romandrien en peu fins que en 1838, en plena desamortització, l'Ajuntament els derroque per a articular el mercat de manera més espaiosa, conservant-se la seua itinerància a l'exterior, exempt de cap recinte que l'albergara.

Cap a 1340, resultat del pròsper auge comercial, es crea l'anomenada "Llotja d'Oli": un espai obert i porticat, prototip pretèrit de la ulterior Llotja de la Seda de 1548 i situada darrere d'esta, en la Plaça de la Companyia. En 1356, amb l'eixample de la Ciutat, el mercat prendrà l'apel·latiu de "Central", muntant-se diàriament.

En ple s.XIV, la fructífera riquesa comercial de València es fa evident i ressona clamorosa a Europa, atraient a mercaders de diversa procedència. Susdita "Llotja d'Oli", lloc de transacció d'este i altres productes, era testimoni presencial dels canvis que s'estaven originant en l'abundant assortiment de comestibles a l'abast de tots, i la proliferació de mer-

cats perifèrics en el circumdant del nucli antic com ara: "de blat" en l'Almodí; "d'aus" Plaça Redona; "d'arròs i fruites seques" en la Llotja; "de Sal" Plaça del Temple, "De Palla i Garrofes" en la de l'Encarnació; "de peix" en el carrer del Trench. Però en general tota l'alimentació se centralitzava en les Places del Mercat, Congregació i Mossén Sorell.

I enmig d'açò, a la fi, una visió escabrosa i truculenta es succeïx de vegades, quan enmig de la Plaça del Mercat enfront de la Llotja, en tan bulliciós entorn, a plena vista del mercader i del client tenen lloc els ajusticiaments penjant al reu de la forca. És enmig del mercat, enfront de la Llotja on s'acaba amb la vida del reu. El lloc procura la major repercussió possible com a mort exemplifiquen-te, dissuadint la commocionada gent de cometre el mateix error que el que va acabar penjat a la vista dels transeünts. Ja temps enrere del Segle d'Or Valencià, quan en 1546 s'erigix la Llotja de la Seda o dels Mercaders, el comerç mercant valencià no tenia parangó en la península.

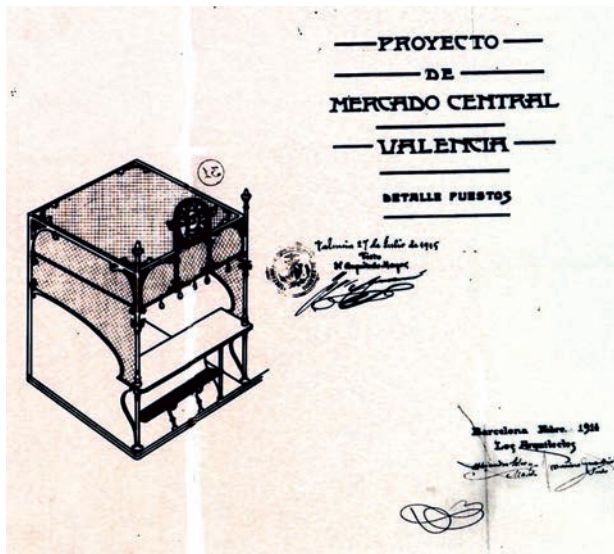

Planol en planta del concurs per al Mercat de 1884.

La Plaça del Mercat va ser centre neuràlgic social, d'ambient sempre frenètic i bullen-te. En ell van tindre lloc tornejos, duels i justes en època de Felip II (1585), Corregudes de Bous fins al seu trasllat en 1843, ajusticiaments en forca, com el del "Heroi Romeu" pels francesos, a qui se li recorda en una placa commemorativa³.

³ El matí del 12 de juny de 1812 van conduir a Romeu a la Plaça del Mercat, lloc on s'havia alçat un cadafal i en el que esperant el final que li guardava, va exclamar: "Oh patíbul ignominiós... hui va Romeu a honrar-te en la seua sang!".

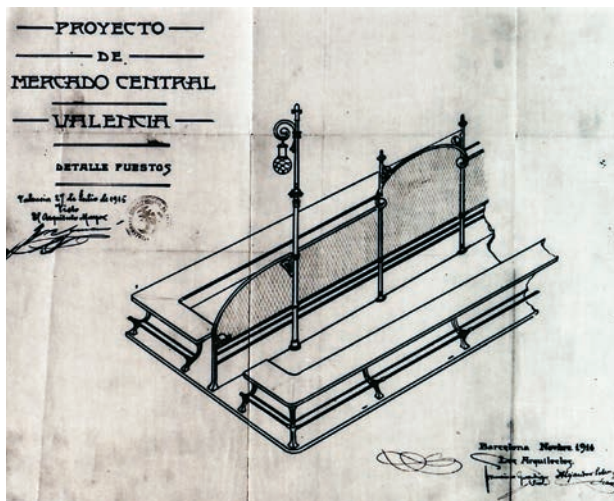

Parada original del Mercat (a).

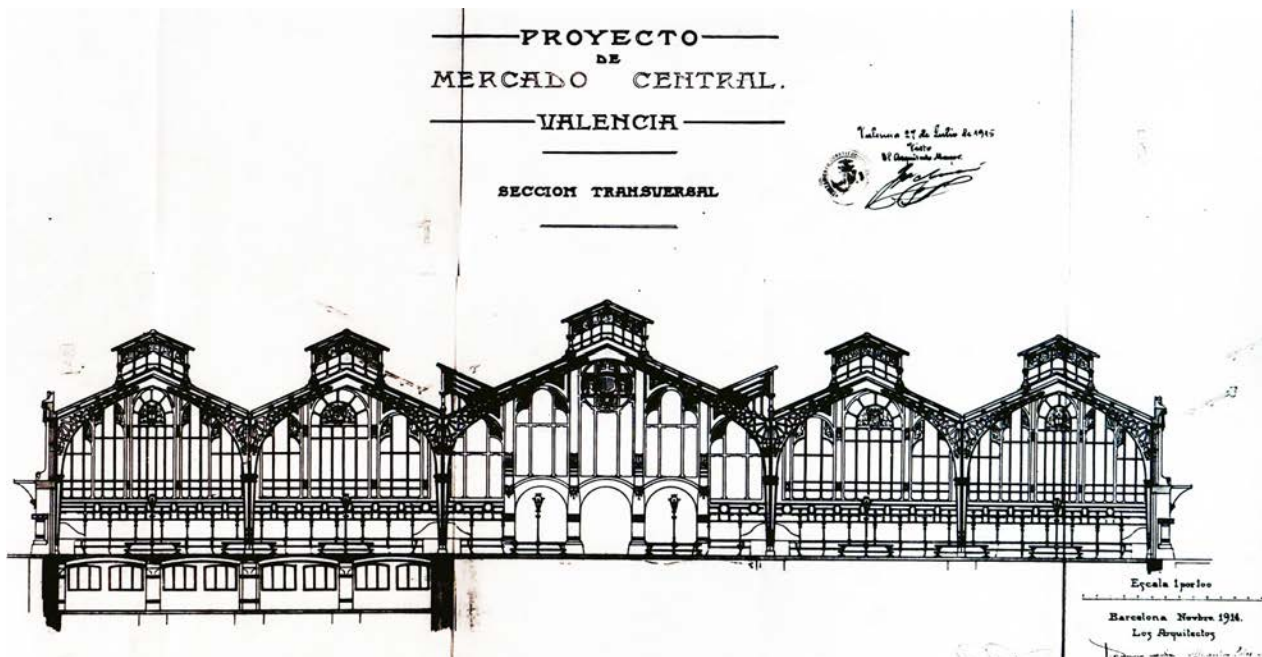
Parada original del Mercat (b).

Parada original del Mercat (c).

Panoràmica interior del Mercat i les parades d'origen.

Secció trasversal del Mercat Central i detall de soterranis.

Obres del Mercat. Detall del soterrani.

En 1672 es col·loca una font per a ornamentar i abastir les necessitats del Mercat.

Arribats a 1704, any en què Vicente Tosca realitza la cèlebre cartografia de la nostra ciutat, es construeix una altra font amb assortidor enfront de la Llotja. La plaça no sols era emprada com a mercat sinó també per a celebracions taurines que tenien lloc des d'antany, i per al que es construïria unes grades i assetjat de fusta, fins que en 1843 després de succeir-se un accident que es cobraria víctimes mortals -ocasionat per l'afonament parcial d'un mur de la Llotja a l'haver sigut encastat un tendal sobre ell- traspasant-se les corregudes a la Plaça dels Predicadors. L'any 1838 es planteja el "Mercat Nou" sobre els solaris dels desapareguts Convents de la Magdalena i

Plaça del Mercat al 1908.

4 Vicente Blasco Ibáñez en la seua novel·la "Arroz i Tartana" ens acosta a l'ambient d'este mercat infestat de tendals a l'estil morisc, amb tints pintorescos i costumistes: "... con sus puestos de venta al aire libre, sus toldos viejos, temblones al menos soplo de viento, y bañados por el rojo sol con una transparencia acaramelada, sus vendedores vociferantes, su cielo azul sin nube alguna, su exceso de luz que lo doraba todo a fuego..."

Plaça del Mercat cap a 1870.

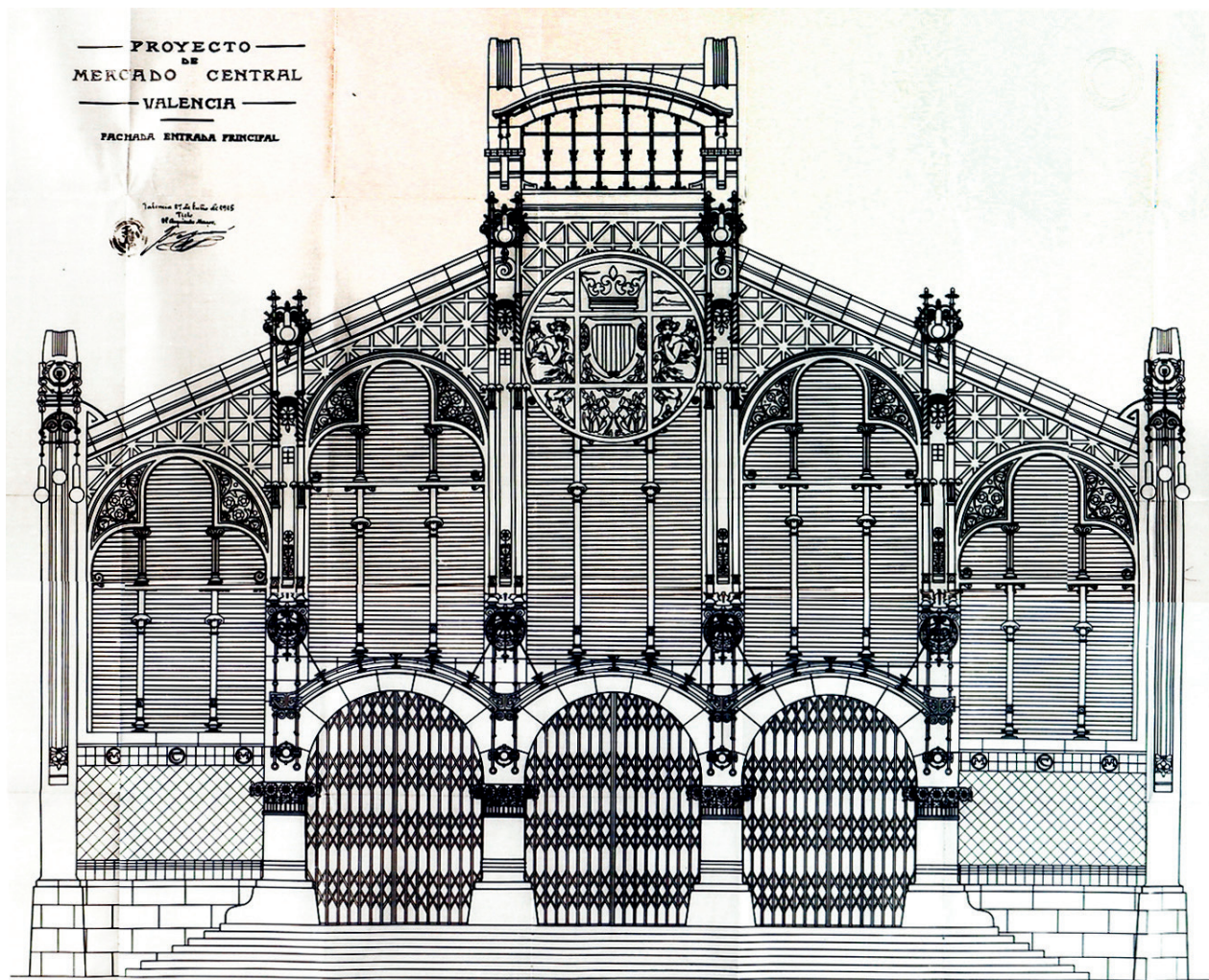
de la Mercé, citats anteriorment. El resultat va ser, una gran superfície a manera de centre comercial organitzat d'acord a dos galeries laterals sostingudes per 340 columnes. Dita la qual cosa, el Mercat Nou es crearia en 1839, passant a conèixer-se com "el dels pòrtics", potser fent clara referència a l'espai porticat, qual lògia italiana, de l'esmentada Llotja d'Oli.

La Plaça del Mercat es va convertir en el Centre Civil, un punt neuràlgic on convergia gran part de la població. Per eixe motiu, el mes de juny de 1852 s'inaugura una preciosista font encarregada a França, la "Font dels Cuatre Estacions", que al poc de temps passaria a conèixer-se comunament com "Font del Mercat", traslladada set anys més tard al Passeig de l'Albereda en la zona del Pont d'Aragó, on encara podem contemplar la seua sublim bellesa. Tal va ser l'admiració que provocava, que en 1878 es va encarregar una altra bessona just a l'altre extrem de l'esmentat passeig.⁵

No obstant això, la nova burgesia anhelava un espai més preparat i millor disposat, la infraestructura és insuficient i es fa patent la carència d'una major

5 El 20 de juliol de 1878 quedava emplaçada la font del Mercat i a la que es va dotar d'una nova i gran tassa de picapedreria. Es van afegir quatre xiquets en el cos inferior, escultures que van ser adquirides a la Sociéte Anonyme d'Ones Hauts-Forneaux Fonderies du Val d'Osne amb dissenys originals de Mathurin Moreau.

Mercat Central. Façana de la entrada principal (17 juliol de 1916).

parcel·la. És llavors quan apostant per la construcció d'un gran mercat cobert, i prenent com a referència la tendència modernista imperant a Europa, en 1884 es convoca el concurs de projectes, candidats a servir per a la tan insigne empresa, en el que finalment, el 24 de Maig, va ser adjudicat el disseny de l'arquitecte Adolfo Morales de los Rios i Luis Ferreres amb el lema "Yo"; en paraules del propi Teodoro Llorente: **"Magnífica fábrica a la moderna, de hierro y cristal"**, però relegat a paper mullat a costa del requeriment de la demolició gran part del complex urbanístic, que es demoraria en excés, i postergaria sense arribar a escometre's.

Ja l'any 1901 un Blasco Ibáñez reivindicador, sense haver-se escomés encara el projecte premiat, redacta el manifest "La Revolución en Valencia" on apel·lava als governants a remodelar València, i d'acord amb açò escrivia: **"Es deshonroso para Valencia, ese mercado moruno. Las necesidades de la vida civilizada hace tiempo que exigen un mercado de hierro y cristal."**⁶

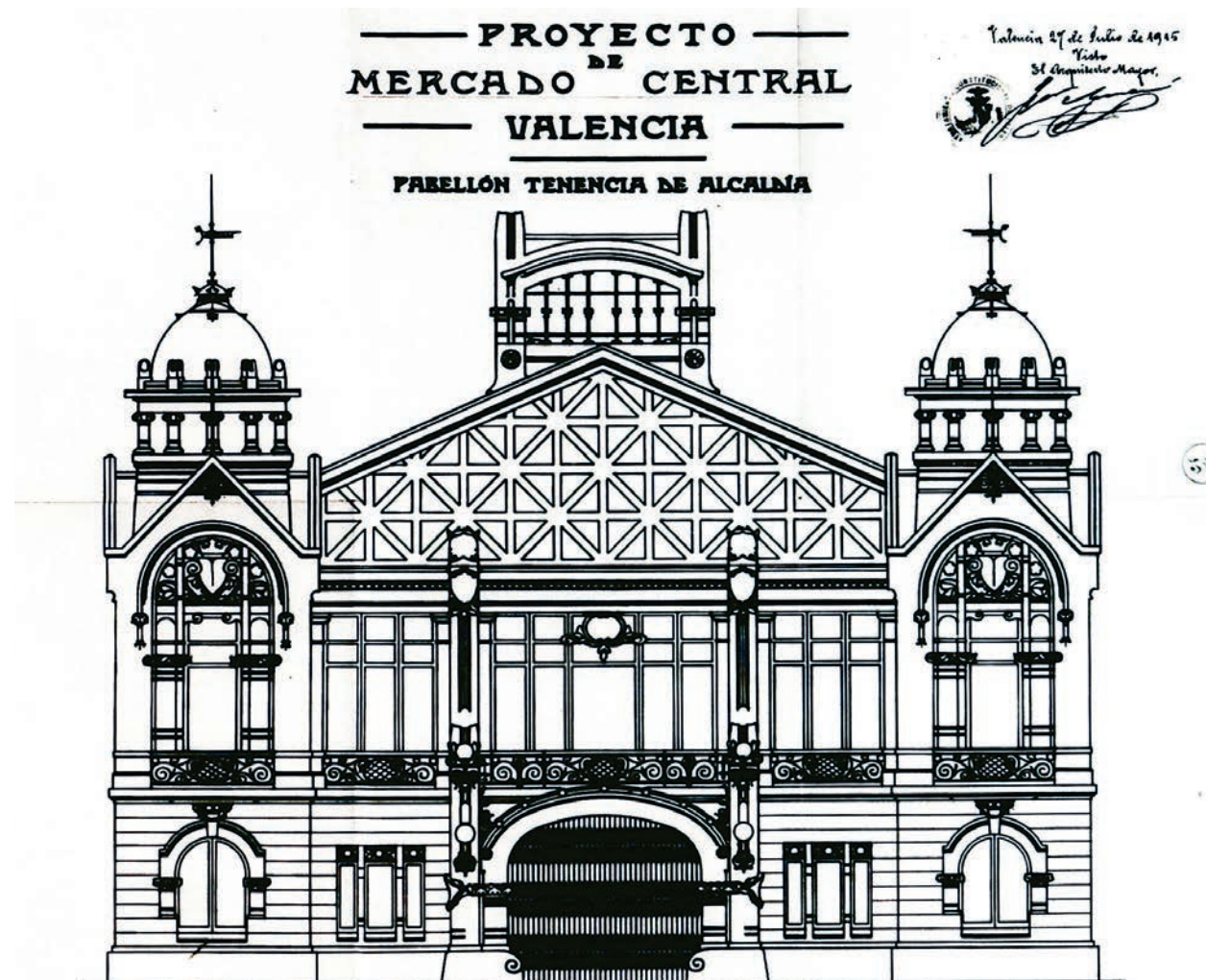
6 Com a infortuni, a pesar de les seues sonades reivin-

En canvi, 30 anys després d'aquell projecte premiat, van sorgir els seus detractors: **"...este proyecto es una quimera (...) constituye un disparate por no tener aplicación en Valencia, que necesita de mercados abiertos para que el aire circule libremente..."**⁷

Passat el temps havia quedat obsolet el projecte anterior, per la qual cosa aprofitant la popularitat de l'Exposició Regional celebrada l'any previ, l'Ajuntament per voluntat del seu alcalde Ernesto Ibáñez Rizo, que havia intentat infructuosament espolsar els plànols de l'anterior mercat amb la intenció d'executar-ho, quedant descartat aquell al no cobrir les necessitats i incomplir la salubritat requerida, el 22 de març de 1910 es va optar per convocar un altre concurs premiat amb 25000 ptes. Especificant en una de les 14 clàusules de què es componia les seues bases s'especifica: **"Será el edificio abierto, empleán-**

dicacions, Blasco Ibáñez no veuria conclòs les obres del Mercat Central, inaugurat cinc dies abans de la seua mort, succeïda el 28 de gener a França.

7 El Mercantil Valenciano. Domingo 27 gener 1910.

Alçat del Pavelló de Tenencia d'Alcaldia.

dose el hierro como elemento principal de construcción... se prescindirá de cuanto signifique más que lujo, y de todo lo que, sin ser de necesidad o utilidad, encarezca su coste." Llegint més avant **"habrá un sótano destinado a almacenes"**.

A pesar dels bons propòsits, es necessitaven 5.000.000 de ptes. per a arribar a executar-se les obres, expropiant i derrocant les finques limítrofs a l'àrea que ocuparia el mercat⁸. L'Ajuntament que passava compromisos econòmics esperant el préstec que no arribava, va acudir al senyor Francisco Trénor Palavicino - que ja havia sigut promotor de l'Exposició Regional- qui no tardaria a sufragar els diners amb un préstec del 5% lliure de gastos. En reconeixement a la seua labor, la corporació municipal li dedica el carrer que porta el seu nom i

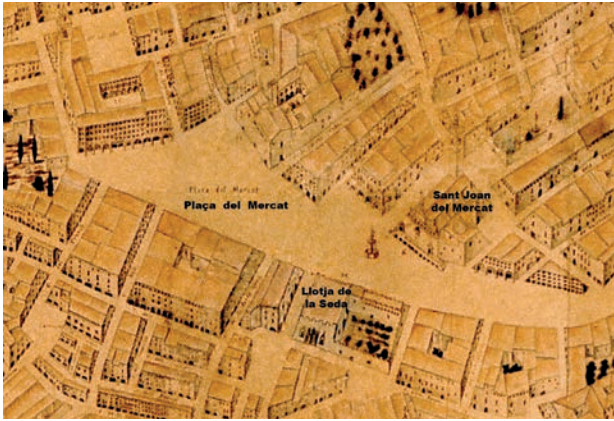
8 L'Ajuntament emet un informe on es pretenia reassignar els 6.000.000 de ptes. destinats a una planta de gas, per a la construcció del Mercat Central. En si, l'edifici segons les bases del concurs no superaria el cost de 1.500.000 ptes.

posteriorment el govern de Canalejas -partit a què pertanyia- el gratifica amb el títol nobiliari de Comte, passant a conèixer-se-li a partir de llavors com a "Comte Trénor".

Es van presentar sis projectes dels arquitectes següents: (1r) Francisco Guardia Vial y Alejandro Soler March; (2n) L. Homs y J. Pujol y Brull; (3r) Samuel Miró; (4t) Vicente Rodríguez; (5t) Ernesto Larrosa; i (6t) Francisco Mora Belenguer⁹, consagrat arquitecte valencià, artífex poc després del Mercat de Colón, el projecte del qual per al Central seria desestimat, junt amb els altres tres autors anomenats en últim orde, al no complir les funcions o requisits preceptuals redactats en les bases, com ara la ventilació. Els més votats del concurs van ser els primers, els catalans Francisco Guàrdia (qui havia sigut un dels responsables de la construcció en 1908 del "Palau de

9 Francisco Mora Belenguer era tot un referent per a Enrique Viedma a qui deia "el meu mestre". En certes ocasions li demanava opinió sobre les seues obres i inclús va posar en contacte al seu fill amb ell.

Plaça del Mercat de Tosca, 1704.

la Música Catalana”) i Alejandro Soler, ambdós deutors, com a gendre i col·laborador respectivament, de Lluís Domènech i Montaner¹⁰, mestre en l’Escola d’Arquitectura de Barcelona i de qui també rebria classes el seu homòleg Enrique Viedma.

Va haver-hi molta polèmica creada entorn del concurs, propiciada per la deliberació del jurat¹¹, al semblar el desconcert un vacil·lant i indecís, que no es va postular fins passats un parell d’anys i que va requerir il·lícitament d’opinions de tercers. El seu dictamen no va satisfer completament les expectatives de l’opinió pública i de la premsa en particular, per a la qual cosa, desestimant-se l’últim, penúltim i antepenúltim classificat, projectes que no eren susceptibles de ser modificats, es va comminar als tres primers projectes a un segona volta perquè foren incloses les modificacions oportunes en ells.

Als 150 dies transcorreguts per a presentar els seus projectes, es van concedir 60 dies addicionals per a introduir estes correccions pertinents dels tres primers classificats. Es van tornar a presentar tres propostes, però ja que els autors del primer premi no van dissenyar cap variació, davant del desgrat de part del jurat es va optar per fallar en 5 vots el mateix¹² resultant guanyador provisional encara que es va buscar l’opinió autoritzada de La Real Acadèmia de Belles Arts perquè es postulara sobre este i sobre el segon classificat.

Es podrà comprovar la sèrie d’irregularitats que es van cometre: dels sis projectes presentats, es va discriminar al 4t, 5t i 6t classificat, sense permetre-los presentar les modificacions requerides als primers en una segona torna; la citada prorroga del vere-

10 Ambdós van treballar en l’estudi de Domenech.

11 El jurat estava compost per: Tomás Jiménez Valdivieso, Rafael Alfaro, Federico Aymani, Luis Lorente, Vicente Pichó, Carlos Carbonell i Vicente Ávalos.

12 2 vots obtingué el segon classificat, i el tercer cap.

dicte en el concurs en una segona volta no estava arreplegada en les pròpies bases; així com fer partícip el pronunciament d’una tercera veu d’autoritat “La Real Acadèmia de Belles Arts” la qual evidenciava la incompetència del jurat. Davant del descontent generalitzat, les autoritats, l’1 de gener del 1911, cometen la malaptesa d’anul·lar el concurs, al que tant els premiats com el segon classificat es van oposar legalment al mateix presentant un recurs davant de l’Ajuntament i exigint el premi atorgat.¹³

Al final després del veredicte fallit, com que la 13a clàusula de les bases obligava triar projecte, el 17 de maig de 1913 es ratifica el primer premi en favor de Francisco Guàrdia Vidal i Alejandro Soler March, havent transcorregut quasi tres anys des de la celebració del concurs, comminant-los a presentar les modificacions sobre el projecte que van presentar al seu dia, i ultimades al novembre del mateix any.

El projecte va ser tan ambiciós que a pesar d’haver-hi més mercats en altres sectors de València, a este se li va voler dotar de major categoria denominant-lo “Central”, tal com l’havia anomenat el poble.

El 24 d’octubre de 1910, s’inicien les obres de derrocament de les zones limítrofs. En tal efemèride fa acte de presència el Rei Alfons XIII, qui a mode simbòlic prenent un martell de plata va colpejar la placa d’uns dels carrers, mentres la Reina Victòria Eugènia es mantenia expectant.

El 30 de desembre de 1915 per fi es col·loca simbòlicament la primera pedra del Mercat Central, començant les seues obres el 7 d’octubre de 1916¹⁴, amb el derrocament del xicotet cobert de Mercat¹⁵.

Els mateixos arquitectes del Mercat Central es van fer també càrrec de la direcció d’obres, però 4 anys després, condicionats per la incessant problemàtica en la consecució de les mateixes, el trastorn i sobrecost provocat per incessants desplaçaments de Barcelona a València i viceversa, van produir que en compensació demanaren un augment en el salari, també d’acord en la tarifa general d’arquitectes,

13 Els demandants van ser els que havien sigut guardonats com a primer i segon premi.

14 Es pot seguir la pista de la gestació del Mercat Central a través de la dotzena de periòdics de l’època publicats en la nostra ciutat. A pesar de contrastar estes dades, deixem constància que segons Eugenio Viedma les obres del Mercat comencen el 20 de maig de l’esmentat any.

15 El constructor a qui se li va adjudicar el projecte va ser Barenys i Compañia. Com a propietat de l’Ajuntament l’encarregat de controlar les obres i revisar els pagaments va anar a càrrec de Manuel Romaní.

sent desestimada per l’Ajuntament el 25 de febrer de 1919, el que provocaria la dimissió d’ambdós i la consegüent assignació de direcció d’obres el 20 d’abril, al jove arquitecte valencià de trenta anys: Enrique Viedma.

Viedma, a tan sols un mes d’acceptar el càrrec, veient-se impotent per les precàries qualitats dels materials proporcionats per la contracta, fet sumat a un defecte constructiu denunciat el 2 de juny de 1919 i l’imminent acomiadament de treballadors de la constructora per a retallar gastos, presentarà la seua dimissió, sent esta rebutjada ipso facto unànimement el 10 de juny, exculpan-li de tota responsabilitat respecte d’això.

Les obres prossegueixen de manera òptima, fins que del 31 de març de 1923 al 15 d’octubre del “24 es veuen paralitzades per falta de pressupost.

Una vegada repeses, a principis de gener de l’any 1925 es fa patent una sèrie de filtracions d’aigua, que traspua en els soterranis del Mercat, motiu pel qual s’opta per cobrir el sòl en 25 centímetres de formigó, fins a aconseguir el nivell on va arribar la inundació. S’evidencien altres problemes, al novembre de l’any 1926 es registra un desplaçament de la volta i de la cúpula provocat pel vent, presentant al gener del 27 una modificació d’esta última per Viedma i Romaní. Encara que anys més tard, el 29 de febrer de 1928¹⁶, serà novament revisada al aparéixer goteres en la mateixa.

Però el problema més apressant va ser saber com incloure desaigües eficaços a nivell de soterrani, elevat l’aigua sobre el mateix per mitjà de conductes subterranis o bombes de traga fins als albellons. Este fet va ser un error de previsió garrafal que van tindre els arquitectes autors, desproveint al mercat de evacuació d’aigües, fonamental per a la salubritat i la neteja del recinte.

La premsa escrita arreplegava la indignació de la vox populi, i “El Pueblo” resava així: **“Valencia ha levantado un soberbio edificio de coste superior a seis millones de pesetas y los técnicos se han olvidado del desagüe y ya terminado el edificio, el problema está en pie y solo puede resolverse a cambio de varios centenares de miles de duros”**¹⁷ Definitivament els enginyers Monfort i Ochando van resoldre el problema amb un desembosse de 191.000 ptes., i no la fredolina de 600.000 ptes. de la que s’estava parlant.

16 Diari “El Pueblo”. València: 29 de Febrer 1928.

17 Diari “El Pueblo”. València: 26 de Febrer 1927.

Quedant ultimades les obres del què s’anava a convertir en el mercat més bell i gran d’Europa i en visites a la seua imminent inauguració, en el periòdic “El Pueblo” del 8 de Març de 1927 es revelava que l’Alcalde de València, Marqués de Sotelo, juntament amb alguns periodistes van plantejar la bonica iniciativa –no duta a terme- de triar per a tal ocasió “La Reina dels Mercats Valencians” i organitzar assíduament l’anomenada “Fira dels Mercats”. Invitant a la famosa vedette francesa Mistinguette i al celebèrrim mestre Padilla per la seua arxiconeguda composició: “València”.

Aprofitant les festivitats nadalenques, el Mercat Central del 21 al 24 de desembre de 1927, es presta habilitar extraoficialment les instal·lacions de la polleria en el soterrani¹⁸ per a abastir així les ovíparas viandes nadalenques.

El dia 11 de gener de l’any nou es van subhastar els “llocs de fila” i “lloges” de susdit Mercat, partint de 10 pessetes a l’alça.

Encara que l’obertura del Mercat Central per a la venda al públic es produïa en plena època fallera, el 15 de març de l’esmentat any. L’anelhada inauguració oficial del Mercat va tindre lloc mesos abans per tot el gran, - el 23 de gener de 1928-, celebrant-se en ell un dinar benèfic sufragat per l’Ajuntament en presència de l’alcalde Marques de Sotelo, per a la qual cosa es van elaborar 38 paelles¹⁹, repartint-se 1400 tiquets de consumició entre els desfavorits, servint-los la ració senyoretas de les millors famílies valencianes²⁰. El menú incloïa un plat de paella, un altre de peix, postres i vi. El parament, plat, got i cullera, es regala als comensals, que també són agraciats pels fruiters en una tona dels productes de la terra a repartir en un acte de solidaritat. Amb tot i això, a més se’ls complimenta amb un assort-

18 Les peladores d’aus quedarien instal·lades en el soterrani a partir del dia 15 de març, primer dia laborable del Mercat.

19 Es serviren per a l’elaboració d’estes 32 paelles de 115 pollastres, 50 kg de marisc, 200kg d’arròs, 100kg de pèsols i 30 dotzenes de carxofes. (les quatre paelles addicionals van ser cortesia de Francisco Tormo amo de l’Hotel Palace. Per analogia direm que l’extinta Fàbrica de Fustes Franco Tormo, situada en el mateix carrer que porta el seu nom, va ser fundada el mateix any en què naixia E.Viedma, en 1889.

20 En el Seixanté Aniversari del Mercat Central celebrat el 28 de Febrer de 1988, commemorant la seua primera obertura, es van guisar 1500 racions de paella servides en el soterrani convertit en un menjador i com a colofó una mascletà.

Vista des del interior de les vidrieres del Mercat Central.

Interior de la cúpula del Mercat.

Vista exterior de les dos cúpules del Mercat Central: la principal i de la peixateria.

timent de mortadel·la, pastís de peix i dolços continguts en una capseta; i com a punta se'ls ofereix un cigarro puro cortesia de Tabacalera en mans del Capità General. I tot això amenitzat per la Banda Municipal.

L'aportació de Viedma en esta construcció resulta considerable, perquè com a director d'obres era el responsable del bon procedir en la seua execució i de les qualitats dels materials emprats en ella. Per la seua aguda exigència, diverses vegades va rebutjar partides o remeses de material al no complir les seues expectatives, i va ordenar taxativament arrancar i ser refets xapats de taulellets que eren de segona. L'arquitecte també cuidà que es reproduïren convenientment els colors de la nostra Senyera en les vidrieres.

Viedma que conferí de valenciania al conjunt arquitectònic, cuidant els detalls ceràmics, colors i qualitats, replantejà també el projecte original per a aprofitar majorment els soterranis; alliberà l'espai interior excloent del complex un voluminós fanal que es trobava en el projecte original; va modificar testeres i l'estructura de la cúpula major, l'alçària de la qual abasta els 30 metres, per a conferir-li millor resistència.

Els detalls ornamentals foren emanats de la seua pròpia concepció modernista, la seua tradició valen-

ciana en tallers, obradors i indústries artesanes i el seu bon gust: el ferro i la pedra de Bunyol, el ciment i el vidre de l'empresa "Maumegan", la ceràmica de la Fàbrica "La Ceramo" de Benicalap; el mosaic i rajola roja de "Bonet Trencó".

Apropant-se als 400 comerços, la superfície total del Mercat Central és de 8160 m², un dels majors d'Europa, dels quals 1400 m² pertanyen a pescateria. L'àrea de soterrani ocupa 7690 m², originàriament dedicada a la subhasta de peix i ara destinada com a aparcament.

El seu estil modernista comprén elements historicistes o eclèctics, encara que propis del sincretisme imperant de la València de principis de s.XX. L'altura de la Cúpula Central arriba als 30 metres d'alçària, coronades ambdós cúpules amb penells de forja: un au, coneguda popularment com La "Cotorra del Mercat" – que ha donat origen a diverses històries i de la que es servix com a anagrama la marca del mercat; i l'altra un peix espasa²¹. Els dos es divisen dalt de l'horitzó junt amb el anomenat Pardalot de Sant Joan, penell que sobrevola la cúpula de l'Església adjacent dels Sants Joans.

²¹ Apreciem com en els plànols originals la tipologia del peix espasa no estava especificada.

Per a distingir-se del cos central i principal del mercat, els dos edificis burocràtics adjacents es revisten amb rajola roja de cara vista.

Enrique Viedma. L'arquitectura de lo sublime²².

Nascut a València el 27 de gener de 1889, Enrique Viedma Vidal, fill del tinent coronel José Viedma Ruiz

Retrat d'Enrique Viedma Vidal.

–natural de Baeza- i de María Desamparados Vidal Fort, a molt primerenca edat va sentir predilecció per l'Arquitectura, sense haver-hi cap precedent familiar. La seua formació acadèmica té lloc en l'Escola d'Arquitectura de Barcelona²³, titulant-se el 29

²² Les obres arquitectòniques d'Enrique Viedma tendixen a l'ascendent, a l'elevació, al denominador comú d'uns acabaments carregats d'etèria monumentalitat, una arquitectura celeste que busca la bellesa de la senzillesa, un modernisme líric de puresa excelsa: les torres de la Finca Roja; el temple de la "La Unión y el Fénix"; la Iluerna o els casals de La Casa d'el Xavo; inclús les torres amb chapitell emprades en les seues vivendes unifamiliars, busquen la llum del transcendent qual ciprers flamígers.

²³ Entre els seus mestres de l'esmentada escola des-

Fills d'Enrique Viedma. Eugenio al braç de son pare.

d'abril de 1915, a l'edat de 26 anys, i ocupant el lloc d'Arquitecte del Cadastre en la Delegació d'Hisenda²⁴ tan sols dos anys després.²⁵

Després d'obtenir el títol d'arquitecte, i per encàrrec de Manuel Salvador²⁶, Viedma, recuperant i adaptant un dels seus projectes acadèmics, projecta el 29 d'octubre de 1915 la que serà la seua primera obra²⁷ de la Ciutat de València en l'Avinguda del Port, l'adaptació d'un dels seus projectes escolars: el desaparegut "Cine Benlliure" conegut com a "Cine Lí-

taquen: Lluís Domenech –màxima institució-, Augusto Font Carreres, Antonio Rovira Rabassa i Gabriel Borrell. ²⁴ Exercint el corresponent càrrec i abans de ser destinat a València, Viedma va tindre actuacions a Lugo, Castelló, Sevilla.

²⁵ Segon Real Decreto de 10 de septiembre de 1917. També serà Arquitecte Municipal de Foios.

²⁶ Este cognom ens el proporciona Eugenio Viedma.

²⁷ Ens consta una altra obra incipient a Catadau datada en 1914 "Centre Social Catòlic", a cavall entre la finalització dels seus estudis d'arquitectura a Barcelona i la seua arribada a la nostra ciutat amb clares influències de la rajola de Domènech i Muntaner i de Puig i Caladafalch. En este mateix any s'inicien les obres del Mercat de Colón.

Enrique Viedma i la seua dona Josefa Dutrús.

ric". L'interior del qual cobrava l'aparença d'una sala de teatre de grans dimensions amb un aforament per a 1000 espectadors. Exteriorment, la façada de 27 metres d'ample i 14 d'alçaria exhibia una profusa decoració a base d'elements florals i geomètrics. Inaugurada per Maximilià Thous en representacions valencianes, l'endemà obria les seues portes en la temporada de cine i varietés al preu de 0,35 i 0,70 cèntims l'entrada.

És la plètorà dels cines a València²⁸, i el mateix any en què es fa càrrec de la direcció d'obres del Mercat Central, construeix en el carrer Rojas Clemente el "Cine Modern".

Es prolífica la producció arquitectònica d'Enrique Viedma, construint un total registrat a l'Arxiu Històric de 142 obres per a la Ciutat de València de 1915 al 1955, nosaltres ens limitarem a citar unes quantes. Entre les seues obres primerenques realitzades per encàrrec figura la casa particular del Sr. Dutrús (1919) –ara derruït- en el carrer Llibertat, 42 (actual carrer de la Reina); un hotel concebut com a palauet rodejat de jardí, caracteritzat per la seua teulada amb armadura octogonal trencada de cinc draps sobre una pronunciada cornisa de finestres abuhardillades, encàrrec del seu futur sogre. Fou mentres freqüentava la supervisió de les obres de la vivenda quan va conèixer la filla d'este que es trobava a casa, Josefa Dutrús Ferrer, una jove de 16 anys de qui quedaria enamorat i en qui contrauria matrimoni en la Basílica de la Verge del Desamparats el 12 de febrer de 1920. Fruit del qual naixeran quatre fills: María Josefa, Enriqueta, Amparo, i Eugenio, el xicotet de la família i únic baró, qui va heretar també

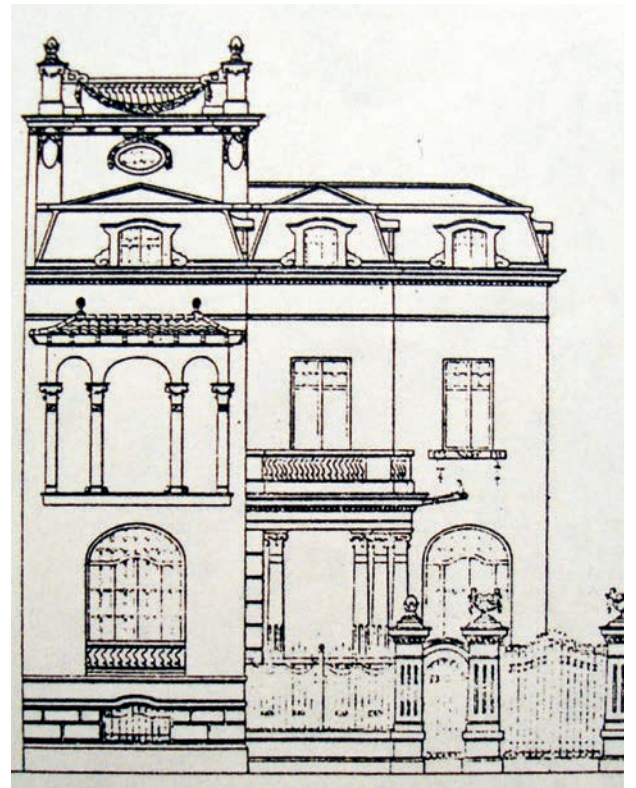
²⁸ El món de l'espectacle conquistava València, i poc després d'inaugurar-se el Teatre Benlliure obrirà les seues portes el Teatre Olímpia, el 10 de novembre de 1915.

Viedma (1er dret) junt als companys de l'Escola d'Arquitectura.

el gust per l'arquitectura²⁹, formant-se a Madrid i desenrotllant tal professió a Gandia.

Esta obra inaugura en els venidors anys vint, una sèrie de cases disseminades en la nostra ciutat, d'estil francès i un cert barroquisme. Entre ells destaquem: La casa per a Salvador Martínez al Camí de la Soledad (en tríglics estil "sezeccion") una altra en

Alçat de la Casa del Sr. Dutrús.

²⁹ Condicionats pare i fill per la distància de les seues respectives residències i ocupacions professionals, una de les coses que lamenta el seu últim descendent és no haver pogut parlar i aprendre més de son pare i de l'ofici que compartien. Este pater familias, no solia tractar res del seu treball davant de la seua família, mantenint-se summament discret amb la labor que desentellava.

Els xalets dels periodistes en la zona de Blasco Ibáñez que van ser derruïts a excepció d'un d'ells.

el carrer Sueca, per a Jacinto Zurriaga, en decoració floral modernista i “neorococó”; la casa Dasí (1922) en el número 11 del mateix carrer que el mencionat xaletet del Sr. Dutrús; un grup de cases per a Tomás Esplugues amb decoració afrancesada en l'Avinguda del Port.

S'enumeren d'esta mateixa època: la casa de Pascual Gurrea (1921) en el carrer Benlliure, 20; per a José Burriel (1923) a Bailén, 32; la de Vicente Barber (1925) en el carrer Jesús, així com altres construccions del carrer Sorní, 40 i 42 –hui en dia 38 i 40-, (1924 i 1925), i una altra edificació realitzada per a José Burriel (1926) en el carrer Comte de Salvatierra, 20, constituït de mirador format per arcuació de mig punt, i templet rematat per una cúpula que culmina la fatxada.

Destaquen pel seu estil i singularitat, situats en plena Avinguda Blasco Ibáñez³⁰ cantó amb Jaume Roig, els coneguts com a “Xalets dels Periodistes”³¹, denominats inicialment com a “Cooperativa Cases Barates de l'Associació de la Premsa”. Són modernes, senzilles i originals vivendes unifamiliars, edificades a l'empara de la llei de “cases barates”. Consten de dos plantes sobre parcel·les individuals d'uns 300 m2, amb mirador, graciós capitell i bells ràfols de teula, acabaments amb boles i pinacles gallonats de majòlica o ceràmica vidriada blava, i discretes pèrgoles d'entrada. Una d'elles destaca de la resta pel seu estil Art-Decó. Construint-se totes elles des de 1926 a 1934.

³⁰ Antigament el carrer es anomenava València al Mar.
³¹ Alguns dels seus cèlebres inquilins van ser Maximiliano Thous, Pepe Thous, Francisco Almela i Vives o el mestre López - Chávarri, entre altres..

En este mateix període, es succeïxen altres 33 vivendes per a l'esmentada Cooperativa Cases Barates (1926) al Camí Font de Sant Lluís, cantó Lleó XIII per a V. Serer; 29 Cases Barates en l'Avinguda del Port per a la cooperativa La Unió (1927); i 68 vivendes a Natzaret para A. López (1928).

Arribats a 1928, any de la finalització de les obres del Mercat Central, projecta junt amb José María Sagnier, la Caixa d'Estalvis de Previsió Social del Regne de València, anomenada popularment “Casa del Xavo”. Amb 54 metres d'envergadura i quasi 1000 m2 de superfície, situat en el carrer Marqués de Sotelo, la premsa deia de la finca: “...*sin disputa uno de los más hermosos de Valencia...*”; i d'Enrique Viedma que “*si no hubiera entre nosotros bien acreditada su pericia, bastaría la obra que nos ocupa*”³². Ressaltem l'acabament en la fatxada, compost per una torrassa columnada de tres nivells, flanquejat per dos casalicis, prenent com a referència els del Pont del Real.

En este emblemàtic edifici residirà durant un temps Enrique Viedma, i és ací on Josefa donarà a llum el seu fill Eugenio³³ en l'habitació de la planta segona que fa

³² Las Provincias. 10 de Juny de 1928. p.3.

³³ Amb una certa recurrència observem la confusió generalitzada al referir-se a Enrique Viedma com Eugenio Viedma (el seu fill). Ambdós arquitectes, tenen la mateixa primera sigla en nom seu - E. Viedma - pel que és susceptible d'equívocs. Ho advertim en nombroses fonts bibliogràfiques, així com fullets del propi Mercat Central. És més, en un corredor lateral del mateix mercat, hi ha una placa on s'al·ludix erròniament a “Eugenio” Viedma, i no correctament a “Enrique” com el seu autor.

Torretes, antics dipòsits d'aigua de la Finca Roja.

Remat i casalicis de “La Casa del Chavo”.

cantó, la més preciosista, disposada d'un balcó balustrat i tancat en els seus extrems per dos alfabeguers. Prosseguint en 1929, erigix l'edifici tècnicament portentós del Banc Espanyol de Crèdit en el carrer Pin-

tor Sorolla, 17; i l'any següent el de les Duanes del Port, sumptuós i historicista, d'orde jònic rematat amb frontó.

La Finca Roja, serà un dels seus projectes més ambiciosos i de major repercussió. Únic exemplar expressionista a València de l'anomenada Escola d'Amsterdam³⁴, la Finca Roja s'adsciu en l'encreuament de carrers Jesús, Maluquer, Albacete i Marvá. Este agregat de vivenda obrera premiat en concurs per la Caixa de Previsió Social del Regne de València, la construcció de la qual va tindre lloc entre 1930-32, es compon de 14 patis i 378 vivendes d'aproximadament 90 m2, que circumden un gran pati central comunitari. En les seues grans dimensions i estil personal, fatxada de rajola roja, torretes, detalls ceràmics, i persianes americanes de fusta, es va convertir en l'edifici més singular de la València dels trenta.

Prosseguint amb el seu periple, després del Edifici Cros (1931) i el de “La Unión y el Fénix Español” (1933) al carrer Marqués de Sotelo, en 1934 construí 15 vivendes en el carrer Buenos Aires per a Joaquín Martínez, 9 vivendes al carrer Picassent per a Mercedes Lloret.

En ple apogeu de la seua trajectòria professional, Viedma rep un encàrrec del govern alemany nacio-

³⁴ Pren les referències de les Hofe realitzades en la Viena de Dollfus i de l'Escola de Wendingen i les obres de Michel De Klerk, evidenciant l'interés de l'autor pels estils arquitectònics imperants a Europa.

Templete per al edifici de “La Unión y el Fénix Español”.

nalsocialista per a la realització d’una obra salomònica a instàncies de la indústria cinematogràfica germànica, la prestigiosa UFA³⁵, motiu pel qual viatja a Berlín, arreplegant la premsa alemanya tal notícia³⁶.

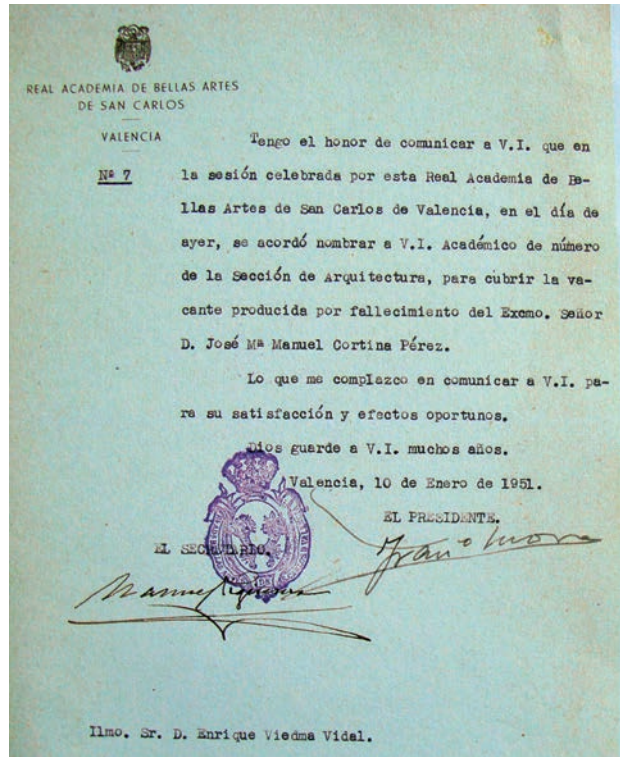
35 UFA: Universum Film AG. Segons pareix el govern alemany pretenia erigir una obra semblant als estudis hollywoodienses o, salvant distàncies, a la nostra “Ciutat de la Llum” a Alacant.

36 Personalment, m’haguera encantat haver tingut l’oportunitat de donar amb la font. Tot són conjectures sobre este magnífic i extraordinari fet, que revelem per primera vegada partint del record del seu propi fill, i que s’atrevim a incloure’l en aquest període i no en la

Esta dada reveladora, que haguera suposat una fita històrica en la seua trajectòria: la sonada internacionalització d’un arquitecte Valencià i potser una ulterior ampliació del seu contracte al servei del III Reich³⁷ en obres públiques, va quedar en paper mu-

República de Weimar. Este episodi era desconegut, mai s’havia fet referència alguna en ningú mitjà fins l’aparició d’aquest article. Bibliogràficament trobem a faltar la publicació d’un monogràfic sobre Viedma.

37 Recordem que en aquell moment el Führer confiava els seus megalomaniacs projectes, alguns de proporcions ciclòpies al seu Arquitecte Cap Albert Speer -condemnat a 20 anys de presó en els juís de Nurem-

Nomenament com Acadèmic de la Real Academia de BB.AA. de San Carles.

llat a l’arrancar la fatídica Guerra Civil i el posterior esclat de la II^a Guerra Mundial. Instal·lada històricament la República a València³⁸, Viedma, incondicional del treball que amava, per allò de que el treball dignifica l’home, i no sols a l’home sinó també a l’estómac, en bona lògica, no va refusar exercir la seua professió vinguera de qui provinguera continuant així el seu magisteri artístic i el seu llegat arquitectònic. Així, just en esta etapa, li va ser encomanat el “Garatge València” (1937) en el carrer Cirilo Amorós, per a la Direcció de Seguretat del Govern de la República, que plantejaria i executaria, motiu pel qual, a fi de la contesa bèlica i canvi de Govern, en l’estiu del “39”³⁹ li suposaria la privació de la seua llibertat i la suspensió de les seues funcions en el càrrec públic que exercia, quedant reclòs en la presó durant un parell de mesos, fet que aleshores empitjoraria la seua salut coronària.

berg, per la qual cosa podem deduir que tota decisió presa entorn d’esto projecte de la UFA podria haber segut supervisat per ell. Potser serà molt atrevit aventurar que Viedma i Speer van poder haver tingut algun tipus de conversació respecte d’això.

38 Enrique Viedma, és abans que res un professional que va elevar a mestria l’art del seu ofici, i no se li pot encasellar ideològicament de “roig o gris”, colors que únicament coneixia en la mescla del morter o en la rajola cara vista.

39 No s’ha pogut concretar la dada.

Va ser allí on va conèixer el pare Rufino García, sacerdot de la presó, qui li assistiria espiritualment i amb qui entaularia molt bona relació perpetuada en el temps. I és que la confessa religiositat o moral cristiana de Viedma es fa entreveure inclús en el discurs que va pronunciar el dia de la seua investidura com a acadèmic de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, “pregant a Déu” pels presents en el seu exordi, i anomenant en la seua noció “d’Art” la *Summa Teològica* de Tomás de Aquino per a qui era **“la recta razón de las cosas factibles”**, definició que prendria com pròpia en la seua professió.

Cap a 1946 projecta 14 vivendes en el carrer Joaquín Costa cantó Reina Doña Germana; altres 14 vivendes per a Productes Químics la Comercial emplaçades en l’Avinguda Ramón y Cajal cantó a carrer Picassent; edificis industrials per a l’empresa de Taulers Vilarraça en el carrer Jesús, 83 o Indústries la Yutera⁴⁰ de Foios⁴¹, i Lámparas Mariner.

Ja en 1947 dissenya el Col·legi del Pilar dels Germans Maristes, molt representatiu per quantes generacions han passat i continuen passant encara per les seues aules.

Prop del seu crepuscle professional construiria una successió de vivendes: 4 per a Juan Vilarraça en el carrer Albacete (1948); altres 23 per a J. Rausell Mercader del carrer Comte Altea (1949); i anys més tard 24 per als Germans Mariner Saurió en Lladró y Mallí 14, 16, y 18 (1954). Finalment en el carrer Cura Bau, 10 i 12, cantó amb el carrer Massarrochos, per encàrrec de Justo i Jaime Doménech realitzarà les que seran les seues últimes creacions.

Viedma, treballador fecund i infatigable, patia problemes cardíacs que es van traduir en tres infarts de miocardi. El primer d’ells a Benasal⁴², la seua residèn-

40 Com fet curiós, a principis de l’any 2000 en esta fàbrica del jute adquirida per un altre sector industrial, es van succeir fets paranormals registrats en els rotatius Levante i Las Províncias respectivament: “Tres guardas jurados se dan de baja tras observar un fantasma” i “Seis vigilantes de una fábrica de Foios dejan su trabajo porque aseguran haber visto un fantasma. Afirman que el secador se conecta sin estar enchufado a la red y las luces se encienden solas”.

41 Viedma va demandar a l’Ajuntament de Foios per no remunerar el seu treball i va guanyar el litigi, la indemnització del qual va optar per donar-la als pobletans del municipi més necessitats.

42 En 1940 Viedma començarà a estiuar en la casa de pedra que s’havia construït de 225 m2 crida “Serrades” a Benasal. En este municipi realitzarà el xalet de l’amo de “La Hispano de Fuente en Segures” i els “Pavellons València” diversos blocs d’apartaments.

Vista real de la Plaça del Mercat i del Mercat Central a vol de pardal.

cia d'estiu, cap a 1954; el posterior tres anys després, en la Gran Riada de València del 14 d'octubre de 1957, degut a l'espantós sobresalt que va suposar veure negat el soterrani de la finca de la seua propietat en el carrer Colón, i que anys més tard vendrien. Finalment el seu delicat cor no suportaria un tercer envit: El matí del dia 22 de desembre de 1959⁴³ a les 9:00 va sobrevindre fatídica, 12 hores després expirava en la seua pròpia casa rodejat dels seus. El seu fill Eugenio, que arribava de Lisboa, encara va poder intercanviar unes quantes paraules amb ell. Ambdós, pare i fill, confiats en que allò com en les vegades anteriors no passaria d'un esglai sense més transcendència, van xarrar afectuosament intercanviant

43 Ironies de la vida, en este mateix dia València és desperta joiosa al ser premiada amb el Gros de Loteria de Nadal.

opinions sobre la seua concepció de l'arquitectura. L'un una visió historicista antagònica a l'austeritat funcional de l'altre com a tendència que imperava en el moment⁴⁴; i també van parlar sobre exercici d'Eugenio a l'Escola d'Arquitectura que estava cursant. El seu enginy i gran capacitat de treball, amb una brillant trajectòria, va determinar que meritòriament fóra nomenat el 10 de Gener de 1951 Acadèmic de nombre en la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles. **"Su temperamento de artista que, reforzado por facultades muy relevantes de imaginación creadora, de sensibilidad exquisita, lo movieron a consagrarse como suprema aspiración de su delicado, de su fino**

44 Viedma, en la seua senectut serà enclavat dins del grup d'arquitectes "Heterodoxos Racionalistes", aquells continuadors que pretenien fer prevaldre el modernisme enfront dels corrents estranys.

Retrat de Viedma per Francisco Ros ("La Ceramo").

espíritu, a la nobilísima carrera y servicio del arte arquitectónico"⁴⁵.

Per a Enrique Viedma, i dit per ell mateix, la bellesa en l'arquitectura **"ha de hallarse fundamentalmente en la conveniencia del edificio con el fin a que se destina, guardando siempre unidad de plan y estilo, uniformidad y sencillez de proporciones y sobriedad de ornato, sin violencias, exageraciones o torpes combinaciones"**⁴⁶.

Alberto Peñín⁴⁷, Degà del Col·legi Provincial d'Arquitectes de València, recollint la iniciativa familiar,

45 Discurs de investidura com acadèmic, a carrec de Manuel Romaní.

46 El que escriu ha tingut l'oportunitat de llegir íntegra l'extensa i docta intervenció de Viedma per al nomenament d'acadèmic. Viedma presenta un assaig o lliçó doctrinal titulada: "esbós criticohistòric de l'arquitectura" del qual ressalt la memorable síntesi.

47 Alberto Peñín Ibáñez és un reconegut arquitecte Valencià, professor de la UPV. D'entre les seues moltes obres figura el Campus Universitari de Gandia o el "MUVIM". En els seus inicis, va treballar en equip junt amb un altre dels grans, Guillermo Stuyck Portillo, Arquitecte Cap de la secció de Projectes de Patrimoni de Diputació. Estos pares d'una saga d'arquitectes, idearien obra civil o rehabilitacions per a la Ciutat de València: La Plaça de Bous, La Biblioteca de l'Antic Hospital, Edifici de Diputació, Palau de la Generalitat, etc. i obres privades tals com el Complejo Residencial "Las Salinas" en la platja d'El Perellonet. En totes elles demostren originalitat, adequació a l'entorn, preocupació estètica-funcional, i una exquisida atenció en qualitats i acabats.

sol·licita a l'Ajuntament de València un carrer a nom d'Enrique Viedma en reconeixement a la seua carrera, els mèrits de la qual quedaven compendiats en un dossier adjunt⁴⁸ que va preparar ex profeso.

El 20 de novembre de 1998 l'Ajuntament de València, davant de tal petició i altres que se li sumaren, acorda dedicar-li un carrer que passaria a estar situat en l'Avinguda Balears, junt amb el número 35é del carrer Eduardo Boscá.

El dia de la inauguració de la via pública el 25 de novembre del 2000, Eugenio Viedma -continuador del seu ofici- va emetre l'opinió sobre el seu propi pare, com a ofrena al seu tribut: **"...destacó sobre todo por su gran humanidad, fue una persona humilde sin ninguna presunción, incapaz de molestar a nadie, nunca le oímos criticar a ningún compañero, tenía un carácter abierto, socarrón como buen Valenciano y gracioso como hijo de padre andaluz. Era una persona muy culta, amante de todas las Bellas Artes y sobre todo muy educado, exquisitamente educado, lo que se dice todo un caballero."** Per a Eugenio: **"toda su vida fue una demostración de sacrificio, amor propio, constancia, entrega y dedicación a su querida Valencia"**, tal com ja pronunciara modestament l'il·lustre arquitecte en l'acte del seu nomenament com a acadèmic, elucubrant quins haurien sigut els pressupostos pels quals es van decantar per al seu ingrés, argüint: **"Mi constante trabajo en el ejercicio de mi profesión es seguramente lo que más os ha llamado la atención"**.

Encara que la seua memòria haja caigut en l'oblit, ens queda la seua pètria empremta que continua desafiant el temps en els seus admirables projectes arquitectònics de la nostra Ciutat. Ningú por dubtar que li estem en deute, mereixedor d'un major reconeixement pòstum⁴⁹. Tal com es feia eco un periòdic

48 Dossier emmagatzemat als arxius del Col·legi Provincial d'Arquitectes de València. Agraïm a Alberto Peñín que ens parlara de la seua existència. A la petició del C.O.A.C.V s'adherien institucions y els seus representants: La Real Academia de Belles Arts de Sant Carles; Daniel Benito Goerlich, Conservador de Patrimoni Cultural de la Universitat de València; Juan Luis Corbín Ferrer, director del Arxiu Metropolita del Arquebispat de Valencia.; Arturo Martínez Boquera, Secretario del Colegi Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana; y Juan Manuel Bonet, director del IVAM.

49 Al contrari, un generós Eugenio Viedma, fill d'aquell com s'ha dit, el dia de la inauguració del carrer amb el nom de son pare, com a portaveu de la família va expressar: "Estamos muy satisfechos de que Valencia haya sabido corresponder a un hijo ilustre". Agraït,

de l'època: “*El Sr. Viedma Vidal es un artista en toda la extensión de la palabra. Díganlo mejor que nuestras líneas los innumerables edificios que ha construido. En esta Atenas del Mediterráneo en la que el arte es algo ingénito (...) justo es decir que D. Enrique Viedma ocupa un puesto de honor.*”⁵⁰

AGRAÏMENTS

Eugenio Viedma Dutrús; Alberto Peñín Ibáñez; Col·legi Oficial d’Arquitectes de la Comunitat Valenciana; Col·legi Territorial d’Arquitectes de la Comunitat Valenciana.

BIBLIOGRAFIA

BENITO Goerlich, Daniel: *La Arquitectura del Eclecticismo en Valencia, vertientes de la arquitectura valenciana entre 1875 y 1925*. Ayto. de Valencia, 1983. (pp.398 – 400).

GARÍN Ortiz de Taranco, Felipe María: *Catálogo Monumental de la Ciudad de Valencia*. Edita Caja de Ahorros de Valencia, 1983. (p, 74).

LLORENS Silvestre, Felipe: *Historia del Mercado Central de Valencia según Prensa y Publicaciones*. Asociación de Vendedores Mercado Central de Valencia, 1999.

PEÑÍN Ibañez, Alberto: *Valencia, 1874-1959. Arquitectura y Arquitectos*. Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Valencia, 1978. (p, 126).

SIMÓ, Trinidad: *Valencia, Centro Histórico*. Guía Urbana y de Arquitectura. Instituto Alfonso el Magnànimo. Diputación Provincial de Valencia, 1983. (p. 278-280).

SERRA, desfilis, Amadeo: *Eclecticismo Tardío y Art Déco en la Ciudad de Valencia (1926-36)*. Colegio de Arquitectos de Valencia, 1996.

conclou l’acte inaugural en estos termes: “Hoy por fin toda la familia ve cumplido su deseo, que una calle de Valencia lleve el nombre de Enrique Viedma para que perdure junto con sus obras en la mente de todos los valencianos”.

50 “La Ilustración”. Madrid: Noviembre, 1926.

Assaborint un dia de mercat...

Per Mónica Ramírez
Periodista

Parlar del Mercat Central és parlar de part de la Història de València. Hui farem un recorregut per este espai tan emblemàtic i visitat, per a comprendre perquè València seria diferent si no tinguérem esta joia urbana. Sense cap dubte, és un dels millors espais per a conèixer en directe “la vida” de la ciutat.

Són les 7.40 d'un dimarts fred i humit en la ciutat de València. Acabe d'aparcar i em dirigisc a l'entrada principal del Mercat Central. Allí m'espera el meu company, disposats els dos a emprendre una aventura que intente reflectir la vida d'este edifici tan peculiar i tot el que transmet.

Sent moltíssima curiositat per saber moltes coses sobre els seus veraders protagonistes. Ells ens van a donar mil idees per a entrar en un món de sensacions i celebrar així el centenari d'un lloc de trobades i de busques.

La primera cosa que pense és la gran activitat que es respira en este moment. Pareix increïble que quan la ciutat està inclús despertant, ja en este submón que és el Mercat Central, es cree un clima totalment diferent del que es respira abans de creuar la porta: tràfec de caixes, palets, gènere perfectament expo-

sat, murmuris, inclús gent comprant. Tot comença a adquirir vida. El Mercat Central és sens dubte, un lloc de trobada i comunicació, un espai d'intercanvi, però no sols de mercaderies, sinó fonamentalment humà.

Hem quedat en la barra del Central Bar de Ricard Camarena, amb Virgina Hernández Cabo de la parada, “Frutas Virgina”. Ens assentem en la barra i decidim prendre un café abans de redescobrir este món de sensacions. Un món que pel tipus de vida que porte poc puc disfrutar, i em vénen al cap records de la meua infància quan acompanyava ma mare a comprar els dissabtes al matí, i assaboria a la vesprada eixes boletes de coco que tant m'agradaven. La meua iaia Pura que de jove tenia una parada de fruites en el mercat sempre em contava que el Mercat Central era un lloc on la vida batejava més de pressa que en un altre punt de la ciutat. . “Allí, -em deia- sempre podràs trobar productes frescos a molt bon preu i sobretot productes autòctons, de la terra, que són els que oferixen garantia de qualitat” “Ara, -inclús afirmava quan vivia sola- ens volen enganyar amb els supermercats. La teua compra en el

mercat, igual que ta mare.....els productes arriben directament dels agricultors, ramaders i pescadors als comerciants, i damunt està pràcticament en el centre de la ciutat i dóna un gust comprar i admirar les para- des tan ben presentades” i quanta raó tenia.....

Arriba Virgina, molt amable i agraïda per realitzar l’entrevista tan prompte ja que en breu començaran a arribar els clients. Ella segueix la tradició familiar: sa mare abans de casar-se ja tenia la parada. Primer amb verdures i després amb fruites, va ampliar la pa- rada i va comprar el cantó, i recorda la seua infància en el Mercat: “Mon pare treballava en càrrega i des- càrrega d’abastiments i ma mare en la parada. Com era habitual en eixa època, la unitat familiar era més àmplia que la d’ara i amb nosaltres vivien normalment les iaies. Així que la meua iaia ens portava a la parada perquè ma mare ens donara pit. Nosaltres ja majors, veníem a ajudar en la parada a ma mare, i ara de fet el meu fill continua, i a tots ens agrada molt este treball. Ho portem en la sang”.

“És dur, però t’aporta molta satisfacció. Jo m’alce pràcticament tots els dies a les tres del matí per a anar a comprar el gènere al Puig o a Mercavalencia. A tot

“Ací trobes la frescor del camp a la tau- la, el tracte personalitzat al client, l’excel- lent relació qualitat preu i l’admissió de qualsevol tipus de clientela”

t’acostumes, i a mi m’encanta vindre ací a treballar: veure este espai amb esta arquitectura tan bonica, tot tan ben organitzat. A mi m’encanta olorar tot, entrar en este món de sensacions: l’edifici, la neteja, l’ambient, l’impuls de fer activitats”. Ens parla pre- cisament del dia 13 de novembre de 2009, quan un grup de sis cantants camuflats com a compradors

i comerciants va interpretar en el Mercat Central de València diversos fragments de «La Traviata» de Giuseppe Verdi. Esta activitat va crear un espectacle inusual en el recinte atraient l’expectació dels assis- tents. Una acció que va ser promoguda pel Palau dels Arts Reina Sofía, i duta a terme per l’empresa agr!, per a acostar l’oferta lírica del Palau a la socie- tat valenciana. “Va ser increïble -assenyala-, no ho oblidarem mai”.

Acompanyem a Virgina a la parada, ja hi ha gent major esperant a comprar. Ella ens comenta que ve molta clientela fixa de tota la vida, que inclús “ja li comprava a ma mare, però els dissabtes ve més gent jove”. Tota eixa gent que per falta de temps i per la incorporació de la dona a la vida laboral esperen al cap de setmana per a fer la compra. “Sí, -afirma- la gent que li agrada la varietat i la qualitat, ve al Mercat i ací troben tot. Abans la unitat familiar era cinc o sis persones i es comprava de forma diferent, ara potser compren menys quantitat i més varietat. De totes ma- neres segons el gremi, hi ha èpoques millors per a uns que per a altres. Per exemple per a nosaltres l’època d’estiu i ara la de nadal són forts”.

Parlem dels avantatges de comprar en el Mercat Central. “No hi ha competència en el producte ni en el tracte amb els supermercats o grans superfícies”, afirma Virgina. “Ací trobes la frescor del camp a la taula, el tracte personalitzat al client, l’excel- lent relació qualitat preu i l’admissió de qualsevol tipus de

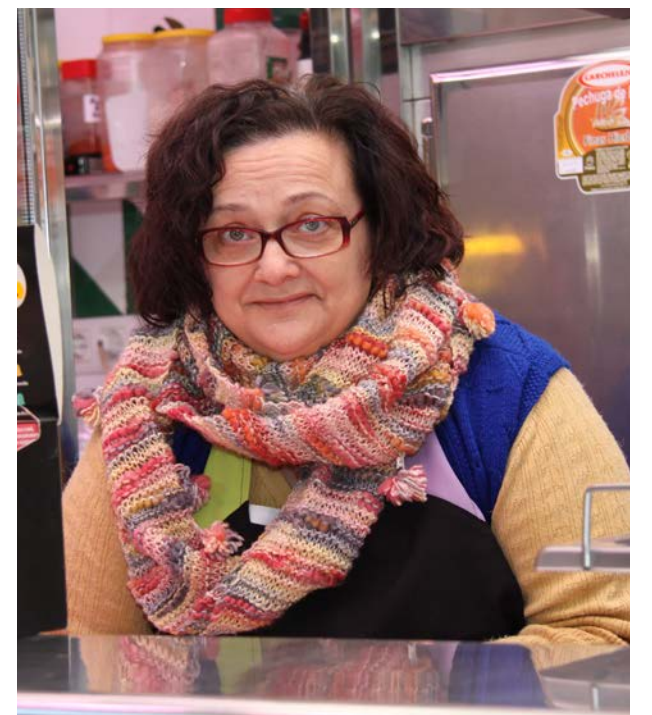
clientela: la gent més humil té una gran varietat per a omplir el rebost i la clientela més elitista també troba el que busca”

Agraïts per este estoneta del seu temps, ens des- pedim de Virgina i seguim amb la nostra ruta d’en- trevistes. I mentres ens dirigim per estos corredors plens de color i admirant la policromia de les fruites i verdures, pensé, que gran és el Mercat Central. Pur bullici ple de sabor.

Sense cap dubte, ací pots trobar de tot, des de frui- ta i verdures fresques, fins a vins anyencs, format- ges, peix, carns i marisc a preus raonables. En el Mercat Central es ven tot tipus d’aliments tant per a consum domèstic com per a abastir a importants restaurants de València. La compra en este lloc està carregada de gran encant per la bellesa de la seua arquitectura i la tradició i història del Mercat. Quin lloc tan increïble.

Passem per la plaça central i ens parem. Ja està col·locat el Betlem amb les seues figures nadalen- ques. Un Betlem molt peculiar perquè és l’únic bet- lem monumental de València de forma circular amb 6 metres de diàmetre. El contemplem. Més d’un cen- tenar de figures escenifiquen el naixement de Jesús, destacant sobretot les escenificacions de la anuncia- ció de Maria i el mercat típic d’època.

Continuem la nostra ruta. Hem quedat amb Amparo Más Fornes, de la parada de “Aves Fornes”, una co- merciant que porta treballant en el mercat 32 anys. Filla de venedora, va començar a treballar en la pa- rada amb sa mare, una altra veterana que va estar

atenent a la seua clientela 50 anys. Comença parlant-nos del seu dia a dia. S'alça a les cinc del matí, i a les sis ja està en la seua parada esperant els seus proveïdors, que inclús tenen les seues granges i exposa tot el producte fresc. Li preguntem si la gent ve prompte a comprar.

"Hi ha de tot, però inclús hi ha gent que ve a comprar abans d'anar a treballar. Ací la gent troba la varietat, frescor i qualitat que no hi ha fora del mercat i eixe tracte personal de tu a tu que tant agrada al client. Jo tinc molta clientela fixa però també molta gent jove que ve a comprar, inclús li donem receptes i li aconsellem com cuinar i guisar el producte. A mi em crida molt l'atenció la gent jove bohèmia intel·lectual que ve, que pregunten, que es deixen aconsellar i que han decidit que la seua alimentació siga així. Això és boníssim per a nosaltres i senyal que la gent jove busca més la qualitat que la comoditat de baixar a un supermercat al costat de casa. Evidentment el dia més fort és el dissabte, però abans també passava igual no et cre-

"L'encant és vindre a comprar ací, però està clar que les noves tecnologies faciliten a la gent, i sobretot a la dona que actualment treballa, que puga comprar el producte fresc i directe a casa"

gues: com es cobrava a la setmana i no mensualment, seguia sent el dissabte el dia de més compra i de més bullici en el Mercat". Una altra cosa que ens recalca Amparo és que també hi ha moltes comandes per telèfon inclús per internet.

De fet, el Mercat Central és el major centre d'Europa dedicat a l'especialitat de productes frescos, és el

primer Mercat del món que ha afrontat el repte de la informatització de les vendes i distribució a domicili, des del dia 2 d'octubre de 1996.

"Per a mi, comenta, l'encant és vindre a comprar ací, però està clar que les noves tecnologies faciliten a la gent, i sobretot a la dona que actualment treballa, que puga comprar el producte fresc i directe a casa. Però eixe tracte amb el client de tu a tu és especial, i no sols això, els clients també parlen entre ells de tot, somriu, ací es parla de tot, de la crisi, del futbol, de la Pantoja, ...tot es mescla,...y això és part del seu encant. És com un xicotet poble. Ara evidentment la gent va més a la seua, però abans les dones parlaven molt entre elles,.....encara recorde una anècdota que durant mesos va ser molt comentada. Abans no havia vigilants de seguretat i encara em recorde un dia de nit de nadal amb tots els titots exposats que una senyora va triar un titot, i dos files arrere un senyor trau un ganivet i va dir " eixe titot és meu". Tots ens vam quedar petrificats, així que vaig despenjar el titot i se'l vaig donar, el senyor m'ho va pagar i se'n va anar".

Respecte a la capacitat de consum en un temps que ha sigut més complicat per a moltes famílies, Amparo afirma: "Les vendes han abaixat un poc però la gent és més exigent i més selecta. Al no haver-hi tantes famílies nombroses canvia la forma de demanar, es demana menys quantitat però per exemple ara en nadal jo tinc moltes encàrrecs personalitzats, farciments amb anous o amb els productes que ells trien, i ací està el tracte personalitzat que li donem al client que fora d'ací no ho troba".

Definim el Mercat com una mini ciutat, Amparo somriu i ens comenta: "Ací l'ambient és molt bo, hi ha molta unió a nivell de venedor. És com un poble on ens coneixem tots, encara que amb uns tingues mes relació que amb altres". El Mercat Central sense cap dubte, és un dels millors llocs per a conèixer en directe "la vida" de la ciutat. Este espai agrupa a quasi 400 xicotets comerciants, i mobilitza en l'activitat diària a 1.500 persones, fixa't si en este espai cabem gent" i es riu.

Ja són quasi les nou. Ens despedim d'Amparo i marxem per estos laberints tan ben estructurats. Acabem en la volta central disposats a seguir amb la nostra comesa. Això sí, no sense abans comprar-nos un suc de fruita natural que pots trobar en els llocs de fruites i verdures i que estan boníssims. Alce la vista i allí està la cotorra, i li dic al meu company, "dos dones i un pato mercat", ens riem els dos i parlem de la cotorra del Mercat.

La Cotorra del Mercat és la penell més popular de tota la ciutat. Una cotorra amb postura espavilada

situada en la part alta del Mercat, i que contempla la bulliciosa vida que transcorre al seu voltant. A més, li encantava dialogar amb el "Pardal de Sant Joan", una escultura d'un pardal negre amb una gran bola en les seues potes, que punxat en el paral·lamps actua de penell en l'Església dels Sants Joans, i que estan quasi davant una de l'altra.

Vaig llegir en un blog fa un parell d'anys esta llegenda que deia que en èpoques de pobresa, els llauradors de Castella, baixaven fins a la pròspera València per a trobar més fortuna que en els seus pobles. A vegades es portaven en el viatge als seus fills xicotets, esperant col·locar-los com a aprenents o criats en alguna casa rica, bé per a ajudar econòmicament la família o per desfer-se d'una boca a què alimentar. El pare se'l portava a la bulliciosa plaça del Mercat Central i el situava davant a l'església dels Sants Joans i li ensenyava al gran pardal negre que hi ha en la seua torre principal. -Mira, veus eixe pardal?. Veus el que porta en el bec?. És una bola d'or massís!. Tu mira-la fixament, mentres m'ocupe dels meus assumptes i compre en el Mercat, és important que no et distragues i no et mogues d'ací, perquè dins de molt poquet deixarà caure la bola... i qui l'agafe podrà quedar-se amb ella, serà molt ric i no passarà mai més fam...

I el xic es quedava atordit mirant, esperant que el pardal soltara la bola com el seu pare li havia ordenat. En eixe moment de sorpresa del xaval, el pare aprofitava per a escapar-se entre la multitud de la gent, confiant en que algun comerciant o un ric burges, es fera càrrec del xic. I quan passaven les hores i el xic veia que no arribava son pare i la bola no queia, li venia la desesperació i es posava a plorar, corrent d'un costat a un altre cridant a son pare.

-;Altre a qui han enganyat!., deien els dependents del Mercat Central des dels seus mostradors, endevinant el que ocorria. I veient la pena i tristesa del

xiquet al veure que havia sigut abandonat, algun comerciant generós ho prenia sota la seua protecció i se'l portava a viure amb la seua família donant-li empara, recer, menjar i un llit on dormir, adoptant-lo com un fill més.

Esta és la història del “Pardal de Sant Joan”, que va narrar el famós escriptor valencià Vicente Blasco Ibáñez en la seua novel·la “Arròs i Tartana”.

I continuem contemplant l'estructura. Segons moltes guies turístiques, este Mercat és un dels més importants d'Espanya i l'inclouen en les visites de la ciutat. No deixa de ser curiós al referir-se a una ciutat com la nostra repleta de tresors artístics, culturals i turístics. Però per descomptat és visita obligada, no sols pel que transmet, eixes olors, els sabors, els murmuris de la gent, sinó perquè estem dins d'un edifici espectacular.

El Mercat Central combina a la perfecció el metall, les cúpules, el vidre i les columnes. La planta de l'edifici s'adapta a la forma de la parcel·la que ocupa, de més de 8000 metres quadrats, resolent-se les seues cobertes per mitjà d'innovadores cúpules i diferents sostrades inclinades. Les cúpules, de ferro, vidre i ceràmica (la central arriba als 30 metres) i les penells que les coronen: la de la cotorra i la del peix, s'integren a una panoràmica paisatgística de torras i campanars eminentment valencians.

És el fruit del progrés d'una època, d'un moment en què València estava en ple auge al cap del comerç i que va saber combinar a la perfecció este edifici amb l'artesania valenciana. L'estructura de ferro i

acer laminat s'unix amb la pedra de Bunyol i Alcalá de Xivert, i amb la ceràmica fabricada en l'antiga Ceramo de Benicalap. Sens dubte, la combinació ideal de tot l'autòcton: el camp i els seus fruits, el seu mar i els seus peixos i la seua artesania. Tot el millor de la “terreta”, és un espai emblemàtic. El ferro, la rajola, el marbre, taulellets i mosaics van ser els materials emprats en la construcció del Mercat Central, considerat com un dels més bells d'Europa i màxim exponent per a conèixer la idiosincràsia del valencià.

I a mi personalment el que més em crida l'atenció són eixos 800 metres quadrats de vidrieres emplomades que van tardar dos anys a restaurar-se. Són increïbles.

“Té un àngel este mercat” em diu una espontània que s'acosta quan ens veu llibreta i càmera en mà. Es tracta de Carmen Sánchez, em conta que està a punt de complir 86 anys i que des que té memòria baixa al mercat a comprar. Baixeta i prima, vestida enterament de negre, Carmen –mare de tres fills, iaia, inclús besiaia, recorda que va nàixer un 9 d'octubre. “Jo és que sóc molt valenciana- ens diu-, per això compre aci”. Ens fa riure.

“Jo sempre anime els meus fills i als meus néts a què compren en el Mercat Central. Fer la compra té el seu encant per la bellesa de la seua arquitectura, la tradició i la història del Mercat. Ma mare ens contava que abans d'este Mercat hi havia un Mercat exterior amb tendals blancs i la seua colorista mercaderia exposada al públic i que havia tanta gent que per això es decidisc fer un nou”. I Carmen té raó, amb el canvi de segle

es va fer evident la necessitat d'una instal·lació de major capacitat.

Ella ens conta com venia a comprar de jove. “En el mercat et senties la reina del món. Anava totes les setmanes, amb la cistella buida. Tornava de forma diferent de com havia arribat: carregada amb fruites, verdures i peix. M'agradava perquè era un univers de colors. Jo era molt parladora i vindre al Mercat m'encantava....eixies de la monotonia i avançaves entre les venedores, saludant-les pel seu nom, mentres intercanviaves un comentari o un somriure. Em parava enfront d'una cistella de tomaques o de melons. Els tafanejava, toquejava les formes generoses, els sospesava. En eixa època el Mercat es va convertir en un punt de trobada. Tots els dissabtes, molt de matí, eixiem de casa i ens deixàvem contagiar pel color de les seues parets. Tot el món parlava de tot i de res, en una seqüència feta d'exclamacions, d'interrogants, de murmuris junt amb l'oïda. S'utilitzaven expressions com «No et pots ni imaginar», «Saps el que diuen? Jo no ho crec, però m'ho han contat». Acumulaven xafarderies, que eren la crònica dels coneguts de sempre, la constatació que l'existència seguia, a pesar de l'adversitat”.

De sobte, Carmen com si fera un “flashback” a l'inici de la seua conversació amb nosaltres, ens diu “ah i una altra cosa.....sabeu el que diu la llegenda? que va ser construït a costa d'un cavaller per a soterrar a la seua esposa. Una dona que el va abandonar fugint amb un mariner i a la que va trobar anys després venent peix en el mercat”. Li somriem i li preguntem que ara

cada quant ve al Mercat a comprar. Ella ens diu que viu en l'Avinguda de l'Oest i que fins que el seu cos aguanté vindrà. “i el dia que estic malalta o me fan mal les cames eixa setmana crida per telèfon la meua filla i m'ho porten a casa. És que a més, continua dient, el tracte que tens amb les venedores és tan especial, i coneixen tant els teus gustos que saben si t'agraden els plàtans madurs o no, si vols la cua del lluç eixa setmana o no. Inclús quan vaig caure i vaig estar dos setmanes sense poder moure'm, em van cridar dos venedores per telèfon per a veure si em trobava bé”.

Ens haguera encantat estar més estona amb Carmen, però encara tenim entrevistes que fer, així que ens dirigim a la nostra següent comesa. Ja se'ns ha fet un poc tard. Continuem caminant per eixa policromia de colors i olors. I ho corroborarem. A estes hores al Mercat Central s'acudix complint un ritu ciutadà, tradicional, quan arriben els dies nadalencs i les parades competixen en ornamentació: l'horta mostra tota la riquesa i varietat de les seues collites especialment col·locada en cistelles de vimen, espart o canem; sense oblidar tota la varietat de fruites seques, embotits, formatges, aus, carns, llegums que com el “porrat” (cigrons en salmorra unes hores, que després es torren i reben un bany d'algeps i sal) se sol·liciten en estes dates, quan cal comprar l'arreglo”(conjunt d'ingredients) per a “l'olla de Nadal “. I ací estem amb M^a del Carmen González Llorca que regenta la parada, “Cárnicas María Llorca, i que ens atén amb un somriure d'orella a orella darrere d'un

“Gran part de l’èxit d’un bon menjar depén dels productes utilitzats per a la seua elaboració. Perquè el gran secret de la gastronomia és la frescor dels aliments”

mostrador envidrat on s’exposa una varietat de carns molt amplia. Una altra llegendària del Mercat que es mou com a peix en l’aigua. “Bons mestres i una capacitat de treball brutal”. Eixes són les seues claus, ens comenta. Sa mare va començar amb 15 anys, tres germanes treballant en la parada inclús un nebot. Disposen a més d’una sala de espediment. Com ella ens explica “l’èxit recau en la qualitat del producte. Nosaltres portem a la taula el producte directament de la ramaderia, controlem la cadena del fred i oferim al client un producte de qualitat amb varietat de preus, tenen on triar....a més és que ja disfrutem inclús de l’amistat de diversos clients fixos; això és meravellós. Véns a treballar contenta, sabem la seua vida, les seues històries, ens demanen receptes.....nosaltres treballem la carn com el client vol”.

“Gran part de l’èxit d’un bon menjar depén dels productes utilitzats per a la seua elaboració. Perquè el gran secret de la gastronomia és la frescor dels aliments, en el comerç actual no és fàcil d’aconseguir ja que en molts casos les llargues cadenes de distribució impedeixen que els productes arriben en perfecte estat a les gòndoles dels supermercats, conservant totes les seues qualitats i nutrients”.

Respecte als seus companys veïns, ella ens corrobora el que ja ens han dit anteriorment “el Mercat és com una família però al gran, amb els seus fregaments

de tant en tant però si que hi ha un esperit de camaraderia forta, jo sempre ho compare amb un poble. És eixe vincle que t’unix i no saps bé perquè....Y eixe vincle també es transmet al client.....ací la gent ve i li entra l’alimentació per les olors i sabors, els parles, trenques el gel i entren a comprar. Els ajudes a decidir, els aconselles el millor, aprens a saber el que necessiten i se’l fas fàcil. No hi ha fredor, una altra cosa que també passa en els mercats del sud és que el caràcter mediterrani és així”.

“Per a mi els mercats són la millor opció per a comprar. Ja deixant al marge la meua condició de venedor: jo he vist molts mercats a Espanya i la distribució per zones, la neteja, l’entorn, la seua grandesa....per a mi és el més gran i més net d’Espanya...yo et dic que el centre de València estaria mort sense el Mercat Central. Tenim una joia”.

Cada vegada entenc millor el perquè hi ha mercats a Espanya com La Boquería, a Barcelona, el mercat de Santiago o el Mercat Central de València, són visites obligades quan visites estes ciutats. Per estos edificis de gran història passen milers de turistes que entren per a veure per dins la vida dels mercats, fan fotos, es passegen, pregunten als comerciants. És la millor manera de conèixer la idiosincràsia d’una ciutat. Però ací ve el problema per a alguns venedors: entren i no compren res.

Li preguntem pels turistes, ella somriu i ens comenta: “vénen molts, jo els tinc calats, a mi personalment no em molesta contestar-los si pregunten alguna cosa o simplement quan miren, observen o fan alguna foto.

És normal que vinguen. El nostre Mercat és tan atractiu per la seua arquitectura, els seus productes, la seua bellesa...que si jo fóra d’Alemanya o Japó també vindria a visitar-lo per descomptat. Sé que hi ha polèmica amb este tema perquè sobretot als pescaters, o en les parades de fruites i verdures alguns toquen el gènere per curiositat, però bo, molts altres no. Això ja depén de l’educació de la gent”.

Els mercats d’algunes ciutats poden convertir-se en un destí més que visitar. Els seus colors, olors i les sensacions que ofereixen a l’espectador fan d’ells llocs tan atractius per a una visita com qualsevol altre monument. A més, les seues parets poden arribar a contar la història de la ciutat en què es troben gràcies a què han sigut, tradicionalment, els llocs de reunió dels habitants on tot el món estava i on es deixava veure.

“Açò, continua, molesta de vegades als clients habituals com als venedors. Per a ells, tants turistes entorpiren el treball i la compra de les persones que van allí diàriament. Per això volen reduir l’entrada dels grups, i el nombre de turistes que entren.” Jo li comente “Personalment ho veig molt difícil. Restringir els grups? cobrar una espècie de cànon als organitzadors dels tours? mirar si un porta una càmera o no? veure si és xinés, alemany o rus?. Potser la solució radique a treballar bis a bis amb les empreses que treballen en la ciutat i realitzen rutes gastronòmiques o visites guiades amb el Mercat Central. No ho sé” María també veu que este tema té difícil solució.

D’una banda els comerciants es queixen, hi ha molta gent però poca caixa, i això és el que volen evitar, i d’altra banda València s’està convertint en un destí turístic important. Em recorde d’un article que vaig llegir fa ja uns tres anys sobre el mercat de Huelva: en la comissió mixta del mercat, tant l’Ajuntament de la ciutat com l’associació de detallistes volien convertir-lo en un magnífic aparador per al comerç i el turisme. Potenciar eixes qualitats per a portar dia a dia per bandera la qualitat i enorme varietat de la seua gastronomia, una de les seues grans senyals d’identitat. I és que els mercats d’abastiments són llocs magnífics per a conèixer els hàbits alimentaris i la cultura gastronòmica dels destins que visitem. En esta nova era, en la qual el més important és transmetre experiències, els mercats són llocs perfectes per a estimular els cinc sentits i donar

a conèixer valors autèntics i singulars de cada destí. Són molts els mercats en altres països que constitueixen recursos turístics de primer orde: el Markthalle de Stuttgart, el Mercat de Sant Lorenzo de Florència, el Mercat Central de Budapest o el Mercat flotant de Bangkok, són exemples magnífics de com els turistes ens acostem a compartir amb els veïns un moment tan trivial però tan important com és el de fer la compra. Espanya és el destí gastronòmic per excel·lència a Europa i València ofereix la millor varietat qualitat i frescor.

Ens despedim de Maria. Eixim al carrer per a fer unes fotos als llocs exteriors que venen utensilis per a cuinar el producte a l'estil valencià: les paelles i les cassoles de fang.

El sol il·lumina l'edifici com si es tractara d'una catedral del comerç. Observe eixa armadura de coberta de ferro que em recorda a l'estació del nord i al Mercat de Colom. La ubicació del Mercat és preciosa. Està situat entre la plaça del Mercat, al costat de la Llotja de la Seda i la plaça de la ciutat de Bruges. El carrer vell de la Palla separa el Mercat Central de l'Església dels Sants Joans. En el costat oposat, el Mercat Central dona als bonics carrers Palafox, plaça En Gall i carrer de les Carabasses.

L'espectacularitat del Mercat Central no trenca l'estètica de la plaça on destaquen la Llotja i els Sants Joans. És indubtablement, l'edifici més representatiu de València de principis del segle XX. Un temps en què València era gran, la ciutat avançava en el progrés i se sentia orgullosa del potencial agrícola de la seua horta.

Fins al segle XX va ser sempre un conjunt de parades que havien de ser col·locades i desmuntades diàriament, acusant una falta d'higiene i de capacitat. Amb el canvi de segle, no obstant això, es va fer evident la necessitat d'una instal·lació de major capacitat. 19 milions de les antigues pessetes es van destinar a esta obra i en eixa època, imaginar-vos la importància que tindria esta obra i l'auge comercial del que disfrutava la nostra ciutat.

Un reflex del modernisme i el progrés, sense cap dubte. Són d'eixos edificis que sempre seran bonics i no passen de moda. De fet el Mercat Central de la ciutat de València és una construcció d'estil modernista que es va començar a construir l'any 1914 per Francesc Guàrdia i Vial i Alexandre Soler i March, ambdós formats en l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i havent treballat en l'equip de col·laboradors de Domènech i Montaner, arquitecte que es va caracteritzar per un estil propi dins de les línies del modernisme. Un Mercat que es construïsc amb una distribució de l'interior racional i perfecta, de manera que les parades se situen al llarg d'una sèrie de carrers rectilinis travessades per dos amples vies. En un principi es va concebre per a 959 parades, formades en la zona general per botigues altes tancades per a carnisseria, cansaladeria, ultramarins i quinella; botigues baixes per a venda de creïlles i llegums. A principis de segle XX, en nombrosos barris de València, funcionaven ja mercats de relativa importància com els de la Congregació, Mossén Sorell, Pilar, Serrans, Plaça de Sant Francesc, Russafa, Jeru-

salem, Sant Sebastià i Colom, però el costum tradicional imposava una visita periòdica al Mercat Nou; i la política municipal va accentuar el seu caràcter prioritari al construir el Mercat —mai millor anomenat— Central. La Corporació va voler distribuir les funcions ciutadanes segons un esquema triangular: la Plaça de la Mare de Déu com a centre religiós; la Plaça d'Emilio Castelar (hui de l'Ajuntament) com enclavament per als assumptes civicoadministratius i financers; i la plaça del Mercat per al desenvolupament mercantil. Este es va aconseguir durant dècades i inclús en alguns carrers annexes es percep l'aroma d'eixa època.

El Mercat és l'expressió més genuïna de la seua cultura i de la seua pluralitat cultural, ètnica i lingüística. El central sedueix completament per la seua antiguitat, el seu colorit, els seus olors, els seus sorolls i la seua gent. A més d'un passeig imprescindible per l'univers culinari, esta excursió és un verdader plaer per als que agraden conèixer la cultura i els costums locals. Està replet d'al·lusions decoratives als productes de l'horta i els jardins de València. La seua estructura, formada per columnes de ferro, que recorden a la Torre Eiffel, taulellet i vidrieres, el convertix en atractiu arquitectònic que no cal deixar de visitar. Per a finalitzar la nostra ruta d'entrevistes, ens dirigim cap a la zona del peixos i mariscos. Ens endinsem en la part octogonal..... allí un altre món de sensacions, un lloc més fred que demostra la frescor dels mariscos i peixos sobre un llit de gel i joliveria. És un món a part. Com si et submergires en un mar, en el nostre mar que tanta varietat i tanta riquesa té. Eixa olor de platja, a Mediterrani, a frescor, i allí esta Vicente Fernández, de la parada "Pescados y Mariscos Amparo Puerto", disposat a compartir una estona amb nosaltres.

Es nota a primera vista que està orgullós de treballar en este mercat, també de tradició familiar en el lloc, ens parla del frescor del producte que ven. "El Mercat Central és el major mercat de productes frescos d'Europa, a més de destacar per la rica i variada oferta alimentària". No és només és l'ambient que ací es respira, sinó que molts dels productes estan fets amb el cor. El mercat rep i distribueix tot. El mercat és llum, color, so, olor, moviment, sentiment.... com un immens ser viu que consumeix productes i persones, elles van i vénen i el mercat roman".

Li preguntem per l'impacte que causa en els visitants que no tenen estos mercats en els seus països. "Jo crec que senten admiració, la veritat. Quan un vullga conèixer a un poble, trobarà en el seu mercat un mapa

"El Mercat Central és el major mercat de productes frescos d'Europa, a més de destacar per la rica i variada oferta alimentària"

humà, fet amb rostres, productes, sentiments, veus, sorolls, sabors i olors. En el contingut sobreix alegria, colors, aromes, sabors... molta vida i molt Mediterrani, en definitiva. És un lloc on s'unix la compra tradicional, i cada vegada més nombrosos turistes que freqüenten este espai. Jo personalment tinc comandes d'altres ciutats d'Espanya. De fet, ara amb l'AVE ve inclús gent de Madrid a comprar el peix i marisc i se'l porten de volta a casa. El producte que oferim com la gamba de Dénia, les tellines, l'anguila o la clòtxina de

platja no hi ha en altres llocs, per això vénen a comprar-ho ací. Inclús s'estan plantejant fer enviaments a altres països, però ara resulta car exportar el producte des de les botigues per al consum privat. Estic segur que al final es podrà gestionar”.

“A més del producte, continua dient, no hi ha dubte que un dels llocs amb més encant i ambient de tota València és el Mercat Central. En este lloc es pot veure millor que en cap altres els costums i les tradicions valencianes. Per si no fóra poc, des del 2004, la Rehabilitació Integral del Mercat que va estar dirigit per Horacio Fernández del Castillo va suposar una restauració completa de l'edifici; i una posada al dia de la funció comercial com a Mercat i de les seues instal·lacions. El lloc actualment està molt ben preparat i compta amb tots els servicis necessaris”.

“Eixe murmuri dels seus “carrers” dona vida al nostre xicotet món que reflectix el caràcter valencià. Ací en el Mercat Central compartixen rutines el pescater, el fruiter, el carnisser, el dels confitats i la resta de la confraria culinària. Junt amb les parades de tota la vida, acostumats a presumir del millor gènere, ja s'alcen aparadors de les últimes tendències gastronòmiques en forma de “gastrobars”, com el de Ricard Camarena. Ací tenim cabuda per a tot el món que ofereix qualitat”. I això és cert. En este àgora de la gastronomia valenciana que compta amb tantes parades en què destaquen les fruites i hortalisses fresques, amb la taronja, la tomaca i el fesol com a protagonistes; les carns; els formatges; els peixos o mariscos, les espècies; les fruites seques i un llarg etcètera, si la teua intenció no és comprar però vols tastar la qualitat del producte, pots fer una parada en Central Bar, el bar tradicional del Mercat Central, que ara està en

mans del xef Ricard Camarena, on ofereixen tapes, racions i entrepans amb el millor que les parades ofereixen cada dia. Tant per a fer la compra com per a disfrutar d'un matí gastronòmic, el Mercat Central és un lloc especial.

El Mercat és la casa de tots, visitants i oriünds. Lloc de trobada i de busca. Entrada al cor del poble, finestra dels seus sentiments més íntims. Si estàs de visita a València o eres amant de la gastronomia, disfrutes amb els productes frescos, el seu color, el seu sabor, i valors la riquesa, la varietat i la qualitat en la cuina, el Mercat Central de València és un paradís que no et pots perdre. Un gegantí rebost d'arquitectura modernista, que conté tots els productes frescos de l'horta i tot el sabor i olor del Mediterrani en el seu interior.

Ens despedim de Vicente. Ha sigut una jornada excepcional. Ja hem acabat les entrevistes però ara toca canviar de rol, vull sentir-me client. Així que àvida per no perdre'm detall i -ho reconec-, se'm fa aigua la boca, ho recorrem lentament. Ens perdem pels seus carrers, sentim el murmuri de les veus de la gent que parla i riu; percebem les olors de la carbassa torrada, de les taronges, de l'api i les carxofes; dels forns, de les herbes i espècies, a les que és tan donada la cuina valenciana; espècies que ja es rebien a València provinents d'Orient a través de la ruta que passava per Venècia i Nàpols en el segle XV; i que Joanot Martorell va exaltar en “Tirant lo Blanch”.

Preguntem en cada parada pel nom d'algun producte desconegut i la millor manera de guisar-ho. A vegades la resposta és amable però concisa, altres, de tan saborosa i tendra es convertirà en una xicoteta o gran història.....

EL MERCAT CENTRAL DE VALÈNCIA: UNA CATEDRAL DEL SEGLE XX

“Hi ha res més bell que la llum que, encara no tenint color en si mateixa, no obstant açò fa aparèixer els colors de totes les coses il·luminant-les?”

Hug de Sant Víctor

Eruditio didascalica, XII

per Alejandro Lagarda

Membre de l'ADEF i Guia de Turisme

L'impuls de València a inicis del segle XX va tenir els seus millors aparadors arquitectònics en alguns dels emblemes turístics de la ciutat, associats a l'arquitectura modernista: l'Estació del nord, el Palau de comunicacions (Correus) i el Mercat Central. Tres eixos, precisament, de la modernitat: el transport, la comunicació i el comerç en un espai nou i adaptat. La imponent obra del nostre mercat és emblema d'un poder burgés arrogant i provincià –disseccionat per Vicente Blasco Ibáñez– que va alçar el seu temple just

davant de la major icona del segle d'or valencià: La Llotja dels mercaders.

El Mercat Central deixa a la vista de manera orgullosa els seus components i estructures, no oculta ni s'avergonyeix dels seus reblons o bigues. L'inici del segle XX, apassionat pel poder industrial com a sinònim de progrés, mostra, precisament, els avanços de la tècnica. No difumina com ha sigut possible, ni emmascara els seus defectes amb decoracions o paranyes com el barroc. I eixa ha sigut una de les gran-

deses del mercat que, amb la seua planta irregular, posseeix una harmonia i un caràcter unitari que el converteixen en una de les obres més completes, i

en ple ús, de la ciutat de València en aquell període de transició a tots els nivells. Les similituds amb una catedral o temple comencen des de la pròpia ubicació del mercat: temps arrere hi va haver un convent, el Convent de les magdalenes que, després de la desamortització, va ser demolit per a la construcció del xicotet mercat que va servir de preludi a l'actual. Però València, sempre desitjosa de mostrar les virtuts de la seua maltractada horta, necessitava d'un espai molt més ampli per al desenvolupament de la vida mercantil. D'altra banda, el Mercat Central supera, i amb gran diferència, la grandària de la catedral de la nostra ciutat: més de 8000 metres quadrats replets de centenars de botigues a manera de capelles en les quals els venedors han substituït en el seu paper intercessor als sants d'antany. La presència d'una cúpula que il·lumina l'espai central del mercat, punt de trobada i de rumor, remiteix irremeiablement a la gran quantitat de temples i esglésies que, especialment des del segle XVI, van emprar cúpules de gran grandària. No és d'estranyar que l'arquitectura religiosa inspire, tamisada per un nou llenguatge, les funcions de la vida moderna. Tenim, per exemple, les estructures dels bancs del

segle XIX i inicis del XX: columnes, ordres gegants, vidrieres, llum... els recursos per a adorar al Déu judeocristià van passar a ser utilitzats per a adorar

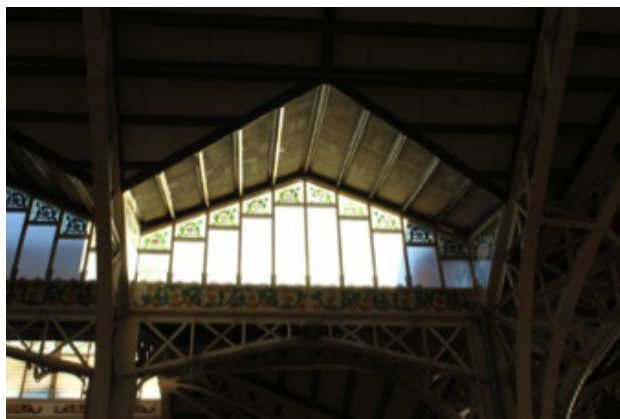
i engrandir al nou déu que encara ens controla i ens oprimeix: els diners.

La presència de la llum no atén, al meu judici, a simples motius pràctics d'il·luminació necessària per al desenvolupament de la pràctica comercial. La llum ha sigut sempre, i no per casualitat, metàfora de l'alé diví. El millor exemple en la Història de l'Art ho suposen les catedrals gòtiques i la influència exercida des de Saint-Denis i els textos del Pseudo-Donís cap a tota Europa. Murs substituïts pel cristall. Contraforts i pinacles es multipliquen perquè tot, en el seu interior, siga lluminós i clar. Fins i tot a València, on ha sigut costum substituir la vidriera de tradició francesa per l'alabastre, el misteri que exerceix la llum en temples com sant Joan de l'Hospital segueix deixant impressionant al visitant. En definitiva, la llum és una metàfora de la virtut i del bé que venç al mal representat en les tenebres. El sol com a divinitat per a totes les religions. I València és, precisament, una ciutat que es pega i trau el cap a la llum tot el que pot. I en el seu nou temple havia de ser un element definitiu, recolzat, a més, pels encertats jocs cromàtics que el ferro i les aplicacions ceràmiques ofereixen als visitants i compradors.

D'altra banda, molts dels elements estructurals que observem en el mercat ens recorden als temples cristians. Tots els passadissos apareixen coberts amb una estructura d'arcs diafragmàtics, les mateixes que es van utilitzar en les esglésies medievals en el mal anomenat model d'"esglésies de reconquesta". Eixes estructures ens remetent immediatament als hangars congregacionals, al model de les esglésies paleocristianes que van tenir el seu inici arquitectònic en les basíliques romanes. En aquest cas, la congregació dels fidels del mercat substitueix el lloar a Déu i la penitència, a l'opulència de les cistelles, la indiscreció i les càmeres fotogràfiques davant el

desplegament de colors i a la varietat d'un lloc que, sabent-se adaptar al segle XXI, no ha perdut la seua essència com a mercat. A més, per tot el perímetre, les finestres recorren la part més elevada de l'estructura igual que el claristori de les catedrals medievals. En aquest cas, les vidrieres de colors que reproduïen les figures sagrades se substitueixen pels elements vegetals i, per descomptat, l'escut de València i la real senyera. No en va, i igual que en la Llotja, la decisió i l'impuls per a la construcció del mercat partia de la ciutat, les seues necessitats i el seu consistori. És fonamental deixar clar que el Mercat Central és de la ciutat i és per a la ciutat. I sempre és un element pretensions de, davant els mals moments, el poder ens recorde que és tot allò que la ciutat va fer per nosaltres. Doncs, en molts casos, les grans construccions no es fan només pel benestar del ciutadà, també per a major benefici de la imatge de qui les va encarregar. El mateix que succeïa amb les catedrals, en què noms i escuts de nobles, bisbes i patrons donen bon compte del seu interès per aconseguir la gràcia de Déu, però també de ser recordats per les seues obres i el seu poder.

Esment a banda mereix la pescateria. Igual que molts temples que posseeixen un aula capítular o una capella com a espai funerari per a grans personatges (capella dels condestables de Castella a

Burgos, la capella real a Granada) el Mercat Central de València posseeix la seua pròpia capella real en l'espai per a vendre el peix. Tan importants han sigut les bondats del mar en la nostra taula, que el peix

posseeix un espai diferenciat i clar que fuig del totum revolutum de botigues de la part principal. Tal com un turista pugliese em va comentar una vegada amb certa solemnitat: “veramente, siete figli di Nettuno”. És a dir, que els valencians som fills de Neptú. Una societat que, paradoxalment, ha viscut molt de temps d’esquena al mar encara que mai ha negat els seus privilegis. Com un dels sants titulars del nostre especial temple gastronòmic, el peix posseeix una part immensa que, sense exagerar, sol ser un dels llocs preferits d’aquells que visiten València. I com en tants altres temples (Pedro Mato en la catedral d’Astorga o el Giraldo en la de Sevilla), el mercat apareix coronat per una figura, quasi un emblema: la cotorra. Com sempre es diu, fa al·lusió al so mundà del mercat, de la persona que compra i xafardeja, amb la familiaritat que atorga un lloc que es manté viu. La cotorra apareix més elevada del seu equivalent religiós en la pròpia plaça, l’àguila o “pardalot” de sant Joan de l’església veïna. L’àguila, que representa a l’evangelista ens resulta llunyana, abstracta i amb tota la càrrega teològica que s’eleva de la paraula revelada. La cotorra, més vulgar, no ha perdut el seu sentit últim i orgullós, de ser centre del mercat, punt de mira d’una modernitat amant de la re-

lativitat, esperit desenfadat com el dels valencians, moltes vegades més preocupats per l’hedonisme immediat propiciat per les bondats de la terra i del mar, de l’aparença i del color, que de qualsevol misteri. No és d’estranyar, tenint en compte que en la nostra plaça del mercat, fins i tot els baixos de l’església servien per a comerciar.

Fotos cedidas por: Manuel González Tormo

“La Cotorra del Mercat”

per Rafael Contreras Juezas **203**
Il·lustrador i Doctor en Belles Arts

Vicente Blasco Ibáñez escrivia que el Mercat Central era un intens parloteig, i quasi com a representació emblemàtica d'eixe ambient de veus encreuades i amalgamades, s'erigix en la part alta de l'edifici, “la cotorra del mercat”. S'endevina en això un cert aire pejoratiu i més encara si a qui es referix és a les dones, que són els que en nombre més gran han freqüentat tradicionalment el mercat.

Una cèlebre llegenda de la ciutat de València, la del “Pardal de Sant Joan”, apareix relatada en la novel·la “Arroz i tartana” de Blasco Ibáñez. Gira entorn d'una de les tres penells més identificatives de la ciutat, la que s'erigix sobre l'Església dels Sants Joans, com a representació del poder de l'Església. En contraposició, les altres dos, situades en l'àmbit del Mercat Central, reforcen el poder dels comerciants. Una sobre l'àrea del peix, amb forma de peix espasa i una altra en la zona de les verdures, la més cèlebre, denominada “La cotorra del mercat”. És fàcil reconèixer en esta figura un símil del popular, difós en to de xafarderia, “fent rogle”, sobretot en l'àmbit del mercat on es troben els diferents tipus de la ciutat a l'hora de

comprar i compartir les novetats del barri i de la pròpia ciutat. Les hemeroteques arpleguen curioses notícies sobre aquell 1946 en el que l'Assemblea General de les Nacions Unides va vetar sense fissures l'entrada d'Espanya en l'ONU, al condemnar sense cap vot en contra el règim vigent al nostre país. Espanya vivia de portes per a dins i l'entreteniment popular salvaguardava l'alegria d'un poble que es divertia amb els bous, el futbol i la revista. Entreteniment, en estat pur. La València d'aquell any no era aliena a la tònica dominant en la resta del país. Aquella València de 1946, any en què segons els diaris, Marcelino Olaechea era nomenat nou Arquebisbe de València, la Fira de Mostres aconseguia atraure a quasi un milió de persones, s'inaugurava el Museu de Belles Arts Sant Pius V

i un paorós incendi destruïa un terç de les localitats de la plaça de bous. El mateix any en què el Llevant U.D ascendia a Segona Divisió i s'estrenava en els cines “Los últimos de Filipinas”. Eixe any en què un 20 d'abril també es va estrenar en el Teatre Serrano, una revista musical que aconseguiria més de 1.500 representacions amb un èxit sense precedents entre València i Barcelona ; “La cotorra del mercat” amb llibret de Paco Barchino i música del mestre Leopoldo Magenti.

La revista era un gènere musical emmarcada dins del que es va donar a anomenar el “teatre frívol”. Va aparéixer en 1864 i va deixar un ampli repertori d'obres en què van col·laborar i van participar compositors, llibretistes, cantants, ballarins i actors que van aconseguir reconeixement fora i dins del medi. Bàsicament, la revista musical s'estructura com un espectacle que combina música, ball i breus escenes teatrals fonamentalment d'estil humorístic. Un pas més enllà del vodevil o la comèdia musical, de la que és hereua, la revista incorpora un to eròtic i de doble intenció que la distingix. Tot això en el context d'una trama sense pretensions dramàtiques. Com déiem al principi, l'entreteniment en estat pur.

“La cotorra del mercat”, de Barchino y Magenti, és un clar exponent d'eixe gènere. Les dobles lectures i els senyals a l'espectador, molts d'estil eròtic, van tindre que torejar amb la censura existent en l'època. Una de les qüestions per les quals esta revista va ser qüestionada, era la inclusió del “bugui-bugui”, un ritme que en aquell moment es considerava escandalós i inclús indecorós.

Estrenada en el teatre Serrano, es va representar també en el Teatre Russafa i l'Apolo, aconseguint més de mil representacions. La premsa de l'època donava compte de la popularitat i l'èxit aconseguits. Així es posa de manifest en esta crònica de Les Províncies, en juliol de 1947: “La singular longevidad de esta popular revista valenciana, fue festejada anoche en que alcanzaba el grado milenario, ofreciéndose juntas la cotorra y su cría, programación que se acogió con alborozo por el público que llenaba la sala y que mostró su complacencia con el aplauso ininterrumpido en el curso de la representación”. ELS AUTORS

EL LLIBRET:

Francisco Barchino va ser un prolífic llibretista d'este tipus d'obres. Quasi tota la seua producció es va estrenar a la Comunitat Valenciana. Els continguts que centraven la seua temàtica prenen la seua inspiració

en els tipus i costums valencians. Va escriure “La cotorra del mercat” en valencià i va ser sens dubte, el títol que li va donar major prestigi, encara que va ser autor de moltes altres peces com per exemple “A la luna de Valencia”, “Tot a perra”, “La caragolada de Ximo” o “Del Micalet al Tibidabo o Un viatge de a xavo”.

LA MÚSICA:

Leopoldo Magenti va ser un xiquet precoç que a primerenca edat ja havia compost “La muntanyeta de Alberic”, una obra completa, per a banda, prenent com a inspiració, la terra que li va veure nàixer un 25 d'agost de 1894. El seu virtuosisme com a pianista li va portar a participar des dels 21 anys en grans gires per Europa, interpretant a Chopin i a Albéniz o acompanyant solistes com Cassadó Costa o Segovia. Havia estudiat amb Joaquín Turina a Madrid, Juan Cortés a València i Joaquín Nin, a París.

La seua prometedora carrera com a concertista de piano es va veure truncada a causa d'una lesió en la monyica dreta. En conseqüència, va centrar tota la seua carrera en la composició i també en la crònica musical, faceta esta que va desenvol·llar com a col·laborador en el Diario de Valencia, durant el període comprés entre els anys 1916 i 1919 i en la redacció del rotatiu La Voz Valenciana, fins a 1931. La seua primera obra lírica, “El amor está en peligro”, es va estrenar en 1924, a la que van seguir “El ruiseñor de la huerta”, “La labradora” y “La Barbiana”, que es van convertir en grans èxits de sarsuela. Després de viure a Madrid a partir de 1931 i fins al final de la Guerra Civil, va tornar a València amb la seua família on va compaginar la composició amb la docència. Va arribar a ser Catedràtic de piano del Conservatori de la ciutat, fins a 1964. Així

mateix, va formar una companyia lírica amb què va recórrer diferents capitals espanyoles, en successives gires.

Va ser l'any 1946, quan Magenti va compondre "La Cotorra del Mercat", que dins del gènere de revista musical, tan popular en aquell temps, es va convertir en un clamorós èxit, a la que va seguir, en el mateix format, "La cría de la Cotorra". La resta de la seua carrera es va centrar en la música simfònica amb obres tan destacades com la suite "Estampas Mediterráneas" i en la composició d'himnes que van aconseguir gran popularitat a València, com "Himno de la Coronación de Nuestra Señora del Puig", el dedicat al Primer Marqués del Túria, o el molt cèlebre "Himno al Artista Fallero" Cal destacar com a curiositat, l'única banda sonora que va compondre en 1940 per a la pel·lícula "La última falla". Va morir a València, en 1969.

"La cotorra del mercar" va comptar també amb un popular cartell en format horitzontal, obra de Rafael Raga, que en aquell moment assumia l'autoria de la cartellística de cine i espectacles més destacats a València. L'obra presenta l'estil característic d'este dibuixant, amb l'inevitable primer pla de l'artista en tons ataronjats i resolts amb plans de aerògraf i aiguada.

Les nostres Falleres Majors i Presidents visiten el Mercat Central de València

Per la Comissió

Fotos de Manuel Martin

La nostra Falla s'ha caracteritzat, d'uns anys a esta part, per fer molt bons llibrets, s'ha cuidat molt la seua fisonomia, les imatges, l'acabat, però on més

hem fet insistència des de sempre ha sigut en el seu contingut, sempre hem volgut oferir un poc més que veure un simple llibret en què amb les explicacions

dels monuments i els actes fallers a celebrar tinguérem prou. A estos llibrets, o diríem millor “Llibres Fallers” perquè així es poden considerar, sempre els hem dotat d’un enfocament cultural per a d’esta manera poder mostrar i ressaltar part de la nostra història, la nostra cultura i les nostres tradicions. Ens vam posar mà a l’obra per a triar el tema que seria la base principal del nostre “Llibre Faller”. Van

sorgir moltes idees, encara que cap d’elles ens omplia, necessitàvem omplir les nostres inquietuds, ja que per a realitzar un bon treball has d’estar convençut i il·lusionat en el projecte que emprendreàs. Després de molt batallar per fi vam trobar el tema perfecte, parlariem d’eixe gran referent en la vida de l’habitant de la nostra volguda ciutat, el nostre Mercat Central. També anomenat de vegades “rebot de

tots els valencians” o “catedral dels sentits”, un edifici modernista emblemàtic el qual abasteix a milers de ciutadans en les seues compres diàries, i que en este any 2015 celebra el centenari de la col·locació de la primera pedra per a la construcció de l’actual edifici. I ens vam posar en marxa per a començar a donar forma al “Llibre Faller” 2015. El primer era posar-se en

contacte amb les persones que havien de desenrotllar tot el treball d’investigació i redacció del tema triat. Una vegada més la resposta va ser l’esperada, tots els col·laboradors es posaven a la nostra disposició. El primer pas era fer saber a la direcció del Mercat Central les nostres intencions, tot van ser facilitats per part d’ells. Volem fer públic el nostre agraïment

a la Sra. Carmen Naranjo, Cap del Departament de Relacions Externes, així com a D. Luis Roberto Domenech, Gerent del Mercat Central, pel tracte i l'ajuda rebuda per part d'ells per a la confecció d'este monogràfic dedicat al Mercat Central. La maquinària ja estava en marxa i els treballs distribuïts, la història, l'arquitectura, el recorregut, la cultu-

ra, l'actualitat i fins i tot el món faller, reflectit en eixa Falla de la Plaça del Mercat Central, donarien contingut a la part cultural del nostre "Llibre Faller" 2015. Però també volíem immortalitzar eixe món de color que desprén el Mercat Central, i de que millor forma que fotografiant l'interior d'este bell edifici tenint com a protagonistes les nostres Falleres Majors i

Presidents. El passat dissabte 22 de novembre vam realitzar una sessió fotogràfica per tot l'interior del Mercat amb el fotògraf Manuel Martín, prèviament vam visitar a D. Luis Roberto, gerent del Mercat Central, el qual ens va agrair la visita i ens va desitjar una bonica estada en el Mercat, així com un feliç regnat. Una vegada reunits amb Manuel, el nostre fotògraf,

ens vam encaminar a fer el recorregut fotogràfic per l'interior del Mercat. Són les 12,30 del matí del dissabte, pugem l'escalinata de la porta principal que dona accés al Mercat, l'interior està a sobreixir de clients fent les seues compres diàries i avançant-se a efectuar els seus encàrrecs per a les festes nadal·lenques.

L'expectació al passejar per dins del Mercat és màxima ja que vestim els nostres trages típics valencians, ens endinsem a recórrer els corredors per a arribar fins al punt central del Mercat, les parades exhibint tots els seus productes perfectament ordenats i plenes de clients que no oculten el seu somriure, i fan els seus comentaris al veure'ns transitar pels corredors.

Una vegada arribem al punt central del Mercat davall eixa espectacular cúpula de ferro, vidre i ceràmica, Manuel instal·la els seus trípodes i les seues càmeres per a poder donar començament la sessió fotogràfica. Tots els clients, visitants i persones que deambulen per esta zona del Mercat, ràpidament s'acosten a l'observar el bullici que es forma al co-

mençar les càmeres a disparar els seus flaixos, ells mateixos aprofiten per a fer fotografies al ritme que marca nostre fotògraf. Continuem la sessió fotogràfica en diferents parades, els sucus i fruites ens oferix una visió de color i sabor que resulta molt vistosa. Les fruites i verdures són un altre dels racons que donen un bonic resultat

en esta visió que volem donar del nostre Mercat. De tant en tant ens interrompen per a preguntar-nos que Falla pertanyem, o perquè estem fent fotografies vestits amb eixos trages, ens pregunten uns estrangers, gràcies a què ens acompanya Maite i els pot explicar el motiu. Acabem fent-nos fotografies amb diferents grups.

En el nostre recorregut arribem al pavelló del peix, parades que oferixen tots els productes frescos del nostre mar, gamba, cigala, crustacis, peix de qualsevol classe, una infinitat de colors i olors en un escenari únic. Els comerciants ens cedixen fins a les seues pròpies parades per a poder-nos fotografiar, com per exemple la parada de records típics de la nostra ciutat, venda de figuretes i altres productes que els visitants es poden portar a les seues ciutats d'origen. Amablement ens deixa entrar en ella i foto-

grafiar-nos en el seu interior. La sessió va finalitzant, només ens queda plasmar les instantànies en la porta principal del Mercat Central, encara que no s'ho creen, tenim persones seguint-nos des de fa una hora que va començar el recorregut, allà a on anem ens següen fent-nos fotos i disfrutant del moment. Nosaltres sí que hem disfrutat d'allò més durant tot el recorregut, en una hora i mitja ens hem cregut models o actors posant per a qualsevol revista o pe-

riòdic, per estos carrers de l'interior del Mercat han transitat esportistes, actors i famosos de tota índole que atrets per la màgia d'este recinte venien a visitar-lo i a fer les seues compres. Per què no podíem somiar per un moment?. Una vegada finalitzada la sessió fotogràfica hem aconseguit l'objectiu que perseguíem, que les nostres falleres Majors i Presidents fossen també partícips de l'homenatge que la nostra Falla va a fer-li a este emblemàtic edifici del Mercat Central de València.

Des de l'escalinata ens despedim de Manuel Martín, agraïnt-li la professionalitat que ens ha demostrat, així com la paciència exhibida en tota la sessió. Ens comenta que per a ell és un plaer haver fet este recorregut fotogràfic, ja que és un enamorat d'este racó. "El Mercat Central és un escenari molt apropiat per a la fotografia, no sé que té este edifici que quan entres en ell les persones es transformen complint amb la comesa principal, deixar-se fotografiar".

Tu que tot ho vares ser... I ara renaixes com el au fènix de les falles

Breu història de la comissió de la Plaça del Mercat Central, també coneguda com la falla del Comerç

Per Joan Castelló Lli

Periodista

Membre de l'Associació d'Estudis Fallers (ADEF)

La falla de la Plaça del Mercat Central és una comissió singularment especial i especialment excepcional. Posseeix el número 1 del cens de la Junta Central Fallera (JCF) encara que açò no la converteix de fet en la més antiga de València. Ni falta que li fa, perquè no necessita d'eixe dígit administratiu per a demostrar que és una de les comissions amb més solera i tradició dins de les falles de València.

És una falla singularment especial perquè, durant les primeres dècades de la seua existència va ser una comissió que va tenir en els comerços de la zona als seus principals promotors i valedors. No debades se l'ha conegut dins del món de la festa, especialment durant els anys quaranta i cinquanta, com la falla del Comerç.

És també singularment especial perquè, durant dècades, ha sigut la comissió més guardonada en la Secció Especial, ja que ha aconseguit tretze primers premis. Encara que aquesta marca va ser superada en 1999 per la plaça del Pilar (15 primers premis), els de Velluters no han pogut trencar el rècord de vuit primers premis de forma consecutiva aconseguits per la falla del Mercat entre 1943 i 1950, tots dos inclusivament. Ni tan sol la

La balladora de España is diferent (Mercat Central, 1972).
Arxiu Iván Esbrí

Primera foto d'una falla de la plaça del Mercat-Ercilla (1902).
Arxiu José Huguet

jove i milionària comissió de Nou Campanar, presidida durant els primers anys per Juan Armñana i amb sis primers premis consecutius en Especial (encara que, ara també, en hores baixes), ha aconseguit superar eixa fita que tan alt va posar Regino Mas en la seua

etapa més triomfal. La Falla de la Plaça del Mercat Central és també especialment excepcional perquè, a més d'arrasar en les dues primers dècades d'existència de la màxima categoria (recordem que la categoria d'or de les falles es va engegar en 1942), acumula també vuit ninots indultats d'artistes tan cèlebres com Vicent Benedito, Regino Mas i Vicent Luna; ha aconseguit un ninot indultat infantil (1998); ha guanyat en set ocasions el primer premi del concurs de llibrets convocat per Lo Rat Penat (1930, 1931, 1932, 1942, 1943, 1956 i 1962), i de les seues files han eixit dues Falleres Majors de València (1978 i 2014).

Però sobretot, és especialment excepcional perquè ha sabut mantenir la dignitat fins i tot en les situacions més adverses, quan després d'haver-ho sigut tot en les falles (Tu que tot ho vares ser ser...), va haver de descendir a categories inferiors i realitzar la seua particular travessia del desert. Però igual que l'au fènix i com a bon prototip de les falles (que cada any també renaixen de les seues pròpies cendres), la comissió de la Plaça del Mercat, la de Comerç, ha sabut durant les dues últimes dècades recompondre's econòmica i socialment i, de la mà de la seua actual presidenta, Carmen de Rosa Torner, ha tornat, amb modèstia però amb pas ferm, a situar-se entre les grans comissions falleres.

Aquesta és una breu història de la seua trajectòria i els seus èxits mes destacats en el competitiu món de

La loteria, una font d'ingressos fonamental per a una comissió (Mercat Central, 1959). Arxiu Rafael Solaz

Detall de la falla de la plaça del Mercat, 1934. Arxiu Rafael Solaz

Llibret de la Plaça del Mercat Central, 1929. Arxiu Falla Mercat

les falles de la ciutat de València.

Les primeres dades històriques sobre la falla de la plaça del Mercat es remunten a 1872, però quasi cent anys abans ja trobem referències a una construcció efímera de caràcter religiós en la qual van participar els comerciants de la zona per a festejar el primer aniversari de la beatificació de Juan de Ribera, el que fora arquebisbe i virrei de València (1569-1611), president de l'Audiència, canceller de la Universitat i fundador del Col·legi del Patriarca per a la formació de sacerdots.

Segons consta en la documentació inclosa en el tom A7/92 de l'Arxiu Municipal de València, per a celebrar

Tabaquer i dolçainer en la porta de la Llotja, en la plaça del Mercat.
Arxiu Rafael Solaz

aquesta efemèride es va realitzar una reproducció del Colós de Rodas en cartó pedra, pintada en color bronze i amb una altura de 16 metres, que va poder ser admirada pels valencians els dies 26, 27, 28 i 29 d'agost de l'any 1797. Aquesta arquitectura efímera, que mantenia el costum de realitzar arcs de triomf per a celebrar esdeveniments importants, no es va cremar, sinó que es va enderrocar amb gruixudes cordes.

Aquest monument, construït per l'escultor Joaquim Domènech i plantat per Antoni Burell, va tenir un cost superior als mil pesos i va ser pagat per "el Cos de Botiguers d'espècies d'aquesta Ciutat en el any 1797", també anomenats els Comissionats del Colós, ja que el Consell de la Ciutat (o Ajuntament de l'època) no va assumir la despesa d'aquesta celebració com havia fet en ocasions anteriors amb esdeveniments similars.

Aquesta actuació dels Comissionats del Cos de Botiguers la podem prendre com un antecedent del que, més de cent anys després, serà el prototip de la falla de la Plaça del Mercat: una comissió de comerciants de la zona que s'organitzaven per a recaptar fons amb els quals plantar una falla en tan concorregut emplaçament.

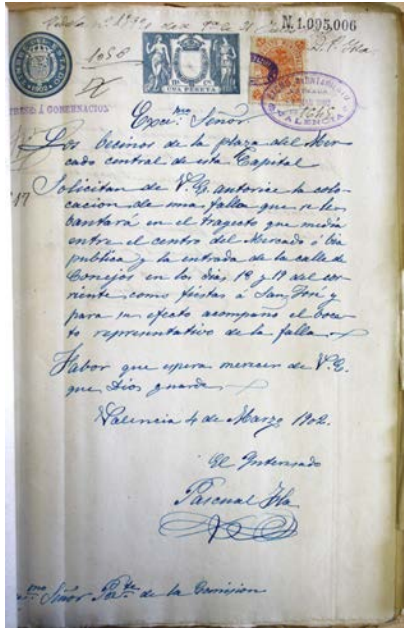
No cal oblidar que, en els seus orígens, les falles van beure de múltiples tradicions que gaudien de gran predicament en la ciutat de València fins a conformar, amb el pas del temps, unes formes pròpies de celebració ritual en la qual el foc i la sàtira social i política eren els elements determinants i diferenciadors respecte a altres celebracions.

Com a referents pròxims podem citar les festes del carnaval, la crema dels ninots de mitja quaresma i l'arquitectura efímera, tant de caràcter religiós (els altars de sant Vicente Ferrer) com civil (arcs triomfals per a commemoracions polítiques –coronacions de reis- o religioses).

La primera referència històrica a una falla de la Plaça del Mercat és de la segona meitat del segle XIX i ens la brinda Enric Soler i Godes en el seu llibre Les Falles de València quan parla dels cadafals de 1872 i descriu, entre els divuit plantats eixe any, el que es podia contemplar en la concorreguda plaça: Una escena de l'opereta Robinsón, en la qual Leona dispara un tir contra el protagonista (Soler i Godes, 2000, 41). En relatar les tretze falles que es van plantar a València en 1873, Soler i Godes (2000, 42-43) es refereix igualment a la d'aquest emplaçament, que reproduïa una escena del Molinero de Subiza, en la qual el protagonista puja al castell a abraçar a Blanca.

1 La documentació històrica ha segut aportada per Javier Mozas Hernando, historiador, documentalista i membre de l'ADEF.

Sol·licitud per a plantar falla en la plaça del Mercat el 1902. Arxiu Històric Municipal. Foto Javier Mozas

Hi ha algunes referències bibliogràfiques a falles plantades en la plaça del Mercat en els anys 1864, 1877 i 1887, encara que en cap cas hi ha constància en el Arxiu Històric Municipal de València de dades sobre la temàtica o l'autor de les mateixes.

Esbós de la falla del Mercat, 1904. Arxiu Històric Municipal. Foto Javier Mozas

Esbós de la falla del Mercat, 1908. Arxiu Històric Municipal. Foto Javier Mozas

Entre finals del segle XIX i primers anys del segle XX, diverses entitats culturals (com Lo Rat Penat en 1895) van promoure els premis a les falles, una iniciativa a la qual, a partir de 1901, es va sumar l'Ajuntament de València. En 1902, segon any de premis municipals, es van plantar 14 falles i es van atorgar dos premis instituïts pel Consistori, a més de tres estendards donats per entitats culturals i recreatives. El de la societat La Granera va correspondre a la falla del Mercat, un cadafal presidit per una actriu de teatre que ensenyava el turmell i provocava el enardiment del públic masculí. La petició de plantar aquesta falla, que es va situar entre la plaça del Mercat i el carrer Conills, la va realitzar Pascual Isla García amb data 4 de març de 1902, en una instància dirigida a la comissió de Governació de l'Ajuntament de València. En 1904, any en el qual es van plantar 24 falles a València i que es van cremar el dia 20, també va haver-hi falla en la plaça del Mercat-Conills. El seu promotor i signatari de la instància davant l'Ajuntament va ser Manuel Sierra Benedito, amb domicili en la mateixa plaça del Mercat, en el baix de la finca número 25. La temàtica del cadafal girava entorn de l'astronomia i l'agricultura: des de l'alt d'una muntanya, un astrònom observava amb un telescopi una tempes-

La roda del món, de Carlos Cortina (Plaça del Mercat, 1929). Arxiu Rafael Solaz

ta, mentre al seu costat un agricultor disparava un canó perquè el granís no fera malbé els cultius. En la primera dècada del segle XX va haver-hi una altra falla en aquesta demarcació. En 1908 José Peris va plantar un cadafal entre la plaça del Mercat i el carrer Ercilla dedicat a les oficines de consums (burots) i a les estratagemes dels ciutadans (especialment els agricultors) per a sortejar la inspecció i passar productes sense pagar la corresponent taxa.

Aquesta falla va tenir una vida més efímera de l'habitual (en eixa època es plantaven a l'alba del dia 18 i es cremaven eixa mateixa nit, com corresponia a les falles de la vespra de sant Josep). El cadafal “se plantó a ras del suelo, lo que facilitó el asalto de la chiquillería, dejándola tan mal parada que el mismo día 18, a las pocas horas de plantada, hubo que prenderle fuego” (Soler i Godes 2000, 86).

Haurem d'esperar fins a finals dels feliços anys 20 perquè la falla del Mercat poguera començar de nou a tenir una continuïtat en el temps, una situació que s'ha perllongat fins a l'actualitat. Eixa regularitat ha sigut, a mes de la seua dilatada trajectòria històrica, la que, possiblement, li va permetre obtenir el número 1 del cens quan la Junta Central Fallera va reordenar en 1944 el procediment administratiu i va assignar un ordinal a cada falla que es va plantar eixe any i que, amb molt poques excepcions, s'ha mantingut fins a l'actualitat.

En 1929 i amb la presidència de Francisco Gozalvo, la falla del Mercat va contractar a l'artista Carlos Cortina Beltrán perquè realitzara La roda del món, un cadafal que va aconseguir les tres mil pessetes amb la qual estava dotat el primer premi d'eixe any, un exercici que, amb 106 falles plantades, ha passat a la història per ser el de l'estrena del pasdoble El Falle-ro, compost pel mestre José Serrano.

Després d'aquest important èxit i en el segon any de mandat de Gozalvo com a president, la comissió va renovar la seua confiança en l'artista Carlos Cortina, que en aquesta ocasió va tornar a utilitzar la seua paraula-talismà i va construir La roda de la fortuna i el pardal de sant Chuan (1930). Per segon any consecutiu, la comissió va aconseguir el primer premi (dotat aquesta vegada amb 5.000 pessetes), encara que va haver de compartir-lo amb la veïna falla del Molino de Na Robella, que va presentar un cadafal realitzat per Vicente Canet Cabellón i José Ramil López amb el lema Ni buscaes en un cresol, el dimoni les vol.

Amb Manuel Campos en la presidència de la comissió, Carlos Cortina va tornar a ser l'artista de la falla del Mercat en els dos anys següents, encara que amb sort desigual: en 1931 va realitzar El sortidor

Esbós i fotografia de El museu del folklore valencià (Plaça del Mercat, 1933). Arxiu Rafael Solaz

de llarga vida, que va merèixer el segon premi (el primer va ser per a La tortà del dimoni, de Vicente Benedito, plantada en l'encreuament dels carrers Conde de Salvatierra-Francisco Blanquells); i en 1932 va haver de conformar-se amb el quart premi que va rebre El pecat original (el primer va ser per a la plaça de Sant Jaume per La fàbrica de belleses, obra d'un emergent Regino Mas Mari).

L'exercici de 1933 va ser un any de transició. L'advocat Filiberto Crespo (que es va casar amb Pepita Samper, miss Espanya 1929) va contractar a un nou artista, Luis Dubón, per a intentar tornar a estar entre els primers, però el resultat en aquest primer any en què es van establir les seccions en les falles va ser decebedora. El cadafal amb el lema El museu del folklore valencià va quedar en setè lloc mentre una altra falla amb un lema similar, El flor-cloer valencià, realitzada per un Regino Mas cada vegada més ple-

Miss Col o Mals i vicis actuals (Plaça del Mercat, 1934). Arxiu José Huguet

tòric artísticament, aconseguia el primer premi per a la demarcació de Ciril Amorós-Pi i Margall.

Amb Rafael Ibáñez com a nou president, la plaça del Mercat va afrontar en els següents anys un trienni d'èxits ascendants, amb Vicente Benedito Baró com a artista de capçalera. En 1934, primer exercici d'aquesta etapa, la falla Miss Col o Mals i vicis actuals va obtenir el tercer premi de la màxima categoria, la secció Primera, en una frenètica competició amb la plaça de Sant Jaume (primer premi amb Regino Mas) i el carrer Escalante del Cabanyal (segon premi amb Modest González).

En els dos anys següents Vicente Benedito aconseguiria per a la plaça del Mercat el segon premi (en 1935 amb L'estranger tot ho envaix) i, per fi, el tan anhelat primer premi en 1936 amb Mitologia barata o L'art a tres aguilletes, relegant al segon lloc a Regino Mas i a la falla A on estan els gegants? realitzada per a la plaça de Lope de Vega.

Després de l'obligat parèntesi que va suposar la guerra civil i el triomf del règim dictatorial del general Franco, les falles van començar a recobrar certa normalitat en 1940, encara que no seria fins a la dècada

L'estranger tot ho envaix (Plaça del Mercat, 1935). Arxiu José Huguet

dels cinquanta quan van tornar als nivells aconseguits durant la II República.

En aquest nou període, la falla del Mercat també va patir canvis en la seua composició i estructura interna, encara que va mantenir la seua vinculació amb els comerços del seu entorn, adoptant com a segona denominació, a partir de 1940, el nom de Falla del Comerç.

Micalet i Caterina (Plaça del Mercat, 1941). Arxiu Rafael Solaz

Després d'estar al capdavant de la comissió en 1931 i 1932, Manuel Campos va tornar a la presidència en els dos primers exercicis després de la contesa (1940 i 1941). En el primer d'ells, l'artista contractat va ser Carlos Cortina, el que havia aconseguit per a la comissió els primers grans triomfs al final de la dècada dels vint. En aquesta ocasió va haver-hi també podi, però El tren del botijo (1940) va haver de conformar-se amb el tercer premi, deixant pas a Regino Mas i Manuel Moreno, que van compartir el primer premi amb Torna la tradició (plaça Lope de Vega) i La llauradora valenciana (plaça de sant Jaume), respectivament.

En 1941 es va optar per Enrique Vidal Moreno, un artista amb bona projecció i que l'any anterior havia aconseguit un segon premi de la secció Primera en la plaça de la Santa Creu. La seua falla per a la plaça del Mercat, Micalet i Caterina, aconseguiria un més que meritori segon premi en la màxima categoria, per darrere del ja quasi insuperable Regino Mas i la seua falla Pel·lícules espanyoles a força de castanyoles de la plaça de Sant Jaume.

Moltes van ser les novetats que anava a oferir l'exercici de 1942 per a la Falla del Mercat. La primera, la presidència de Pablo Sagalá; la segona, la creació per part de la Junta Central Fallera d'una nova secció, l'Especial, en la qual es van enquadrar les falles més importants de València; i la tercera, el premi d'Enginy i Gràcia, el primer de la seua història de la comissió, aconseguit per La substància del puxero,

la segona falla realitzada per Enrique Vidal Moreno en la demarcació.

El cicle d'Enrique Vidal en la falla del Comerç es va tancar en 1943 amb un èxit total: Fotografies del passat va aconseguir el primer premi en un any atípic en la recentment estrenada secció Especial, ja que eixe preuat guardó el va compartir amb l'omnipresent Regino Mas (va realitzar El carnaval del ninot en la plaça de Sant Jaume) i Modest González Latorre (que va realitzar Qui no fuma... s'el fumen en la plaça de la Mercé).

A la dècada dels quaranta, Regino Mas ja s'havia convertit en l'artista més llorejat de les falles. Vicente Soriano, que en 1944 complia el seu segon any com a president del Mercat, va realitzar una aposta tan audaç com a segura: fixar a la rutilant estrella ja totalment consagrada dels artistes fallers.

El resultat va superar totes les expectatives. Regino va realitzar La llei del embut, una falla emblemàtica que ha passat a la història per la fidel reproducció del Moisés de Miguel Ángel Buonarrotti i per l'àcida crítica a la dramàtica situació social de la València de la postguerra. Set dècades després, en 2014, Manolo García va realitzar, amb la tècnica de la vareta, una rèplica d'aquesta falla en la plaça de l'Ajuntament com a homenatge al gran mestre, que a més va ser Mestre Major del Gremi durant quasi dues dècades (1945-1966). La falla va obtenir no solament el primer premi i el d'Enginy i Gràcia de la secció Especial, sinó que, de la mà de Regino Mas, la comissió del Mercat va iniciar també un llarg període d'èxits que es perllongaria de forma ininterrompuda fins a mitjan dècada dels cinquanta, amb l'única excepció de l'any 1951, quan els germans Fontelles van aconse-

Fotografies del passat (Plaça del Mercat, 1943). Arxiu Iván Esbrí

La llei del embut (Plaça del Mercat, 1944). Arxiu Iván Esbrí

L'estraperlo (Plaça del Mercat, 1946). Arxiu José Huguet

La falla del Mercat... la llum ha solucionat (Plaça del Mercat, 1945). Arxiu Joan Castelló

guir trencar aquest monopoli amb L'espill de la veritat, el cadafal plantat en la veïna plaça del doctor Collado.

En els quatre exercicis següents, els premis es van convertir en una cosa habitual per als fallers del Mercat perquè el mestre va seguir realitzant falles academicistes memorables que van aconseguir el doblet (primer premi de secció i d'Enginy i Gràcia) com la del canalobre (La falla del Mercat... la llum ha solucionat, 1945), la del déu del comerç (L'estraperlo, 1946), la bola del món (Fira de Mostres, 1947) i l'adaptació de l'escultura Hèrcules i Licas d'Antonio Canova (Lluita lliure, 1948).

La batalla comercial
(Plaça del Mercat, 1949).
Arxiu Joan Castelló

Ja t'has casat, ja l'has...
(Plaça del Mercat, 1950).
Arxiu Rafael Solaz

Gran València (Plaça del Mercat, 1951).
Arxiu José Huguet

En aquests quatre anys els presidents de la Falla del Mercat van ser dos empresaris amb negocis en la demarcació: José Planchadell Cifre (1945 i 1946), propietari d'una ferreteria, i el farmacèutic Rafael Cañizares (1947 i 1948), que van fer honor a l'àlies de Falla del Comerç.

La batalla comercial, amb l'espectacular vaixell de La bien pagà (primer premi de 1949), va constituir una fita tant per situar les bases quasi arran de terra com per les dimensions del cadafal, que, amb un perímetre ovalat i irregular, "inundava" gran part de la plaça. Va ser el primer any de president d'Enrique Izquierdo, propietari d'una coneguda ferreteria, que, com la majoria dels presidents, va estar dos anys al capdavant de la comissió (1949 i 1950).

Amb la dècada dels cinquanta van tornar una altra vegada els dobles i també alguna que altra decepció. A l'èxit de la núvia autoritària de Ja t'has casat, ja l'has... (1950) li va seguir el que seria el primer revés de Regino Mas en dues dècades: Gran València (1951) es va quedar en un honorable segon premi però que va saber a poc tenint en compte la trajectòria triomfal que arrossegava el mestre. Va ser l'amarga experiència amb la qual Tomás Muriello, un altre farmacèutic de la zona, va iniciar el seu primer any de president, que va revalidar també en 1952.

El fracàs de 1951 va encoratjar al mestre, que en els dos anys següents va tornar a donar mostres del seu bon quefer amb El que va d'ahir a avui (premi Extraordinari i d'Enginy i Gràcia en 1952), i amb L'estiueig (primer premi en 1953 compartit amb La rosa dels vents, dels germans Fontelles en la plaça del doctor Collado).

Després d'una primera etapa de dos anys (1945 i 1946), José Planchadell Cifre tornava a la presidència de la falla del Comerç per a iniciar un sexenni (de 1953 a 1958, tots dos inclusivament) en el moment més dolç de la comissió, amb un artista en plena maduresa professional i uns cadafals carregats de crítica costumista que feien les delícies del públic, encara que en ocasions també va haver de sortejar els embats de la censura (podeu llegir mes detalls en un epígraf posterior titulat La censura contra la sàtira).

Els dos anys següents (1954 i 1955) es van saldar amb dos nous triomfs, que van acréixer la fama d'un Regino Mas que encadenava deu anys consecutius realitzant la falla del Mercat. Artista i comissió havien aconseguit establir un rècord de permanència i de premis com mai s'havia vist fins llavors a València. En 1954, el mateix any en què Salvador Dalí va dissenyar la falla tauromàquia per a la plaça del cabdill, el mestre va realitzar Subvencions, un cadafal encara recordat avui per la reproducció de l'escultura de la Cibeles de Madrid, utilitzada per a criticar el des-

Subvencions (Plaça del Mercat, 1954). Col·lecció José Alcayde

Jo sóc la vaca lletera (Plaça del Mercat, 1955). Col·lecció José Alcayde

interès de Madrid per invertir a València. El projecte del següent exercici portava per lema Jo sóc la vaca lletera (1955), una proposta en la qual es parodiava aquelles professions en les quals es guanyava diners fàcils, amb una hilarant escena sobre els guanys dels grans futbolistes de la lliga espanyola del moment. Jo soc la vaca lletera va ser el testament faller que Regino Mas va deixar en la plaça del Mercat, ja que eixe mateix any va iniciar una nova etapa professional en la República Dominicana com un dels artistes espanyols que van col·laborar en els treballs de la Gran Fira Internacional de la Pau i la Confraternitat del Món Lliure, una celebració ideada per la dictadura del general Rafael Leónidas Trujillo per a promocionar la imatge d'eixe país en el món.

Regino Mas tornaria de nou a les falles de València en 1958 per a realitzar l'última falla de la seua carrera i guanyar de nou el primer premi d'Especial amb Sobre rodes, encara que aquesta vegada el seu treball va ser contemplat en la demarcació de Convent Jerusalem-Matemàtic Marzal.

La marxa de Regino Mas a terres del Carib va provocar un buit difícil d'omplir. Per a l'exercici de 1956 José Planchadell Cifre va optar Salvador Peris Hurtado, un artista novell que, malgrat els seus bons oficis, va ser incapaç de seguir l'estel que havia deixat el

mestre. El seu cadafal La febre de l'excursionisme es va veure relegat a un simple accésit, deixant el camí expedit perquè Modest González, l'enfant terrible dels artistes que es mantenia crític amb els postulats del franquisme, aconseguira el primer premi per a Na Jordana amb Que monos estem.

L'amarga experiència d'un artista neòfit va fer cavil·lar a José Planchadell, que per a l'exercici de 1957 va contractar a uns artistes de garantida solvència: els germans Fontelles, que van ser els únics capaços de derrotar en 1951 al mític Regino Mas. En la plaça del Mercat, Antonio i José van realitzar La Llibertat, una reproducció de l'estàtua realitzada per Frédéric Auguste Bartholdi que presideix l'entrada a la rada del Port de Nova York.

En un dels anys mes durs de l'autarquia, els Fontelles van realitzar un projecte en el qual apareixien gàbies per als dissolts qui feien un mal ús d'eixa escassa (més be nul·la) llibertat que permetia el franquisme, parany per a caçar als incauts que encara creien en la democràcia i savis moralistes que reclamaven mà dura contra les idees subversives. El segon premi i el premi d'Enginy i Gràcia van permetre a la comissió del Mercat tornar a figurar entre les triomfadores de les falles de 1957. Tres lustres després, Vicent Luna reprendria aquesta idea i plantaria una falla amb la mateixa figura i lema en la plaça del Cabdill en 1973,

La Llibertat (Plaça del Mercat, 1957). Col·lecció José Alcayde

Gepes acabades d'eixir d'un ou (Plaça del Mercat, 1961).
Arxiu Rafael Solaz

encara que reivindicant nous espais de llibertat en els últims anys del franquisme. En els anys següents, tant José Planchadell (1958, 1961 i 1962) com José Mallent (en 1959 i 1960) van intentar atraure cap a la falla del Comerç als artistes que despuntaven en eixos anys, però el primer premi els va seguir sent un objecte prohibit. Els germans Fontelles van aconseguir un segon premi en 1958 amb *L'any geofísic*; Juan Huerta (que havia aconseguit el primer premi en Avinguda José Antonio-Duc de Calabria en 1957 amb *Els temps canvien*) va repetir segon premi en 1959 amb *Per culpa de la poma* (encara que va aconseguir el d'Enginy i Gracia); Vicent Tortosa Biosca va baixar al tercer lloc amb *Vist per a sentència*, i el incomprès Ricard Rubert va haver de conformar-se amb un cinquè i quedar-se sense premi en 1961 i 1962, respectivament. Els dos anys de Ricard Rubert en la plaça del Mercat van suposar un intent de trencar amb la tradició i cercar nous cànon i formes d'expressió en les falles basats en les avantguardes artístiques del moment. Amb *Gepes acabades d'eixir d'un ou* (1961), Rubert va inventar les falles desestructurades, amb bases exemptes del cos central que permetien al públic passejar per l'interior del monument. En *Arbre genealògic* de la por

(1962), va dissenyar un espai que imitava l'arquitectura pop dels garatges i les boites de Los Angeles i Las Vegas (V. Borrego 1996,107).

Rubert va ser també un artista inconformista i iconoclasta, amb actuacions que trencaven amb les formes tradicionals de comportament que s'esperaven d'un artista de prestigi. En la plantà de *Arbre genealògic*... ell i tots els membres de l'equip van aparèixer vestits de toreros, com en una de les escenes, i amb eixa indumentària van realitzar els treballs per a erigir el cadafal.

Amb l'any 1963 s'obri una nova etapa en la plaça del Mercat. Benjamín Alberola Albert (propietari d'una tenda de roba interior de senyora en el carrer de Carabasses) iniciava un bienni amb l'objectiu de passar pàgina als dos anys anteriors en què la falla va estar fóra dels principals premis. Per a açò va contractar a un valor en alça que havia guanyat el primer premi d'Especial en Convent Jerusalem en els dos anys anteriors. Es tractava de Vicent Luna, que en la plaça del Mercat va trencar amb les seues propostes clasicistes anteriors (*Els tornejos*, 1961 i *La campanà*, 1962) per a realitzar *I va bola*, una composició de nus femenins inspirada en les formes de l'escultura europea del segle XVIII (d'autors com Canova, Thorvald o Falconetti) amb les quals desmitificar les bondats

I va bola (Plaça del Mercat, 1963). Col·lecció José Alcayde

Gat per llebre (Plaça del Mercat, 1964). Arxiu Rafael Solaz

del món de la publicitat (Castelló i als 2007, 118).

La primera etapa de Vicent Luna en la plaça del Mercat conclourà en 1964, amb *Gat per llebre*, una falla que jugava amb la prestidigitació i que presentava en la rematada els guants ingrats d'un mag que sostenien l'objecte de l'engany, quel treia d'un barret de copa. El quart premi obtingut va saber a venjança després d'un exercici en el qual la comissió va rivalitzar amb les comissions de l'elit de la ciutat tant en glamur (amb la duquessa d'Alba com a fallera major de la falla del Comerç i el parador del Tro en el seu moment de major apogeu) com en pressupost (350.000 pessetes de la Falla del Mercat per 325.000 de Convent Jerusalem, que va obtenir el primer premi).

El fracàs artístic i econòmic va portar aparellat un canvi de rumb en la comissió. Enrique Portolés Llopis, un dentista amb clínica oberta en l'avinguda Maria Cristina i que després també va ser president de la Unió Musical de Lliria, es va fer càrrec de la comissió i per a 1965 va contractar els serveis de l'artista José Devis. Amb una reducció dràstica del pressupost (es va quedar en 200.000 pessetes, un 43% menys que l'any anterior), l'elefant cercant desesperadament El zoològic de València es va quedar en sisè lloc (per darrere de totes les clàssiques de la categoria), en un any amb nou comissions en la màxima categoria. El sanejament econòmic impost per Enrique Porto-

lés va seguir en l'exercici següent. Amb un pressupost similar a l'any anterior, en 1966 l'artista José Carrero Pont va realitzar *Monuments*, una reproducció de la porta de Brandenburg o mur de la vergonya que separava en dues parts a Berlín: la zona oriental controlada pels soviètics i la zona occidental per Estats Units i les potències Europees. A València, una situació similar es donava entre els barris del centre, ben cuidats i amb proliferació de monuments com el recentment dedicat al mestre Serrano, i els barris perifèrics, abandonats i sense la major part dels serveis bàsics.

L'esforç realitzat per Carrero Pont per fer una falla espectacular no es va veure recompensat amb el premi, doncs es va veure relegat al dècim lloc entre els onze participants d'eixe any en la secció Especial. L'advocat Andrés Sevilla Andrés, que estarà en la presidència del Mercat entre 1967 i 1978, va intentar revitalitzar la comissió i va contractar a un artista emergent: José Martínez Mollá, que lluitava llavors per situar-se en la secció Especial després d'un debut prometedor (quart premi en Exposició en 1963 i tercer en la plaça del Pilar en 1965) i alguns errors de principiant (la rematada de la falla de l'avinguda de l'Oest de 1964 es va caure). Amb un pressupost inferior als dels seus principals competidors, Mollá

Monuments (Plaça del Mercat, 1966). Arxiu José Huguet

va realitzar en La pesca (1967) una composició tan tradicional com conservadora (va utilitzar a la dona com a objecte passiu que vol aprofitar-se de l'home) que es va quedar relegat al novè premi entre dotze contendents.

Parotets i Marotetes (Plaça del Mercat, 1969). Arxiu Joan Castelló

En vista dels reiterats fracassos artístics, Andrés Sevilla Andrés va optar per allò més segur: tornar a contractar a Vicent Luna, l'artista que havia aconseguit l'últim primer premi de la plaça del Mercat allà per l'any 1963. En aquesta segona etapa, Luna donarà una de freda i una de calenta. En el primer any intentarà arredonir un discurs propi amb una construcció el·líptica (l'escala de Titulats de 1968), mentre que en el segon exercici farà picades d'ullet a l'estètica surrealista (el búcar amb fornícules de Parotets i Marotetes de 1969), però en tots dos casos es trobarà amb un desolador setè premi.

A partir de 1970 i amb pressupostos propers al milió de pessetes, Luna engegarà un esquema compostiu que li proporcionarà bons rèdits en el futur: una figura central de grans dimensions, que arrancava pràcticament des de la base i que, amb alguns volums complementaris, omplia tot l'espai de la plaça. Sorgiran així falles com La marxa de la ciutat, amb el greixut timbaler (1970), el canelobre barroc de El

La marxa de la ciutat (Plaça del Mercat, 1970). Arxiu Joan Castelló

El purgatori (Plaça del Mercat, 1971). Arxiu Rafael Solaz

Espanya is different (Plaça del Mercat, 1972). Col·lecció José Alcayde

purgatori² (1971) i Espanya is different amb la descomunal balladora sevillana (1972).

Cap d'aquestes falles va aconseguir el primer premi (el balanç va ser un quart en 1970, un segon en 1971 i un tercer en 1972), però amb elles Vicent Luna va créixer la seua fama com a artista capaç de dur a terme projectes de gran envergadura i va aconseguir que algunes de les figures de les seues rematades (sobretot el timbaler i la balladora) foren quasi tan recordades com els cadafals del primer premi. L'esforç econòmic realitzat per la comissió en les tres últimes falles (amb pressupostos per al monument de 800.000 pessetes en 1970 i 950.000 pessetes en els exercicis de 1971 i 1972) va generar importants dèficits i va abocar a la comissió a un lent declivi en els anys següents, acrescut a més per la incidència directa de la crisi econòmica dels anys setanta (la crisi del petroli) en les seues principals fonts de recaptació: els comerciants del Mercat Central i el seu entorn.

Tampoc és menyspreable l'impacte negatiu que va tenir la irrupció i consolidació al llarg de les dècades dels setanta i vuitanta de nous formats comercials, com els supermercats, hipermercats i les grans superfícies, que van deixar en desavantatge la fórmula del mercat tradicional i va portar a la fallida a molts petits comerços que havien sigut el principal suport econòmic de la Falla del Comerç.

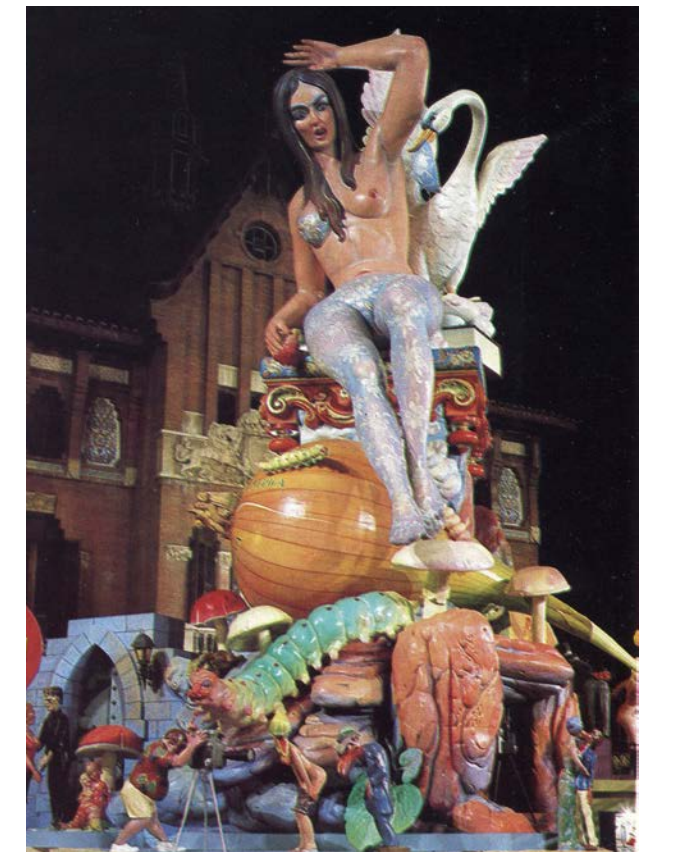
² Regino Mas va plantar un canelobre similar en aquest mateix emplaçament en 1945.

El de 1973 va ser el *annus horribilis*, el de l'honor ferit i enfonsat. Després de 30 anys ininterromputs en Especial, la falla del Mercat Central va descendir per primera vegada de categoria, per a militar en la Primera B, la secció de bronze.

Amb 200.000 pessetes de pressupost (quasi un 80% menys que l'any anterior), Mario Seguer Jurats va realitzar Si aplegaren a la terra, una falla que va passar sense pena ni glòria ja que no va merèixer premi de secció. En 1974 i amb un pressupost manifestament millorat (550.000 pessetes) que va permetre pujar a Primera A, Joaquín Dolz va realitzar Contes fanalers, que també es va quedar sense premi. En una activitat, la fallera, en la qual els èxits es mesuren en funció dels palets obtinguts, aquest primer bienni fora de la secció Especial es va tancar amb un rotund fracàs.

Malgrat tot, es va mantenir la progressió i en 1975 es va tornar a la màxima categoria, en la qual es mantindria durant els tres anys següents, fins a caure de nou al pou de les categories inferiors (1978).

Per al retorn a la secció Especial, Diego Sevilla Andrés va contractar a un acreditat escultor d'Alzira, Joaquín Gómez Perelló, que havia triomfat com a artista infantil i que al principi de la dècada havia passat a fer falles grans, amb debut inclòs en la màxima categoria (Exposició, 1973). Per al Mercat Central va

El destape (Plaça del Mercat, 1976). Arxiu Publicacions Bayarri

Perreries (Plaça del Mercat, 1977). Arxiu Iván Esbrí

realitzar Salve's qui puga (1975) i El destape (1976), però els premis van seguir estant absents: un setè i un novè premi.

En 1977, Diego Sevilla ho va intentar amb José Luis Ferrer Vicent, un artista de l'escola de Borriana, que va realitzar una gosseta en complicat equilibri que es presentava com una dama sensual i lleugerament provocadora per a desemmascarar les maldats d'una humanitat que es comportava pitjor que els animals. Perreries figurava en el grup de falles favorites, però una complicada i incompleta plantà la van deixar sense premi.

Va ser un colp molt dur per a una comissió que lluitava a vida o mort per mantenir-se en la elit fallera. De nou, Diego Sevilla Andrés va haver d'adoptar una decisió dolorosa: descendir de categoria per a prendre forces i intentar de nou tornar a la màxima categoria. Però en aquesta ocasió, la travessia del desert anava a ser ben llarga: ni més ni menys que 18 anys. Fent el ximple era el lema de la falla de 1978, que va militar en Primera C i que va iniciar un peregrinar per les diferents seccions de Primera i Segona, perquè la falla del Mercat va tenir sempre present el seu passat i va mantenir la dignitat, no permetent caure en el pou de la Tercera secció o altres inferiors. Va ser el trist comiat d'Andrés Sevilla Andrés com a president.

A la deriva (Plaça del Mercat, 1982). Arxiu Joan V. Ramírez

En els anys següents, i amb la presidència de José Gomis Rodilla, es va comptar amb els serveis d'Ángel Gómez Martínez (1979), Federico Contreras Cardó (de 1980 a 1985), Ramón Espuig Romeu (1986), Santiago Soro Capella (1987), Miguel Ángel López Mon-

Els mons invasors (Plaça del Mercat, 1995). Arxiu Joan V. Ramírez

serrat (1989), Miguel Esteban Villanueva (de 1991 a 1993) i Francisco Mesado Poveda (1994 i 1995), però els premis seguien resistint-se.

En tot aquest període el màxim que es va aconseguir va ser un primer premi en Primera B (Aixó està bollint, 1990) i un tercer premi de primera A (Els mons invasors, 1995), així com un primer premi d'Enginy Gracia en Primera C (A la deriva, 1982) i un altre en Primera A amb la ja citada falla de Francisco Mesado de 1995.

L'esperit del mal (Plaça del Mercat, 1996). Arxiu Joan V. Ramírez

En 1996 es va obrir un parèntesi. Jesús Gomis Rodilla aconseguia per fi el seu objectiu: que la comissió tornara a la secció Especial. Ho va fer amb un pressupost de 6,5 milions de pessetes (enfrent dels 16 milions de Convent Jerusalem i Pilar) i amb un artista, Ramón Espinosa Aguilar, que, des de categories inferiors, havia conduït a L'Antiga de Campanar al més alt del podi d'Especial en dos exercicis relativament recents, 1989 i 1991. Però la realitat va deixar a cadascun en el seu lloc i L'esperit del mal (1996) va quedar en un decebedor setè premi (entre deu participants), l'any en què Fóra de la llei, de Julio Monterrubio, va conquistar el primer premi per a la plaça del Pilar.

La baixada de categoria va ser molt forta: en 1997 la falla va quedar enquadrada en Segona A, per a, des d'allí i en els anys següents, anar recuperant poc a poc la categoria: primer consolidant-se en la Prime-

Amor cec (Plaça del Mercat, 2005). Arxiu Joan Castelló Lli

ra B (quatre anys, entre 2001 i 2004) i després fer el mateix en la Primera A (dotze anys en els exercicis restants fins a 2013).

Invasió oriental (Plaça del Mercat, 2012). Arxiu Joan Castelló Lli

Amor entre festes (Plaça del Mercat, 2014).
Arxiu Joan Castelló Lli

En aquest període de 17 anys, la falla va estar també allunyada dels llocs importants. El més destacat va ser un tercer premi en Primera A aconseguit per Abel Monteagudo (La lluna que es va fer estel, 1998) i un primer premi també en Primera A amb Sergio Edo Llopis (Amor cec, 2005). Va ser aquest un període clau, en el qual José Gomis Rodilla va aguantar en la presidència fins a 2003 per a cedir després el testimoni a Juan Pedro Gómez-Ferrer Bolufer, que després d'un bienni poc eficaç (2004 i 2005) va deixar la presidència en mans d'una persona de transició, Federico Joaquín Bisquert La-fuente (2006). L'arribada de Carmen de Rosa a la presidència (2007), va donar nous aires a la comissió, que va sanejar la seua economia i va apostar de nou pel monument, alternant els artistes ja consagrats (Francisco Mesa-do o Luis Herrero Gargallo) amb artistes joves i amb projecció (com Jesús Grao Garrido, Paco Giner i Xa-vier Herrero) que la van tornar a ressituar dins de les denominades falles monumentalistes de València. Va ser precisament amb Xavier Herrero amb el qual es va tornar de nou a la divisió d'honor amb Amor entre festes (2014).

La censura contra la sàtira

Al llarg de la història, la falla del Mercat Central ha hagut d'afrontar els estralls de la censura ³. En 1904, l'artista va haver de suprimir del projecte els aeròlits, ja que els censors van considerar que podia ser una crítica a l'arribada del nou bisbe. Disposaren també que el canó del llaurador havia d'apuntar cap amunt i no podia caure. Regino Mas també va ser víctima dels censors. En la memòria de la falla És la moda, de 1952, va haver de suprimir algunes al·lusions als nous corrents moderns que no respectaven la vestimenta púdica de la dona. En la falla Per culpa de la poma (1959), Juan Huer-ta tingué que retocar la gran figura femenina de la rematada i col·locar més fulles de pàmpol de les previstes inicialment per a cobrir el pubis de la nua Eva, que també ocultava els mugrons dels pits amb la seua llarga cabellera.

El que va d'ahir a avui
(Plaça del Mercat, 1952).
Arxiu José Huguet

Per culpa de la poma
(Plaça del Mercat, 1959).
Col·lecció José Alcayde

Ricardo Rubert també va rebre en 1961 en el seu taller la visita dels censors, que van inspeccionar in situ la composició de la falla L'arbre genealògic de la por per a descartar possibles crítiques al sistema ideològic franquista ocultes amb l'aparença d'un plantejament filosòfic. Un altre artista dels grans, Vicent Luna, també va haver de cedir davant l'assetjament de la censura, que no li va permetre col·locar en la seua falla Gat per llebre un cartell amb la paraula "inseminat".

³ Dades extretes de l'estudi Anotacions i marques de censura en els esbossos de falles (1888-1971), de Salvador Císcar, publicat en el llibre de la Falla Ramón i Cajal de Torrent de 2005.

El Mercat i les falles infantils

La trajectòria de la Plaça del Mercat en falles infantils és menys reeixida, encara que també inclou algun que un altre premi en la màxima categoria. És el cas de l'any 1947, quan va guanyar amb un cadafal que tenia per lema Els sainets d'Escalante. És a partir d'aquesta data quan comença la història de la falla infantil de la comissió, ja que d'anys anteriors no s'han trobat referències bibliogràfiques que els més menuts realitzaren una falla en aquest emplaçament.

Que sí, maaaaá (Plaça del Mercat, 2001). Arxiu Seguidors de Joan Blanch

Amb tots els esforços econòmics centrats en la falla gran, la comissió infantil de la falla del Mercat va estar enquadrada en les dècades següents en categories intermèdies. Només en dues ocasions ha militat en la secció Especial infantil: en 1998, amb un cadafal realitzat per Pascual Calleja titulat Món d'il·lusions (va aconseguir el desè premi), i l'any 2000 amb una falla realitzada per Joan S. Blanch amb el lema Tot el dia per davant, que va obtenir el quart premi de secció i el segon d'Enginy i Gràcia. En aquesta demarcació, Joan S. Blanch va realitzar falles que s'allunyaven del món de les princeses i l'estètica Disney (eren els tòpics de l'època) per a endinsar-se en uns continguts didàctics que uns

anys després es generalitzarien en les falles infantils. El seu peculiar i personal estil, amb ninots cabuts i modelatge de traços rectilinis, va quedar plasmat amb propostes com Que sí, maaaaaa (2001) i Llegir?... sempre (2002), a més de la ja citada de l'any 2000.

Llegir?... sempre (Plaça del Mercat, 2002). Arxiu Seguidors de Joan Blanch

Ja en el segle XXI, la comissió s'ha mantingut sempre en la secció Primera i ha contractat els serveis d'acreditats artistes de diferents tendències estètiques, que han deixat constància de l'interès de la comissió per elevar la qualitat de les seues falles infantils. Per aquest cèntric emplaçament han passat durant els tres últims lustres artistes com Javier Igualada Fernández, David Moreno Terrón, José Manuel Castellblanque i Sergio Amar Medina. Malgrat la qualitat individual dels artistes, no són massa els èxits aconseguits en la categoria infantil. Amb David Moreno com a artista, la falla del Mercat va guanyar en 2009 el segon premi de secció Primera i el primer d'Enginy i Gràcia amb Commedia; amb

Commedia (Plaça del Mercat, 2009). Arxiu Àngel Romero Melle

2012+1 (Plaça del Mercat, 2013). Arxiu Ángel Romero Melle

Juan Manuel Castellblanque Pérez es va aconseguir el segon premi de la secció primera en 2010 amb Joc medievals, i un primer en la mateixa categoria en 2011 amb Anem al mercat.

Sergio Amar ha portat fins a la plaça projectes en els quals el color juga un paper fonamental per a ressaltar uns personatges d'ànima neta i plens d'ingenuïtat amb els quals vol transportar als més menuts a situacions amb les quals es troben en la seua vida diària (a casa, a l'escola, en els jocs...) o que ells mateixos perceben a través de la televisió.

Amb les seues formes arrodonides i una paleta cromàtica molt vitalista, en tan sols dos anys Sergio Amar ha consolidat a la falla infantil del Mercat entre la elit de la secció Primera amb un segon i un tercer premi aconseguida amb els seus projectes 2012+1 (2013) i Misteris sense resoldre (2014).

Misteris sense resoldre (Plaça del Mercat, 2014). Col·lecció Sergio Amar

Ninots indultats

La Falla del Mercat també ha entrat per dret propi en la història de les falles de València per les seues vuit ninots indultats: set en categoria gran i un en categoria infantil, tots ells de grans mestres de les falles com Vicente Benedito Baró, Regino Mas, Vicent Luna i Pascual Calleja.

A la falla del Comerç li cap l'honor d'haver aconseguit els tres primers ninots indultats de la història. El seu autor va ser l'artista Vicente Benedito Baró i les figures salvades del foc per votació popular van ser Iaia i neta (1934), Llauradors ballant (1935) i La mareta (Dida) (1936).

Els tres ninots estaven realitzats en tècnica naturalista en contrast amb les falles en les quals estaven situats, que presentaven elements que feien referència al art decó i al modernisme. En Iaia i neta destaca l'expressió de tendresa de l'anciana, enfront del hieratisme i rigidesa de la xiqueta (Mozas-Marín 2010, 25).

Per a arregar de l'exposició aquest primer ninot indultat es va organitzar una comitiva folklòric-humorística integrada per grups de fallers (Soler i Godes 2000, 125), que amb el pas del temps ha derivat en l'actual Cavalcada del ninot. En 1948, la Falla del Mercat va guanyar el primer premi de carrosses en aquesta cavalcada.

El més impactant de Llauradors ballant és la perfecció del moviment i l'ambientació costumista de la indumentària. Finalment, La mareta destaca per la tendresa i dolçor amb que la dona alleta a un nounat. Quasi una dècada després, Regino Mas Marí va tornar a aconseguir altres dos indults per a la Falla del Comerç. El primer va ser en 1944 amb Dos dels germanetes dels Pobres, una representació tan estrafolaria com a commovedora de dos ancians de l'asil, amb amplis vestits de dol rigorós i tocats amb barret fort, que es contractaven per a acudir als enterraments. El segon ninot indultat va ser La becadeta (1947), una vella asseguda en un balancí amb el nét dormint en la seua falda, però aquesta actitud sol·lícita amb el xicotet amagava una petita maldat, la venda de productes d'estraperlo que amagava entre la seua roba.

Els altres dos indults en categoria major van ser realitzats per Vicent Luna i van tardar quasi dues dècades a arribar. Pastor amb borreguets (1963) va ser un escena bucòlica que contenia una doble lectura amb a l'acrònim del bastó del jove pastoret, ja que les sigles MEC permetien relacionar-les tant amb el Ministeri d'Educació i Ciència i les noves normatives d'ensenyament, com amb els missatges publicitaris

Llauradors ballant (Ninot Indultat, 1935).
Arxiu José Ignacio Baller

La mareta (Dida) (Ninot Indultat, 1936).
Arxiu José Huguet

La becadeta (Ninot Indultat, 1947). Arxiu Indult del Foc

Pastor amb borreguets
(Ninot Indultat, 1963).
Arxiu Iván Esbrí-Joan Castelló

Un món d'il·lusions
(Ninot Indultat, 1998).
Arxiu Indult del Foc

d'Ernesto Martínez Colomer i els nous grans magatzems valencians (Lanas Aragón). Una fregada de panxa (1964) reiterava elements recurrents per a aconseguir l'indult: una dona anciana, un xiquet i una acció ben coneguda pel públic, sense descartar l'element sensual de la nuesa del xicotet, mostrant els seus genitals.

L'únic ninot indultat infantil aconseguit per la falla del Mercat va ser obra de Pascual Calleja. Un món d'il·lusions (1998) feia l'ullet al costumisme: una xiqueta, abillada amb el vestit tradicional de valenciana dorm plàcidament en el seu tron de fallera major, envoltada de les seues mascotes i somiant amb gnoms i en un món de fantasia.

Com a dada curiosa, en 1936 l'Exposició del Ninot es va realitzar en els soterranis del Mercat Central, un emplaçament en el qual es va mantenir també en 1940, per a passar després al Saló Columnari de la Llotja. La declaració d'aquest edifici com a Patrimoni

de la Humanitat va fer que l'exposició del Ninot tornara de nou al Mercat Central en 1997, on va romandre fins a 1999, quan unes obres de reforma en l'edifici modernista van obligar a traslladar l'exposició als soterranis del Mercat de Russafa.

Els llibrets de la falla del Comerç

La Falla del Mercat també ha aconseguit importants premis pels seus llibrets, en la redacció dels quals ha comptat al llarg de la seua història amb la col·laboració de poetes de prestigi com Maximilià Thous, Álvarez Aparicio, Ramon Cabrelles, Almela i Vives o, més recentment, Donis Martín Albizúa.

Entre 1930 i 1932 va aconseguir el primer premi del concurs de Lo Rat Penat per les explicacions realitzades durant tres anys consecutius per Maximilià Thous (Soler i Godes 2000, 121).

Després de la guerra civil, la falla del Mercat va acon-

Llibret del Mercat Central, 1942.
Arxiu Rafael Solaz

seguir el primer premi en 1942 i 1943 amb les explicacions de Santiago Aguirre Verdeguer i Ricard Valero Muñoz. Aquest últim poeta va aconseguir també el primer premi de l’Ajuntament, dins del mateix concurs, en 1944. Una dècada després els llibrets de la Falla del Comerç seguien rebent premis: en 1951 es va aconseguir el segon premi (patrocinat per Cifesa), mentre que en els anys següents es va lograr el primer premi de l’Ajuntament en altres dues ocasions: la primera en 1952 amb el poeta Ramón Cabrelles; i la segona en 1955 amb el poeta Jesús Álvarez Aparicio. No obstant açò, els majors èxits en matèria de llibret es van aconseguir en 1956 i 1962, amb sengles premis Extraordinaris Bernat i Baldoví per a les explicacions realitzades per Jesús Álvarez Aparicio i Francesc Almela i Vives, respectivament. En la dècada dels 60, altres premis destacats assolits per la falla del Mercat van ser el primer premi de l’Ajuntament assolit per Anfós Ramon en 1961 i l’extraordinari Maximilià Thous guanyat en 1969 per Emili Panach Milo. Més recentment cal incloure tres premis aconseguits per Donis Martín Albizúa: l’Extraordinari Josep Bea Izquierdo en 1989, l’Extraordinari Peris Celda en 2013 i l’Extraordinari Josep Melià Castelló en 2014.

Les Coves del Mercat

Hi ha un altre aspecte de les falles en la qual la comissió del Mercat ha destacat de manera notable. Es tracta dels denominats paradors fallers, que en les dècades dels cinquanta i seixanta van utilitzar la música com a mitjà de recaptar fons econòmics per a la falla. Des dels seus inicis, els paradors van ser més que un simple local per a escoltar i gaudir de la música. Van ser un lloc de glamur en el qual l’alta burgesia gaudia

Llibret del Mercat Central, 1952.
Arxiu Joan Castelló Lli

Llibret del Mercat Central, 1961.
Arxiu Falla mercat Central

de la festa sense barrejar-se amb el poble pla. Eren tota una institució social, en la qual igual es realitzaven balls de debutants que es concertaven negocis entre polítics i els grans empresaris del moment. Amb aquest esperit elitista van nàixer els paradores del Foc (impulsat pels promotors de la falla del Cabdill) i el So Nelo (promogut per la Falla Convent Jerusalem). Per iniciativa de la Falla del Comerç, a ells es va unir en 1955 el Parador Les Coves del Mercat, instal·lat en els soterranis del Mercat Central i dirigit a les classes mitjanes, enfront del caràcter elitista amb el qual van nàixer els altres dos predecessors. En el seu primer any, Les Coves del Mercat va donar la campanada en contractar en exclusiva al cantant Luis Mariano, que a la seua arribada a València va protagonitzar una desfilada com si es tractara d’una important autoritat política. Des de les Torres de Serrans i en un landó descobert es va dirigir a la basílica de la Mare de Déu dels Desemparats, en un recorregut entre multituds en el qual les xiques li tiraven floretes i cridaven el seu nom. Dins del temple, Luis Mariano va cantar una emocionada cobla a la patrona dels valencians (Pérez Puche 1978, 147).

Anunci del Parador Les Coves del Mercat al llibret de 1959

Anunci de l’actuació de Luis Mariano al llibret de 1955

Luis Mariano, el rei de la cançó melòdica, tornarà al parador de Les Coves en 1958, que cada any apostava pels millors cantants i grup del moment. En 1959 els cap de cartell de la programació van ser Louis Antico i el jazz orquestral.

La duquesa d’Alba, Fallera Major de la Plaça del Mercat el 1964.
Arxiu falla Plaça del Mercat

En 1962 Les Coves del Mercat va passar a denominar-se Parador del Tro, i va oferir al seu públic les actuacions de Josephine Baker, Dalida, Sacha Distel i Gogó Rojo. L’any següent van actuar Raphael, Juliette Greco i Edith Piaf., mentre que en 1964, últim any del Parador del Tro, el cartell el van protagonitzar Andy Russell, Marisol, Gilbert Becaud, Silvie Vartan i Raimon. El periodista Pérez Puche resumia així l’activitat dels paradors fallers en aquell any de 1962: “Los que se enfundaban un esmoquin a cambio de conocer a un constructor, poder darle una tarjeta a un concejal o conseguir los servicios de un buen notario, tenían como opción el Parador del Tro, que es el que presentó el programa de más altos vuelos de todas las fallas” (Pérez Puche, Las Provincias 17 de marzo de 2012). Eixa aposta de la Falla del Mercat per la distinció social va aconseguir el seu zenit en 1964, amb el nomenament de Fallera Major de la comissió de Cayetana Stuart-Silva, Duquessa d’Alba, que va ser tot un esdeveniment dins de la societat fallera del moment. L’alta aristocràcia espanyola entronitzada en el món de les falles. Tot aquell que es considerava algun a la ciutat de València volia estar prop de la duquesa. Altres falleres majors destacades que ha tingut la comissió han sigut Ángeles Vidal Lorente (que va ser Fallera Major de València en 1978); Judith Martínez Llopis (que va ser de la Cort de la Fallera Major de

Carmen Sancho de Rosa, Fallera Major de la Plaça del Mercat 2013 i Fallera Major de València, 2014. Foto Toni Cortés

Llibret Falla de la plaça del Mercat, 1959

València de 2001) i Inmaculada Orts Pérez (que va ser de la Cort de la Fallera Major de València de 2008). Esment a part mereix la figura de Carmen Sancho de Rosa, filla de la presidenta de comissió, que ha sigut

Coronament de la falla La llibertat, 1957. Arxiu Rafael Solaz

Tiquet de visita a la falla, 1958. Arxiu Rafael Solaz

de la Cort de la Fallera Major Infantil de València de 2001 i Fallera Major de València en 2014. En 2014, la falla del Mercat va instituir la Gala Premis President & Regino Mas per a premiar al president de comissió i a l'artista faller més destacat per la seua trajectòria dins del món de les falles. En aquesta primera edició van ser guardonats Miguel Santaaulalia Núñez, un dels artistes més cèlebres de les últimes dècades, i el president de la falla de la Plaça de Mossén Milà, Antonio De Zárate Moltó. Eixe any es va concedir també el Premi President Honorífic al que fóra president de la comissió del Botànic, Antonio Badía, per la valentia i enteresa amb què va afrontar l'accident pirotècnic ocorregut en el carrer Azcárraga el 16 de març de 2007 i el posterior procés judicial, del que finalment va ser absolta la comissió.

També en 2014 es va convocar la primera edició del concurs de fotografia Falla del Mercat Central, que va estar dedicat al propi mercat, a les seues gents, a les parades i a la seua activitat diària, amb la finalitat d'incentivar el coneixement d'aquest lloc tan emblemàtic de la ciutat de València.

El guanyador d'aquesta primera edició ha sigut Joan Miquel Knigt Peña, per la seua instantània 'Tota una vida', que es va portar els mil euros del premi i el trofeu corresponent. En segon lloc (300 euros i trofeu) va quedar Salvador Linares, per 'A les portes', mentre que Vicenta Luisa Mansergas, amb 'Vull eixe llucet', es va adjudicar el tercer premi, dotat amb 150 euros i trofeu.

Aquesta és, resumida, la història d'una comissió, la del Mercat Central, que durant molts anys va ser la més llorejada, i que, després d'una llarga i a voltes complicada travessia per les categories inferiors, ha aconseguit en 2014, com un au fènix, tornar de nou a la secció Especial, per a reivindicar el lloc que li correspon dins de la categoria d'honor després d'haver contribuït a donar-li en els anys quaranta i cinquanta part de l'esplendor que gaudeix en l'actualitat.

Bibliografia

- BORREGO PITARCH, VICENT: El vessant estètic, dins de La Festa de les Falles, Consell Valencià de Cultura – Generalitat Valenciana.
- CASTELLÓ LLI, JOAN (2007): 500 falles Especial, dins de Llibret de la Falla Joan d'Aguiló – Avgda. Gaspar Aguilar.
- I ALS (2007): Vicent Luna: L'art de fer falles, València, Associació d'Estudis Fallers - Junta Central Fallera.
- CÍSCAR JUAN, SALVADOR (2014): Anotacions i marques de censura en els esbossos de falles (1888-1971), dins de Llibret de la Falla Ramón i Cajal de Torrent.
- DD.AA. (1990): Historia de las Fallas. Valencia, Levante-El Mercantil Valenciano.
- HERNÁNDEZ MARTÍ, GIL MANUEL ET AL (2002): Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller. Volum I (1934-1962), València, Ajuntament de València.
- (2003): Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller. Volum II (1963-1981), València, Ajuntament de València.

- (2005): Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller. Volum III (1982-2004), València, Ajuntament de València.
- Mozas Hernando, Javier (2014): Paradores falleros, dins de la web Hablemos de Fallas www.hablemosdefallas.es
- SOLER I GODES, ENRIC (2000): Las Fallas (1849-1936). Valencia, Gremio Artesano de Artistas falleros – Albatros.

Arxius documentals:

- Arxiu Mozas-Castelló de premis de falles de València 1º849-2014
- Arxiu de José Hugueta
- Arxiu de Rafael Solaz

Webs:

- Falla plaça del Mercat www.fallaplazadelmercado-central.org
- Distrito Fallas www.districtofallas
- Hablemos de Fallas www.hablemosdefallas.es

El Mercat Central (1915-2015)

Recorregut gràfic, imatges i dibuixos, història viva del Mercat Central de València

per José Huguet Chanzá

València, eixa ciutat opulenta i populosa, precisava de qualsevol tipus de mercaderies per a alimentar els seus habitants, que no s'acontentaven de sobreviure, sinó que per la seua riquesa i caràcter agradaven del bon menjar, del luxe i de l'ostentació. Tot el que es necessitava es trobava en el mercat.

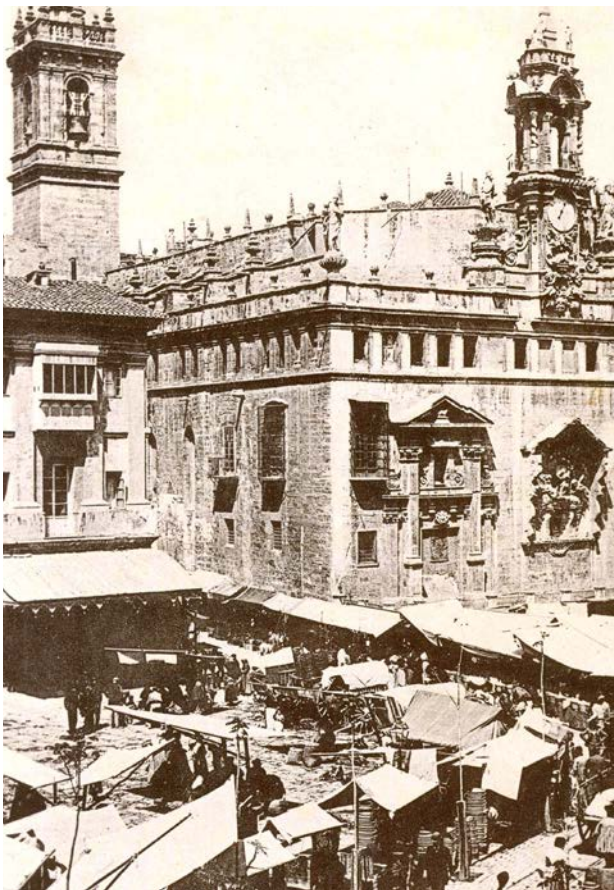
La part antiga de València, la que estava tancada entre les muralles àrabs, es trobava formant com una illa entre el riu Túria i un ramal del mateix que en les riuades es desbordava i baixava aproximadament pel carrer Bolseria, formava un vall amb la Plaça del mercat i continuava per l'actual Plaça de l'Ajuntament, carrer de les Barques, i per la Glorieta tornava al seu llit, contornejant en gran part les muralles conquistades per Jaume I.

Poc després de l'ocupació cristiana, els mercats ambulants que se celebraven en el centre de la ciutat es van revelar insuficients, i en 1261 Jaume I va atorgar el privilegi perquè se celebrara mercat setmanal –tots els dijous– aproximadament en la zona que hui està la Plaça del Mercat. Amb la construcció d'una nova muralla en els temps de Pere IV, este lloc ja va quedar englobat en la ciutat.

Però abans, per a accedir ràpidament al Mercat, es va obrir una bretxa en la muralla “el trench” que va donar el nom a este carrer, per on s'arribava també a l'església de Sant Joan de Boatella, actualment l'església dels Sants Joans, que es va edificar en 1240 fora de les muralles.

El Mercat estava perfectament delimitat en distintes zones per a cada classe de productes. En la part pròxima al carrer del Trench es trobava la pescateria, a continuació els llocs de venda de tonyina, abadejo, salades, i seguien les venedores de rams de flors, “els ramellets” que donen nom al seu actual carrer. En el centre del Mercat, el lloc més afonat era el “Clot” on les venedores de falconeria circulaven d'un costat a un altre oferint la seua mercaderia. Després, pertot arreu es repartien els llocs de fruites, verdres i la resta de productes de l'horta, que oferien els llauradors que arribaven de les afores de la ciutat, els moriscos abillats amb els seus trages típics o els cultivadors de productes de secà que baixaven de la Serranía. Per la zona de l'actual Llotja, se situaven els aragonesos, que comerciaven en drogueria i espècies.

Mercat i Església dels Sants Joans (València, 1890)

Junt amb l'Església dels Sants Joans estava el Mercat del carbó i de la palla -hui carrer Vell de la Palla- i el carrer "Conills", desaparegut perquè ocupava el centre de l'actual Mercat, ja indicava clarament qual era el destí d'este espai.

En esta zona es trobaven les carnisseries, prop de les "covachuelas de Sant Joan", que era el lloc destinat a mercat de cavalleries o a mantindre-les subjectes amb estaques, per la qual cosa era conegut el lloc com "les estaques".

Tot l'ordenament i la marxa del Mercat, estava rigorosament controlat pel "Mustafaf" o mostassà, funcionari municipal que disposava els llocs a ocupar pels venedors, vigilava la qualitat i bondat dels productes per a evitar els frauds, i podia imposar multes i confiscar les mercaderies defectuoses. El càrrec de mostassà va tindre tal prestigi i es va considerar tan valuós que el seu funcionament i organització va ser recopilat en 1372 i utilitzat per Pere el Cerimoniós per a crear la mateixa institució a Mallorca i a Barcelona. En els carrers veïns al Mercat, estaven instal·lats tot tipus de comerços: ganiveteria, pisa, espart, cistelleries, mantes, teixits, etc. Abundaven els mercaders estrangers que oferien especialitats dels seus paï-

Torrassa en construcció de la Llotja (València, 1899)

sos; els francesos venien blondes, randes i draps de valor, els suïssos i alemanys els seus ja anomenats productes en metall: navaixes, tisores, didals etc.; els genovesos venien teles molt econòmiques.

I tot això es traduïa en el típic trontoll i algaravia dels mercats medievals on s'entremesclaven senyores i donzelles, cavallers i estudiants en busca d'alguna conquesta amorosa, bufons, malabaristes, falsos i veritables captaires, xarlatans, cegos cantant o recitant atroços successos, rapaços d'àgils cames quan atrapaven l'alié, era sens dubte, un lloc de molt sa-rau popular.

En la plaça va ser on els prohoms de la ciutat i els mercaders enriquets van decidir, en 1480, construir una Llotja "molt bella, magnífica y sumptuosa" que "fue-ra honor é hornament dé aquesta insigne ciutat".

No era la primera Llotja de València, perquè en 1314 ja es va decidir eixamplar l'existent per a poder instal·lar en ella el pes públic, i inclús es va tornar a ampliar en 1444. A pesar d'això resultava pobre i insuficient per a una ciutat en plena expansió, pel que en 1469 es va aprovar la construcció d'una nova, encara que la seua realització va haver d'esperar a 1482 any en què es van comprar les cases necessàries per al

solar de la mateixa, començant els treballs el 7 de novembre, encara que la iniciació oficial de l'obra es va fixar per al 5 de febrer de 1483, tal com figura en la banda que orla l'escut de València adossat al cantó que dona a la Plaça del Doctor Collado. Durant quinze anys l'obra va alçar majestuosament els seus murs. Així podem conèixer que en 1492 estan acabades les quatre parets del Saló Columnari.

Jeronimo Münzer, il·lustre visitant que va vindre a València per 1495 en el seu "Viaje por España" va deixar escrit: "Fa uns cinquanta anys, el centre principal de la negociació a Espanya era Barcelona, com el d'Alemanya era Nuremberg; però per causa de les conteses intestines d'aquella ciutat, els mercaders es van traslladar a València, que és hui el cap comercial del Regne. Ara estan alçant un gran edifici, a què donen el nom de Llotja on es congreguen els mercaders a tractar dels seus negocis, té considerable altura, és de pedra de carreu, i descansa sobre artístiques columnes. Immediata a ella es troba la Plaça del Mercat i el Pes. Esta Llotja és molt millor i més sumptuosa que la de Barcelona".

Des del segle XIV, el terreny del Mercat era lloc de múltiples usos, entre els que destacaven la justa i els tornejos. Teodoro Llorente ens conta; "alçava's en el barreres i taulats, adornant-se luxosament els alts "Cadafals", i prenent seient en ells o en les finestres

de la plaça, reis i prínceps, dignataris del regne i magistrats de la ciutat, comares nobilíssimes i il·lustres damisel·les presenciaven i decidien la contesa, renyida amb formidables llances o canyes trencadisses". Per les necessitats de salubritat i neteja del mercat, així com el del seu ornament, van impulsar a la ciutat a construir una font "no mal executada" segons ens diu Ponz, que estava situada entre la Llotja i els Sants Joans i que va ser inaugurada el 7 de maig de 1672.

La Plaça del Mercat estava emmarcada en aquella època no sols per la Llotja i Els Sants Joans, sinó en la seua part oposada pel Convent de les Magdalenes i el de la Mercé. Amb la desamortització de Mendizábal, nombrosos convents van ser expropiats i derrocats o reconvertits per a altres usos.

El Convent de la Mercé ocupava part de la plaça del mateix nom i zones veïnes. El de la Magdalenes va ser cedit a l'Ajuntament de València que ho va derrocar en 1838, construint sobre el seu solar el que es va cridar llavors el Mercat Nou, el qual estava dividit en cent dotze casetes per a verdures i carns i una major que ocupava el Tribunal de Repeso, que controlava el tràfic mercantil.

En 1852, junt amb el Mercat Nou, es va instal·lar una nova font de ferro colat, retirant-se l'antiga que havia ubicada davant de la Llotja. Però en 1878 es van escometre importants reformes, es va retirar la font tras-

lladant-la a l'Albereda completant-la amb nous adorns, es va construir enmig de la plaça un pavelló d'estil neoclàssic amb sostrada de plaques ondulades que es va dedicar a Mercat de les Flors, la qual cosa pareix justificar eixa dita de, València ciutat de les flors. Tant el Mercat Nou com el mercat de les Flors, apareixen molt sovint en les fotos de principis de segle, ambdós van ser derrocats en 1916 per a la construcció del Mercat Central.

També en esta data es va derrocar la casa anomenada del Principal, amb el triomf borbònic, l'any 1707, la Llotja s'havia convertit en el Quarter Principal Militar, al ser desallotjada en 1762 van deixar poc més que els murs i inclús es va estudiar un projecte per a transformar-la i adaptar-la per a ús exclusivament castrense, que afortunadament no va prosperar.

Però enfront de la Llotja, en la casa que cap a cantó amb els Sants Joans, va quedar unes dependències de soldats que va guardar el nom del Principal, esta va ser l'última casa derrocada per al solar del Mercat Central, tal com s'aprecia en les fotografies.

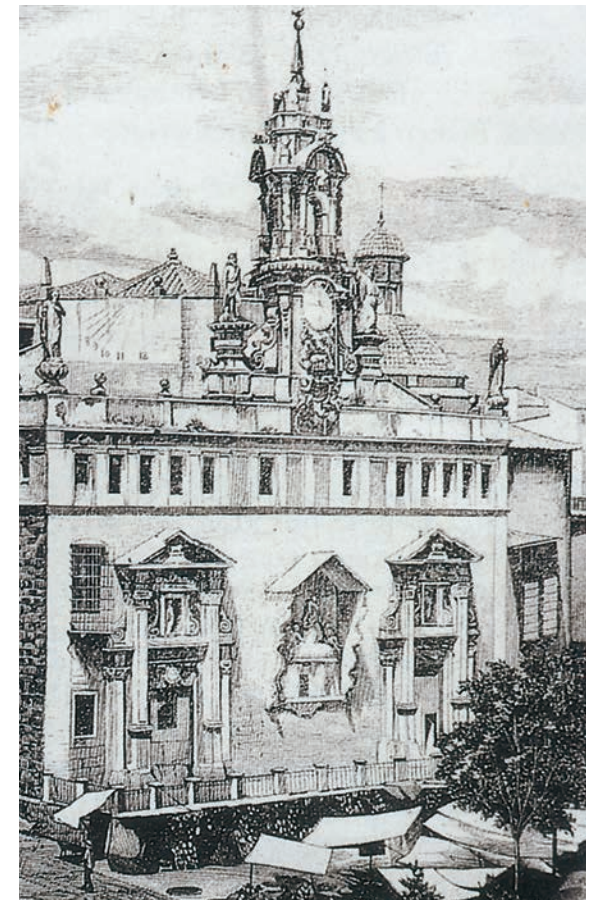
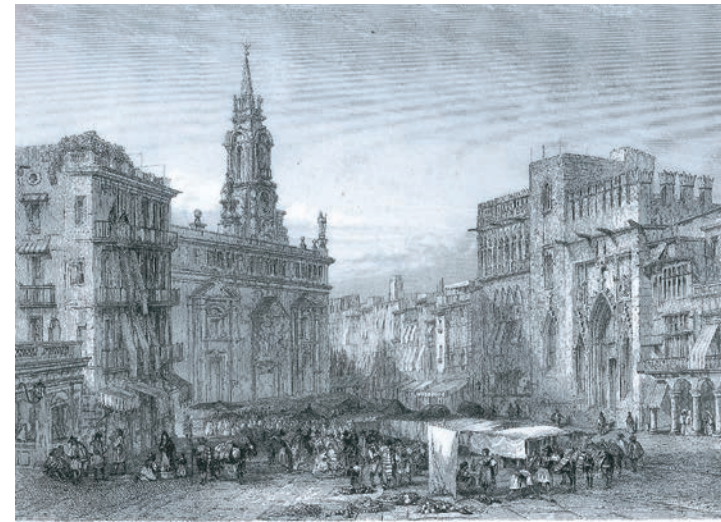
Estes i altres xicotetes indicacions són les que ens permeten ordenar cronològicament unes imatges, que cas contrari perdrien molt del seu interès, i que també poden ser útils tant als posseïdors o col·leccionistes de fotos com als interessats del tema.

Quant al Mercat Central, si bé oficialment es va començar en 1910, durant la visita d'Alfons XIII amb motiu de l'Exposició Nacional de València, en realitat els seus treballs es van iniciar en 1915 derroçant-se les cases expropiades i va caldre esperar a 1916 per a derrocar l'última d'elles, la que albergava la caserna del Principal, amb el que quede lliure el solar per a l'excavació del soterrani i farcit de la fonamentació.

Els mitjans d'aquella època, tant els tècnics com els econòmics, no permetien la rapidesa en els treballs, per la qual cosa l'obra es va prolongar durant anys. En 1922 es va aconseguir acabar els dos pavellons laterals, però va ser el 3 de gener de 1928 quan va poder tornar Alfons XIII per a inaugurar una obra que tant s'havia fet voler. En tot cas, el resultat va merèixer l'espera.

Una col·lecció d'imatges que fa un recorregut des d'aquell mercat àrab que es va convertir en cristià, a les parades que es van transformar en el mercat Nou en 1839 i que finalment va acabar sent substituït per l'actual Mercat Central, a què veiem nàixer en fotografies, créixer i arribar a eixa maduresa. Enguany es complix el centenari del començament de les obres (1915-2015), sens dubte es tracta d'un esdeveniment emblemàtic i de referència a València, que sorprén a propis i estranys.

Anys 1806-1870

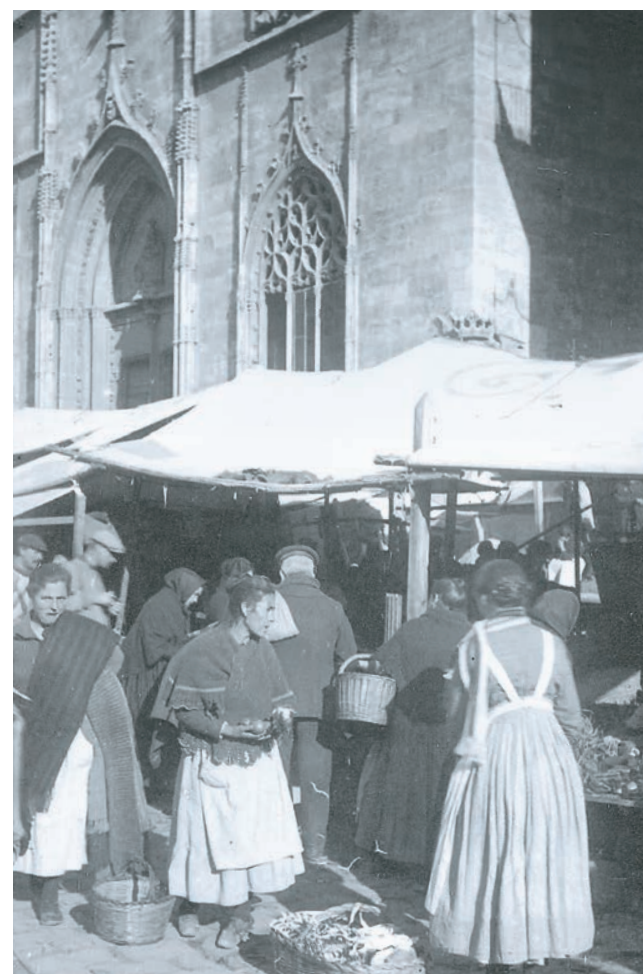
Font de la Plaça del Mercat (València, 1860)

Anys 1870-1900

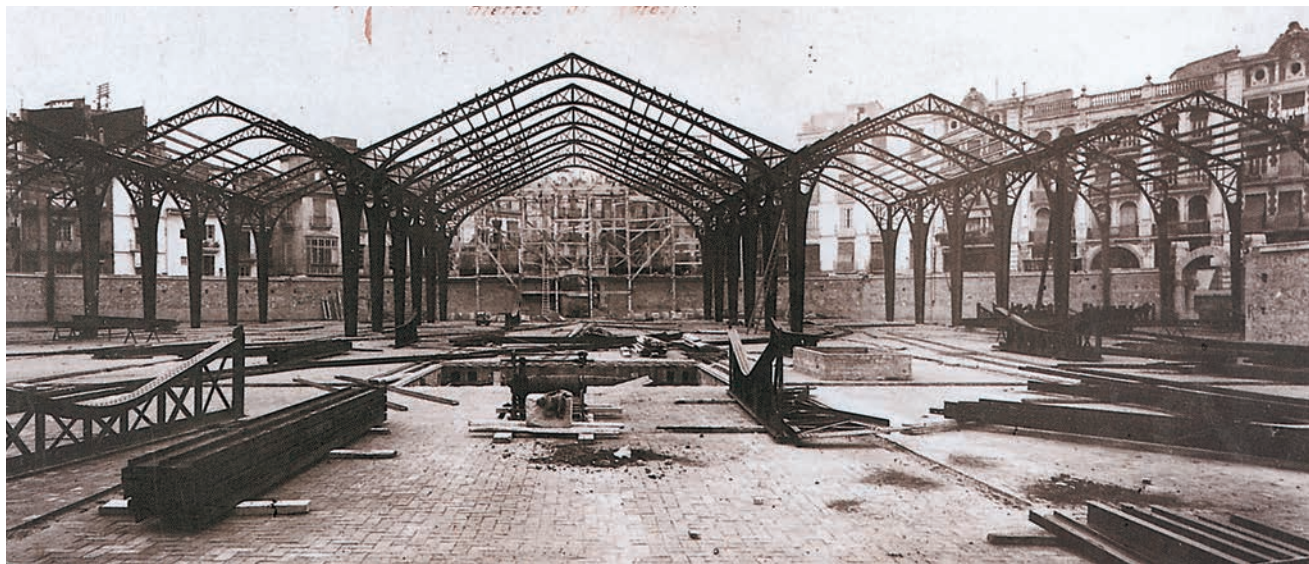
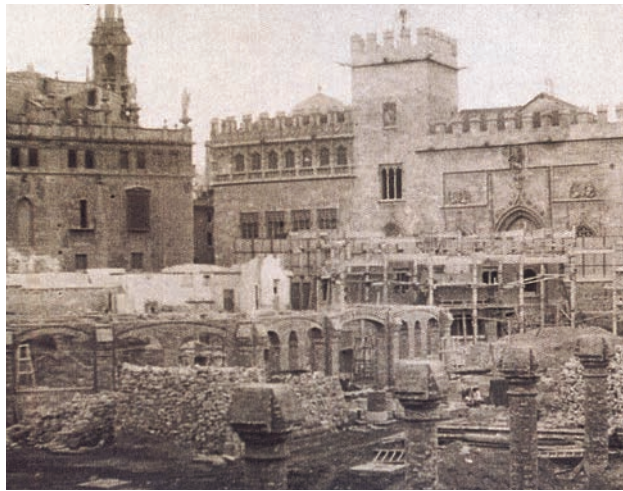

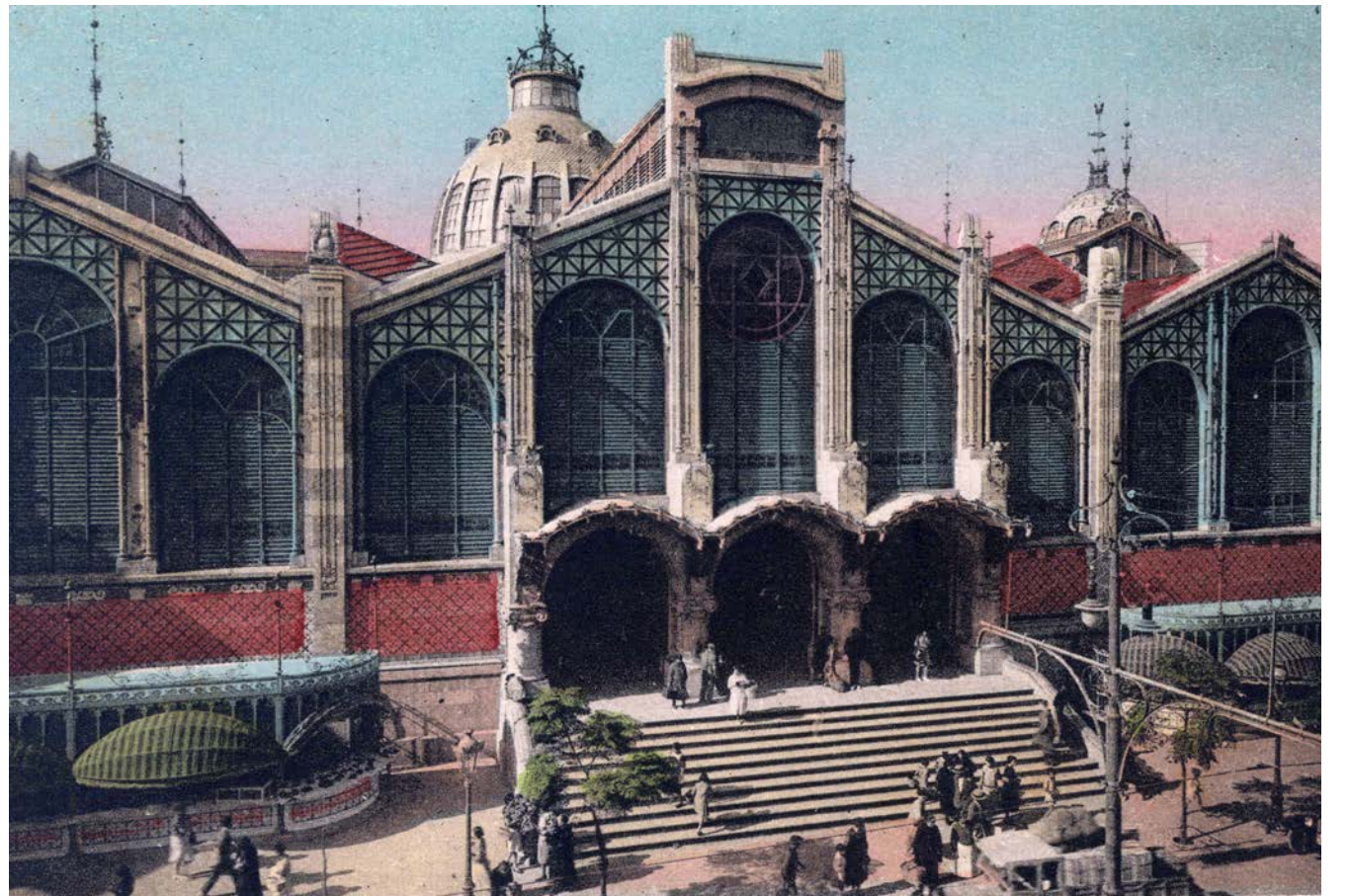
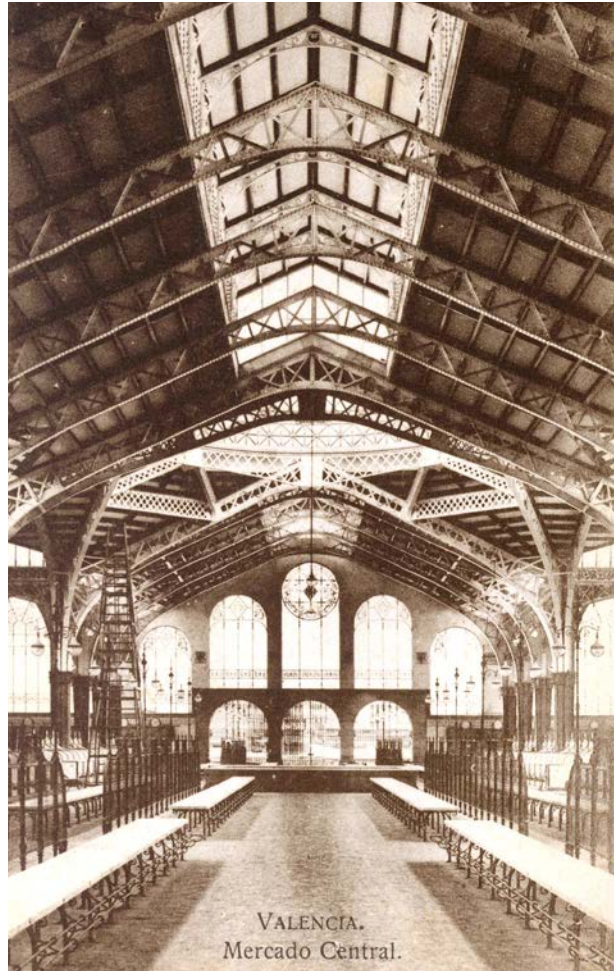

Anys 1915-1935

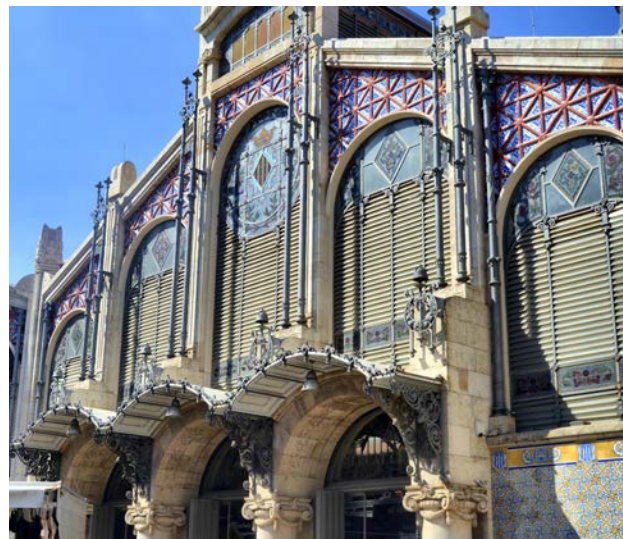

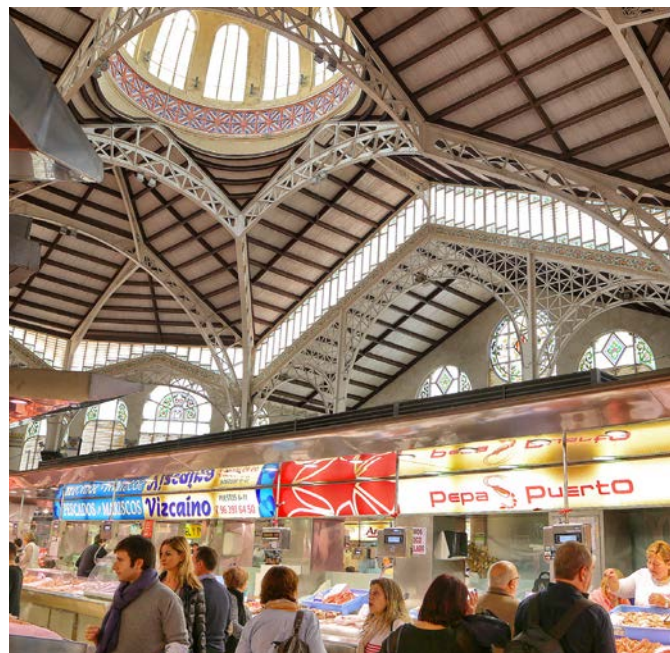

El Mercat hui

Procedència de les il·lustracions:

Imatges dels inicis del Mercat Central:

Arxiu de José Huguet Chanzá

Arxiu de Javier Aura (Edicions Tívoli)

Imatges actuals del Mercat Central:

Manuel Martín

Manuel González Tormo

Guillermo García

Juan Carlos Lozano

Javier Soler Puchades

Textos cedits per José Huguet Chanzá

“La Lonja. Monumento Vivo”

José Huguet Chanzá

Francesc Jarque

Agraïments

És un honor per a mi com a President de l'Associació Cultural Falla Joan d'Aguiló- Avgda. Gaspar Aguilar, dedicar unes paraules d'agrïment a totes les persones que amb el seu esforç i tenacitat han fet possible que este impresionant Llibre Faller haja vist la llum, un Llibre que serà guia i referència de la nostra festa en les falles del 2015. Portem molts anys posant el major interés a millorar el nostre Llibre Faller, han sigut molts els diferents formats i els temes tractats en el transcurs dels últims anys, amb diferents resultats quant a premis es referix, però sempre amb un contingut ric en informació i cultura. Encara que el nostre millor premi sempre ha sigut la satisfacció del treball ben fet i l'orgull de poder mostrar a tots els nostres fallers i incondicionals, un treball fet amb coherència, rigor i bon gust.

L'essencial en el nostre Llibre Faller és exposar, per a coneixement de tots els nostres lectors, els que són els nostres representants, com seran els nostres monuments i en que es basa nostre programa de festes, però esta Comissió sempre s'ha caracteritzat en la seua intenció de donar a conèixer la història i cultura de la nostra terra complementant el bàsic d'un llibret de falla.

Este exercici ha sigut un gran encert triar el tema que il·lustra el contingut del monogràfic en l'apartat cultural del nostre Llibre, és un tema popular, pròxim, abellidor, colorista, i molts més adjectius que podien definir este referent en la vida quotidiana de la nostra ciutat, m'estic referint al nostre Mercat Central. S'ha tractat d'aprofundir bussejant en la història del nostre Mercat, els seus costums, el seu passat i el seu present, perquè tots puguem saber i entendre els amagatalls d'este edifici on conviuen cada dia tantes persones, i que durant els últims cent anys ha sigut part essencial en l'anar i vindre dels habitants de la nostra ciutat.

Els veraders artífexs que hui sapiem un poc més del nostre Mercat Central, són este grup d'escriptors a qui la nostra Falla té la sort de tindre com a amics, persones disposades a tot per donar a conèixer la nostra història i els nostres costums, col·laborant de forma desinteressada per al nostre Llibre Faller.

Vull fer públic el meu agraïment en nom de la Comissió a:

En José Aguilar García, Il·lustrador i Titulat en Disseny Gràfic, agrair-li els seus consells tècnics per al tema tractat, per la portada del Llibre Faller i per les portadelles interiors, i per estar sempre amb nosaltres quan requerim la seua ajuda.

En Rafael Contreras Juesas, Doctor en Belles Arts, que encara i tot estar convalescent d'una operació s'ha posat al capdavant del seu article i al mateix temps ens ha guiat en tot el que ha estat a la seua mà.

En José Huguet Chanzá, Acadèmic d'Honor de la Reial Acadèmia de Sant Carles i posseïdor de l'Arxiu Gràfic Valencià. Agrair-li que ens haja escrit un article i ens haja cedit quantes fotografies hem necessitat, demostrant-nos l'afecte que té a la nostra Falla i la passió i l'interès que té en donar a conèixer a tots la nostra historia.

En Rafael Solaz Albert, Investigador, Bibliòfil i Documentalista. També agrair-li que per segon any haja col·laborat amb el nostre Llibre Faller, demostrant-nos amb el seu treball tot el seu afany i ganes de divulgar la nostra historia i tot l'afecte que demostra a la nostra Falla.

En José Miguel Arce Martínez, Doctor en Belles Arts. Dir d'ell que sempre que es posa a la nostra disposició, i ja han sigut unes quantes, ens sorprén amb els seus articles tan profunds i exquisidament realitzats. Un plaer poder comptar amb la seua col·laboració.

En Joan Castelló Lli, Llicenciat en Ciències de l'Informació i Periodiste de l'Agència Efe. Vull agrair-li que un any més ha sigut fidel a la cita amb el nostre Llibre Faller, oferint-nos un article d'investigació perfectament realitzat, la seua pertinença a l'Associació d'Estudis Fallers fa que la seua col·laboració estiga sempre relacionada amb el món de les falles.

En Alejandro Lagarda Pérez, Llicenciat en Història de l'Art. Enguany la nostra Comissió li ha obert les nostres portes, posant-se a la nostra disposició amb un article dedicat al nostre Mercat. És el primer any que escriu en el nostre Llibre faller, per la qual cosa vull agrair-li el seu treball i el seu esforç confiant que en el futur hagen moltes més col·laboracions.

Na Mónica Ramírez Triquell, Llicenciada en Ciències de l'Informació i fallera de la nostra Comissió. El meu agraïment per la seua col·laboració i l'interés demostrat en tot moment per el nostre Llibre Faller, este any ha realitzat un bonic article a peu de Mercat, mostrant-nos com és el dia a dia en esta gran superfície alimentària, orgull de tots els valencians.

També vull agrair tota la col·laboració amb la nostra Falla, així com amb els nostres escriptors i fotògrafs, de dos persones que han sigut fonamentals en el projecte de dur a terme la història del nostre Mercat Central, acollint des de el primer moment amb entusiasme nostre projecte. Ells són Na Carmen Naranjo, del Departament de Relacions Externes del Mercat Central i D. Luis Roberto, Gerent del mateix.

El meu agraïment a tots els col·laboradors i anunciants per la seua inestimable ajuda perquè este Llibre Faller siga hui una realitat. A la Comissió per la confiança depositada en les persones que han fet possible el nostre Llibre Faller, a les falleres Amparo Orero, Maruja Sanfèlix i al faller Luis Almerich, per la gestió de la publicitat. A Luis A. Tena per el seu article dedicat a la XVI Setmana Cultural. Als fallers Andrés Muñoz, Pascual Asensi, Javier Soler, Luis A. Tena, i principalment Guillermo García, per totes les fotografies que ens han cedit i que il·lustren esta meravella de Llibre. A les falleres Mila Domínguez i Maite Belarte per els seus escrits, i al faller Jorge Martínez per la coordinació del mateix.

I per últim, vull fer una menció especial per a dos fallers de la nostra Comissió, Juan Carlos Lozano i José Luis Ortega, que junt als equips de treball de la impremta Abacus Gráfica i de M.A.G. Hartmann, han aportat tot el seu afecte i treball sense reparar esforços perquè este projecte que vam començar amb tanta il·lusió, allà pel mes de juny, siga hui una realitat. Ells han dut tot el pes en la construcció del Llibre Faller d'enguany, per lo que vull donar-los les gràcies per la seua dedicació i esforç en la coordinació, direcció i construcció del mateix.

José Olivert i Alba
President

Guia de comerços 2015

**La Falla Joan d’Aguiló agraïx a tots els anunciants la seua col·laboració
en la confecció del seu llibre faller i vos desitja que passeu
unes bones Falles 2015**